

The Project Gutenberg eBook of Köyhiä ja rikkaita, by Emil Lassinen

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Köyhiä ja rikkaita

Author: Emil Lassinen

Release date: December 13, 2015 [EBook #50686]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KÖYHIÄ JA RIKKAITA ***

E-text prepared by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

KÖYHIÄ JA RIKKAITA

Kirj.

Emil Lassinen

Otava, Helsinki, 1890.

I.

Jukan äiti oli kovasti sairaana; hän ei enää kyennyt kättään nostamaan eikä huuliaan kastamaan. Tuoni oli jo painanut voittonsa leimat kasvoille; ne olivat kalman valkoiset, silmät olivat kuopassa, ja katse tuikea, terävä.

Moneen viikkoon ei ollut yhtenäkkään yönä pieni läkkilamppu sammunut huoneessa. Öisin oli sairas rauhattomampi ja hänen tuskansa suurimmat, poltti suuta ja ahdisti henkeä; öisin pyrkivät ajatuksetkin menemään sekaisin ja puheet ristiin.

Isä kävi talon töissä, iltasilla vasta tuli kotiin ja valvoi yöt Anni-muorin kanssa. Nukahdettuaan hetken tai ei sitäkään, lähti taas aikaisin aamulla työhön. Talo, jossa kävi työssä, ja jonka maalla asuivat, oli suuri ja rikas Herttalan talo.

Anni oli vanha ja varaton vaimo; hän eli kehrusta ja Jumalan armosta. Oma mökki hänellä toki oli ylhäällä Toramäellä. Jukan kodista, joka oli alempana maantien lähellä, oli sinne suoraa tietä noin kolme katajaisen jousen kantamaa. Mutta kun polku, joka sinne ylös vei, ei kulkenutkaan suoraan, vaan kierti tuulimyllyn kautta, myllyn ja navetan välitse, piteni se runsaasti toiset kolme jousen kantamaa. Tuulimylly ja kaikki muut huoneet sen lähellä olivat Karun omia, kuin sitä vastoin koko mäki ja kaikki

pellot maantien toisella puolella olivat Herttalan maata. Peltojensa keskellä sijaitisi uhkea talo, inhimillisen suuruuden esikuvana Toramäen asukkaille.

Päivillä oli Jukan kanssa sairasta hoitamassa Kaisa. Tyttö oli orpo ja Annin kasvatti; hänen syntymisensä oli maksanut äidille hengen ja isälle maallisen onnen. Vaikka ei Annilla sanottavasti ollut muuta omaisuutta kuin katto päänsä päällä ja kaksi tyhjää kättä, otti hän kasvattaakseen lapsen, kuten oli valan sanoilla äidille luvannut. Annin tuvassa Kaisan äiti kuolikin; isä lähti heti sen jälkeen maailmalle kuulumattomiin. Ahnaat ja kovasydämiset vanhemmat eivät ikävöineet häntä, vaan jakoivat hiellä ja työllä kootut tavaransa nuoremmille lapsilleen; ne pitivät aineellisia etuja naimisiin mennessään paremmin silmällä kuin vanhin veli, joka olisi tuonut köyhän käsityöläisen tyttären emännäksi taloon. Juttu oli jo noin kahdeksan vuoden vanha ja kotoisin vieraasta kylästä. Sen tuoreena ollessa puhuttiin siitä paljokin pitäjässä, mutta vähä vähältä se sammui. Elämä ja uudet tapahtumat sen työnsivät unholaan ja nyt ei siitä enää kuultu sanaa sanottavan. Kerran toki tuli huhu kertomaan, että maailmankulkijamies löysi tapaturmaisen haudan meren aalloissa. Anni ei enää muista kertoa miten hän jaksoi elää ensimmäiset vuodet pienen lapsen kanssa. Kärsimyksistä ja kovista päivistä ei jäänyt muuta muistoon kuin ne illat, jolloin pani syömättä maata, säästäen pienokaiselle maidon ja leivän. Haihtumattomaksi jäi sitä vastoin mieleen miten kyläläiset rupesivat säälimään häntä ja orpoa. Köyhin emäntä teki alun. Hän toi Annille kehruuta ja kankaankutomista; niistä sitten maksoi kaksinkertaisen palkan. Hyvä esimerkki vaikutti koko kylän emäntiin. Annille ruvettiin tuomaan työtä vähä joka talosta ja palkkaa maksettiin aina hieman vauraammin kuin työ kannatti. Siten köyhyys ja puute loppuivat. Monta vuotta oli Anni jo pitänyt itseänsä ja tyttöänsä maailman onnellisimpina, heillä kun oli leipää tarpeeksi, lämmin tupa ja tyytyväinen mieli.

Oli talvi, ja ilta oli jo tullut maille. Ilma oli monta päivää ollut harmaata pakkasta, joka öiksi aina selkeni ja koveni; nytkin oli taivas loistavana tähtimerenä. Jukka sytytti pienen läkkilampun tuikuttamaan pöydälle; hiljaa meni sitte istumaan lattialle Kaisan viereen. Sairas oli vaipunut uneen ja hengitti helpommin kuin muina iltoina; rinnassa ei rohissut lainkaan, mutta kasvot olivat valkoiset, kovin valkoiset. Vasta liki puolta päivää oli Anni mennyt kotiinsa nukahtamaan hiukan, jotta taas jaksaisi valvoa yön. Mari, myllyrengin vaimo, oli sillä ajalla kaksi kertaa käynyt sairasta katsomassa; hyvin hiljaa oli käskenyt lasten olemaan, milloin vaan sairass nukkuvan näytti.

Ja nyt oli hän nukkunut ihan levollista unta lähes tunnin. Kaisa ja Jukka istuivat lattialla ja leikkivät "kuningasta".

— Äiti vielä nukkuu, ollaan nyt hiljaa...

— Kuin hiiret.

— Sinä olet kuningas, määrää työ.

Kaisa hieman mielti ja katseli Jukkaa veitikkamaisesti, naurusuin sitte virkkoi:

— Sinun pitää huutaa Herttalan Helmaa ja kauppiaan Ainua syömään puuroa kanssasi.

— Helma ja Ainu! Jukka hiljaa hengellään huusi. Tulkaa syömään puuroa kanssani.

— Mutta muistakaa tuoda lusikat tullessanne.

Molemmat hiljaa nauroivat. Uudestaan aikoivat alottaa leikin, mutta sairass samassa raotti silmiään ja liikutti huuliaan.

— Se heräsi nyt ja tahtoo jotakin, sanoi Kaisa. Mene nyt sen luo.

Jukka nousi ylös ja meni vuoteen viereen.

Koskettaen kädellään äidin tulikuumaa otsaa kysyi hän hiljaa:

— Mitä sinä tahdot?

— Maitoa, kuumaa maitoa.

— Minä lähden tuomaan.

Kaisa seurasi silmillään sairaan huulien liikkeitä ja enemmän arvasi, kuin kuuli pyynnön. Jukan etsiessä pulloa avasi hän pellin ja pöyhi hiiloksen.

— Minä sill'aikaa teen tulen. Älä huoli viipyä kauan.

— Ota tuolta nurkasta kuivia lautoja, niillä saat pian syttymään.

— Kyllä se siksi ehtii. Pane minun liinani kaulaasi, ulkona on kylmä.

— Onhan minulla itsellänikin äidin virkkaama villainen huivi. Minne lie taas joutunutkaan?

— Vaikka on, ota nyt vaan, että ehdit pian.

Jukka pani kaulaansa Kaisan liinan ja meni ovelle. Siinä vielä virkkoi.

— Tee taas semmoinen ristivalkea, johon pata sopii.

— Kyllä teen. Menetkö alas Herttalaan vaiko...?

— En tiedä.

Avaten oven ketterästi, ett'ei kylmä tuulen henki päässyt tupaan, meni Jukka ulos, mutta hän jäikin puuläjän luokse hetkiseksi seisomaan ja miettimään. Kaksi polkua oli hänen edessään; toinen vei alas maantielle ja Herttalaan, toinen ylös mäelle ja myllylle.

Kumpaaako lähteä käymään?

Ehkä sitä, joka vie alas Herttalaan. Eipä vainkaan, sinne ei ole hauska mennä. Isäntä ja Helma eivät tosin koskaan puhu pahaa, mutta emäntä ja Oskari ovat kerrassaan kopeoita. Emäntä aina tiukoilee, varsinkin jos isäntä ei ole tuvassa, ja Oskari tekee vääryyttä jonka taitaa. Hänen puoltaan sitte pitää isäntä ja Helmakin, oli asiat minne päin tahansa. Koirankin opetti Oskari hänelle vihaiseksi, osotteli aina housunlahetta ja härsytti: Ota kiinni, ota kiinni! No oppihan se ja hyväksi oppikin. Mutta kerran karkasi vahingossa kauppiaan Franssiin kiinni, ja Franssilla oli jalassa uudet verkahousut, kauniit ja kalliit. Kovan selkäsaunan sai koiraparka erehdyksestään. Oskari löi pajukepillä niin kauan kuin väsyi lyömiseen; poru kuului pellollekin, jossa isä ajeli hevosella. Toissa päivänä hän sieltä viimeksi kävi maitoa hakemassa isän palkan eteen. Emäntä oli sitä mieltä, ett'ei kahden tyhjän ihmisen olisi koskaan pitänyt mennä naimisiin, ja rapun edessä sanoi Oskari Hurtalle: Ota kiinni. Hurтта karkasi kiinni housunlahkeeseen, repi sitä enemmän rikki ja murisi vihaisesti. Oskari nauroi, että oli nikahtua ja yllytti yhä vain: Paremmiin, paremmiin! Hän oli peljästyksissä ja kun koira portin lähellä hellitti, löi hän kädellä reiteensä ja sanoi: Tsoo, tsoo! Se oli sille mieleen, häntäänsä rupesi heti liputtamaan ja edellä Toramäkeä kohden juoksemaan. Mutta siitä Oskari suuttui kuin tuli ja valkea. Heti tarttui häneen kiinni ja tuuppaili edellään pihalle. Siellä sitte sai Hurtan kiinni ja antoi sille selkään. Isäntä ja Helma tulivat ulos katsomaan, mikä oli hätänä. Niille Oskari sanoi, että hän vietteli koiraakaan kanssa Toramäelle ja omakseen. Kuinka sinä uskalsit semmoista tehdä? kysyi Helma. Miks'et ole sovinnossa Oskarin kanssa? sanoi isäntä. Isä oli ruokatunnilla ja näki akkunon lävitse koko kähäkän, mutta ei tullut ulos puhumaan miten asia oikein oli. Ja isääkö Oskarin olisi tarvinnut pelätä? Ei toki. Ei se poika piittaa juuri kenestäkään. Kyllähän isäntä ja Helma hyviä olivat, mutta emäntä ja Oskari.

Suuri tähti loisti taivaan rannalla muita kauniimpana. Pieni pilvensaarto levittihe Herttalan kohdalla, mutta ei ylettynyt peittämään tähteä. Jukka katseli sitä ja virkkoi äänellä, josta lapsen harras luottamus kuului:

— Se on Kointähti ja siellä on Kaisan äiti.

Sitte lähti hän käymään polkua ylös mäelle.

Jos Karu on hyvillä mielin, niin panee pyytämättä pullon täyteen maitoa ... ja haukkuu nalkuttaa siinä sivussa, mutta jos on pahalla päällä, niin käskee ulos ovesta eikä anna hikeäkään. Viimeinen turva on siinä, että sanoo Annin maksavan. Jos eivät ne sanat auta, ei auta mikään. Sitte on paras vaieta ja odottaa siksi, että Mari rupee puhumaan. Rikas, mahdottoman rikas on Karukin, vaikka on vanha piika ja ontuu rumasti; on ehkä Herttalaisten ja kauppiaan jälestä rikkain ihminen maailmassa. Paitse kukkoa ja kanoja on siellä tuulimylly, kaalimaa ja kippurasarvinen lehmä. Ei se koskaan käy rahatta pyytämässä. Pyhäpukujakin sillä on paljo, kaikki uusia ja kalliita. Oli äidilläkin ennen aikaan koreita kirkkovaatteita, mutta Karulle möi ne kaikki, silloin kun itse oli niin kauan sairaana. Karu antoi niistä rahaa, leipää ja särvintä. Niihin vaihtui paksu kultasormuskin ja sinivierinen silkki, jotka molemmat olivat kovin kauniit ja kalliit. Äiti itki silloin kun antoi ne kädestään, ja silloin hän päätti itse mielessään, että heti kun kasvaa suureksi, niin menee Herttalaan työhön ja ansaitsee rahaa niin paljon, että äiti voi jälleen ostaa Karulta sormuksen ja silkin pois.

Jukka oli tullut ylös mäelle; siellä tuuli vinha pohjatuuli, mylly pyöri huimasti ja vinkuen siivet leikkasivat ilmaa. Muutaman sylen päässä myllystä seiso i keskikokoinen asuinrakennus, tarpeellisten ulko huoneiden ympäröimänä; niistä oli aittarakennus kaksinkertainen ja punaiseksi maalattu.

Myllyn lähellä tuli Jukkaa vastaan renki, joka hoiti ja piti kunnossa myllyä. Hän oli nuori, iloinen mies ja hänen kanssaan oli Jukka hyvä tuttava. Siispä heti kysyi:

— Tiedätkös, Klaus, onko Karu jo lypsänyt?

— Lypsi se äsken. Haetko maitoa äidillesi?

— Haen, mutta en tiedä jos...

— No jos ei anna, niin tule myllyyn minun puheilleni. Onko sinun nyt kyllä ikävä ollaksesi?

— Ikävä on. Kun äiti paranisi pian. — Onko se aina yhtäläinen?

— Nukkui se äsken hyvän aikaa.

— No sitte se paranee. Klaus huokasi syvään ja katsoi surullisesti Jukkaa.

— Kun paranisi pian.

— Hm! Klaus astui askeleen myllyä kohti, mutta seisahti samassa. Ehkä on parasta että minä tulen kanssasi.

— Tulkaa, hyvä Klaus.

He menivät yhdessä tupaan; Klaus astui perälle, mutta Jukka jäi ovenpieleen. Tupa oli suurenpuoleinen, katto korkealla, seinät savetut ja ikkunat leveät. Pöydällä paloi paksu talikynttilä, liedellä tuikutti pieni läkkilamppu, ja sen lähellä istui Mari rukkinsa ääressä. Iltavalkea oli jo palanut hiilelle.

— Jukka, tule lämmittämään käsiäsi, käski Mari.

Jukka meni, istui liedelle ja piteli polviensa välissä pulloa. Karu ruoti höyheniä ja hyräili ehtoovirren tapaista säveltä. Ei ollut näkevinäänkään häntä, mutta Klaus meni ihan eteen ja sanoi kovaa:

— Kuulitko että poika tuli pyytämään maitoa?

— Sen minä arvasin. Karu heitti helmastaan ruodat lattialle ja otti seulasta höyheniä sijaan. Miks'et mennyt alas taloon?

Tuota kysymystä oli Jukka pelännytkin. Katsellen jalkoihinsa vastasi hän:

— On niin kylmäkin, ja isä on jo velkaa sinne.

— Etkä edes tullut lypsyn ajalla. Mistä minä tiesin tallettaa maitoa sinulle? Minä panin jo kirnuun kaikki.

Karu rupesi jälleen hyräilemään ehtoovirren tapaista säveltä, mutta Klaus keskeytti hänet. Työntäen jalallaan seulaa tuonemmaksi virkkoi hän rohkeasti ja ivallisesti:

— Sinä luet aina omia lukujasi. Jätithän maitoa kermaksi, pane siitä pojan pulloon.

Ollen läheistä sukua emännälleen huoli Klaus viis mielistä ja kielistä. Hänettä ei kuitenkaan tultu toimeen heillä. Sai Karu rengin mitä maata hyvänsä, ei se koskaan vuotta päähän palvellut. Ensimmäisen viikon oli kelpo mies, mutta jo toisella tuli siihen kaikki viat ja kolmannella ei enää kelvannut minnekään. Ei osannut kynnyksenkään yli astua emännän mieltä myöten, saati sitte hoitaa myllyä ja jauhattaa viljoja. Siihen tapaan se oli aina alku. Jutun loppu oli se, että Karu meni kerjäämään Klauta takaisin. Kolme kertaa oli siten jo käynyt. Klaus tuli aina takaisin, mutta lisäsi itselleen joka kerralla palkkaa. Vahingoista viisastuneena ei Karu enää yrittänyt ottamaan rengiltään sitä isäntävaltaa pois, jonka tämä ensimmäisestä päivästä alkaen oli itselleen vallannut.

— Missä kiusassa ihmisen pitää oleman muiden tähden! Karu nousi istumasta ja pudotti helmastaan höyhenet. Onko sinulla edes astiata?

— On minulla pullo.

— Tuo tänne se.

Arasti kävellen meni Jukka Karun eteen. Katsoen lattiaan antoi hän pullon ja virkkoi: — Tässä on.

— Onko se edes puhdas?

— Pesi mummo sen eilen.

— Ja olkoon mikä hyvänsä. Karu otti pullon ja käveli nilkutti tupakamariin.

Jukasta ensin tuntui huoneessa peräti toisenlaiselta. Kylmä komeus katosi, ja sijaan tuli lämmin herttaisuus. Korkeat ikkunat ja liitujauhoilla valaistut seinätkin olivat lausuvinaan koreatauluisen kellon kanssa:

— Jukkahan se onkin. Hyvää iltaa, poika.

Ja samassa Jukkakin muuttui iloiseksi, rohkeaksi. Hän puheli ja naureskeli niinkuin kotosalla ja hyvään tuttavain parissa ainakin.

— Et sinä lainkaan ole joutanut käydä meidän Kaisua katsomassa, sanoi Mari, jättäen villahahtuvan kesken kehräämättä ja nousten ylös.

— Ei sieltä pääse minnekään.

— Se nukkuu nyt, mutta katsotaan sentään. Klaus otti liedeltä lampun ja meni edellä kehdon luo, jossa pieni lapsi nukkui.

— Tule nyt katsomaan; sille on tullut kaksi hammastakin.

— Ettäkö on? Jukan silmät rupesivat loistamaan, ja ihastus levisi kasvoille.

— Ihan varmaan.

Mari hiljaa raotti sormellaan lapsen huulia ja Klaus vei lampun lähemmäksi.

— Katso nyt, eikö ole.

— On sillä. Hoi, voi! Kaksi niin pientä ja kaunista hammasta.

— Perin pientä ja kaunista.

— Onko jo Kaisa nähnyt niitä?

— Ei ole!

— Hoi, voi! Kuinka hauskaa.

— Mutta käske tulemaan tänne, niin näytämme. Karun tultua tupaan loppui ilo. Klaus meni myllyyn, ja Mari rupesi jälleen kehräämään. Jukkakin herkesi nauraa hissuttamasta, sillä sydämeensä hiipi pelon tunne. Huonekin muuttui samassa ylpeäksi, koleaksi, ja kuului siltä kuin olisi koreatauluisen kellon huutanut ylpeästi: Mene hiiteen kerjäläinen.

Katsoen karsaasti Jukkaa, joka seiso i kehdon vieressä kuin noiduttu, toi Karu pullon.

— Siinä nyt on, etkä siitä tarvitse mitään maksaa.

Jukka ei kuullut muuta kuin oman hengityksensä.

— Ei minulla ole pennejä, sanoi hän aralla äänellä ja otti pullon vastaan. Mutta kyllä mummo maksaa.

— Tuo jo tiedetään sanomattasikin. Karu rupesi jälleen höyheniä ruotimaan ja hyräilemään ehtoovirren tapaista säveltä...

Kotona ristivalkea, jonka Kaisa oli tehnyt pieneksi pilkokuista puista, paloi rätisten ja valaisi huoneen yltympäri. Köyhyys ja puute oli silminnähtävä. Huoneen kahdessa pienessä ikkunassa löytyi tuskin ainoatakaan ehjää lasia. Mikä niistä oli monena kappaleena, mikä pahasti säröillä; melkein jok'ainoa oli paikattu päreillä ja tuohinapeilla, yhtä enemmän, toista vähemmän. Peräseinää, jonka edessä matala, karkeatekoinen pöytä seiso i, oli jolloinkin maailman aikoina verhottu vanhoilla sanomalehdillä, mutta nekin olivat aikojen kuluessa savuttuneet sysimustiksi. Astiat ja huonekalut, se vähä kuin niitä oli, olivat kaikki järjestään vanhoja rämiä. Muualta piti huone jotakuinkin lämmintä, mutta ikkunoista huokui kylmä sisään, ja tuulen käydessä Herttalan pelloilta päin sammui tuikkulamppu pöydällä. Jotta ei sairas konttuisi vuoteelleen teki Anni olkipeitteet, jotka tuulisella säällä pantiin päviksikin ikkunain eteen. Nyt niitä ei kuitenkaan käytetty muulloin kuin öillä, sillä tuuli kävi mäeltä päin ja puhalsi mökin ylitse; ovesta sen sijaan oli monenkertaiset peitteet.

Pestyään puhtaaksi padan — senkin reunasta oli kolmikulmainen kappale pois — meni Kaisa ikkunan lähelle. Ehjimmistä lasista, jossa ei ollut kuin kaksi tuohinappia pidäkkeinä, löysi hän sen verran jäätöntä syrjää, että toinen silmä sopi tähystämään ulos. Selitti kyllä katsoa peltojen yli aina Herttalaan asti, mutta ketään ei keksinyt tarkka silmä peltojen tiellä meneväksi tai tulevaksi.

— Nyt ne taas kiusaavat ja viivyttelävät... Olisin minä mennyt, niin...

Sairas samassa yrähti heikosti. Kaisa käsitti sen kutsuksi ja meni vuoteen lähelle.

— Kyllä se kohta tulee. Ehk'eivät ole vielä lypsäneet.

— Jumala siunatkoon sinua, Kaisa, lausui sairast hiljaa, ja...

Ulkoa kuului samassa askeleita, ja Jukka tuli sisään lumisena ja hengästyneenä.

— Uh, minä kaaduinkin kinokseen myllyn lähellä, sanoi hän ja pudisteli lunta itsestään, mutta pulloa en särkenyt. Se oli aika kuperikeikka, jonka...

— Ylhäälläkö olitkin? Viivyit niin kauan, että minä luolin sinun menneen Herttalaan.

— Ylhäällä minä olin.

Jukka kaatoi maidon pataan. Kaisa nosti padan tulelta ja heitti pari suolan raetta sekaan. — Oliko Karu siellä kylläkin kopeana?

— Oli tavallisesti, mutta Klaus tuli vastaan pihalla ja kääntyi kanssani.

— Sitte ei ollut Karun hyvä kitistä. Ohuessa padassa kuumeni maito pian; syrjissä se jo rupesi kirputtelemaan.

— Pidä varas, tyttö paras, nauroi Jukka, ett'ei pääse kuohumaan kolhon yli.

— Kerran kuohui, oli sitä siinäkin.

— Siellä on Klaun Kaisulla ja ... arvaappa mitä on!

— Mitähän sillä nyt olisi?

— Sillä on ... enpäs sano.

— Kas kuinka olet taas olevinasi.

— Sillä on ... kaksi hammasta!

— Kaksi hammasta! Nyt sinä kuitenkin.

— On sillä kaksi hammasta, perin pientä ja kaunista. Hoi, voi! Sinä et ole vielä nähnyt kukaan niitä.

— Ja sinä sitte olet.

— Minulle näytettiin. Käskettiin sinuakin katsomaan.

— Minä menen huomenna, jo aamulla.

Sairas katseli koko ajan kiinteästi lapsia, ja yksikään sana ei jäänyt häneltä kuulematta, sillä hän oli vielä täydessä ymmärryksessä. Lasten puhelu herätti tunteenilmauksia kuolonkalpeille kasvoille, useimmiten oli ilmaus hellää hymyilyä.

— Jo kuohuu, varotti Jukka, kun maito rupesi kohoamaan.

Kaisa otti äkkiä padan pois tulelta ja kaatoi maidon vatiin.

— Kas niin, sanoi Jukka. Nyt sinä otat vadin ja minä otan lusikan.

Lapset menivät vuoteen lähelle, Jukka veti peitteen alemmaksi ja nosti kaulalleen äidin käden; siten oli tämä maitoa juodessaan aina ennenkin tahtonut tekemään. Otti sitte vadista, jota Kaisa piti kädessään, lusikalla maitoa, puhalteli sitä ja kaatoi sairaan suuhun. Tämä jaksoi sen vaivatta juoda. Toinen lusikallinen kesti kauemmin; sairast nieli sitä monta kertaa, ennenkuin sai loppuun.

— Äiti, juo vielä, että paranet pian. Jukka tarjosi kolmatta lusikallista.

Kuolevan kasvoille levisi hellä hymy, ja terävässä katseessa näkyi kirkas säde, täynnä äidin rakkautta, äidin lempeyttä. Katsoen räväyttämättä Jukkaa silmiin, rupesi hän juomaan kolmatta lusikallista. Pienen tilkan otti kerrallaan suuhunsa ja tuskalla nieli sen. Kun oli juonut viimeisen hikosen, virkkoi hiljaa, mutta ihmeen keveästi:

— Ei nyt enää, nyt on hyvä. Jumala siunatkoon sinua, Jukka.

Sanoja seurasi pitkä ja raskas hengen veto. Se tuntui lähteneen luista ja ytimistä, ja rinnassa korahti se oudosti, koleasti.

Lapset seisoivat kuin kivettyneet vuoteen vieressä.

— Minun kruununi on valmis.

Sairaana ruumis rytkähti kerran, keveä, huokauksentapainen hengen veto seurasi, ja samassa silmäin terävä valo oli sammunut ijäksi.

Huoneessa oli hiljaista kuin haudassa.

Mutta sitte hervahti kylmä käsi Jukan kaulalta alas, ja sitte Jukka ja Kaisa pillahtivat itkemään.

* * * * *

Seuraavana sunnuntaina lähti jo päivän valjetessa Toramäeltä pieni surusaatto kulkemaan kirkolle. Klaus oli hakenut itselleen kylästä hevosen ja hänen reessään oli Anni, Kaisa ja Jukka. Viimeksi mainittu oli jo itkenyt kyyneleensä kuiviin. Kaikki mitä hän tunsi, rajoittui siihen, että äitiä nyt vietiin hautaan. Isä ajoi edellä Herttalan vanhaa hevosta, hevosen selässä oli valkoinen hursti, ja reessä oli musta kirstu. Kirstussa makasi äiti kylmänä, kuolleena, kasvot niin valkoiset kuin valkoisin lumi.

Perässä ajoi kaksi kylän miestä, joita oli pyydetty kantajiksi. He olisivat mielellään ottaneet rekeensä Marin, mutta se ei käynyt laatuun. Kaisa ei olisi voinut tulla kylmän tähden mukaan, ja sitä paitsi tahtoi Anni Marin jäämään kotiin saattoväelle päivällistä valmistamaan.

Hiljaa kuljettiin eteenpäin; matkaa oli toista penikulmaa.

Taivas oli paksussa pilvessä, mutta ilma oli siltä tyyni ja kylmänpuoleinen. Pian alkoi pilvistä putoilemaan pieniä lumihutaleita, ensin harvemmin, mutta hetkisen perästä yhä tiheämmin. Kun saattoväki vihdoinkin ehti kirkolle, oli sakea pyryilma. Läpikäytävän edessä pysäytettiin hevoset, miehet nostivat kirstun alas reestä ja pujottivat kantoliinat alle. Pyryä pakoon sitte menivät läpikäytävään, nojautivat seinään ja puhelivat keskenään vainajan kuolonkamppauksesta, miten oli ihana, lyhyt ja kevyt.

Jukka pysyttelihe Annin ja Kaisan lähellä. Hänellä oli yllä senkin seitsemän nuttua ja vaatetta. Mutta Klaun punaruutuinen takki, joka oli päällimmäisenä, ulottui kantapäihin saakka ja verhosi siten kaikki mitä alla oli. Kun hartiaain ja vyötäisten ympäri oli vielä kiedottu Annin suuri villainen saali, olivat kaikki pituus- ja paksuussuhteet joutuneet hukkateille.

Rovastin ja lukkarin tultua läpikäytävän lähelle humahtivat kellot soimaan, miehet tarttuivat liinoihin, lukkari aloitti veisaamaan ja saattokulku lähti verkalleen hautausmaata kohden.

Oikealla puolellaan Kaisa ja vasemmalla puolellaan Jukka, käveli Anni kirstun jäljessä haudalle. Se oli kaivettu keskelle kirkkotarhaa, ristiä seisoi joka puolella ja ihan lähellä kasvoi pieni haapa.

Saattokulkuun ei yhtynyt ainoatakaan ihmistä, mutta haudalle keräytyi kirkkoväkeä joltinenkin joukko, enimmäkseen vanhuksia ja vaimoja. Lukkarin herjettyä veisaamasta alkoi lyhyt toimitus. Koko ajan satoi lunta raskaasti, ja hutaleista muodostui pian paksu lumikerros kirstun kannelle.

Kun Anni ja Kaisa heittivät hiekkaa hautaan, heitti Jukkakin. Samassa hän itseksensä ajatteli, että olisi paras hypätä alas hautaan, heittäydä kirstun kannelle maata, nukkua siihen, eikä koskaan enää herätä. Puhdas ja valkoinen lumi, jota taivaasta satoi, olisi kaunis vuode, pehmeä peite...

Annin hellä käsi samassa kosketti häneen ja Kaisan kuiskaus kuului:

— Muistitko sanoa hyvästi?

— Enkä muistanut.

Jukka otti uuden kerran hiekkaa, heitti hautaan ja virkkoi hiljaa:

— Hyvästi, äiti.

Noita sanoja lausuesssa koski häntä kipeästi sydämeen, ja täysi työ oli estää itkua tulemasta. Hautakin äkkiä muuttui pimeäksi, maa rupesi pyörimään, ristit liikkumaan. Mummotta olisi Jukka syöksynyt pimeään hautaan.

— Nyt mennään kirkkoon! Anni lähti lasten kanssa hiljaa käymään.

Heidän tiensä osui menemään kauniin, mustasta kivistä tehdyn ristin sivuitse; se seisoi melkein kirkkotarhan reunassa. Ristin lähellä oli Jukan kokoinen poika, käsi kädessä sievän näköisen tytön kanssa. Molemmat olivat hyvästi puettut ja molemmilla oli kauniit keltaiset hiukset ja siniset silmät. He

katselivat ristiä, jossa oli molemmin puolin kultaisia kirjaimia.

Ohi mennessä puuttui Jukka puheisin pojan kanssa.

— Onko sinunkin äitisi kuollut? kysyi hän puolisuorullisesti.

— On, vastasi poika, katsoen samassa sinillä silmillään Jukkaa. Minun äitini kuoli jo kesällä, ja Anna ikävöi häntä vielä enemmän kuin minä. Kuoliko sinunkin äitisi?

— Kuoli, mutta ei siitä ole vielä monta päivää.

— Anna ja minä olisimme ennen antaneet isän kuolla. Anna varsinkin sanoo, ett'ei kukaan osaa pitää häntä niin hyvänä, kuin äiti piti. Mutta mikä sinun nimesi on?

— Jukaksi minua kaikki sanovat. Tyttö tällä välin tutustui Kaisan kanssa.

— Onko tuo poika sinun veljesi? kysyi hän, mitaten silmillään Jukkaa kantapästä kiirenen asti.

— Ei se minun veljeni ole, mutta tämä mummo on minun äitini.

— Kuka sinun veljesi sitte on?

— Ei minulla olekaan veljeä? minä olen Annin Kaisa.

— Vai ei sinulla olekaan veljeä! Sepä ihmeellistä.

— Etkö tule kanssamme kirkkoon?

— Kyllä, mutta minä tahdon istua sinun ja Laurin välissä.

He lähtivät yhdessä.

Moniaan silmänräpäyksen kuluttua ei kirkkotarhassa ollut yhtään ihmistä. Lumisade riehui sakeimmillaan, kätkien uumenensa ristit, kirkon ja koko ympäristön. Riehuva pyry kesti noin tunnin ajan, sitte rupesi taivas kellotapulien kohdalla heloittamaan kuin hopea. Kohta ilmaantui siihen sininen juova. Tuuli keksi juovan, kiirehti siihen ja rupesi ajelemaan edellään pilviä taivaan itärantaan. Kirkonmenojen loputtua oli ilma sees, ja aurinko paistoi laskun puolelta. Kaukana metsässä kohahteli länsituuli, ennustaen mietoa, vesisuojaa säätä.

Jukan varpasiin karkasi kylmä kiinni, ja kirkossa niitä jo paleli ja kynnisteli pahanpäiväisesti. Hän siitä ensiksi valitti Kaisalle, mutta tämä heti torui:

— Eihän minunkaan palele, vaikka jalassani on ohuet pieksut.

— Mutta minä en muistanutkaan aamulla muuttaa ehjiä sukkia.

— Se sinulle sitte joutikin. Olisit totellut mummoa ja jättänyt hevoset katselematta, niin olisit muistanut.

Kirkosta tultua ilmoitti Anni Klaulle Jukan tuskat.

— Sen varpaita palelee ja kynnistelee nyt, sanoi hän. Täydymmeköhän mennä johonkin lämmittelemään?

— Emme tarvitse mennä, kyllä minä tiedän sopivamman keinon; vastasi Klaus. Hyppele, Jukka, hyppele niin tuhannen tavalla ja lyö kärkiä korkoihin; kyllä varpaasi kuumenevat.

Jukka alkoi tekemään työtä neuvottua. Klaun puhdistaisissa hevosta ja hankkiessa lähtöön hyppeli hän reen vieressä, löi jalkateriä kymmenellä eri tavalla toisiinsa, ponnahteli ylös ilmaan koroilla ja kärjillä, tasakäpälässä ja vuorojalassa.

Klaus nauroi että vapisi.

— Sillä lailla niin, sanoi hän. Juuri tuolla tavalla noin.

Anna ja Lauri olivat tulleet samassa seurassa kirkosta. He seisivat Kaisan lähellä ja katselivat Jukkaa, kuinka tämä ponnahteli ja teki temppujaan reen vieressä.

— Tuo keltainen talo on meidän kotomme, sanoi Anna, osottaen Kaisalle kaunista taloa peltojen takana. Entä sinun kotosi? Missä sinä asut?

— Minä asun Toramäellä.

— Missä se on?

— Se on niin kaukana täältä. Kun lähdetään ja pellot loppuvat, tulee metsää niin pitkältä. Sitte tulee taas peltoja, ja peltojen yläpuolella on Toramäki. Siellä on tuulimylykin.

— Vai asutte te niin kaukana. Koska taas tulette kirkkoon?

— Sitä emme tiedä.

— Kesällä Lauri ja minä käymme joka sunnuntaina äidin haudalla. Talvella ei isä laske meitä yksin ensinkään, mutta nyt sattui niin, että hän lähti eilen illalla kotoa pois. Minä tahdoin Laurin tulemaan kanssani, ja me pääsimmekin kannaksille jo kodon kohdalla. Ehkä taaskin...

Herttalan ja kauppiaan lapset samassa ajoivat siitä ohitse. Herttalan isäntärenki oli heitä kyydissä, korskuvalla hevosella, välkkyvillä valjailla. Vastamaa oli jo lopussa, mutta hevonen vielä käveli. Ohi mennessä osotti Franssi sormellaan Jukkaa ja kysyi Oskarilta.

— Mikä pyöreä esine tuo tuossa vekkuloi?

— Se on Miekkosen Jukka.

— Nyt se on tullut hulluksi.

Paitsi Lauria ja Annaa ei kukaan muu kuin Kaisa kuullut pilkkapuhetta. Jukan huohtaissa sanoi hän:

— Katso tuonne, siellä ajaa herraspoikia.

— Ja herrastyttöjä.

Korskuva hevonen lähti samassa uljaasti juoksemaan, ja tuuli heilahutteli karhunnahkaa tammenväriseksi maalatun reen perässä.

Kun komeat kulkijat ehtivät pois näkyvistä, kysyi Anna ihmetellen.

— Keitä ne olivat?

— Etkö sinä niitä tuntenut? Hoi, voi! Siinähan oli Herttalan Helma, kauppiaan Ainu ja ... Jukka luetteli jonkinmoisella ylpeydellä reessäolijat.

— Asuvatko nekin Toramäellä?

— Eihän ne siellä asu.

Annan mielestä oli sekin ihme. Hän itsekseen lausuili nimiä moneen kertaan, ikäänkuin pelkäisi unhottavansa ne liian pian.

— No Jukka, kysyi Klaus, kun oli saanut reen ja hevosen puhtaaksi. Miltä maistui hyppy?

— Hyvältä, peräti hyvältä, vastasi Jukka. Ei kylmä enää tunnukaan, vaikka taannoin ihan poltti.

— Tarkenetko nyt? kysyi Anni.

— Tarkenen kylläkin.

— Mies on aina mies, kehahti Klaus, kääntäen hevosen maantielle.

— Ja onhan sinulla suuret saappaat, sanoi Kaisa. Liikuttele ahkeraan varpaitasi, niin pysyvät kuumina.

— Ei niitä peiton sisässä enää...

— Eikä meillä ole liioin aikaakaan kylmän kanssa tappelemaan, keskeytti Klaus, istuen samassa kuskilaudalle. Tulkoon Miekkonen hevoshaljullaan perässä sitte kun ehtii, mutta me ajamme edellä niinkuin paha sää; meillä onkin hevonen juoksijan sukua.

— Olisi kotonne täällä päin, sanoi Kaisa Annalle, niin tulisitte kannaksille.

— Niinpä se. Lauri, mennään mekin. Lauri kääntyi menemään Annan kanssa. Käsi kädessä astelivat he ihan vastakkaiseen suuntaan, kuin hevonen, jota Klaus ajoi. Jukan katsahtaissa taakseen, ei heitä enää näkynytään.

— Hei, virkku varsa, sanoi Klaus kun pääsivät vastamaan loppuun.

Hei, hyvä hepo.

Pian kirkonkylän lakeudet jäivät taakse, ja pitkä metsämaa alkoi. Virkku varsa juoksi, ja matka joutui. Klaus ei antanut kenenkään ajaa ohi, vaikka moni koetti sitä tehdä. Hänellä olikin omat syynsä kiirehtää kotiin. Kaisu oli viime aikoina ollut kiukkuinen ja itkuhinen hampaittensa tähden. Mari oli ehkä pahemmassa kuin pulassa, yksin puuhatessaan päivällistä saattoväelle. Karusta ei ainakaan ollut apua. Virrenvärssyjä, joissa sanotaan että ihmisen pitää iloisesti kantaman ristinsä ja tyytymän Luojan laatimiin päiviin, on kyllä valmis latelemaan, mutta hoivata toisen ihmisen lasta pyhäpäivänä! Sehän olisi jo suuri synti. Paitsi jos saisi palkaksi rikkaiden ja isollisten kiitoksen, sitte se olisi vallan toinen asia.

— Ulkokullattu ihminen! pääsi Klaulta ääneen.

— Mitä sinä itsekseksi puhelet? kysyi Anni, joka kuuli sanat.

— Enpä paljo mitään. Taas mentiin.

Hevonen lähti rivakkaasti juoksemaan. Lumiset puut siirtyivät tanhuten reessä istujain sivuitse, norot ja pensaat kilpaa puiden perässä.

Metsäinen seutu loppui, Herttalan laveat pellot levisivät näkyville, ja peltojen ylipuolella kohosi Toramäki korkeana, alastomana. Annin tuvan takana kasvoi vanha ja paksu petäjä, ainoa puu koko mäellä. Sen oksaton runko päättyi ryheään ja lihavaan latvaan, joten puu kauaskin näytti muhkealta.

Klaun suureksi iloksi oli Mari, saattoväen kotiin tullessa, hilpeällä mielellä. Vaikka olikin yksin puuhannut, ei puuro siltä ollut päässyt palamaan pohjaan, ja liemiruoka osui tulemaan sopivan suolaista. Kaisu oli ollut kiltti koko ajan; vähäistä ennen Annin ja lasten tuloa oli nukkunut makeaan uneen.

Ensin mainittu käski Karuakin tulemaan muiden mukana heille.

— Meillä on lattia havutettu, sanoi hän leikkillisesti, kahvit ja päivällinen valmiina. Tule kanssamme.

Mutta Karu hylkäsi kutsun. Omatuntonsa ei sallinut hänen tehdä suurta syntiä, koska Jumalan sanassa nimenomaan lausutaan voi-huuto niiden ylitse, jotka syövät leskein ja orpoin huoneet tyhjäksi.

— Ole sitte tulematta, sanoi Anni. Karun kanssa puhellessa oli hän totutellut käyttämään mahdollisimman selviä ja lyhyitä lauseita.

Kylän miehet eivät olleet yhtä arkatuntoisia, vaan tulivat Annin tupaan ja nauttivat mitä tarjona oli; istuivatpa siellä iltaan asti teetä juoden, tupakkia polttaen ja tarinoiden maailman menosta ja eletyistä ajoista.

Istuen kumarassa, kyynäspäät polvilla ja kädet, leuan alla, kuunteli Miekkonen heidän puheitaan; joskus toki sanoi sanan joukkoon. Hän ja Jukka lähtivät ensimmäisinä pidoista kotiin. Isän jäljessä astuessa tuli hauta, kirstu ja valkoinen lumikerros Jukalle silmäin eteen. Samassa mäki, koti ja taivas olivat lausuvinaan surullisesti:

— Nyt Jukka olet orpo poika.

Ohuet pilviharsot peittivät taivaan; laenpuolella kumotti kuu, mutta alempana Herttalan lähellä loisti suuri ja kirkas tähti.

— Olisi siivet, että lentäisi tuonne. Kodin ovelta samassa kuului isän ääni:

— Minne sinä jäit?

Jukka kiirehti polkua alas kotiin.

Tuvan ikkunat olivat paksussa jäässä, ja ilma tuntui kylmemmältä kuin ulkona. Miekkonen pani puita pesään ja sytytti ne tervaisella sirulla palamaan. Istui sitte liedelle, asetti kyynäspäät polville ja kädet leuan alle.

Huoneessa oli jonkun aikaa hiljaista, mutta sitte Jukka virkkoi:

— Isä, minä olen väsyksissä.

— Mene maata ja siunaa itsesi.

Jukka riisui vaatteet yltään ja meni maata; peitteen veti ylitsensä ja kasvonsa kätki päänaluiseen, jotta

ei itku päässyt tulemaan.

Lyhyen hetken kuluttua oli hän unettarien hellissä helmoissa.

II.

Kuivempaa ja kuumempaa kesää eivät vanhemmatkaan ihmiset muistaneet. Toukoja tehdessä satoi hereästi pari virkistävää sadetta, mutta sitte ei herahtanut taivaasta veden pisaraakaan kahteen kuukauteen. Sammalperäiset niityt kasvoivat niukalti heinää, ja ohra ja kaura näytti pakosta jäävän surkean lyhyeksi ja harvaksi.

Mutta ruispelloilla viihtyi kylväjän silmä. Olki oli pitkää, tähkápääät lihavia, sormenpaksuisia. Kevät oli ollut harvinaisen aikainen. Juhannuksena oli jo tähkissä pehmeitä jyvänalkuja, heinäkuun loppupuolella oli paras leikkuu-aika.

Päivä oli illanpuolella, ilma oli tyyni, ja taivas huikaisevan sininen. Tiedottomana näännyttävästä helteestä, joka koko kesän oli rasittanut luomakuntaa, rehoitti tiheä kanervikko yksinvaltiaana Toramäellä. Kanervain juurilla oli elämä täydessä vilkkaudessa, siellä kun lukemattomat muurahaiset risteilivät kaikille ilman suunnille, laahaten törkyä ja rikkoja uudelle, vasta-alotetulle pesälleen.

Klaus työskenteli pihalla paitahiaisin, edessään joukko työ-aseita ja myllyn kone-osia, ja petäjän luota kuului Jukan harras ääni tavailevan sanoja, joita "Rikkaasta miehestä ja Latsaruksesta" oli painettu raamatunhistoriaan. Opettajan kallista virkaa toimitti Kaisa. Kutoen sukkaa istui hän Jukan vieressä, tyytymättömyyden ja nyreyden ilmauksia näkyi kasvoillaan. Opettajan toimi oli tuiki työlästä ja raskasta, sillä Jukka oli kankea oppimaan ja lisäksi vielä haluton. Hyvällä puheella ei ottanut juuri milloinkaan käteensä kirjaa, aikavälin ei pelännyt pientä pahaakaan, tuumailipa vaan:

— Minkä minulle voitte?

Siten oli käynyt juuri äskenkin. Kun piti lähteä lukemaan, intti Jukka sitkeästi vastaan ja lausui viimeiseksi puheekseen nuo sanat. Mutta olipa Annillakin jo kerran vastaus valmiina; hän välinpitämättömästi virkkoi:

— Minkä me voimme? Mutta eiköhän Karu voi? Pyydämme hänen opettamaan sinua.

Kovinkaan korvapuusti ei olisi vaikuttanut niin tehoisasti kuin mummon sanat. Jukka heti haki kirjan ja lähti Kaisan kanssa petäjän juurelle. Mutta lukeminen sujui peräti huonosti. Tällä erällä ei Jukka osannut sitäkään vähää kuin muulloin; arvoittelemalla hän tokasi kirjaimista tavuja, tavut lausueli moneen suuntaan sanoiksi, toivoen että joku niistä sitte olisi kohtuullinen ja oikea. Kaisa koetteli vuoroin ystävällisiä sanoja, vuoroin nuhtelevia lauseita, mutta apua ei lähtenyt mistään.

— Käskyt olivat helppoja, mutta tätä kirjaa en minä opi. Jukka sulki kirjan ja tähtäsi isolla varpaallaan suurta muurahaiskekoa, joka seisoi keskellä mäkeä.

Kaisa ei heti vastannut, vaan alkoi purkaa sukan kantapäätä, johon harmissaan oli tullut kutoneeksi vääriä silmiä.

— En opi millään. Tämä kirja on semmoinen.

— Et opi, kun mielessäsi aina on hevoset ja varsat.

— Enkä minä tahdokaan oppia. Saat nähdä, että minä tulen laatuun, vaikka en osaakaan lukea enkä laulaa.

— Etpähän tule laatuun. Et pääse rippikouluun, et pääse koskaan mieheksi, ei kukaan pidä sinua metsänpetoa parempana, joll'et opettele lukemaan. Sinua nauraa ja pilkkaa kylän variksetkin.

Jukka tavallisesti lasketteli Kaisalle sanan sanasta, kaksi paraasta, mutta nyt jäi hän vastauksen velkaa.

— Äidillesi aina lupasit tulla hyväksi pojaksi, mutta nyt et tottele enää ketään.

— Älä puhu sillä tavalla. Jukka huokasi syvään ja avasi kirjan.

— Koetetaan nyt taas, ehkä menee paremmin.

— Voi toki näitä päiviä! Jukka alkoi piirtämään tikun terävällä kärjellä hevosen kuvaa lehden laitaan, jossa niitä jo oli entiseltä iso joukko, monta eri kokoa ja luontoa. Minä tavaan, jos tulet huomenna kanssani Kotosuolle, muuten en.

— Lakkiasiko hakemaan?

— Sitä niin. Eilinen päivä vasta oli onneton.

— Miksi karkasit?

— Älä sitä kysy, kysy ennemmin, miksi en löytänyt mätästä, jonka viereen panin lakkini. Lakissa oli hilloja, joita aioin tuoda sinulle ja mummolle. Syötyäni juovukoita niin paljon kuin jaksoin, aioin lähteä kotiin, mutta en löytänytkään mätästä, vaikka henki olisi mennyt.

— Ja vasta auringon laskettua tulit suolta kotiin, lakitta, uuvuksissa ja...

— Sano, tuletko kanssani, vai etkö?

— Tulen, jos tavaat sen luvun vielä kolmeen kertaan. Kyllä lakkisi löytyy. Isäsi aina sanoo, ett'ei Kotosuo mikään suo ole, vaikka sitä siksi sanotaan. Eihän siellä ole suota ja mättäitä leveältä.

— Ei olekaan.

— Tottahan löydämme, kun yhdessä haemme. — Siinä lähellä, josta Herttalaan multaa ajetaan, se on.

— Eli valtaojan tienoilla.

— Ihan niin. Muualla ei siellä mättäitä olekaan.

— Alota jo.

— Voi toki näitä päiviä! Jukka huokasi syvään ja rupesi sitte hartaalla äänellä tavaamaan.

Luvun loputtua seurasi lyhyt lomahetki. Se oli iloinen molemmille. Kaisan kasvoilla ei enää näkynyt tyytymättömyyden ja nyreyden ilmauksia, kun virkkoi:

— Nyt näit että opit, kun vaan tahdot. Kaksi sanaa kaikkiaan tavasit, väärin.

— Olisivat nekin menneet oikein, mutta hevosenkenkä, jonka eilen illalla löysin, tuli juuri silloin mieleeni. Arvaatko, se on Hiirakon kenkä.

— Voi olla.

— On varmaan. Herttalan hevosta tuotiin eilen aamulla niityltä kotiin, ja Oskari ajoi edellä Hiirakon selässä. Ai, voi, kuinka kovaa se ajoi tässä Toramäen kohdalla; se laski niin häpeämättömästi. Perässä juoksi pieni varsa, semmoinen kaunis sukkajalka. Siitä vasta hevonen tulee.

— Vai niin. Luetaan taas, että ehdimme määrän täysi onnen iltaa.

Jukka avasi herkästi kirjan ja tavasi levähtämättä luvun loppuun Ei tullut ainoatakaan virhettä.

— Nyt minä luen tavuttain yhteen.

— No lue nyt.

Kaisa kuunteli tarkasti. Hän salaa pelkäsi, että Jukka kompastuu nurinniskoin jo ensimmäisissä riveissä ja suuttuu sitte lukemiseen moneksi ajaksi. Mutta niin ei käynytäkään. Jukka luki tavuttain sanoja, tosin hitaasti ja hartaasti, mutta ihka oikein; parsia ei tarvinnut kertaakaan.

— Nyt se loppui. Hoi, voi! Iloissaan sulki Jukka kirjan ja lähti nilkuttamaan yhdellä jalalla ympäri petäjän.

— Eikä tullut yhtään virhettä.

— Ei alkuakaan. Nyt on sinun vuorosi. Pieni piika, päästäppä nyt luku.

Kaisan jokapäiväinen tinka oli oppia luettava luku ulkoa. Asettaen korviinsa peukalot ja etusormet silmäluomille, kuten muistia ponnistaissa oli tottunut tekemään, luki hän luvun juoksevasti ulkoa.

— Oh, sinä laskit kuin aisakellolla.

Päivän helle oli tällä välin muuttunut vilpoisaksi ja ihanaksi illaksi. Lasten mieli virkeni, ilo ja hupi puhkesivat esille; he jäivät petäjän juurelle kisailemaan ja leikkiä lyömään.

— Tuon kävyn tahtoisin minä alas sinulle. Jukka heitti kivellä männynlatvaan, mutta ei osannutkaan käpyyn; se jäi kellertämään ylös. Voi paimenen piimät! Niin suuri ja lihava käpy!

— Ei se ole käpy, se on lammas, virkkoi Kaisa. — Annetaan sen olla siellä ja leikitään sen sijaan torpparia. Ole sinä emäntänä, minä olen isäntänä; olkoon talvi, ja minä tulen surullisena metsästä kotiin, sillä kirveeni lohkesi kuivaa oksaa lyödessä. Täällä päin on ovi, josta minä astun sisään, mene sinä lähemmäksi mäntyä, siellä on liesi, valkea ja...

— Jukka, tule joutuin tänne, kuului samassa Karun huuto.

Lapset kavahtivat kuullessaan yrmeän äänen.

— Mitähän tuo tahtoo?

— Mene luokse, kun kerran káskee. Jukka meni Karua kohden, mutta hän käveli hitain ja epäilevin askelin.

— Mikä sinua takaisin kiskoo? Niinhän sinä liikut kuin myllyn alimmainen kivi.

Nähtyään Karun kädessä hopearahan tuli Jukka rohkeammaksi.

— Tässä minä olen, sanoi ja hyppäsi kutsujan eteen. Mihin minua tarvitsette.

— Juokse puotiin ostamaan nisia tämän rahan edestä. Kara pudotti hopearahan Jukan kouraan. Tuo pehmeitä ja juokse joutuun, Herttalan isäntä tuli meille.

— Kyllä minä juoksen ja joudun. Matkien vallatonta ja juoksuintoista varsaa, tepasteli Jukka silmänräpäyksen ajan paikallaan ja lähti sitte kipasemaan aika juoksua kylään.

Kauppias oli kahdenkesken Franssin kanssa puodissa. Muuan köyhä emäntä oli juuri käynyt ottamassa tavaraa velaksi, ja Franssi kirjoitti paraikaa emännän nimeä kapeaan kirjaan. Kauppias itse ei kyennyt omaa nimeänsäkään kirjoittamaan, mutta hän pitikin taitamattomuuttaan siinä suhteessa enemmän kunniana kuin häpeänä, hän olikin kauppamies eikä kynämies. Köyhästä pojasta oli alkanut ja rikkaaksi oli päässyt. Ensin teki kellokauppoja, joissa voitti ja oppi pitämään omaa puoltansa, sitte osteli raavaita ja vaihteli hevosia; niissä kaupoissa voitti enemmän ja oppi yhä taitavammaksi. Kaikkia toimiaan seurasi loistava onni ja menestys. Tosin pahat ja kateet kielet kertoivat, että hänen kukkaronsa, silloin kun hän tänne kylään tuli ja kaupan alotti, oli vielä jokseenkin ohut ja laiha, mutta ei sekään seikka ollut kuin kunniaksi. Se onkin mies, joka köyhästä pojasta kynsii itsensä rikkaaksi mieheksi. Niitä miehiä on harvassa.

— Se on saanut paljo meiltä velaksi, sanoi kauppias Franssille. Kirjoita kalliimman jälkeen eli kymmenen penniä korkohintaa jokaiselle markalle.

— Tietysti.

— Joka velaksi ottaa, hänen täytyy aina maksaa enemmän.

— Tietysti.

— Ja tuskin siltä rahaa saakaan. Kirjoita vaan kymmenen penniä lisää joka markalle. Ei kukaan korotta lainaile.

Kauppias tuli ovelle, avasi sen ja katseli ulos kylän pelloille; eräällä oli jo leikattu ruista, ja kuhilaita oli saroilla taajasti. Omituinen tyytyväisyys levisi hänen viekkaille kasvoilleen, kun katseli suuria kuhilaita, joihin ilta-aurinko loi kultaista hohdettaan. Niistä juuri heruu hyötyä hänellekin. Velkahiset myövät viljaa ja tuovat rahat hänelle. Kelpaakin nyt myödä, sillä rukiita ainakin tulee runsaasti. Kauroista ehkä tulee kato. Tulkoon. Hänellä on vanhoja sata tynnyriä, ja niissä ovat rahat maanneet hyödyttöminä kiinni jo lähes vuoden ajan. Mutta jos nyt sää pysyy vielä kaksikin viikkoa yhtä kuumana ja kuivana kuin tähän asti, niin kyllä keväällä käyvät kaurat kaupaksi. Melkein kylän jokainen isäntä tarvitsee siementä peltoonsa. Silloin niistä sopii kaapata korot ja korkojen korot. Ei se ole väärin. Saahan tarvitsevaa auttaa ja avusta ottaa korvausta asianhaarain mukaan. Vihatuksi siitä tulee, mutta mitä lukua siitä? Aina köyhät rikkaita vihaavat. Häntäkin sanovat tuhmaksi, aasiksi ja moneksi muuksi. Totta puhuen ei hän mikään kirjamies olekaan, mutta kaupan vaan osaa tehdä siinä kuin joku toinenkin. Viisauksin on maailmassa monenlaista. Jos asiat oikein ajatellaan juurta myöten, lienee hänellä parahinta laatua. Jo pienenä poikana, silloin kun muiden tavallisten ihmisten järki vielä makaa

kapalossa, huomasi hän että ne ihmiset, jotka tekevät raskainta työtä myöskin syövät kaunaisinta leipää; mutta ne, jotka osaavat ostaa helpolla ja myöä kalliista, elävät herrakkaisesti ja kuolevat rikkaina. Eläminen rikastumatta on jokseenkin samaa kuin uiminen koskaan rantaa saavuttamatta, olkoon mies sitte kuinka viisas tahansa; mieheksi hän on aina huono...

Köyhän emännän tili oli valmis korkohintoineen, kun Jukka tuli puotiin. Franssi rupesi heti ilvehtimään, kysyen:

— Mitä sinä ähmästät ja kenenkä kanoja olet ollut varkaissa?

— Minä juoksin sen tavalla, vastasi Jukka, joka sanoista nolostui pahanpäiväisesti. Enkä minä ole ollut kanoja varkaissa. Kotoa minä tulin nisusia ostamaan; anna pehmeitä nisusia tämän rahan edestä.

— Kenelle niitä viet? — Karulle.

— Onko siellä vieraita?

— On Herttalan isäntä, ja minulla on kiire.

— Pane sitte tuoreita, käski kauppias.

Ollen aina huvitettu Franssin sukkeluuksista, läheni hän Jukkaa ja jatkoi ilvettä. Vieikkaasti nauraen sanoi hän:

— Kovin sinä olet äitisi näköinen, mutta kananvaras sinä sittekin olet. Ei siinä auta mikään.

— En ole. Jukalta oli vähällä päästä itku. Sen todistaa Klauskin.

— Olet vainenkin, näkyyhän se silmistäsikin.

— Ei näy, eihän Karukaan sitä sano. Anna pian nisut, minulla on kiire.

— Tuossa on. Franssi antoi paperiin käärityt nisut Jukalle. Tiedätkö mikä muu sinä vielä olet, paitsi kananvaras.

— En minä tiedä. Mikä muu minä vielä olen?

— Sinä olet tuhkapöperö.

— Älähän mitä...

— Olet, tuhkapöperö niin sinä olet. Kauppias nauroi silmänsä vesille. Moista sanaa ei usein kuulla vanhoilta markkinamiehiltäkään, eikä sitä liioin ole kirjoissa eikä kansissa; ei sitä ole muualla kuin Franssin viisaassa päässä. Ja yhden vuoden on veitikka vasta käynyt kansakoulua. Isännät aina sanovat ett'ei Mikko mitään ymmärrä, mutta nyt on Mikolla poika, viisas kuin pappi ja liukas kuin orava. Kun Franssi tulee mieheksi, niin sitte näkevät, mikä on mitään.

Ihastuksissaan meni kauppias rouvallekin kertomaan, miten viisas ja liukas heidän Franssinsa on.

Sillä aikaa kuin kahvi kiehui, puheli Herttalan isäntä Karun kanssa ilmasta ja vuodentulosta.

— Sitä kuumuutta, sitä kuumuutta, valitti Herttalan isäntä.

— Niin, Jumala nähköön, huokasi Karu.

— Kynnetyille pelloille on pouta kylläkin hyvää, se polttaa laihatkin maat väkeviksi, mutta paratkoon ohraa, kauraa ja perunaa. Jos tämmöistä ilmaa vielä riittää jonkun viikon, syö ruoste nekin vähät, kun pelloissa nyt on.

— Ja vielähän teidän toukonne joltakin näyttävät, mutta noiden muiden raukkojen. Ei ole kuin peippa siellä, toinen täällä; nekin muutamat kaatuelevat maanperiin.

— Tulisi sade, niin versoisivat ja kasvaisivat.

— Sataisi vähäkin, kyllä nousisi vilja teidän väkevistä pelloistanne.

Jukka samassa palasi puodista. Pantuaan nisuset pöydälle, meni hän ovenpuoleen, istui Kaisan viereen ja virkkoi hiljaa:

— Olethan sinäkin tullut tänne.

— Karu kävi käskemässä ja sanoi, että Herttalan isännällä on asiaa.

Istu hiljaa nyt.

Klaun tultua pihalta tupaan, kääntyi keskustelu toiselle tolalle. Hän tervehti Herttalan isäntää ja sanoi:

— Tulitte kai leikkuuväkeä hakemaan.

— Niin tulin.

— Täältä niitä saattekin. Pyydämme Annin pitämään lasta, niin pääsee Marikin.

— Hyvä olisi.

Herttalan isäntä oli mies parhaassa miehuudessa. Vartalonsa oli lyhyt ja lihava, käytöksensä arvokas, melkeinpä kopea. Kasvoissa oli jotakin kylmää, joka vaati kunnioitusta ja vivahti tyylyteen. Mutta Klaun kanssa puhellessa tuo kylmyys ja tyylys melkein kokonaan katosi. Huoleton katse, ylhäisyyden ja mahtavuuden tunnusmerkki, muuttui ystävälliseksi ja ääni ilmaisi, että kylmän kuoren alla oli lämpöäkin, vaikka lujatahtoiset kasvojenpiirteet ja sukuylpeys sitä jäähdyttivät melkoisessa määrässä.

Uudesta, vaaleanharmaasta lakista, joka hänellä oli päässä, ei Jukan katse voinut kääntyä minnekään. Pienet pumpulat kelluivat leveän lipun yläpuolella niin sievästi ja somasti, että katselijaa ihastutti ja nauratti. Jukka aikoi juuri huomauttaa Kaisallekin sievistä pumpuloista, mutta Herttalan isäntä samassa katsoi häntä silmiin ja sanoi:

— Sitelijöistä siellä sitte taitaa tulla puute. Eiköhän nuo lapset...?

— Joutavat tulla, keskeytti Karu; syövät laiskoinakin aterista ateriaan.

— Näinköhän tulisitte?

— Kyllä minä tulen, sanoi Kaisa.

— Ja minä myös, lisäsi Jukka.

— En minä ilmaiseksi pyydä. Kun sidotte kumpainenkin kahden leikkaajan perään, saatte viisikolmatta penniä päivältä. Teillä on näppärät sormet ja notkea selkä.

— Kyllä minä tulen, vakuutti Kaisa; ihan mielelläni.

— Niin minäkin, vastasi Jukka: ihan halusta me tulemme.

— Tottahan oman talon pellolle menemme, sanoi Karu ja kaatoi kahvia, sen kerran kun sinne pääsemme. Juokaa, hyvä isäntä. Kerran taas jouduitte meillekin; ette usein käykään.

Juotuaan kahvia lähti Herttalan isäntä pois.

Karu sitte kantoi kahvia Kaisalle ja Jukallekin, virkkoen samassa:

— Tulkaa juomaan nyt. Kun hyviä vieraita tulee, saavat saamattomatkin.

Kun olivat juoneet kahvia, tulivat lapset ulos ja istuivat pitkähkölle kivelle myllyn viereen. Aurinko oli jo lähellä laskua, puiden latvat vaan enää punertivat sen valossa. Jotenkin haikeasti virkkoi Jukka:

— Franssi sanoi minua kananvarkaaksi. Tiedätkö, mitä varten hän niin teki?

— Hän ilvehti taasen sinun maksollasi. Kun on lakitta, sanotaan pilalla kananvarkaaksi.

— Vai se siinä olikin. Eipä sitte Klaus suotta sanonutkaan minun tehneen penteleitä, kun lakkini hukkasin.

— Jos tuo mukama nyt hukkui tahi ei.

— Älä puhu, se oli trikoota. — Ja niin rumaa ja vanhaa.

— Mutta mikä se tuhkapöperö sitte on?

— Sanoiko hän sinua siksikin?

— Sanoi.

— Se on semmoinen hyvä ja rehellinen poika, joka ei tee kenellekään vääryyttä, vaan jota toiset pojat

pitävät pilkkanaan. Lopuksi käy tuhkapöperön aina hyvin ja pilkkaajitten huonosti. Minulla on kirja, jossa on monta juttua hänestä.

— Mene oitis tuomaan kirja tänne. Minä tahdon lukea sitä nyt heti.

— Ei nyt enään lueta, nyt mennään syömään ja maata, että jaksetaan huomenaamulla nousta aikaisin ylös, Klaus tulee herättämään minua ja sitte tulemme alas teille; ole vaan valmis. Iloista hypynsäveltä laulaen lähti Kaisa juoksemaan kotiinsa.

Jukka istui vielä hetkisen yksin kivellä, mietti siinä yhtä ja toista Oskarista ja Hurtastakin ja lähti sitte käymään polkua alas. Isä ei ollut vielä tullut Herttalasta kotiin, ja tupa oli tyhjä, ikävä.

— Aina se viipyy niin kauan iltaan. Voi että äidin piti kuoleman.

Syötyään leipää ja piimää meni Jukka maata ja nukkui heti, Aamulla hän heräsi Klaun iloiseen ääneen.

— Ylös, sanoi tämä ja nosti Jukan istumaan. Herttalan emäntä käski sanomaan sinulle, että heillä on jo aamukahvit valmiina.

Miekkonenkin nauroi omaan tapaansa hiljaa ja pehmeästi.

— Entä Kaisa ja Mari?

— Menevät edellä. Joudu, joudu.

Jukka tuli pian valmiiksi lähtemään.

Herttalan isäntä oli saanut haalituksi leikkuuväkeä pellolleen kolmattakymmentä henkeä, joten niitä riitti neljään sarkaan. Palvelijain ehdotus, ett'ei mitään kilpailua pantaisi toimeen ennen kuin vihoviimeisissä saroissa, hyväksyttiin aamulla yksimielisesti. Kun olki yli koko pellon oli yhtä vahvaa, sarat yhtä leveitä, ja kun ei kilpailua ollut kysymyksessä, pysyivät leikkaajat suorassa viivassa. Toramäkeläiset olivat sijoittuneet niittämään yhdessä. Jukka sitoi Klaun ja Marin perään, ja Kaisan edellä niitti Karu ja Herttalan nuorempi piika; kuhilaita teki Miekkonen.

Alussa tahtoi Jukalle jäädä luokoa, mutta pian hän oppi vetämään sitomat sukkelasti kiinni ja pysymään Kaisan rinnalla. Sitte työkin tuli hauskaksi. Tosin aurinko poltti kaulaa ja käsivarsia, ja sänkikin pisteli säariin, mutta kaks' kuus' mokomista kiusoista. Olihan viisikolmatta penniä kaunis ja kirkas hopearaha.

Aikaa myöten sormet kuitenkin tulivat ihmeellisen kipeiksi ja aroiksi. Illalla leikkaajani hioessa sirppiä, sanoi Jukka Kaisalle.

— En minä ymmärrä, mutta sormeni tulevat kovin kipeiksi.

— Eikö sinua myöskin väsytä ja eikö myöskin tee mielesi lähteä kotiin? ivasi Kaisa.

— Ei minua liiaksi väsytä eikä minun tee mieleni kotiin, mutta sormeni ovat kovin kipeät.

— No näytä nyt niitä.

Jukka näytti oikean kätensä sormia; niissä kynsilihat olivat halkeilleet, ja halkeamista tirskuivat veri.

— Kiesus poika sinua! Mitenkä sinä sidot?

— Samalla lailla kuin sinäkin, mutta en minä ymmärrä miksi sormeni menevät ihan rikki.

Kaisa otti käteensä Jukan sitoman; side oli kiristetty lujaan niinkuin vanne astian ympäri.

— Eihän tämä enää ole sitomista, tähähän on kuristamista. Ihme että on sormissasi enää kynsiäkään jäljellä. Koetapa minun sitomiani.

Jukka koetti Kaisan sitomaa; sen side oli höllällä, joten sai tuskatta sormet väliin.

— Sido sinäkin niin.

— Mutta kun isä aamulla opetti meitä, käski hän vetämään siteen lujasti kiinni, ja sen kuulit sinäkin.

— Vaikka käski, ei hän tämmöisiksi tarkoittanut. Eihän kenenkään kädet rautaa ole.

— Mutta jos tulevat liian höllä.

— Eivätkä tule. Ja kyllä isäsi sitte muistuttaa, käsittellehän hän jokaista sitomaa. Tottele nyt vaan,

muuten hukka sinut perii. Kotona panemme talia sormiisi, niin paranevat jo huomiseksi.

Luottaen Kaisaan alkoi Jukka enemmän noudattaa kohtuutta työssään; hän ei enää vetänyt sidettä kovin kireälle, mutta ei jättänyt liian höllällekään; siten sitomat tulivat parahiksi hyviä ja työ kävi kahta helpommin. Iltaviileässä ei hiki enää kirvellyt niskassa, eikä aurinkokaan polttanut käsivarsia; sänkikin lauheni pehmeäksi, joten ei pistellyt kipeästi säariin.

Isäntä itse tuli illalla käskemään väkeä työstä pois. Sitomat lyötiin miehissä kokoon, ja ensimmäinen leikkuupäivä oli illassa. Klaun rinnalla käveli Jukka tupaan. Oskari ja Hurтта olivat kokonaan unhottaneet vanhat vihat, koska luistivat luunsa kiireimmiten kamariin; Jukan punaisenkirjaviin säariin toki loivat ohi mennessään altakulmaisen silmäyksen.

Ensimmäisinä leikkuupäivinä ei tapahtunut ilmassa mitään muutosta. Taivas oli aina yhtä huikaisevan sininen, helle aina yhtä kuuma ja rasittava, mutta viidennen päivän ehtoolla laski aurinko pilveen. Leikkuuväki siitä päätteli, että Eliaan poudat vihdoinkin olivat lopussa, ja sade tulossa. Samat sanat lausui Herttalan isäntäkin, silmäillen ruispellolle, jossa leikkaamatonta alaa oli vaan enää kapea kaistale.

Seuraava päivä oli viimeinen. Kapeasta kaistaleesta ei jäänyt iltapuolen työksi muuta kuin neljä pitkää sarkaa; niissä siis tuli kilpailun tapahtua. Päivällistä ei huoattu lainkaan, vaan mentiin heti syötyä pellolle, hiottiin sirpit ja alettiin leikkuu niinkuin yhdellä sanalla.

Jo kilpailun alussa joutui Jukka haltioihinsa; hyöri ja pyöri Klaun kantapäillä, hokien yhtenäin:

— Vetäkää, vetäkää, että voitamme.

Kotvasen aikaa näytti epävarmalta, minkä saran väki voittajana ehtisi päähän, mutta ennen pitkää se jo näkyi. Herttalan isäntärenki, niittäen vierisarkaa niinkuin Toramäkeläisetkin, ennätti jo puolivälissä edelle muita; Klaus oli jäänyt hiukan jäljelle hänestä, ja keskimmäisten sarkain etumiehet noin pari sylvä jäljelle Klausta.

Kilpailu oli enemmän totta kuin leikkiä; jokainen leikkasi voimainsa takaa ja sirpintäydeltä. Saran juostessa loppua kohden kuin hiljainen virta, kiihtyi into; leikkisanaa ei lausuttu, pilviä ei kurkisteltu. Äänettömyyttä ei häirinnyt muu kuin olki, joka rouskui ja paukkui leikkaajan käsissä, ja Jukka, joka hyöri ja pyöri Klaun ja Marin kantapäillä, hokien yhtenäin:

— Vetäkää, vetäkää, että voitamme.

Klaus niitti kuin vihollinen, ja Karu, kylän kuulu leikkaaja hänkin, rouhasi olkea kumoon tunnetulla taidollaan, mutta sitteki näkyi isäntärenkin väki pääsevän voittajiksi. Viiva hänestä Klauhun pysyi vinossa ehkä noin sylen verran; keskimmäisten sarkain etumiehet pysyivät toistensa rinnalla, mutta matka heidän ja Klaun välillä oli venynyt toista vertaa pitemmäksi. Siis varsinainen kilpailu oli vaan enää Toramäkeläisten ja isäntärenkin joukon välillä. Viimeksimainittu oli jo voitosta varma, kun sokea onnetar äkkiä tuli väliin ja muutti pelin. Leikkaajan eteen tuli lyhyt kappale tuulen hasamaa olkea, jossa oli pyörylöitä ja pesiä toinen toisensa vieressä. Viivyke ei ollut suuri, mutta ennenkuin siitä selkesivät ja pääsivät tasalakoiseen olkeen, oli viiva Klaun ja isäntärenkin välillä muuttunut vinoksi päinvastaiseen suuntaan.

Voitonpuolella olleet huomasivat onnettaren oikullisuuden, mutta eivät siltä antauneet epätoivoon; he rynnistivät kahta uljaammin eteenpäin.

Olki taas rouskui ja paukkui leikkaajan käsissä. Ja Jukka hyöri ja pyöri Klaun ja Marin kantapäillä, hokien yhtenäin:

— Vetäkää, vetäkää, että voitamme.

Voitto oli neulankärjessä; olkien takaa näkyi jo neularuoho sarkain päissä. Klaun sirppi ensiksi koski pientareen kasteheinää, sitte Karun ja Herttalan piian; Mari vielä kumartui kerran, ja sarka oli lopussa. Klaus ojensi selkäänsä ja katsoi isäntärenkin saralle. Siellä leikattiin vielä Marin jälkeen ... kolme sormausta!

Toramäkeläiset olivat voittaneet.

— Hyviä olimme. Isäntärenki tuli voittajain saralle ja tarjosi Klaulle tupakkia piippuun. Tuo poika perhana teille voiton toi. Viime vuonna ei sitä ollut ja...

— Silloin te voititte. Jukka niin voiton toi.

— Kolmatta tuntia kesti tämä tanssi.

— Ja pyörytys. Mutta minne aurinko on meiltä mennyt?

Nyt vasta oli aikaa tarkata säänmuutosta. Taivas oli vetäytynyt siniseen pilveen ja pilvet kulkivat matalalla.

— Tulee sade.

— Tulee kuin tuleekin.

Vanha ja kaunis tapa vaati, että rukiinleikkuu piti lopetettaman hoi-huudolla. Isäntärengin ja Klaun ympärille keräytyi siis leikkuuväki, ja pian kuului voimakas hoi-huuto kuusi kertaa Herttalan pellolta yli koko kylän. Huudon ajalla ilmaantui isännän lyhyt vartalo kartanolle, ja uusi, vaaleanharmaa lakki kohousi ylös ilmaan jokaiselle huudolle. Kepein askelin lähti leikkuuväki käymään isäntää kohden. Jokainen tiesi, että Herttalassa pidettiin leikkuunlopettajaiset varsinaisen juhlan arvoisina; makeata ja karvasta ei silloin tavallisesti puuttunut pöydältä. Se oli isännän tahto ja kunniaksi emännälle.

— Huusitko sinä kaikki kuusi kertaa yhtä kovasti? kysyi Jukka Kaisalta, kun astelivat ylös taloa kohden.

— Huusin kai. Miksi sitä kysyt?

— En minä huutanut lujasti kuin viisi kertaa, hopearahoille vaan, näetsä. Tästä päivästä ei saada muuta kuin kuparia, enkä minä...

— Nyt sinua taas hassuttaa.

Entistä enemmän oli tällä kertaa varustettu ruokaa ja juomaa Herttalan pöydälle. Leikkuuväki kävi niihin rohkeasti käsiksi, ja vilkas puhelu syntyi ruokapöydässä. Isäntä itse piti varalla, että jokainen nautti.

— No Miekkonen, kaada itsellesi, sanoi hän samanlaisella äänellä, jolla oli puhutellut Klautakin Karun luona. Ja kaada sinäkin Klaus; ottakaa jokainen. Kylän pelloilla on leikkuu vasta parhaassa alussa.

Kahvia juotiin ruo'an edellä ja jälkeen; Helma ja emäntä sitä tarjoilivat — Oskari oli mennyt Franssin ja Hurtan kanssa oravia ampumaan kaariopyssyllä — ja Helma hoputti Jukkaa ottamaan rinkilän lisäksi korppuakin. Hän oli kaunis tyttö ja ijältään Jukan vanhuinen. Kasvojenpiirteet tosin pyrkivät olemaan kylmät kuin isänkin, mutta silmissä oli jotaki lapsellista ja lempeätä, joka lauhdutti piirteiden kylmyyttä. Kun äidin silmä vaan välitti, oli hän vielä lapsi, jota huvitti palvelijain nauru ja lasten määkiminen. Mutta saaden ani harvoin elää ominaista sielunelämää, tukehtui luonnollisuus, lapsellisuus. Äidin suurellinen esimerkki vaikutti vahingollisesti nuoreen sydämeen, ulkonainen kiilto ja loisto turmelivat aikaisin puhtaan mielen. Kauniita kenkiä opetettiin ihailemaan ja arvossa pitämään, rikkaita toisin kohtelemaan kuin köyhiä. Äidin opetuksen mukaan osasi Helma jo erottaa paremmat ja huonommat ihmiset toisistaan; rikkaat olivat parempia, köyhät huonompia. Se oli peruskivi elämänviisaudessa. Mutta vaikka Helmalle oli sataan kertaan sanottu, että hymyillessäkin piti muistaa erotus, tuli joskus silmänräpäyksiä, jolloin hän unhotti äidin kaikki opit ja neuvot ja oli lapsi niinkuin ikänsä vaatikin. Semmoinen silmänräpäys tuli äskenkin, kahvia tarjotessa Jukalle.

— Ota enemmän, käski Helma luontaisella lapsellisuudellaan. Ota tuo pala, jossa on kolme rusinaa.

— Helma! torui heti emäntä. Ethän anna rauhassa...

— No kun ei se ota korppuakaan, vastasi Helma punastuen ja hämille joutuen.

Iloisin silmänräpäys, ainakin Jukalle, oli se, jolloin isäntä avasi rahakukkaronsa ja rupesi maksamaan päiväpalkkoja. Hän alottikin Jukasta, laskien tälle kouraan puolitoista markkaa hopeata.

— Siinä on kuusi rahaa, sanoi hän samassa, ett'et sekaannu laskuissa.

— Kiitoksia, hyvä isäntä, vastasi Jukka, pahoitellen heti mielessään, ett'ei huutanut kuudettakin kertaa lujasti.

Tuli sitte Karunkin vuoro, mutta jalomielisesti hylkäsi hän rahat. Jos ottaisi makson, ei kehtaisi enää katsoa isäntäväkeä silmiin. Lähimmäisen rakkauden vuoksi olikin tullut leikkaamaan, eikä palkan vuoksi. Ystävyys vaan pysyisi heidän välillään muuttumatonna, ei muusta lukua...

Klaus veti suutaan nauruun, mutta emäntä käski Karun kamariin. Sinne meni Helmakin, huulet hienossa hymyssä, astunta kaiken kauniina. Äidin opetukset kantoivat väliin hedelmiäkin!

Peläten tulevansa puolihutikkaan, kuten muut miehet jo olivat, joll'ei ajoissa katsoisi eteensä, lähti Klaus joukkoineen pois. Sen verran oli hänkin jo nauttinut, että mielikuvituksensa oli herkempi. Se lensi

kuhilaista, joita Herttalan pelto oli täynnä, syksyyn ja talveen, jolloin mylly pyörii yöt päivät huiman tuulen käsissä, ja viljakuorma tulee myllyn eteen ennenkuin toinen vielä ehti poiskaan.

— Kuule, Mari, sanoi hän lämpöisellä äänellä. Minä kuolen myllärinä, myllyn isäntänä, tarkoitan minä. Siinä ei auta...

— Myllärin renkinä sinä pikemmin kuolet.

— Ei, perhana vieköön. Myllyn isäntä minusta tulee. Rintani alla soi semmoinen sävel niin selvästi.

— Kuka sinulle antaa myllyn? Karu peri omansa ostokaupalla. Kyllä hän pitää huolen, ett'et sinä eikä kukaan muu sukulainen peri penniäkään. Jotkut puhuvat että testamentti on jo tehty.

— Kai se onkin. Enkä minä odotakaan perinnön kautta myllyä, mutta minä ostan rahalla. Kerran tulee joku onnenpotkaus, joka minusta tekee myllyn isännän, tulee, perhana vieköön, niinkin. Se sävel soi rintani alla niin selvästi.

— Älä turhia puhu. Mylly maksaa paljo. Kodin kohdalla erosi Jukka joukosta ja meni maantietä kylään päin. Kaisa silloin huusi:

— Minne sinä menet?

— Puotiin; ei ole vielä läheskään ilta.

— Odota, minäkin tulen.

Rouva oli Ainun kanssa puodissa, ja heillä oli tärkeä asia ratkaistavana. Herttalan emännän nimipäivä oli nimittäin seuraavana huomisenä, ja lahja, jonka hänelle tällä kerralla antaisivat, oli vielä kiistan alaisena. Kankaita ja lasitavaroita oli nostettu alas tiskin täydeltä; rouva itse mieli antaa lahjaksi lasitavaraa, mutta Ainu tahtoi, että lahjan piti välttämättä olla kangasta. Rouva siihen vihdoin suostui.

— Jos kangasta annamme, ei muu sovi kuin tuo musta tylli, virkahti hän ja alkoi nostelemaan tavaroita jälleen paikoilleen.

Hänessä huokui koko olento hienoutta ja herramaisuutta, kauniista puvusta alkaen punajauhoitettuihin poskiin saakka. Kerran oli hänelläkin ollut kurjat päivänsä elettävänä, mutta ne pysyivät hyvästi salassa. Täällä ei kukaan tietänyt, että hieno rouva olikin mökistä kotoisin, ja että hän nuorena tyttönä lankesi pois siveyden tieltä ja läksi häpeäänsä pakoon kotiseudulta kauas kaupunkiin; siellä sitte elätti itsensä pesijättären raskaalla ammatilla. Mutta pian onnettomuus vaihtui onneksi, kurjuus rikkaudeksi. Lapsi kuoli puolen vuoden vanhana, ja heti sen jäljestä viskasi sattuma hänet Mikon läheisyyteen. Heti ensimmäisenä silmänräpäyksenä tunsivat molemmat sydämessään taivaallisen äänen sanovan, että he ovat luodut toisiansa varten. Mikko oli kylläntynyt kulkijan elämään ja kiirehti vihille. Sitte he hommasivat paperinsa hyvään järjestykseen ja lähtivät matkustamaan yli yhdeksän meren, kahdeksan kaupungin. Onnen suosimina löysivät he täällä rauhallisen kylän, jonka yksinkertainen väestö ja omituiset olot olivat omiaan alkavalle kauppiaille. Paitsi Mikkoa, eivät täällä muut kuin kirkonkirjat — ja nehan eivät osaa puhua — tienneet rouvan kirjavasta elämästä. Monikin, ja niiden joukossa Herttalan emäntä ensimmäisenä, uskotteli itselleen, ett'ei rouva saattanut olla syntyisin talonpoikaisista vanhemmista, koska hän käytti ylenmäärin hajuvesiä, vallitsi miehensä ja piti piikansa kovassa kurissa.

— Tylliä niin annetaankin. Ainu otti kyynärän ja rupesi mittaamaan kangasta Herttalan emännälle nimipäivälahjaksi.

Kun Jukka ja Kaisa tulivat puotiin, muuttui rouvan muoto ynseäksi, kiukkuiseksi. Hän kadehti ja vihasi sydämensä pohjasta Kaisaa. Köyhä kerjäläistyttö pyrki olemaan sievempi kuin hänen oma Ainunsa. Kaisatta olisi Ainu Helman jäljestä kylän kaunein tyttölapsi. Mutta raiska on tiellä. Sillä on suu pienempi, otsa ja kaula valkoisempi, kulmakarvat kauniimmat, säännöllisemmät. Ja niinkuin hyvälläkin, on sillä aina puhdas ja sievä puku, vaikka rohtiminenkin kelpaisi raukan ruumiin verhoiksi. Sille sopii värikin mikä tahansa. Likaisenkeltainen kretonki, jota hän tahallaan sille keväällä kaupitti, näyttää nyt vaatteena peräti sievältä. Ja Ainulle kuin ei tahdo mikään väri sopia. Entä käytös sitte? Se vasta vihaksi pisti, sillä siinäkin oli hän Ainun täydellinen vastakohta; ei koskaan pyrhdellyt eikä töllistellyt suu auki. Ujosti, mutta vapaasti puhui ja nauroi, tuli ja meni. Jos se poloinen olisi varakkaasta kodosta, ei olisi kellään sanan sanomista, mutta...

— Mitä sinä tahdot? rouva melkein tiuskaten kysyi Kaisalta.

— Virkkaneulan ja yhden kyynärän tuota kangasta esiliinaksi.

Jukka oli monissa ajatuksissaan ja hän ihan sävähti kun rouva repäisi kankaan poikki.

— Entä sinä? Rouvan ääni oli jo ystävällisempi, ja hän katsoi nauraen Jukan rohtuneita käsivarsia. Onko sinullakin rahaa ostaa jotakin?

— On minulla yhtä paljo kuin Kaisallakin. Paljoko nuo vaaleanharmaat lakit maksavat, nuo, joissa on lipun päällä pumpulat.

— Neljä markkaa?

— Voi sinun pojat! Entä nuo mustat samettilakit?

— Ne ovat helppoja. Rouva valitsi joukosta sopivan samettilakin ja pani sen Jukan päähän. Markka niiden oikea hinta on, mutta sinulle myön halvempaan; saat yhdeksästäkymmenestä pennistä.

— Taitaa näyttää sievältäkin.

— Näyttää maarkin. Sitä sopii pitää suven talven kanssa, eikä se tunne likaansa niin pahasti kuin nuo vaaleanharmaat.

— Mutta ei ole pumpuloita. Neljäkö rahaa siihen sitte menee? Jukka avasi vasemman nyrkkinsä, jossa piti hopearahoja.

— Neljä siihen menee, ja takaisin saat vielä kymmenen penniä.

— Antakaa sen edestä vaikka rintasokuria. Rouva antoi Jukalle nyrkinkokoisen sokurinkappaleen. Lähteissä muisti Kaisa jättää hyvästi, mutta rouva vaikenä, käänsi selkänsä lapsiin, ja rupesi puhelemaan Ainun kanssa.

Kotiin mennessä murenteli Jukka sokuristaan kappaleita Kaisalle; yhdessä tuumivat mitä jäljellä olevilla rahoilla ostaisivat. Kaisallakin oli vielä joku penni taskussa, ja hän ehdotteli, että ostaisivat jäännöksillä jonkinlaisen kuvakirjan yhteiseksi omaisuudeksi. Tottuneena suostumaan Kaisan tahtoon kaikissa vaikeissa seikoissa, sanoi Jukka:

— Se sopiikin. Klaus menee tällä viikolla kaupunkiin Karun juottovasikkaa ja kanoja myömään, annetaan sille rahat.

— Kyllä se osaa ostaa.

Toramäen lähellä yllätti heidät sade; suuria pisaroita alkoi putoilemaan taivaasta.

— Juoskaamme, ett'ei kastu sokuri ja uusi lakkini.

He juoksivat kaikin voimin kotoa kohden.

— Tule meille sateensuojaan, sanoi Jukka, kun ehti kodin ovelle; katsellaan tarkemmin sun kangastasi.

— Kyllä.

Kaisa meni Jukan kotiin. Lattialle oli ripustettu tuoreita lepän ja koivun oksia; hyvä haju lemusi huoneeseen.

— Mummo on taas käynyt täällä.

— On se käynyt.

— Istumme nyt lattialle ja katselemme sun kangastasi.

He asettuivat istumaan lattialle; Jukka katseli ja kiitteli kangasta, Kaisa samoin lakkia. Sokurilohkare oli heidän välillään, ja siitä molemmat haukkoilivat tuon tuostakin.

Mutta ulkona rupesi satamaan yhä rankemmasti; moniaan minuutin perästä juoksi vesi virtana maantiellä.

Minä olen täällä niinkauan kun sade menee ohitse. Kaisa laskehe kyljelleen ja asetti kätensä päänalaiseksi.

— Ole vaan... ja syö sokuria niin paljo kuin mielesi tekee. Jukan silmät olivat jo ummessa, ja hän hetkahti Kaisan viereen.

Vielä muutama silmänräpäys, niin nukkuivat molemmat sikeintä unta.

* * * * *

Loppupuolen kesää ja koko syksyn sateli melkein lakkaamatta. Ken kiirehti, hän ehti saamaan rukiin kunnolliseen kylvöön, mutta ken hidasteli, odottaen poutaa ja kylvöpeltojen valahtamista, hänen täytyi lopulta pöpertää siemenen läpimärkään maahan. Taivas oli kummallisen hereä satamaan. Ohuesta ja pienestäkin pilvestä, josta poutaisilla ajoilla olisi ollut turhaa toivoa pisaraakaan vettä, riitti runsas sade kastelemaan maita ja viljoja. Kylän pelloilla orastuivat ruiskuhilaat, ja kaura ja ohra, jotka aroissa ja laihemmissakin maissa olivat versoneet jotakuinkin kauneiksi, homehtuivat ja mätänivät syksyllä keoissa.

Mutta Herttalan viljat saatiin hyvissä ajoin korjuun. Talossa oli kaksi suurta riittä, vankka työväki ja järkevä isäntä. Kun pahimmat syksysateet alkoivat, olivat pellot tyhjät ja hinkalot hyvää viljaa täynnä. Ruis oli myös ennätetty kylvää kuivaan maahan. Heti leikkuun loputtua käytiin kylvöön käsiksi, vaikka vähä satelikin joka päivä.

— Rikkaalla on rikkaan onni, sanoivat ne, jotka turhaan odotettuaan poutaa, lopulta kylvivät sateessa ja kurassa.

Perunain kanssa oltiin tekemisissä Herttalassakin. Niitä oli kylvössä paljo, ja päiväväkeä oli milt'ei mahdoton saada, sillä ketään ei haluttanut mennä rypemään kuraisille saroille; jokainen kiitti Luojaansa, että sai omat vähänsä pois maasta mätänemästä.

Mutta kun Jukka kuuli Oskarin lähteneeksi kansakoulua käymään kirkonkylään, meni hän Herttalan pellolle perunoita kaivamaan. Paljasjaloin ja vanhat vaaterievut yllä hän siellä ryömi mullan ja saven sisässä, huolimatta tuulesta tai sateesta, kylmästä tai kurasta. Muista oli työ surkeata, mutta Jukasta se oli vallan hauskaa. Milloin löysi tavallista suuremman perunan, heti sitä näytteli muillekin, hokien samassa:

— Katsokaapa tämmöistä, tässä vasta on poikaa.

Väki nauroi hänelle, ja isäntärenki vakuutti useat kerrat, että Jukatta kuolisivat he pellolla ikävään ja lokaan.

Kyllä olikin työ kurjaa. Jos tunnin oli poutaa, niin jo toisen satoi roiskui. Suojaan meneminen ei auttanut, sillä sitte olisi suurin osa päivää mennyt hukkaan, ja perunat olisivat kentiesi jääneet lumen alle. Ikäänkuin kiusantekeiksi oli sää mitä epävarmin. Joskus oli aamulla kirkas ja kaunis pouta, mutta jo ennen puolta päivää oli taivas yltänään pilvessä, ja ehtoopuolen sitte satoi tihrutti levähtämättä.

Osalta vietiin perunoita kuoppaan, osalta kannettiin niitä nurmelle suuriin läjiin, jossa sade ne huuhtoi toisaalta puhtaksi.

Kun sitte olivat pari viikkoa kömpineet pellolla, ehtivät vihdoinkin viimeiseen sarkaan. Siitä riitti vako kullekin. Jukka kilpaili yksin ja voitti kaikki muut; kysyi sitte:

— Hoilataanko myös?

— Emme viitsi, vastasi isäntärenki. Olemme niin perhanasti yskässäkin joka mies.

— Työnsä oli Jukka tehnyt hyvin, mutta kylläpä sai palkankin työn mukaan. Isäntä antoi hänelle käteen ihka uudet, mitan mukaan tehdyt saappaat, ja emäntä toi koko kertamuksen Oskarin vanhoja puolipitoisia vaatteita. Jukka kiitti kerran jokaisen kappaleen osaksi ja virkkoi sitte:

— Missä Helma on? Hän lupasi minulle koiranpennun.

Helma haettiin tupaan ja isäntä kysyi:

— Oletko sinä luvannut Jukalle koiranpennun?

— Olen, vastasi Helma arastelevasti ja hieman häpeissään.

— No tuo tänne se nyt. Ei sanastaan saa minnekään mennä.

Emäntä aikoi ruveta nuhtelemaan Helmaa, mutta onneksi kauppiaan rouva samassa astui portista pihaan. Emäntä meni vierasta vastaanottamaan, ja nuhteet jäivät toiseen erään; Helma sai rauhassa etsiä koiranpennun Jukalle.

— Hoida sitä hyvin, varotti hän. Muista se.

— Hoi, voi! Minä pidän sen niin hyvänä, ett'et uskokaan.

— Minä sitte tulen teille katsomaan.

Tullen juuri kamarista tupaan kuuli emäntä Helman lupauksen. Ylpeästi ja tuiskahuttaen kysyi hän:

— Minne sinä menet?

Helma punastui ja pyörähti vasemman kengän korolla ympäri.

— Piloja minä puhuin, sanoi hän nauraa virnistäen. En minä teille tule.

Jukalta heti katosi rohkea iloisuutensa. Typerän näköisenä katseli hän kiiltonahkaisella ruusulla koristettua, pientä kenkää ja sen korkeaa, kaartavaa korkoa.

— Mene kamariin tervehtimään rouvaa, emäntä taas tuiskahuttaen sanoi.

Helma heitti päänsä kauniisti kenoon ja meni. Samassa Jukkakin muisti, että hän oli ollut päivämiehenä rikkaassa Herttalan talossa ja saanut monenkertaisen palkankin käteensä.

— Kiitoksia nyt kaikesta, sanoi hän vielä emännälle ja lähti tuota pikaa ovesta ulos.

Pihalle näkyi Toramäki, petäjä ja Annin tupa. Heti meni Jukan mielestä pois emännän ylpeä ääni ja Helman pienet kengät, korkeine korkoineen ja kiiltonahkaisine ruusuineen.

— Joka joutuisi pian Kaisan ja mummon luo.

Juosten koko matkan ehti Jukka pian kotiin. Siellä pesi hän silmänsä, kätensä ja jalkansa, muutti ylleen vaatteet ja veti jalkaansa uudet saappaat. Otti sitte käsivarrelleen koiranpennun ja lähti käymään polkua ylös mäelle. Klaus oli menossa myllyyn, mutta nähtyään Jukan, jäi hän seisomaan paikalleen.

— Siinä poika, joka ei pelkää sadetta eikä poutaa. Klaus paiskasi kättä Jukalle. Terve nyt.

— Terve, terve.

— Perin ovat uudet nuo saappaat, ja varret ulottuvat lähes polviin asti. Klaus koetteli käsin saappaita. Kyllä sinä olet kova mies.

— Aina vähäsen.

— Tuletko näyttämään Kaisulle ja Marillekin.

— Tulen, jahka ensin käyn mummon luona. Ilo syntyi Annin tuvassa, kun Jukka sievissä tamineissaan astui sisään.

— Ei nyt ihmeempää, miten sievät ja sopivat ovat, huudahti Anni tuon tuostakin.

— Taitaa ne olla sievät.

— Ja omaa ansaitsemaasi on kaikki. — Kaikki mitä näkyy.

— Ja nyt sinulla on koirakin, sanoi Kaisa. Annatko minunkin pitää sitä omanani?

— Annan kai. Ei se täällä saa haukkua muita kuin...

— Karua! Kuinka kauniilta nuo mustat täplät näyttävät sen valkoisessa rinnassa.

— Kaunis se on koko elävä.

— Sillä on jo silmätkin.

— Se on jo monen viikon vanha. Klaus sanoi, että se elää jo vellilläkin vallan hyvin.

— Keneltä sen siellä sait?

— Helmalta. Se on toisinaan hyvin hyvä tyttö.

— Oletko jo pannut sille nimeä?

— Enkä ole. Jos sanoisimme sitä vaikka Jukaksi. Kun täällä Toramäellä kerran on kaksi Kaisaa, olkoon kaksi Jukkaakin.

— Eihän ihmisen nimi koiralle sovi. Mutta eiköhän Hukka sopisi sille nimeksi?

— Miks'ei sopisi? Ei nimi miestä pahenna, sanoo isä usein.

— No sanotaan sitä sitte Hukaksi, tästä päivästä alkaen, että tottuu. Hukka, Hukka!

— Minä lasken sen lattialle, niin ruvetaan leikkimään sen kanssa.

— Laske.

Sydämellinen leikki ja nauru alkoi. Anni herkesi työstään, laske silmälasinsa pöydälle ja katseli lasten iloa. Jukka ja Kaisa eivät kuulleet, kun hän hiljaa virkkoi:

— *Oi onnellista lapsuuden aikaa!*

III.

Miekkosella oli mielessä niin suuria tuumia, että Herttalan isäntä vallan hämmästyi. Uusi tupa piti rakennettaman ja perunamaata raivattaman tuvan ympärille kokonainen tynnyrinala. Mieluinen asemakin oli jo tiedossa. Kotosuon rannalla oli kaunis tilkka nurmea, joka oli Miekkosen mieltä kutkuttanut kymmenkunta vuotta. Kuokalla ja auralla saisi siitä paremman perunamaan, kuin kellään koturilla koko kylässä. Nurmen takaa alkoi tyyni väkevämullainen ja kaunis lehtimetsä, josta saisi tekomaata vaikka pienen torpan tilukset. Suonkulmakaan, joka nurmeen pistäikse, ei ole mikään raaka rahkasuo, joten siitäkin voisi tulevaisuudessa hyötyä. Työtä siellä vaan olisi yhdelle ihmiselle ijäksi. Lehtimetsässäkin on paikoittain kivi kiven kyljessä; mutta ne eivät ole suuria. Rautaseivästä tottelisivat kaikki muut, paitsi ne kaksi suurta siellä kulmassa, pellon aidan lähellä, ne täytyisi hypittää ruudilla. Ehkä Jukka, tultuaan mieheksi, tekee lehtimetsästä pellon, ehkä korjaa vielä suonkulmastakin viljaa. Häneltä itseltä jää se kaiketikin tekemättä. Jos hyvää terveyttä riittää, voi tuparakennus valmistua asuttavaan kuntoon neljän tai viiden vuoden kuluessa, perunamaasta voi tulla sato vuotta kahta aikaisemmin. Mutta niissäpä onkin sitte vanhan päivän vara. Kun ei enää kykene työhön, veistelee kotona lapiota, tadikkoja ja muita senlaatuksia kaluja; niitä joka talossa tarvitaan. Isänisän rakentama hökkeli siellä Toramäellä ei pidä enää korjaamallaakaan tuulta eikä sadetta. Ja mitään ei saa kylvöön ikkunan alle. Kun asuu semmoisessa kanervamäessä, tuntuu siltä, kuin ei olisikaan vakituinen mies eikä olisi mitään huolta huomisesta; tuntuu niinkuin olisi aina matkalla ja eläisi vaan päivästä päivään. Jukankin tähden ovat tuumat välttämättä toteutettavat. Hän voi sairastua ja kuolla minä päivänä hyvänsä, samoin kuin vanhan hökkelin voi mikä tuulenpuuska hyvänsä vierittää maantien ojaan. Sitte on pojan elo ja elämä arvanpeliä. Yksi kova, sydämetön isäntä ja yksi kevytmielinen tytönhepsakka voi tehdä nuoresta rengistä, jolla ei ole mitään vakavaa maan päällä, heittiömen, maailmankulkijan. Mutta antaapas että on itsellä huoneet ja perunamaata. Jopa katsoo kaikkia maailman asioita syvemmältä; ei keikailekaan tanssivuorossa viimeiseen asti eikä liioin lähde ensimmäisenä yökenkään. Perunamaan laventaminen ja muut senlaatuksiset vakavammat kysymykset painavat aina mieltä. Sitte kun kukin kohta on paikallaan, sitte vasta tulee naiminen mieleen; aikanansa kukin asia...

Moista tervejärkistä esitelmää ei Herttalan isäntä ollut ijässään kuullut. Hämmästyksissään kysyi hän, josko Miekkonen vaatii häntä heti kontrahtia tekemään ja lähtisikö sitte kylään pyytämään isäntiä hirsitalkoosen.

Miekkonen naurahti omaan tapaansa, hiljaa ja pehmeästi. Hän ei ole hätämiehiä, ja talkootta ei aio ensinkään pitää, se kun olisi puolinaista kerjuuta. Omalla työllä piti kaikki ansaita. Hän ostaa hirret isännältä ja ajaa ne Kotosuon rantaan isännän hevosella; kohtuullisen makson eteen kaikki. Kun Jukkakin jo kokee ansaita minkä syömisellään kuluttaa, ja kun hän itse kaksikin vuotta kihnaa joka päivä työssä, lie saamista karttunut sen verran, että riittää sadan kuussylisen hirren hinnaksi. Suusanallinen kauppa riittää panemaan asian alulle. Mitä hänellä on vanhoja saatavia, merkitköön Oskari kirjaan, paperille; alle sopii sitte aina jatkaa ja lisätä mitä päiväpalkoista juoksee ja jää yli tarpeiden. Kerta viikossa tai pari kertaa kuussa tehtäköön tili, ett'ei mikään unhotu. Sitte kun saatavat kohoovat hirsien hinnan tasalle, ilmoittakoon isäntä hänelle. Sen pitempiä puheita ei tarvita. Jo ensi kesänä, kun vaan tulee sadepäiviä ja muuta joutoaikaa, kilkuttelee hän kiviä irti lehtimetsästä ja sommittelee niistä vähä vähältä kivijalkaa. Siten on kauppa vahva kahdenpuolen...

Herttalan isäntä ei voinut puhua sanaakaan ehdotusta vastaan, väärää ja itsestä ajatusta kun ei huomannut koko jutussa; talon ainaiseksi eduksi oli alku ja loppu. Miekkosen kanssa menisi sitäpaitsi kauppoihin kuka isäntä tahansa, sillä hän on työmiesten paraita, sen tunnustaa jokainen, jonka työssä on vaan päivänkin ollut. Ihan sama, jos tekee yksin tai muiden kanssa, tarhassa tai metsässä; silmiä ei palvele koskaan. Hyvä työmies kuului isäkin olleen, siihen asti kuin kylkensä ja kätensä ruhjoi. Vahingot ovat Miekkosia tahtoneet aina seurata. Mikä niistä kuolee veteen, mikä ruhjoo luitaan, mikä muuten usein sairastaa. Heistä on kylään tullut ihan sananlasku: Huono onni kuin Miekkosella. Ehkä poikaa rupee onni seuraamaan paremmin. Ei se Oskarin kanssa ainoastaan itseään alakynteen jätä. Mutta

mitäpä lasten riidoista! Yhden kerran on syy yhdessä, toisen kerran toisessa. Kun kääntävät selkensä, ovat jälleen hyviä. Miekkosen suuret tuumat voivat toteutua, voivat jäädä vähempäänkin, mutta talon hyödyksi ovat aina. Kyllä Kotosuon rannasta leipää lähtee, kun on vaan mies, joka ottaa; tulisi sinne pieni torppakin, mutta niitty tekee kiusaa. Ei siellä riitä maata nurmeksi jättää...

— Kyllä minä suostun kauppaan. Et kai pelkää sinäkään veropäiviä.

— Hm! Mitäpä minä, vanha mies, noita pelkäisin?

— Mutta eihän yhteen huoneeseen sataa hirttä tarvita.

— Minäpä aionkin tehdä kaksi, Jukalle toisen. Jos elän vanhaksi, ett'ei sitte tule ahdasta. Samalla vaivalla tulee suurempikin rakennus harjaan. Ja olkoon Jukan huone aikansa keskentekoisena.

— Niinhän tuokin on. Enkä minä ota sinulta hirsistä kalliimman jälkeen, kun olet ikäsi tehnyt meidän työtä. Mitä löydät kuivia, ne saat ilmaiseksi.

— Hyvä on, hyvä on. Eikä tämän kaupan tarvitse kylään ääneksi tulla. Miekkonen löi polveensa rukkanella ja nousi lähtemään. Näette, se riippuu vielä monesta seikasta. Vilu voi viedä viljan ja leipä voi kallistua, niin ett'ei palkaksi jää mitään; voi tulla tauteja ja muita koettelemuksia. Sanotaan, ett'ei linnullakaan ole kaikki kuvussa, mitä on nokassa. Pysyköön kaupparamme salassa niinkauan kuin pysyä voi, ett'ei kelvottomat sekaannu asiaan.

— Olkoon niin. Meidänhän kauppa onkin. Huomenna ruvetaan tarhan kimppuun, ja Jukka saisi tulla ajamaan Sukkajalkaa. Vanha musta kulkisi välissä ohjaamattakin, joten saisitte kahdessa miehessä lyödä tukevia kuormia.

— Sitähän se on odottanutkin enemmän kuin joulua. Se on niin hassunahkera hevosille.

— Tulkoon sitte aamulla kanssasi.

Jukka oli onnen kukkulalla, kun pääsi Herttalaan työhön, lantaa ajamaan isäntärengin kanssa. Sukkajalka oli vielä nuori hevonen, mutta varsin hyväntapainen ja helläsuinen; sen kanssa tuli Jukka hyvin toimeen.

Ilma oli puolipakkasta, joten lumi ei kastanut ja vaatteet eivät rähjäntyneet. Isäntärenki, mies parhaallaan, kajahutteli laulunpätkiä ja pani tupakiksi menen tullen. Jukkakin oppi polttamaan. Ensimmäiset väkevät savut häntä pyörryttivät, mutta pian luontonsa tottui; toisena päivänä hän jo savutteli kuin aikamiehet.

Iltasin oli hauska tavata Kaisaa ja Hukkaa. Viimeksi mainittu itki ja vaikeroi ilosta, niin että polvelle piti ottaa, siinä silittelä ja hyväillä hyvän aikaa, ennenkuin tyyntyi ja malttui. Kaisalle piti kertoa Herttalan oloista. Niistä oli tärkein Hurtan haikea suru Helman perään, kun tämä maanantaisin lähti kouluun Oskarin kanssa. Kerran raukka karkasi kotoa kirkonkylään ja odotti koulun portailta Helmaa. Kun lapsilaumasta sitte kaivatun löysi, niin jalkoihin heittihe, kenkiä nuoli, itki ja viukui.

Lannan vedon loputtua ajettiin tarhaan havuja, ja Jukka pääsi niitä pienentämään. Palkkaa maksettiin viisi penniä kuormalta ynnä talon ruoka. Sitte vedettiin tarhaan Kotosuolta multaa monta sataa kuormaa, ja Jukka sai taas ajaa mielihevostaan, Sukkajalkaa. Mullan päälle tuotiin taas havuja, ja kun ne olivat pienennetyt, oli sydäntalvikin mennyt. Mutta ajotyötä riitti vielä kevätpuolellakin, jolloin navetat tyhjennettiin; kaikissa helpommissa ajotöissä oli Jukka mukana.

Kesällä teki hän Herttalassa yhtä ja toista pientä askareta. Karjan käydessä Takahaassa ajoi hän ne aamusilla perille; iltasella saattoi hän karjan kotiin, tuoden mukanaan piioille luudaksia ja vispilänvarpuja. Paniko isäntärenki aittaa, heti siihen tuli Jukkakin, aidaksia kantamaan ja vitsakeppejä hakemaan. Yleensä oli hänellä erinomainen onni olla tarvittaissa saapuvilla. Jos hevosia vietiin niitylle tai lähdettiin niitä tuomaan, puikahti Jukka nurkista esille juuri paraasen aikaan.

— Taas tulit niinkuin käsketty, olikin isäntärengin tapana sanoa.

Oskarin kanssa sattui riitoja usein, mutta harvoin ne enää tulivat Jukalle yksin syyksi, sillä Helmalla oli tarkka oikeudentunto, ja hän oikasi monta asiaa toisenkin riitakumppanin osalle. Eikä Oskari niin paha ollutkaan, kuin päältä näytti. Jos Jukka pani kovan kovaa vastaa, sammui riita pian. Mutta jos kauppiaan Franssi oli kolmantena joukossa, silloin ei auttanut muu kuin karku tai armojen alle antautuminen. Hänen seurassaan yltyi Oskari puolta häijymmäksi. Kerrankin pistelivät takkiaisia Jukan hiukset täyteen, pieksivätpä vielä nokkosilla sääriin, ennenkuin päästivät käsistään.

Valittamatta kärsi Jukka vääryydet. Herttalan ja kauppiaan väki olivat niin paljon ylempänä muita ihmisiä, kuin taivas oli ylempänä maata. He tekivät mitä tahtoivat, eikä heihin kenenkään tullut mitään.

Rukiin kylvölle ruvettaissa käski isäntä Jukkaa tulemaan oja luomaan.

— Tule ja tuo Kaisa kanssasi, sanoi hän. Saatte saman viisikolmatta penniä päivältänne.

— Kyllä tulemme.

Kun siis uusia rahatuloja oli tiedossa, osti Jukka vanhoilla säästöillään itselleen puodista siniraitaisen paitakankaan, vei sen Marille neulottavaksi ja meni sitte ilmoittamaan Kaisalle Herttalan isännän käskyä; Hukka jäi ulos mäelle loikomaan auringonpaisteeseen.

— Onko teillä, mummo, siankarvoja? kysyi Jukka, vetäen samassa taskustaan mustan nahkatilkan, jonka oli puodista paitakankaan kera ostanut.

— On minulla vähäsen?

— Ei paljoa tarvitakaan. Tästä nahasta pitäisi tehdä pallo, jolla saisi heittää lyyryä. Oskari ja Franssi heittävät niin mainiosti.

— Helma ja Ainukin heittävät hyvin, lisäsi Kaisa. Tehdään mekin pallo itsellemme; mummo leikatsoon, kyllä minä neulon.

Kova meteli ja Hukan haukunta kuului samassa huoneeseen. Jukka syöksyi joutuin ovesta ulos mäelle, siellä oli hirveä elämä. Hukka peijona ahdisti Karun kanoja, kukko kirosi ja kanat kirkuivat surkeasti. Karu hyöri joukossa, tavoitellen lyödä rautaisella hiilikoukulla koiraa, mutta tämä hyppeli liukkaasti syrjään ja vältti siten joka lyönnin. Siunauksia ja kirouksia tuli tulvanaan Karun suusta.

— Herran Kiesusta! Nyt tuo pirulainen tappaa paraan munakanan. Huut, huut. Karu huimi hiilikoukulla Hukkaa, mutta ei saanut sattumaan; mäki sen sijaan tömähti joka lyönnille.

— Hukka, ole hiljaa nyt. Jukka ehti Karun ja koiran väliin.

Kanatkin samassa pääsivät pakoon huoneiden alle, mutta hirveästi ne piilopaikoissaankin vielä parkuivat ja kirosivat.

— Etkö sinäkin ole pirulainen? Niinkuin ei jo siinä olisi kylläksi, että itsekin saat syödä, niin otat vielä koiran piinattavaksesi ja rääkättäväksesi. Pitäisit kiittämän Jumalaa, ett'et kuole nälkään ja...

— Hau, hau, keskeytti koira, joka vihasi Karua kuin kuolemaa.

— Sinä hylky ja pirulainen. En minä enää pääse ovestani ulos, ilman ett'ei sinun leukasi heti ole käynnissä. Sinä senkin...

— Hau, hau, ärähti koira taaskin.

— Etkö pidä kitaasi kiinni? Karu iski voimainsa takaa hiilikoukulla vihattua eläintä, mutta Jukka ehti pistää jalkansa eteen.

Kova lyönti sattui polveen.

— Kuinka te nyt noin suutuitte? Eihän tuommainen pieni raukka mitään kanaa tapa, leikillään vaan haukkuu ja kirmaa.

— Kyllä minä sille kerran näytän leikit; vartoo aikaa vaan, kyllä minä tasaan sen leukaluut. Karu lähti nilkuttamaan tupaa kohden. Vartokaas te pirulaiset. Kerran tulee vuoro vääräsuullekkin.

Yhä sadatellen ja kosta uhaten meni Karu tupaansa.

— Hukka, ole hiljaa nyt. Minä sain kipeän sinun tähtesi. Jukka kiersi housunlahetta ylös ja katseli suurta mustelmaa polvessaan. Se löi niinkuin sutta. Hukka, mennään pois Karun maalta, mutta ei onnuta kiusallakaan, vaikka kuinka kolottaisi.

Seuraavana päivänä meni Jukka Kaisan kanssa Herttalaan kylvöpellon oja luomaan. Työtä kesti neljä päivää. Lauantai-ehdoolla saatiin suuri pelto kauniiseen kuntoon; siemen oli kylvetty ja kynnetty sekaisin, ojat ja pientareet luotu puhtaiksi.

Auringon laskeissa lähtivät lapset iloisina käymään kotiin; kumpaisellakin oli hopeamarkka kädessä. He menivät Miekkoson mökkiin, mutta Hukka ei ollutkaan kotona. Jauholiemikin, jonka sille olivat aamulla tehneet kotkeloon maitoon, seisoj nurkassa koskemattomana.

— Kas sitä junkkaria, sanoi Kaisa, kun on raastanut itsensä etehisen oven alta ulos ja mennyt...

— Mummon luo, keskeytti Jukka. Minä tulen kanssasi teille.

Suuri oli lasten hämmästyks, kun ei koiraa ollutkaan Annin luona. Heti alkoi tarkka etsiminen. Jukka kiskoi itsensä huoneiden alle, väänsi kiviä ja kaluja ylösalaisin; Kaisa käsin koetteli kanervain juuretkin. Yhtenäen kuului mäellä huuto:

— Hukka, Hukka.

Mutta koiraa ei näkynyt eikä kuulunut. Jukka kynsi itsensä nurkkia myöden huoneiden katolle ja huuteli siellä, että kitalakensa väsyi. Turhaa työtä kaikki! Koira ei hiiskahtanutkaan isäntänsä huutoihin.

— Ei se kätöksässä ole, sanoi vihdoen Kaisa. Tule pois katolta ja mennään maata; minä olen väsyksissä enkä jaksakaan enää etsiä. Ehkä se on mennyt kylään ja ehkä tulee kotiin yöllä tai aamulla.

— Ei se kylään yksin ole mennyt. Jukka pudottihe navetan katolta alas. Täällä se on jossain kätöksässä; haetaan vielä joka loukko uudestaan.

He taas rupesivat hakemaan. Kaisa etsi koko kanervamäen ristiin rastiin, Jukka kiskoi itsensä huoneiden alle, väänsi kiviä ja kaluja ylösalaisin. Lopulta oli hän kuin mielipuoli, tunkiotkin kuopi pohjia myöten.

Turhaa työtä oli kaikki etsiminen.

Väsytys lopulta tuli, ja molemmat lähtivät kotiinsa maata. Sinä iltana itki Jukka ennen nukkumistaan polttavan kuumia kyneleitä.

Aamulla meni hän kylään, kävi jokaisessa talossa ja töllissä kuulustamassa, oliko kukaan nähnyt Hukkaa. Viittä viisaammaksi eivät kyselyt ja tiedustelut häntä tehneet. Semmoista täplärintaista koiraa ei kukaan ollut kylässä nähnyt, ja vasten silmiä väitti vielä joku irvihammas, ett'ei hakijallakaan ole semmoista ollut; aikansa huviksi muka vaan käy narrailemassa ihmisiä ja hälyä pitämässä itsestään.

Suuttuneena palasi Jukka kotiin, otti pallon ja meni mäelle heittämään lyyryä. Kyläläisiä ajoi Toramäen ohitse kirkkoon, mutta he saivat mennä hevosineen, sillä Jukka ei viitsinyt edes vilkaistakaan maantielle. Hän vaan heitti palloa ylös ilmaan ja heitti vallan hurjasti. Taivaasen ja pilviin asti olisi heittänyt, jos vaan olisi voimia riittänyt. Olisipa hän mielellään tarttunut myllyynkin kiinni ja heittänyt sen ojaan, joka juoksi kaukana Herttalan takana ja aina keväisin paisui leveäksi virraksi. Myllyn perästä olisi tullut punaisen aitan vuoro, ja sitte...

— Kuinka korkealle sinä jaksat heittää! Kaisa tuli Jukan viereen; huulissaan oli hymy, silmissään ihastus. Oletko jo käynyt kylässä?

— Jo minä kävin.

— Eikä ollut sielläkään.

— Ei ollut.

— No mihin ihmeille...?

Jukka samassa heitti pallon korkealle ilmaan; mutta käsi pettikin, ja heitto meni vähän vinoon. Kun pallo tuli alas, putosi se Karun kaalimaahan.

— Mihin ihmeille se sitte on joutunut? Juokse ottamaan pallo, niin menemme petäjän juurelle; minäkin heitän.

Jukka juoksi Karun kaalimaahan. Se oli aidattu ihan ikkunan alle, ja oli siinä kolme pientä sarkaa, jotka huolellisesti hoidettuina aina kasvoivat hyvin kaaliksia. Jukka juuri kumartui ottamaan palloa nauriin lehtien alta, kun kuuli yrmeän äänen huutavan:

— Sinä ilkeänaikuinen! Sydänpäivällä kehtaat mennä varkaisuun minun kaalimaahani. Ja Herra nyt auttakoon! Paraan istukkaan niskaan vielä sittekin. Laitatko luusi sieltä, sinä ilkeänaikuinen, taikka... Karulla oli kädessä härkin, ja sillä hän löi aitaan, niin että mäki kaikui.

Jukka ei vastannut sanaakaan, vaan otti pallon nauriin lehtien alta ja näytti sitä Karulle. Mutta samassa hän irvisti.

— Äh, sinä pirulaisen kyynysilmä.

Jukka hyppäsi aidalle vastapäätä Karua, heittihe aidakselle retkalleen ja huiskutteli itseään kuni

tasapainossa oleva vaaka. Siinä sitte irvisti toisen kerran.

— Sinä pahuksen kyynysilmä ja irvisuu. Silmäsi ovat aina kyynyssä ja...

Jukka ei kuullut haukkumisesta muuta kuin jonkun katkonaisen sanan. Mieleessään kuvaili hän kuinka Karu eilen aamulla vietti Hukkaa lihalla ja leivällä. Koira ensin pelkäsi ja vältti, mutta vihdoin suostui ja laski liki. Sitte lie käynyt sillä tavalla, että Karu otti sukkasiteensä, teki siihen mutkan, jonka pani Hukan kaulaan. Tämä potki ja sätki vähän aikaa, sitte oli henki mennyt. Metsäsian pesä, Toramäen takimmaisella kupeella, oli sopiva kätkö, sillä sinne pääsi kiertämään maantien kautta, ett'ei nähnyt Klaus eikä kukaan...

— Kyllä on pallot ja seipäät kädessäsi, mutta etpähän ota kirjaa käteesi, et pyhäpäivänäkään. Jos olisit...

— Älä kaakota, kun et munikaan. Jukka pudottihe aidalta alas ja juoksi Kaisan luo.

Tämä nauroi ja puserteli käsiään.

— Rohkea varas sinä olit. Voi, voi!

— Älä viitsi nauraa. Minulla on jo pieniä tietoja niinkuin nokkahiirellä. Tule kanssani metsäsian pesälle, niin näet mitä...

— Voi, voi! Luuletko että Karu olisi tappanut Hukan?

— Ihan varmaan. Saat nähdä että se on unhottanut sukkasiteensä uhrin kaulaan.

Toramäen takimmaisella kupeella seisoi suuri kivi, ja kiven alla oli pieni luola. Vanhat ihmiset tiesivät kertoa, että siinä ammoisina aikoina piti metsäsika pesää. Miekkosen isänisä, Toramäen ensimmäinen asukas, oli sen ampunut piilukkoisella kiväärillä, jota vielä muuan isäntä säilytti tupansa seinässä.

Pian ehtivät lapset kiven luo. Kaisa heti huomasi, että sammaleita oli kynsitty kiven ympäriltä ja tiputettu luolan suuhun. Jukka ne potki pois ja katsoi kiven alle, mutta Hukkaa ei nähnytään; oksia ja muuta rojua oli luola täynnä.

— Ei täällä mitään olekaan, vaikka minä niin varmaan luulin.

— Etkö näe tuota? Kaisa sormellaan osotti punaisen sukkasiteen päätä, jonka keksi sammaleissa. Hyviä tietoja sinulla olikin. Vedä jo kala maalle.

Jukka otti siteen päästä kiinni ja kiskasi; koiran raato tuli ulos.

— Oi, oi, sitä Karua! huudahti Kaisa. Jukka ensin parahti itkemään, mutta sitte hän suuttui, että huulensa vapisivat. Kostokin heti samassa tuli mieleen.

— Nyt minä vien sen salaa Karun kaivoon, uhkasi hän ja heitti selkäänsä raadon.

— Et saa viedä, kielsi Kaisa. Mummo ja Klaun väki eivät saa muualta vettä.

— No sitte minä heitän sen ikkunasta tupaan, että mätkähtää.

— Niin täytyy isäsi maksaa ruudun. Ei saa tehdä mitään pahaa, muista se.

Lasten palatessa istui Klaus Marin ja Kaisun kanssa rappusilla, ja tuvassa luki Karu ääneen jotakin hartauskirjaa; ikkuna oli auki, sillä kesäpäivä oli lämmin.

— Istu sinä tuohon kivelle, sanoi Jukka, kun ehtivät myllyn lähelle. Minä menen tuonne.

Kaisaa jo nauratti, ja hän istui kivelle, mutta Jukka meni avattua ikkunaa kohden. Jääden niin etäälle, että hyvästi näki tupaan, rupesi hän kävelemään ikkunan ohi edes ja takaisin, roikattaen selässään koiranraatoa.

Kun Karu yhä luki hartauskirjaa yrmeällä äänellään eikä tullut ikkunan luo katsomaan, rupesi Jukka kävellessään laulamaan kovalla äänellä:

"Kukapa sen myllärin tyttären nais
Ja sen kippurasarvisen lehmän sais?"

IV.

Raittiusliike oli vielä yksi niitä ulkomaan monia ihmeitä, joista suomalainen talonpoika ei tietänyt niin iki mitään. Kun mies joi itsensä humalaan, niin hän oli humalassa, mutta kun ei hän juonut, niin ei hän tullut humalaankaan. Raittiita kyllä löytyi, mutta ei raitismielisiä; aatteen vuoksi ei kukaan kammonut väkeviä juomia. Toisen tottuessa nauttimaan niitä, tottui toinen elämään raittiisti, mutta molemmat olivat yhtä tyytyväisiä oleviin oloihin. Juominen ja juomattomuus eivät antaneet aihetta mihinkään ajatteluun; niiden suhteen nukuttiin suloista unta. Sitä ihmistä, joka olisi väittänyt väkijuomain valmistajan tekevän syntiä Jumalaa ja isänmaata vastaan ja valmistavan hautaa kansalaisilleen, olisi jokainen pitänyt mielipuolena.

Pitäjässä oli jo vanhaltaan viinapolttimo. Hellästä huolenpidosta talonpoikia ja rahvaskansaa kohtaan oli eräs suurisukuinen herra sen rakennuttanut. Kovan tarpeen vaatima se olikin! Kotipolttimo oli lakkautettu, ja kaupunkiin oli matkaa kymmenkunta penikulmaa, syrjäkylistä enemmänkin. Polttimotta olisi kasvava sukupolvi ehkä kokonaan vieraantunut viinasta; juopumusta olisi ehkä pian ruvettu pitämään entisaikojen vitsauksena, niinkuin sotia ja ruttotautejakin. Mutta niin ei saanut millään ehdolla tapahtua. Talonpojan piti saada muutakin kaulankostuketta kuin kaljaa ja piimää, nuoremman sukupolven piti astua isäin teitä ja kärsiä juopumuksen kirouksesta niinkuin heidänkin.

Polttimo rakennettiin, ja sieltä kannettiin viinaa ympäri pitäjän.

Olojen väritys ei suurestikaan eronnut kotipolton kultaisista ajoista; jos yksi kylä oli salakapakatta, oli niitä toisissa sen sijaan kymmenen. Rahvaskansa kunnosti itseään juomisessa erinomaisesti. Nuorisosta nousevasta kasvoi viinamiehiä niinkuin sieniä sateen jälkeen; tappelut, joissa veri vuoti ja henki oli kilpana, kuuluivat päivän järjestykseen.

Mutta sivistyneiden ja säätyläisten mielestä oli rahvaan raaka elämä kumoamattomimpana todistuksena suomalaisen rodun elämellisyydestä!

Polttimon jäljestä hommattiin pitäjään kansakoulu. Rovasti vanhus alusti homman, ja herrat myöntivät tuumaan. Vanhan tottumuksen vuoksi eivät talonpojat käyneet kokouksissa. Kun saivat kuulla koulupuuhan, virkkoivat itserakkaasti:

— Hyvä että meidän pitäjä pysyy etunenässä.

Kansakoulun jäljestä tuli olutpanimon vuoro. Herrat olivat saaneet päähänsä, että ihmisellä, ollakseen onnellinen ja vapaa, pitää välttämättä olla tilaisuus pahaankin. Siten on laita kaikissa suurissa kaupungeissa ja sivistysmaissa. Molemmissa ovat hyvän- ja pahantiedon puut sikin sokin, mutta ihmiset ovat onnellisia ja vapaita!

Kirkonkylään, jossa kansakoulukin oli, päättivät herrat rakentaa olutpanimon.

Kaikki meni hyvässä ja laillisessa järjestyksessä. Kuntakokous, jossa panimon rakentamisesta päätettäisiin, kuulutettiin kirkossa kolmena pyhänä. Talonpoikia meni tusinan verran kokoukseen kuulemaan, mitä isällistä hyvää herrat taas puuhaavat. Asia ei jäänyt kovapäisimmillekään hämäräksi, sillä polttimon omistajan käly — hänkin oli rikas ja suurta sukua — valaisi sen päivän selväksi. Pullo-olut olisi terveellistä ravintoaineena ja helppohintaista juomana; sitä Saksanmaalla juovat vaimot ja pienet lapsetkin kaljan verosta. Oluen juonnin terveelliset vaikutukset näkyvät juojain kasvoissakin; iho on tervettä ja kaunista, kun sitä vastoin suomalaiset näyttävät kituvilta, taudin kalvamilta. Syy on yksinomaan juomassa, eli kaljassa ja piimässä. Paitsi että panimossa työmiehet saisivat työtä ja jokapäiväistä leipää, leviäisi siitä muutakin siunausta pitäjään. Ohran hinta nimittäin saattaisi nousta arvaamattomiin!

— Se oli viisaasti puhuttu, sanoivat talonpojat ja kumartivat syvään.

Paroni innostui puhumaan hyvän asian puolesta yhä kaunopuheliaammin. Mairittelematta tunnusti hän, että isäntäraukkein niskaan nojaa kaksikolmannesta koko yhteiskunnasta. Talonpoika tekee uudet maantiet ja ruokkii vanhat vaivaiset; talonpojan kukkarosta kouraa jokainen virkamies itselleen osan, niin unilukkari kuin maaherrakin. Mutta olutpanimo vaikuttaisi tuntuvan huojennuksen kunnallisissa verokuormissakin, ja sen se tekisi suorastaan rahassa. Seurakunnassa löytyi parikymmentä kylää, joka kylässä avattaisiin olutkauppa, ja jokainen olutkauppa verotettaisiin vähintään sata markkaa. Siten vuodessa keräytyisi pariin tuhanteen markkaan rahaa kunnankirstuun.

Älykkäämmätkään isännät eivät osanneet odottaa niin loistavaa loppua.

— Se oli vielä viisaammin puhuttu, sanoivat he ja kumartivat syvempään kuin ensi kerralla.

Sitte piirtivät he puumerkkinsä kuntakokouksen pöytäkirjaan ja lähtivät pois, varmoina että ohran hinta kohdakkoin nousee arvaamattomiin, ja rahaa keräytyy tuhansin markoin kunnankirstuun.

Mutta suurisukuinen herra rupesi rakentamaan olutpanimoa kirkonkylään, ihan kansakoulun viereen. Raha teki ihmeitä tässäkin työssä. Ennenkuin kuntakokouksen päivästä ehti vuosi kulua umpeen, oli upea panimo valmis koneineen, jääkellarineen. Sitä päivää, jolloin ensimmäinen olutkuorma lähti pitäjälle, pidettiin panimossa suurena juhlanä; miehiä kestittiin runsaasti oluella. Hyvää se ei ollut, mutta hutikkaan siitä tuli.

— Se kai lienee tarkoituskin, sanoi muuan työmies, joka selväpäisenä ei puhunut kymmentä sanaa päivässä, mutta joka humalaisena oli iloisin mies maailmassa; eihän siihen muuten olisi pantu niin paljo humalan voimaa. Kun talonpojat polttavat viinaa tai panevat olutta, tarvitsevat he viljaa, mutta herrat ovat viisaampia, humalasta ja pihkasta panevat olutta ja perunoista polttavat viinaa. Mikäpä nyt eläessä ja iloitessa? Juokaamme, veikkoset ja sanokaamme: Eläköön herrat!

— Eläköön; huusi juopunut joukko. Ensimmäinen olutkuorma, joka panimosta lähti pitäjälle, kuljetettiin kauas syrjäkylään ja käännettiin Mikon pihaan. Olutkuorman jäljessä ajoi komeasti puettu herrasmies, ja hänkin, nähtyään puotirakennuksen toisessa päässä sinisen kyltin, jossa seisoi suurilla kirjaimilla: *Olutkauppa*, käänsi hevosen kauppiaan oven eteen.

Pari talonisäntää sattui seisomaan raitilla ja näkemään sekä olutkuorman että herran. Isäntäin uteliaisuus heräsi viimeksi mainitun suhteen korkeimmilleen.

— Ei se ollut pappi eikä vallesmanni, sanoi ensimmäinen isäntä, mutta suuri herra se oli.

— Koska kellonvitjat loisti niin, lisäsi toinen. Mennäänpä sanomaan naapureillekin.

Hetken kuluttua seiso raitilla joukko isäntiä. He neuvottelivat äänettöminä tuokion, kunnes rohkein sanoi:

— Mennään hemmetissä katsomaan. Eihän Mikko mikään herra ole, ett'ei sen luo kehtaisi mennä.

— Mikä herra se on? sanoivat toiset ilvehtien ja halveksien. Vanha hevoshuujarihan Mikko on.

— Eikä se sitä häpee tunnustaakaan.

— Kun mennään, niin menty on.

Isännät tulivat puotiin. Kauppias otti kohteliaasti heidät vastaan, käski puotikamariin ja toi olutpulloja pöydälle.

— Tämä on niinkuin maistajaisiksi, sanoi hän ja kaatoi olutta lasiin. Ottakaa nyt.

Isännät nieleskelivät lasit tyhjiksi; sitä tehdessä meni monen suu väärään.

— No, minkämoista on?

— Karvasta, kovin karvasta on. Ei tätä olueksi kannata sanoa. Humalavesi tälle sopisi nimeksi.

— Vika lie meidän suussamme. Kauppias kaatoi taas laseihin olutta. Emme ole vielä tottuneet. Astioistakin on ehkä imenyt itseensä vieraita makuja, mutta toivokaamme, että perässä paranee. Ja kun totumme, ehkä on hyvääkin.

— Ensimmäisen kerran iässäni minä sitä join, sanoi muuan vanhahko isäntä.

— Niin minäkin, kuului usea ääni.

— Mutta kyllä nyt joudutte useammin maistamaan. Kipataan nyt.

Ani harva isäntä joi lasinsa tyhjäksi; useimmat vaan kastoivat kielensä ja rohkein virkkoi:

— Eihän sitä juo hittokaan, niin karvasta ja humalaista.

Kauppias ei pannut pahakseen moitetta. Kun olut ei kelvannut vieraille, toi hän sikaarilootan pöydälle ja käski panemaan savuiksi. Isännät sytyttivät sikaarit palamaan, mutta polttaa eivät muistaneet. Puhekin sammui yhtä usein kuin sikaarit. Vihdoin rohkein isäntä kysyi:

— Mikä herra tänne äsken tuli?

Kauppias rupesi hymyilemään viekkaasti vierailleen ja iskemään silmää.

— Mikä herra? Hm! Siinähan on salaisuus, velikullat, joka teillekin maksaa tuhansia.

— Meillekin! huudahtivat isännät. Mitenkä se on mahdollista?

— Voi velikullat! Vieras, joka meille äsken tuli, on suuri tukkiherra. Hän ostaa metsiä ja maksaa niistä korkeita hintoja. Teilläkin, velikullat, on metsiä.

— On jok'ainoalla sorkalla.

— Ja hyviä metsiä onkin. Te saatte tuhansia markkoja.

Isännät sytyttivät sikaarit palamaan ja puhaltelivat savuja toistensa silmille. Kauppias hieroi käsiään ja iski tuttavallisesti silmää heille jokaiselle.

— Iloitkaa, velikullat. Nyt tuli ilon aika. Kipataan taas.

Tarjousta ei ottanut kukaan vastaan. Rohkein isäntä sanoi:

— Mutta jos se tukkiherra tulisi tänne; onhan olut herrain juomaa. Koettakaapa mennä käskemään.

— Menkää niin, pyysivät toisetkin isännät. Kauppias noudatti isäntäin pyyntöä ja meni toiseen huoneeseen, jossa tukkiherra istui rouvan kanssa puhelemassa. Hän oli noita oman voiman miehiä, jotka rengin alhaisesta asemasta olivat kavunneet tukkiherran kadehdittavaan ja kunniakkaasen virkaan. Kasvonsa olivat raa'an näköiset, mutta puku oli kallista verkkaa ja kellonvitjat kultaa. Rahaväsky kaulassa ja muistikirja taskussa oli hän aina, minne ikänä tulikin, suurimman huomion ja kunnioituksen esineenä; puoli maailmaa kumarteli häntä ja hänen väskyään.

Niinpä isännätkin, kun tukkiherra tuli kauppiaan kanssa puotikamariin, nousivat seisomaan ja kumartivat syvään. Kauppias kaatoi olutta lasiin ja pyysi nöyrin sanoin herraa juomaan.

— Molskis sitte! Rahaväsky heilahti ja herra tyhjensi heittämällä lasin.

Isäntäin mielestä oli hän käytökseltään ylhäinen kuin kuninkaan kamaripalvelija.

— Teidän kunnassa on se oluttehdas. Herra itse täytti lasin ja tyhjensi sen äsköiseen tapaan.

— Hm! Rohkein isäntä naurahti ylpeästi. Tämä meidän pitäjäs on melkein kuin kaupunki. Täällä on herroja, kouluja, tehtaita. Hm!

Kauppias johti puhelun oikealle tolalle, huomauttaen herralle, että vieraat olivat järjestyksessä talonisäntiä, joilla jokaisella oli hyviä, aataminaikuisia metsiä.

— Metsää maailma on täynnä, vastasi herra, Siperiaan ja Araapiaan asti. Mutta joll'ette kuuseen kurota ja tavattomia pyydä, ostan teiltä jokaiselta metsää ja maksan rahat paikalla.

— Älkää pyytäkö sudentavalla hintaa, virkkoi kauppias.

— Jos niin teette, menen minä väskyneni toiseen kylään. Raha on aina rahaa.

— Ja puu on aina puuta, lisäsi kauppias, kaataen samassa olutta lasiin. Ei metsistä puutetta ole.

— Eikä hädin tulekaan. Molskis sitte! Eikö isännätkin juo?

— Ei me olla opittu olueen, vastasi rohkein, joka tavallisesti puhui toverienkin puolesta. Mutta kyllä me kaupat teemme.

— Tuntomme mukaan, lisäsivät toiset. Yksin joi herra oluen viimeiseen pisaraan ja pyysi sitte uutta noilla sukkelilla sanoilla:

— Löytyykö talossa vieläkin juomattomia oluita.

— Kyllähän niitä löytyy, vastasi kauppias, mutta minulla ei ole oikeutta myödä omissa huoneissani nautittavaksi. Jos nämä isännät rupeevat koiriksi...

— Älkää toki semmoisia puhuko, vastasivat isännät. Ette meitä tarvitse pelätä. Pitäjän hyötyä ovat kaikki olutkaupat. Emme me koiria ole.

— Ei semmoisia puheita tarvita meidän kesken, sanoi herra. Ainahan ihmiset ihmisiä ovat. Minä jään tähän asumaan näiksi muutamiksi päiviksi ja sitte koko talveksi, jos kauppoja rupee syntymään.

Isännätkin juovat kanssani lasin olutta.

— Juomme me lasillisen.

Mutta kun isännät näkivät, miten suuren röykkiön pulloja kauppias kantoi pöydälle, niin kylmäksi kävi mieli ja epäily hiipi sydämeen.

— Nuo ovat ehkä ansaksi meille, ajattelivat he itsekseen.

Kun olivat juoneet lasillisen kukin, survasi rohkein isäntä naapuriaan varpaille ja katsoi samassa vinoon. Naapuri teki samoin naapurilleen ja kun sana ehti viimeiseen, nousivat isännät ylös kuin yksi mies ja lähtivät tiehensä. Raitilla sitte rohkein sanoi:

— Ei talonpojan pidä juoda herrain lasista, sillä siitä voi käydä huonosti.

— Ei pidäkään, sanoivat toiset. Herrat ovat aina herroja.

— Ei se meitä petä, olkoon niin suuri ja viisas herra kuin onkin.

— Ei petäkään.

Seuraavana päivänä meni tukkiherra kylän metsään puita lukemaan, eli oikeammin, arvioimaan vähä suunnille, sillä hän heti näki, että sieltä lähtee pölkky poikineen. Urakassa sitte osti isäntäin metsät ja maksoi rahat paikalla. Yksi sai enemmän, toinen vähemmän, mutta tuhansia saivat kaikki. Kantokauppaa tai kappalelaskua ei kukaan ymmärtänyt ehdotellakaan; lohkomyynti oli jokaisen mielestä parahin ja selvin, tuli sitte metsästä puita minkä verran hyvänsä; tuhatluvut olivat helppoja ymmärtää.

Kauppias matkusti kaupunkiin, toi kuormittain kankaita, kaikenlaista helyä ja sälyä puotiin. Isännille ja emännille hoki hän lakkaamatta:

— Iloitkaa, nyt tuli ilon aika.

Tuli sitte syksy ja talvi, niin alkoi puiden kaataminen ja vetäminen ojan rannalle, Herttalan taakse. Kummaksi muuttuivat kylän olot. Ennen oli eletty hiljaista elämää, mutta nyt oltiin niinkuin markkinoilla. Naapuriseurakunnista, jopa kaukaa Pohjanperiltäkin, tuli kansaa tukkitöihin. Rehellisen rinnalla tuli varas, siivon sivussa raivopää riitamies, ja niin oli koko joukko mitä kirjavin. Humalaiset eivät päivän pitkään loppuneet raitilta, ja oluella oli tavattoman hyvä menekki; väliin ei tahtonut kuorma riittää päivääkään. Kauppias hieroi käsiään, iski silmää ja hoki hokemataan:

— Iloitkaa, nyt tuli ilon aika.

Raha liikkui hyvin ja sen arvo aleni mitättömiin; ennen pidettiin penni tarkemmalla, kuin nyt markka. Tukkitöissä maksettiin korkeita palkkoja; kymmenen markkaa ja enemmänkin ansaitsivat sahurit ja ajurit päivässä. Maantöitä ruvettiin, halveksimaan ja laiminlyömään; isännät ja täysikasvuiset miehet riensivät kilvan luomaan lapiolla rahaa kokoon.

Klauskaan ei jäänyt uinailemaan Toramäelle, vaan osti hevosen ja lähti pölkkyjä ajamaan. Joukon ahneimpana kääri hän rahaa kokoon enemmän kuin muut; kyynäriäkään ei ostanut kalleita kankaita, pulloakaan ei juonut karvasta olutta.

— Nyt se onnenpotkaus tuli, sanoi hän Marille, jonka sävel minun rintani alla kolotti vuosikautia. Tuli, perhana vieköön, niinkin.

Mari hoiti myllärvirkkaa uupumatta ja setelitukko kasvoi kasvamistaan.

Kylässä ei niin eletty, siellä tuhlattiin tuhlaamalla rahoja. Ylellisyys vaatteissa ja yksin valjaissakin tuli vallalle. Puolivillaisessa puvussa ei enää kehdattu käydä nurkkatansseihinkaan, vaan piti olla yllä trikoovaatteet, kello lakkarissa ja kalliit valjaat hevosen selässä. Upeiljoilla olikin mielilauluna:

— Komiasti vaan, hei komiasti vaan! Toiset taasen joivat rahansa oluessa ja viinassa, sitä mukaan kuin ansaitsivat niitä, joten heillä työhön ruvetessaan aina oli matti kukkarossa. Mutta hepä lauloivatkin:

— Hurjasti vaan, hei hurjasti vaan!

Heidän kaikkein lisäksi säesti kauppias virttään, ett'ei raha ole enempi yhden sukua kuin toisenkaan, vaan että se on luotu vaeltamaan.

Pölkkyjä tuli metsistä niin paljon, ett'ei niitä kaikkia ensimmäisenä talvena ehditty ajaa rantaan,

vaikka hevostmiehiä olikin laumoittain. Se oli ilahuttava tieto jokaiselle, sillä entiseen köyhään ja hiljaiseen elämään ei enää kenenkään tehnyt mieli palata.

Isännät luulivat saaneensa metsistään hyviäkin hintoja, mutta kun keväällä kysyivät tukkiherralta, paljonko arveli kannon keskimäärin tulleen maksamaan, vastasi tämä:

— Ehkä noin *viisikolmatta penniä!*

Isännistä tuntui siltä kuin olisi viskattu likaista vettä heidän silmilleen.

— Hievattu! huudahtivat he. Voi hievattu! Tukkiherra nauroi pilkallisesti. Se suututti isäntiä, ja rohkein sanoi:

— Sinä et tehnytkään kauppoja tuntosi mukaan; veit ilmaiseksi metsämme.

— Miks'ette pyytäneet enempää? Olisinhan minä maksanut.

— Viisikolmatta penniä kanto! Hievattu! Kymmenes osa hintaahan se on.

— Niin se on.

— Sinä olet petturi ja väärä mies.

— Unhotatteko, että pitäjässä löytyy lautamiehiä? Herra ei enää nauranut.

— Hievattu! En minä sillä mitään pahaa tarkoittanut sanoa. Rohkein isäntä oli myöskin mainio ketunkirjaa lukemaan.

— Mitä muuta sitte, joll'ei pahaa?

— Hä sitä että olet suuri ja viisas herra!

— Sitte se on vallan eri juttu.

Keväällä lähtivät kylän potrimmat pojat tukkijoelle. Siellä oli heillä korkea päiväpalkka, työ kevyttä ja elämä iloista. Aamusta ehtoosen kuului ojan rannalta laulu:

— Hurjasti vaan, hei hurjasti vaan!

Miekkonen oli yksi niitä harvoja, joiden luonto pysyi vanhallaan. Hän teki Herttalan työtä samoihin palkkoihin kuin ennenkin. Hänen mielestään nauroivat harakatkin sekä kylän isäntiä, jotka möivät viiteenkolmatta penniin satoja vuosia vanhan puun ja ostelivat sitte rahoilla kalleita kankaita ja venäjänvaljaita, että nuoria miehiä, jotka raskittivat jättää peltotyöt ikämiesten niskoille ja lähteä kävelemään keksi kädessä rantoja pitkin.

— Ei siitä hyvää seuraa, sanoi hän muutamille nuorille miehille, jotka hurjuudessa pyrkivät muiden edelle, kun tuolla tavalla alatte elämään.

— Voi sinua toukkaa, vastasivat hurjailijat. Etkö ole kuullut, että nyt Suomen pellot saavat levätä ja kasvaa kasteheinää? Nyt ruvetaan elämään rahalla.

— Vai rahalla ruvetaan elämään. Miekkonen ei huolinut pitemmälle puhella heidän kanssaan.

Kesällä nähtiin hänen usein naurahtelevan itsekseen. Jotkut arvelivat hänen ihailevan kulunutta pukuaan, mutta jotkut osasivat naurahtelemisesta laatia vieläkin maukkaamman johtopäätöksen. Arvelivat Miekkosen salaa surreen vaimoiaan siihen määrään, että oli tullut pehmeäpäiseksi! Sitä todisti sekin seikka, ett'ei katsonut omaa etuaan ja lähtenyt tukkitöihin, vaikk'ei mitään vuosikauppaa ollut hänen ja isännän välillä Herttalan töistä, vaan teki ja huolehti kuten pehmeäpäinen ainakin.

Levisi sitte syksytaalvella kylään äkkiä huhu, että Miekkonen ajeli hirsii Kotosuon rantaan ja mielti rakentaa itsellen torppaa ja torpanmaita. Suunpieksijät sanoivat heti:

— Mehän jo kesällä väitimme, että se on kummallinen mies, vaikk'ei puhettamme kukaan uskonut.

Ne, jotka pitivät tarkoin muistissa Miekkosen kuluneen puvun kaikki eri värit, päättivät että hän suurissa aikeissaan lyö päänsä pahasti kantaan.

— Tämmöisenä rahallisena aikana, sanoivat he säälien ja nauraen, jolloin mies ansaitsee markan, kun vaan vähäkin luitaan liikuttelee. Ja annas lähteä suon rantaan nälkää näkemään! Siellä, jos missään maksaa leivänkannikas. Ennenkuin sen kivikosta ottaa, siinä Luojansa tulee tuntemaan.

— Todellakin pehmeäpäinen mies, sanoivat suunpieksijät.

Kaikessa rauhassaan ajeli Miekkonen hirsiiä Kotosuon rantaan. Sää oli jo kovaa pakkasta, mutta talvi ei ollut vielä vankka, sillä lunta oli maassa peräti ohuelta. Herttalan metsä oli tasaista korpimaata, joten ajo kuitenkin kävi laatuun. Vetomatkin oli lyhyt, ja kun Miekkonen pari päivää pyöritteli hevosta, piirittivät hirsiläjät joka taholta kivijalkaa.

Siitä päivästä, jolloin kaupan teki, oli kulunut kaksi vuotta.

— Oikein minä laskuni laskin, sanoi hän, vieritettyään reestä viimeisen hirren. Nyt on minulla tarpeeksi puuainetta. Jos Jumala yhä edeskin päin suo terveyttä ja hyviä viljavuusia, ei tässä tule tuskaa. Taaskin pari vuotta kuluu, niin on rakennus harjassa ja katossa. Ehkä savukin jo silloin nousee tuvan katolta ylös ilmaan, ja ehkä silloin jo kylvän perunoita tupani ikkunan alle. Lähdetäänpä kotiin, onkin jo ilta.

Seuraavana päivänä rupesi satamaan lunta, ja talon töihin ryhdyttiin tulisella kiireellä. Aika rupesikin jo käymään tärkeäksi, kelin puute kun oli ollut näihin asti suurena haittana ajotoille.

Talvi, vihdoin tultuaan, tuli ankaranpuoleiseksi; lunta satoi liian paljon ja usein, joten tiet alituisen olivat ummessa. Pakkastakin riitti melkein aina, koko talvisydännä ei ilma lauhtunut kertaakaan selväksi suojaksi.

Sinä talvena tottui Jukka kärsimään kylmää ja tuiskua, viikot pääsytysten kun oli Herttalassa työssä. Oli hän toki omalla tavallaan varustettu kylmää vastaan, sillä vyötaisten ympäri oli sidottu nuora pitämään vaatteita ihossa kiinni, ja kasvoja, suojasi äitivainajan villainen liina.

Kylmä talvi loppui, lumi sulii, ja puihin puhkesi lehti. Jukan työmaa muuttui Kotosuon lähelle. Kaisan kanssa hän aamusta ehtoosen kantoi sammalia kivijalan lähelle, siksi että niitä keräytyi monta röykkiötä.

— Nyt niitä jo on tarpeeksi, sanoi Miekkonen kun tuli eräänä päivänä lasten työtä katsomaan. Kun vaan Klaus tulisi miehineen.

Ja samassa Klaus tulikin, kädessään kirves ja luotilauta, ja seurassaan kaksi miestä, jotka olivat olleet Miekkosen vaimoa hautaan kantamassa. Kotvasen aikaa miehet laskettelivat pilapuheita, silmäilivät kivikkoa ja seutua. Sitte Klaus virkkoi:

— Minkämoiselta tuo suora ja sileä puu näyttäisi seinähirtenä? Samassa hän alkoi veistää kirveellä hirrenpäätä.

— Kas sitä ei vaan tiedä, ennenkuin näkee, sanoivat miehet ja seurasivat Klaun esimerkkiä.

Iloisia kilkahduksia rupesi kuulumaan samalla.

Jukka ja Kaisa istuivat sammalläjälle, jonka kevätillat olivat kuivattaneet, ja katselivat miesten työtä.

— Nyt sinulle tehdään uusi koti, huomautti Kaisa.

— Niin tehdään, myönsi Jukka. Miekkonen pani nysäänsä tupakkia, nosti toisen jalkansa hirsiläjälle ja naurahteli itsekseen. Hän ei ollut mikään tunteellinen mies, mutta omituisen suloisia värähdyksiä nuo kilkahdukset panivat liikkeelle hänen sydämessään. Kaikukin, joka niihin vastasi, oli rakasta ja suloista. Ihan se jokaiselle kirveenlyönnille vastasi:

— Terve tänne tulemasta.

Koivumetsässä suhahteli hieno tuuli, lehdet räpäsivät ja kuiskailivat hiljaa nekin:

— Terve tänne tulemasta.

Ja käki, joka kukkui korpimetsässä, kuului sekin ihan selvästi sanovan:

— Terve tänne tulemasta.

* * * * *

Syksyllä aurasi Miekkonen tuvan takaa pienen kappaleen nurmea ja ojitti sen sarkoihin. Klaus teki pärehöylän, ja hätä hätää saatiin uutisasunto vesikattoon. Korkea ja komea ei se ollut, mutta katsojaan se teki hyvän vaikutuksen. Silmä siirtyi mielellään ruskeasta tuvasta, jossa on aina jotakin toivotonta ja mieltä masentavaa, sievän ja vaatimattoman näköiseen rakennukseen. Valkoisine seinineen, pärekattoineen ja ikkuna-aukkoineen pilkisti se iloisena ja ystävällisenä katsojalle silmään.

Miekkosen mielestä oli se kuin kuninkaan linna laaksossa. Hiljaisuus, joka seudulla vallitsi, soveltui täydellisesti hänen mielenlaatuunsa. Elämä tuli täällä olemaan hiljaista ja rauhallista taistelua, jossa aseina käytetään kuokkaa ja auraa, ja jossa sotasäveleitä laulaa pyy ja muut metsän linnut.

Kylä oli muuttunut hänelle vastenmieliseksi siitä pitäin, kun kauppias siellä rupesi myömään olutta. Juopuneet eivät enää päivän pitkään loppuneet maanteiltä ja kujain kulmista; kauas Herttalan maille asti kuului kylästä alinomaa humalaisten räyhä.

Ja olutkaupan viereen oli tullut viinakauppa. Jo ennen tukkiherran tuloa kylään osti kauppias talon samalta köyhältä emännältä, jonka kerran olemme tavanneet puodissa, ja pani sen vuokralle. Talon eräs mökkiläinen, jolla oli papinkirjassa monta pahaa piirua, rupesi myömään viinaa. Kauppias tosin kävi todistajain kanssa häntä kieltämässä, mutta se tapahtui pelkän muodon vuoksi. Yleisesti tiedettiin, että liike oli tykkänään kauppiaan, ja myöjä hänen kätyrinsä, joka harjotti ammattiaan määrätyn palkan eteen.

Ylellisyys oli ihmeteltävässä määrässä höllittänyt siveyden käsitteitä. Muutama vuosi sitte olivat isännät keskuudessaan päättäneet, ett'eivät suvaitsi kapakoitsijoita maallaan. He pitivätkin lupauksensa. Sittemmin kun Karua sakotettiin luvattomasta viinan myynnistä, ei kukaan koko kylässä yrittänytkään salakapakoitsijan ammattiin. Se olikin luonnollista, koska lain laatijoilla oli myöskin rankaisuvalta. Mutta nyt kun kauppiaan taloon ilmaantui salakapakka, ei sitä enää kukaan ihmetellytkään; kun se kerran tuotti hyvää voittoa, oli sen olemassaolo luonnollinen.

Vanhemmat miehet eivät nauttineet väkeviä arveluttavammassa määrässä, mutta nuoriso ei voinut välttää kiusausta. Sen riveissä teki juopumus hävitystyötään hirmuisella vauhdilla. Varsinkin olutta juotiin suurissa määrin. Rengit, niin hyvin kuin talollistenkin pojat, seurasivat kauppiaan kehotusta ja iloitsivat ilon aikana.

— Tuo olut on ihan kirottua, sanoi Miekkonen Klaulle erään kerran, jolloin Toramäellekin kuului hurja meno oluvilan pihalta. Jos tämmöistä elämää riittää vielä joku vuosi, ovat kylän kaikki miehet anturajuoppoja.

— Ovat ylikanteen, vastasi Klaus. Oluenjuominen päättyy viinanjuomiseen samoin kuin valhetteleminen päättyy varkauteen.

— Oikein minua hirvittää, kun ajattelen että nuoret miehet, joiden käsivarsissa on paras voima vallalla, huvittelevat itseään oluen juonnilla.

— Olutpanimo on kirottu laitos, ja kylän kauppias on kirottu mies. Ei täällä kukaan muu olisi ottanut olutkauppaa.

— Ei olisikaan.

— Joka elää, näkee miten lopulta käy. Minä uskon, että kerran herätään nostamaan sulkua olutvirran eteen ja herätään niinkuin yksi mies.

— Ja minä uskon, että kerran tulee hetki, jolloin ei kauppiaalla ole jäljellä kaikesta tuosta rikkaudesta, jota hän oikein ja väärin kokoon käärii, muuta kuin vähä hapseita.

— Hm! Aioin sanoa sinulle, että saat minulta hevosen, jos itse rupeet tiiliä tekemään. Ostaen ne tulevat kalliiksi.

— Niin taitavat tulla. Kun vaan saan tupani valmiiksi, muutan heti täältä.

— Kesällä minulle tulee hyvää aikaa, silloin teen ikkunat ja ovet. Kyllä se valmiiksi saadaan. Mutta oletko kuullut, josko Herttalan isäntä myö metsäänsä.

— Kyllä ne vahvasti kaupoissa ovat, eikä riitaa kuuluu olevan muusta kuin myömistavasta; isäntä tahtoo kantokaupan mukaan.

— Sitte minä vuokraan hevoseni vielä täksi kesäksi laitumen. Jos ajohinnat pysyvät entisellään, menen talvella tukin ajoon Herttalan metsään. Keväällä sitte myön hevoseni ja elän tunnustelen taas täällä Toramäellä niinkuin ennenkin.

— Sinulla lie jo myllynhinta koossa?

— On valehtelematta?

Hymy levisi Klaun kasvoille, ja Miekkonen naurahti pehmeästi. Molemmat he nauttivat kevätillan kauneudesta. Pohjainen ja itäinen taivas oli rastaansuomuksellisessa pilvessä, mutta lännen ja etelän puolella oli sininen saarto, josta aurinko heloitti ja loi suomuksiin purppurahohdettaan. Heikko tuuli,

joka kävi Herttalasta päin, oli lauheata ja kosteata, lunta oli enää vaan ohuelta pelloilla, ja Toramäen päivänpuolinen rinne oli jo kokonaan paljas.

— Kohta tulee ihana aika, sanoi Klaus, silmäillen myllyä, jota heikko kevättuuli hiljaa pyöritti.

— Kohta se tulee, vastasi Miekkonen.

Sitte kumpikin lähti kotiinsa.

* * * * *

Herttalan isäntä osasi menetellä järkevästi metsänsä kanssa. Hän möi vaan suuremmat puut, joista sai kalliin hinnan, ja joiden pelkäsi mätänevän, jos ikuisesti saisivat seisoa paikallaan. Metsä siten harventui ja tuli parempaan kasvuvoimaan. Mutta kauppasumma nousi sittekin niin korkeaksi, että kylän isännät sanoivat ihmetellen:

— Rikkaalla on rikkaan onni.

Emännät toivoivat, että Herttalan isäntä ostaisi metsän hinnalla tyttärelleen silkipuvun, pojalleen juoksijaoriin ja vaimolleen kultakäädyt, mutta pahasti he pettyivät toiveissaan. Herttalassa ei tuhlattu penniäkään komeuteen. Urkkijain kautta tuli ilmi, mihin tarpeisin tuhannet markat aiottiin. Karu sai emännältä ongituksi, ett'ei rahoja edes lainatakaan, vaan ruvetaan niillä rakentamaan kivinavettaa ja kuokittamaan suurta aroa.

— Onhan teillä hyvä navetta, ihmetteli Karu. Mitä varten uutta?

— En minä ymmärrä miesten asioita, vastasi emäntä. Ja kai se kivistä parempi tulee.

— Ja peltoakin teillä on niin siunatusti.

— Mutta eihän lisä pahaa tee. Lasten eduksihan kaikki tulevat. Ei vaan Oskari ja Helma koskaan voi syyttää vanhempiaan, että olisivat tuhlanneet heille kuuluvaa hyvyyttä.

— Ei maarkaan.

Samalla kertaa otettiin Kotosuon uutisasukaskin puheeksi.

— Kovin teillä tätä Miekkosta holhotaan, sanoi Karu. Nyt sillä on uudet huoneet melkein valmiit, ja keväällä se jo kylvää perunoita uuteen peltoonsa. Lyhyt aika taakse päin oli se köyhä kuin kirkonvaivainen.

— Köyhä se niin oli, vastasi emäntä, ja ilman meitä se olisi köyhä vielä tänäkin päivänä. Nuoremman ja terveemmän miehen minä olisin ottanut Kotosuolle torppariksi, mutta meidän isäntä kohtelee sitä Miekkosta niinkuin omaa veljeään.

— Ihan niin kohtelee.

— Kun se on talon vanha palvelija ja ahkera työmies.

— Ahkera se kyllä on, mutta on liian hidas. Teillä se saa olla niinkuin itse tahtoo; ei muissa taloissa niin oltaisi.

— Mutta jos se taas rupee sairastamaan, sitte siitä vasta harmia on.
Anna velkaa velan päälle.

— Eli Jumalan maksoon.

— Minä jo ihan väsyin paljaasen punnitsemiseen ja mittaamiseen, silloin kun sen vaimo sairasti kuolemantautia; niille piti antaa maitoon ja kaljaan saakka. Lopulta se jo kävi ihan kiusalliseksi; minä tulin oikein pahoinvoivaksi, kun kuulin vaan mainittavankaan Miekkosia.

— Suuttuu ihminen lopulta, vaikka olisi enkeli. Autoin minäkin niitä auttamistani, mutta kyllä sain kauniin palkan. Ei kymmenen kertaa riitä, kuin se poika on haukkunut minut ja minun lehmänikin.

— Kippurasarveksi. Herttalan emäntä päästi heleän naurun.

— Kuulittehan siitä koirasta, se raukka vasta päiviin joutui. Mitä niillä riitti antaa syödä sille? Ei mitään. Koira oli aina nälässä, että kylkiluut hohtivat nahan läpi. Minun tuli elukkaa armot, ja salaa toimitin sen hengiltä pois, ennenkuin ehti nälissään syödä kanani.

— Kyllä sen kahun koko kylä sai kuulla. Helma laps'hulluudessaan sille pojalle lupasi koiran, ja isäntä

tahtoi, että lupaus piti täytettämän. Mutta se siitä sitte tuli. Tiesihän jokainen, ett'ei niillä ollut varaa koiraa ruokkia. Minä jo silloin heti mielessäni suutuin, mutta minkä enää tein; se oli annettu kuin annettu. Ei köyhille pidä koskaan ystävyyttä osottaa, sillä sitte he nostavat nenänsä korkealle.

— Oikein sanoitte, emäntä kulta. Hyvänä esimerkkinä siitä on Annin Kaisa meidän mäellä. Jokainen talo on osaltaan häntä ruokkinut ja elättänyt, ja nyt on tyttö hieno kuin herrain ryökynät. Ei kellään ole hameessa niin kauneita kettereitä kuin Kaisalla, ei talollistenkaan tyttäret näytä niin hennoilta kuin se. Sanoin minä sille kerran vasten silmiä, että joutaisi nyt palkita ihmisten hyvyttä ja mennä joka taloon paimeneksi. Mutta jokos meni? Huiveja vaan virkkailee ja kaikkia turhia koruja neuloskelee. Kädet pysyvät pehmeinä, kasvot valkoisina, ja rahoja kuuluu tulevan hyvin.

— Se on kummallista että ne menevät kaupaksi, vaikka ei kauppiaan rouva ottanut niitä puotiin myytäväksi.

— Paljon tuo oli aiottukin. Ostettujahan niiden pitää olla, joita puodissa myydään. Mutta kaupaksi ne menevät. Koko sen tytön laita on vähän kummallista. Kun ei se vaan vielä kerran viettelisi häntänsä jotakin talollisen poikaa; oikein minä pelkään niiden osaavan noituakin.

— En minä pelkää taikataitoja. Tiedetäänhän mitä siitä seuraa, kun köyhä tyttö pyrkii olemaan kaunis. Herttalan emäntä naurahti hienosti. Itku siitä loppuksi tulee.

— Se joutaisi Annillekin. Ihan ilettaa sivullista se helliminen ja hyväileminen; ei koskaan vitsaa, ei koskaan kuria. Ja joka kuritta kasvaa, se kunniaa kuolee.

Henkilöt, joista noin kovia sanoja puhuttiin, elivät hiljaa kuin myyrät, omissa iloissaan, omissa toiveissaan. Kaisa ja Jukka olivat vielä lapsia, ja yhteistä oli heillä ilot ja surut, Miekkosen hyvästä terveydestä ei kukaan enempää iloinnut kuin Mari, ja Klaus ei rajoittanut ystävyttään pelkkiin kehottaviin ja tyhjiin sanoihin, hänen ansiokseen lie luettava rakennuspuuhani kaikinpuolinen onnistuminen.

— Nyt on uusi kotimme valmis, sanoi Miekkonen Jukalle eräänä iltana, kun tuli työstä kotiin. Tulee kesä ja kuiva, niin muutamme.

— Minun tulee ikävä mummoa ja Kaisaa, vastasi Jukka. Tulepa ikäväni Klauta ja Kaisuakin.

— Vaikka olet jo iso poika. Kun vaan tulee kesä ja kuiva, niin muutamme.

Ja kesä tuli. Puissa oli taas vehreät lehdet, nurmi oli vihanta, ja käki kukkuili metsässä. Tuli Juhannuspäiväkin, ja silloin muutti Miekkonen Toramäeltä. Päivän merkitys oli hänelle suuri, siksipä kutsuikin ystävänsä muistojuhlaan. Niitä oli Klaun perhe, Anni ja Kaisa. Aamupäivällä lähdettiin astumaan Kotosuota kohden. Miekkonen käveli edellä Klaun kanssa; hän puheli käydessänsä ahkerasti ja valaisi usein sanojaan kädenliikkeillä, Klaus naurahteli ja lasketteli leikkisanoja vuoden vanhalle pojalleen, jota kantoi käsivarrellaan.

Jukka tuli naisväen seurassa, ja kullakin heistä oli kannettavaa juhlatarpeita. Kun joukko ehti Kotosuon lähelle, pilkisti uutisasunto ystävällisenä katsojille silmiin. Anni joutui vallan ihmetyksiin, kun näki uutisasunnon ja seudun.

— Kukaan ei olisi paremmin osannut valita asuinpaikkaa kuin Miekkonen, sanoi hän. Täällähän on niin kaunis nurmi ja lehtimetsä, että ihan ruokahalu menee, kun näkee ne. Eihän tämän kauniimpaa osaa ihminen ajatellakaan.

— Talvella täällä vasta kaunista on, sanoi Mari. Aurinko paistaa Herttalasta päin, ja lumihärmä välkkyy tuhansina kristalleina koivujen oksilla. Talvella on tuo korpimetsäkin kauneita kammioita ja saleja täynnä. Ei mikään ole niin kaunis kuin talvi.

Lapsia viehätti enin koivumetsä. Kaisu heti kysyi Jukalta:

— Laitatko minulle ja Kaisalle keinun tuonne koivujen väliin?

— Laitan, vastasi Jukka, sinulle pienemmän, Kaisalle ja itselleni isomman.

Tuvan lähellä kasvoi kahdessa sarassa perunoita. Suotuisia sateita oli sadellut kevätkesällä, joten perunan varsi oli mustaa ja lihavaa. Kun Miekkonen tuli Klaun kanssa sarkaa lähelle, valaisi hän jokaisen sanansa kädenliikkeellä. Klaus naurahteli, ja kun sai sanan vuoron, niin virkkoi:

— Hyvä perunamaa.

— Hyvä, peräti hyvä, varmensi Miekkonen.

Kamari ei ollut vielä valmis, ja raputkin puuttuivat rakennuksesta kokonaan, mutta kaksi puuta oli pantu kynnykselle portaaksi ja nuoria koivuja portaiden molemmin puolin, joten siihen oli tehty lehtokuja.

— Tulkaa sisään, sanoi Miekkonen vierailleen ja meni itse edellä.

Tupa oli suuri, valoisa ja jotenkin korkea. Huonekaluja oli Klaun tekemä suurenpuolinen pöytä, vanha kaappi, hylly ja muutamia tuoleja. Peräseinää koristi lähetystoimen kartta ja kaksi paperilehteä, kummassakin lyhyt raamatunlause punaisilla kirjaimilla. Kiertelevältä kauppiaalta oli Jukka ne omilla rahoillaan ostanut, ja Kaisa oli kalliit lauseet valinnut parhaan ymmärryksensä mukaan.

— Niinhän tämä on kuin talon tupa, sanoi Anni silmäillen huonetta, jonka keskellä lattiata seisoi suuri ja lehtevä koivu.

Marin ruvetessa keittämään kahvia, puheli Miekkonen Klaun kanssa kontrahdista, joka vasta vuosikymmenen kuluttua tehdään Herttalan isännän ja Jukan välillä, mutta jonka kaikista ehdoista oli jo sovittu. Huoneiden vuokraa tuli tehdä kymmenen jalkapäivää vuodessa, mutta tonttialaan kuuluikin sitte koko nurmi. Lehtimetsän verotus oli mutkikkaampi ja vaikeampi. Lopulta sovittiin siten, että jokaisesta sarasta tulee tehdä jalkapäivä samana vuonna, jolloin siitä korjaa ensimmäisen sadon. Sitte kun koko lehdikko on muuttunut pelloksi, vaihdetaan jalkapäivät hevospäiviin siten, että Jukka tekee päivän viikossa talon työtä omalla hevosellaan ja omilla eväillään. Suonkulman verotus meni samaan tapaan, mutta sillä erotuksella, ett'ei päiviä muutettu hevospäiviksi. Kun koko kulma on peltona, tulee siitä tehdä kaksikuudetta jalkapäivää vuodessa, eli päivä viikossa. Kaikki nuo ehdot koskivat Miekkostakin; niiden mukaan sai hänkin kuokkia ja kyntää torpan valmiiksi vaikka kuinka pian. Sitä parempi vaan Herttalan isännälle.

— Siis kaksi miehen päivää ja yksi hevospäivä viikossa, sitte kun torppa on valmis, sanoi Klaus. Ei se hullummasti ole.

— En minäkään luulisi olevan. Ja onhan Jukalla vara tehdä kontrahti tai olla tekemättä, miten asiat sopivat. Minä en tee kontrahtia enkä torppaakaan, elän vaan mökkiläisenä kuten Toramäelläkin. Mutta kun nurmi tästä ympäriltä on muuttunut pelloksi, käyn minä kuokkani kanssa tuonne koivujen lähelle. Tehköön Jukka sitte miten tahtoo, kyllä meidän isäntä puheensa pitää.

Klaus tahtoi tarkemmin katsoa suonkulmaa, ja kun olivat juoneet kahvia, lähti hän Miekkosen kanssa ulos.

— Tuosta noin tulee sitte raja kulkemaan, sanoi viimeksi mainittu, osottaen kiveä suonrannalla. Koko kulma tulee kuulumaan Jukalle.

Klaus haki seipään ja tonki multaa näkyville.

— Yhtä mustaa se on täälläkin.

— Ei tämä mitään suota ole, vaikka sitä siksi sanotaan.

— Ei olekaan. Mutta mistä tänne saa savea?

— Tuolta, josta kesällä käydään Herttalaan. — Vainenkin, muistanhan minäkin sen.

— Eikä sitä vielä moneen aikaan tarvitakaan. Jahka Jukasta tulee mies.

— Miestä täällä niin tarvitaan.

— Ja hevosta.

Päivällinen syötiin nurmella. Ruokia oli kuivaa lihaa, viilipiimää, mansikoita ja maitoa. Ennenkuin Miekkonen siunasi ruokansa, virkkoi hän:

— Minä toivoin saavani kerran viettää tämmöistä juhlaa vaimovainajani kanssa, mutta toivoni ei toteutunutkaan. Tuon tähden tuntuu rinnassani haikealta, onpa ilooni sekoitettu näkymätöntä surua niin paljon, ett'ei kukaan arvaakaan. Te hyvin tiedätte, mitä vainajan osaksi tuli täällä elämässä. Kurjuutta, pelkkää kurjuutta ja kärsimystä. Joll'ei uskoisi tulevaista elämää ja kuolleitten ylösnousemista, haastaisin Luojani oikeuden eteen ja lukisin kannekirjasta, jonka muistan kannesta kanteen ulkoa, kaikki nuo hirmuiset vääryydet, joita Hän meitä vastaan harjoitti. Mutta nyt minä sen sijaan sanon nöyrästi: Kiitetty olkoon Hänen nimensä!

Kaksi suurta kyyneltä tipahti Miekkosen silmistä vihannalle nurmelle.

V.

Käytyään rippikoulun meni Jukka Herttalaan renkipojaksi. Isäntä lupasi hänelle palkkaa kuusikymmentä markkaa rahaa ja vuosivaatteet.

Ihka outoja eivät raskaimmatkaan työt enää olleet Jukalle. Keväällä oli hän jo kyntänyt kovaa sänkeä isäntärengin rinnalla, ja kesällä oli hän niinkään niittänyt heinää muiden miesten kanssa, mutta vanha toivo päästä Herttalaan rengiksi ja tehdä työtä aikamiehen tavoin oli viimeinkin käynyt toteen.

Miekkoselle koitti oikeat onnenpäivät, kun sai terveenä elää ja tehdä työtä poikansa kanssa. Kun tuli talvi, ensimmäinen Jukan ollessa renkinä, purki hän vanhan hökkelin ja ajoi ehjät hirret ja muut kelpaavat ainekset tupansa lähelle. Keväällä rakensi hän niistä pienen navetan niinkuin hätävaraksi, kesällä osti hän kylän isänniltä olkia ja heinämaata, ja syksyllä vaihtoi Jukka vuoden palkkansa nuoreen lehmään. Kauppa oli mieluinen isännällekin, hänellä kun oli karjaa navetassa paljon, mutta vielä mieluisampi se oli Miekkoselle. Tosin elukan hoitaminen ja lypsäminen olivat hänelle oudonpuoleisia toimia; jopa kamariakin, josta vielä puuttui lattia, ovet ja ikkunat, piti käyttää rehulaton, mutta sittepä olikin toivo saada lantaa vahvalti perunamaahan.

— Ne kuusi päivää, jotka teen veroa lehmän kesälaitumesta, eivät tunnukaan hyödyn rinnalla, joka siitä aikaa myöten viruu, sanoi hän Klaulle. Isännät eivät pidä heinämaita kalleina, joten elukan ruoka ei tule paljoa maksamaan. Mutta lannasta ja maidosta tulee rahaa.

— Sen minä tiedän omasta kokemuksestani, vastasi Klaus. Marin aina teki mieli lehmää, ja minäkin, saatuani tukuttain rahoja, ostin suuren sarvipään. Siten minusta tuli maanviljelijäkin. Elenen nyt kuin huhdassa.

— Samoin minäkin. Hm! Ei mikään ole pysyväistä auringon alla, ei köyhyyskään. Miekkonen naurahti hiljaa.

Kaisa sai palveluspaikan kylässä. Tansseissa ja Annin luona kohtasi Jukka hänet melkein joka sunnuntaina, joten ei tuntenut kovempaa kaipuuta kasvinkumppaninsa perään. Mutta kuitenkin tuli usein hetkiä, jolloin Jukan täytyi itselleen tunnustaa, että ajatuksensa julki ja salaa kulkivat Kaisan luo. Jos tuli iloa, jos tuli surua, aina oli asianlaita sama. Kaisan luo menivät ajatukset satoja eri teitä.

— Eihän tuo ole ihmekään, väitti Jukka usein ajatustensa kanssa, minulla kun ei ole ketään muuta tuttavaa, ketään muuta ystävää, jota muistella ja ajatella.

Kaisa oli saanut itselleen uuden ystävän. Jo rippikoulua käydessä mieltyi hän sokeasti nuoreen tyttöön, jolla oli iloiset sinisilmät ja kauniit keltaiset hiukset. Tytön nimi oli Anna. Hän oli talollisten lapsia ja kotoisin kirkonkylästä. Elämäkertansa oli yhtä surullinen, kuin hän itse oli kaunis. Kymmenen vuoden vanhana sai hän kotiinsa äitipuolen, joka piteli häntä pahemmin kuin orjaa. Viisi vuotta kärsittyään kovaa kohtelua lähti hän palvelemaan vierasta, ja sokea sattuma viskasi hänet Kaisan lähelle. Talot, joissa kumpikin palveli, seisovivat kylässä nurkka-nurkan, toistensa edessä ja haittana...

Toisena vuotena ylensi Herttalan isäntä Jukan rahapalkan sataan markkaan. Miekkonen kuokki nurmea pelloksi ja kylvi perunain ohessa sarkoihin nelikon rukiitakin. Ennen talven tuloa teki hän Klaun kanssa pienen vajahuoneen, jonne sai viedä säilöön veistelemänsä kalut. Mitä olikin jo jommoinenkin joukko, mutta yksinomaan semmoisia, joita tarvitaan maanviljelyksessä.

Jukan palvellessa toista vuotta Herttalaissa riitaantui isäntärenki Oskarin kanssa jostakin vähäpätöisestä seikasta, eikä kukaan voinut rakentaa sovintoa heidän välilleen. Vanha ja kokenut mies ei kärsinyt, että poikanulikka tuli häntä nenästä vetämään, ja Oskari ei puolestaan pannut suurta arvoa rengille.

— Menköön matkoihinsa, sanoi hän ylpeästi, kun häntä käskettiin sopimaan loukatun kanssa. Rahalla saa renkejä vaikka seinänraotkin täyteen.

Emäntä oli salaa samaa mieltä. — Ei siitä pelkoa, että leipä jää syömättä, sanoi hän isännälle. Kyllä niitä toisia saa.

— Niin, mutta miehillä on suuri ero, väitti isäntä. Yksi on yhdenlainen, toinen toisenlainen.

— No tahtoisitko sinä, että Oskarin pitäisi panna polvilleen hänen eteensä?

— En, en minä sitäkään tahdo. Siihen juttu loppui.

Pyhäinpäivä tuli, ja isäntärenki erosi. Isäntää ja Helmaa jätteli hän kädestä hyvästi, mutta Oskarille ja

emännälle ei lausunut luotua sanaakaan.

Jukalle alkoi kolmas vuosi.

— Kuinka nyt palkoista sovimme? kysyi isäntä, kun palvelusvuoden viimeinen päivä oli illassa. Minä olen tähän asti tarjonnut, ja sinä olet tyytynyt. Koeta nyt itse määrätä.

— Antakaa että mietin huomiseen asti, vastasi Jukka.

— Mieti vaan. Minä ajattelin, että jätät mielelläsi meille, ja sentähden en pestipäivinä puhunut mitään.

— Mielelläni minä teillä palvelen.

Yö kului, ja aamu tuli. Aamulla meni Jukka isännän kamariin ja virkkoi:

— Tahdotteko tehdä minun kanssani kolmen vuoden kaupan?

— Tahdon, vastasi isäntä, joll'et mahdottomia pyydä.

— Sepä hyvä. Annatteko minulle kolmesta vuodesta rahapalkan sijaan Sukkajalan varsan?

— Siitä tulee hyvä hevonen. Kolmesataa, neljäsataa. Hm! No jos annan.

— Mutta sitte ei sitä saisi muut valjastaa kuin minä. Kolmen, vuoden perästä on se minun omani, mutta jos minä vielä sittekin jään teille rengiksi, on omassa vallassani viedä hevonen isälleni tai antaa sen olla täällä. Viimeksi mainitussa tapauksessa pitää sen saada syödä samaa ruokaa kuin muutkin hevoset, mutta ajaa ei sillä sittekään saisi muut kuin minä, ei askeltakaan. Suostutteko niihinkin ehtoihin?

— Suostun siinä tapauksessa, että sinä tästä lähin käyt ensimmäisenä työhön ja tulet viimeisenä kotiin.

Kaikki Jukan veri ryntäsi ylös poskiin.

— Isäntä, sanoi hän sammaltaen ja lattiaan katsoen. Minä olen vasta kahdeksantoista vuoden vanha.

— Vaikka, mutta sinä kykenet. Isännän ääni kuului päättäväiseltä ja lujalta. Huomisesta alkaen olet sinä meidän isäntärenki, ja kun semmoisena palvelet kolme vuotta, niin saat vaatteiden ja muiden etujen lisäksi Sukkajalan varsan. Päättä pian.

— No kun niin tahdotte.

— Tänä vuonna saat vapaaviikon, mutta tulevana vuonna et enää saa, etkä viimeisenäkään. Itse saat ruokkia varsan ja itse saat panna sille nimen.

— Olkoon Hukka. Minulla oli pienenä poikana sen niminen koira.

Vapaaviikon vietti Jukka taaskin kotona isänsä kanssa. He yhdessä perkasivat kiviä lehtimetsästä, panivat uutta aitaa ja kokoilivat metsästä tuulen kaatamia puita talven varaksi. Koko syksyvuolen oli Miekkosta vaivannut selkäsärkö, mutta moisista helpoista töistä ei hän malttanut pysyä erillään. Kun Jukka häntä pyysi edes vähäsen säästämään itseään ja hoitamaan terveyttään, tuumaili ahkera mies:

— Ei luontoni salli. Tässä tulee kaikki työ omaan eteeni.

— Mutta jos kuolette.

— En minä sentähden kuole, että työtä teen. Kylässä elettiin toiseen tapaan, viina ja olut vuoti siellä virtana. Pahaisia poikiakin nähtiin oluvilan pihalla lasia kallistamassa, pulloja tyhjentämässä. Että pyhäinpäivinä, kuten muinakin juhlina ja joutoaikoina, piti juoda itsensä eläimeksi, oli juurtunut varsinaiseksi tavaksi siitä asti kun kauppias turmiollisen liikkeensä kylässä alotti. Viina ja olut oli ensimmäisenä ja viimeisenä kaikissa iloissa. Koko vapaaviikon kaikui kylän raitti juopuneiden julmasta elämästä.

— Nyt on nuorilla miehillä ilon aika, sanoi kauppias korjatessaan lootaansa raskaalla työllä ansaittuja rahoja.

Kun tieto Jukan kohoutumisesta isäntärengin asemaan levisi kylään, herätti se mieltymystä ja ihmettelyä. Kummastellen kysyi moni itseltään, mitenkä Miekkosella, tautein ja paisumain räökkäämällä miehellä, saattoi olla poika, joka kahdeksantoista vanhana kelpasi isäntärengiksi Herttalaan, jossa muiltakin miehiltä vaadittiin tavallista enemmän.

— Isä kuin kuivettunut käpy, sanoivat he, ja poika semmoinen honka!

Vapaaviikon loppupuolella meni Jukka käymään Annin luona, jossa tiesi Kaisan ja Annan yhdessä viettävän hupaisia päiviä. Arkipäivä kun oli, ei hän huolinut muuttaa vaatteitakaan ylleen, mutta kaulaansa hän pani Kaisan virkkaaman keltaisen villahuivin. Se olikin kallis muisto lapsuuden ajoilta!

Kaisa oli yksin kotona, ja Jukka sai nyreän katseen tervehdykseksi.

— Et lainkaan ole tullut kylään, sanoi Kaisa, kun katsoi tyytymättömästi Jukkaa. Siellä on tanssittu joka ilta.

— Minä olen tanssinut työssä joka päivä. Entä mummo?

— Meni Klaun luo äsken. Kaisa neuloi hametta, ja hänellä oli niin kiire, ett'ei joutanut silmiään nostaa. Kaisa oli täällä ja vei väkisin.

— Entä Anna? Jukka meni istumaan huoneen perälle, eikä ollut tietääkseenkään kylmyydestä, jolla häntä kohdeltiin.

— Mitä sinä Annasta tahdot? Ethän sinä hänestä pidä.

— En pidäkään. Hän koreilee liian paljon ja...

— Ja mitä vielä? Kaisa ei malttanut olla keskeyttämättä puhelua.

— Hän peipottaa Heikkiä. Kun on muita rikkaampia lähellä, niin...

— Heikki on nahjus niinkuin sinäkin! Jukka rupesi nauramaan. Hän näki että tuo kaikki oli hetken kiukkua, joka pian menee ohi. Pehmeästi nauraen virkkoi hän:

— Jos minä olisin saanut tanssia joka ilta, en kehtaisi olla noin pahalla päällä tutulle pojalle.

Sydämessään Kaisa jo nauroi, mutta tahtoen näyttää yhä suuttuneelta rupesi hän neulomaan eikä vastannut huomautukseen ensinkään. Jukka antoi hänen olla rauhoissaan ja vaikenä hänkin. Sitä ei Kaisa kauan kestänyt. Hetkisen perästä kysyi hän:

— Kuka tulee Herttalaan isäntärengiksi? Kun ei vastausta kuulunut, siirtä hän katseensa Jukkaan. Tämän kasvot tulivat silmänröpäyksessä veripunaisiksi.

— Sinä siis. Kaisa nousi ylös ja läheni Jukkaa ikäänkuin aikeessa hypätä hänelle syliin, mutta samassa hän astuikin askeleen taakse päin ja asettui istumaan entiselle sijalleen.

— Kuinka ylpeäksi olet tullut sitte viimeisen, sanoi hän sitte äänellä, jossa todellisen suuttumuksen ohessa kuului mielipahaakin.

— Mitenkä niin?

— Vielä tuota kysyt. Sinusta on tullut Herttalan isäntärenki, ja sitä et tullut minulle ennen sanomaan.

— Jo minä sitte olisin mies, kun hyppäisin pitkin kylää kehumassa itseäni.

— Pitkin kylää, matki Kaisa, taistellen kyyneleitä vastaan. Olenko minä sitte sinulle niinkuin muutkin kyläläiset?

— En minä tiedä, onko se totta, mutta kyllä minulle on kerrottu, että sinä mielelläsi katselet ... meidän Oskaria! Jukan pehmeä ääni kuului tyyneltä, mutta sanat tulivat yksitellen, niinkuin olisivat lohenneet kovan painon alta.

Kaisa ensin hämmästyti itsensä mykäksi, sitte hän suuttui sydämensä syvimmissä.

— Se on valhe, ikuinen valhe, huudahti hän. Uskotko sinä tuommoisia juttuja, tuommoisia valheita?

— En aina, mutta jolloinkulloin. Ja silloin heti tulee niin raskas ollakseni. Ei maita työ eikä ruoka.

— No mutta kun minä sanon, että se on valhe, hävytön valhe, etkö sitte usko minun sanojani enemmän kuin tuommoisia valheita, juoksujuttuja?

Kaisa nousi ylös istumasta ja tuli Jukan eteen. Kiihtynyt kiukku kaunisti häntä, kasvojen iho oli heleä, vartalo nuortea ja kukoistuksen alussa. Valkoinen esiliina, jota hän sattumalta tällä hetkellä käytti, teki hänet vallan tyttömäiseksi ja miedonsi säännöllisten kulmakarvain ja katseen kiukkua.

— Etkö luota minun sanoihini enemmän? jatkoi hän äskeiseen kiivaaseen tapaan. Sano, etkö luota

enemmän?

Suuttumus teki Jukan kerrassaan onnelliseksi.

— Luotan, vastasi hän naurahtaen.

— Ylpeä ja epäluuloinen poika.

Kaisa löi Jukkaa kankaalla kasvoihin ja meni jälleen istumaan paikalleen.

— Nyt ollaan sovinnossa eikä riidellä enää koskaan.

— Päätetään niin. Paljonko saat palkkaa?

— Hevosen kolmesta vuodesta, vähän enemmän kuin muut rengit, ja muita pieniä etuja.

— Vai hevosen saat palkaksi! Sukkajalan varsan, arvatakseni.

— Juuri sen.

— Tiedätkö mitä? Kaisa muuttui äkkiä vakavaksi. Kaaren Heikki möisi talonsa, maksaisi muut perilliset eroon ja...

— Se olisikin viisainta, keskeytti Jukka. Velka vielä kymmenenkin vuotta kasvaa, nielee se talon törkyneen.

— Ja ottaisi itselleen erikoismaat, jatkoi Kaisa, mutta siitä ei taida tulla mitään. Toisen tunnin Anna käskee, toisen tunnin kieltää. Sinä et saa tuomita Annaa, hän ei voi sille mitään. Jos kaikki voisi tapahtua parissa minuutissa, sitte siitä tulisi valmista. Anna raukka kärsii niin paljon, ett'ei kukaan ihminen. Monta kerta herää hän yöllä itkemään.

Keveitä askeleita kuului rapuissa, ja Anna samassa tuli sisään. Useinkin ne ihmiset, jotka enin ovat kärsineet, ovat pelkkää iloa ja hymyä. Niinpä Annakin. Hän näytti kokemattomalta ja hellityltä tytöltä, jolla ei ole heikkoakaan käsitystä, mitä sanat suru ja äitipuoli merkitsevät. Sinisilmissä näkyi vaan iloa, semmoista joka tulee sydämen pohjasta ja saattaa meidät unhottamaan kaikki, mitä maailmassa on ikävää, ilotonta. Keltaiset hiuksensa olivat kauniit. Pitkä palmikko ylettyi käsiranteiden kohdalle saakka ja näytti se maksanvärisen villapuvun rinnalla ihan kullalta.

— Kas karhua, kun on tullut suolta tänne kuivalle mäelle. Anna löi kättä Jukalle. Nyt viemme sinut tanssiin.

— Onko kylässä taas tanssit? Kaisa herkesi neulomasta, ja kasvoillaan näkyi, miten paljon hän nautti Annan läsnäolosta.

— On, sillä sinne tuli kulkeva viuluniekka. Se vasta osaa soittaa, sen viulu on kuin ihmisen sydän, jossa tuhannet eri jänheet väräjävät...

— Tulethan, Jukka?

— Tulen toki. Tosin jalassani on roimahousut, enkä muutenkaan ole tanssipuvussa, mutta tuntevathan minut. Ja kun eivät muuten tunne, niin kysykööt.

Anna teki tulen ja rupesi keittämään kahvia. Vasta äsken kuuli hän kylässä, että Jukasta oli tullut Herttalan isäntärenki. Siitä iloista puheen ainetta.

— Vaikka kuinka olen ikävissäni, sanoi Anna nauraen omalla sydämellisellä tavallaan, tulen heti iloiseksi, kun muistan minkämoinen pyöreä esine olit silloin, kun sinut ensi kerran näin. Ja nyt sinä olet Herttalan isäntärenki! Et tiedä, miten paljon sinusta kylässä puhutaan. Saisit kainaloosi vaikka jokaisen tytön, kun vaan viitsisit kumartua ottamaan.

Jukka nauroi, mutta nauru ei vähääkään ilmaissut, kuinka arka asia oli. Hän ei pannut suurta arvoa häilyvän tytön puheelle, vaikka se kuuluikin iloiselta kuin puron lirinä kodin lehtimetsässä.

Juotuaan kahvia lähtivät he. Mäellä tuli Anni heitä vastaan Marin ja Onnin kanssa.

— Tanssimaanko taas? kysyi hän niinkuin nuhdellen.

— Oikein arvasitte, mummokulta, vastasi Anna. Emännät ja tyttäret tehkööt nyt työtä ja kantakoot raskaita saaveja navettaan, me laulamme ja tanssimme. Kenkäni puolipohjat ovat vielä eheät, vaikka löin vetoa tanssivani ne rikki vapaaviikkona.

— Kyllä minua vähän hävettää, sanoi Jukka. Olisi edes ilta.

Herttalan emäntä sattui juuri vierailemaan kauppiaan rouvan luona. Rouva oli hauskimillaan, sillä jo ennen vieraansa tuloa oli hän nauttinut Oskarin ja Franssin kanssa pari lasillista viiniä. Semmoisena hetkenä kuin nyt oli hän selvimmästi entisen pesijättären tarkka kuva. Sisällinen saasta, joka muulloin pysyi kauniin kuoren olla hyvästi kätkössä, kuohui vapaasti ilmoille.

Herttalan emäntä huomasi heikkouden, mutta katsoi sitä sormiensa lävitse. Viini teki rouvan verrattomaksi seuraimiseksi ja karsi liian hienouden pois. Puhelu sujui mainiosti, eikä sanoja tarvinnut punnita tarkalleen.

— Keitä siellä? kysyi rouva nähtyään Herttalan emännän katsovan maantielle.

— Nuo tämän kylän hienot ja kauniit. Jukka juuri silloin meni tyttöjen kanssa kylään. Rouvakin tuli katsomaan ikkunan lähelle. Halveksivaisesti hymyillen virkkoi hän:

— Ryökynät siellä onkin. Voi minun päiviäni, kuinka teissä on neitoa.

— Onhan niissä kahteen rekeen.

— Mutta ei hevosta kummankaan eteen. Siinä on yhdenkin kerran katsottu peiliin, miltä puvun ketterit näyttävät. Katsokaa emäntä, miten sieviä askeleita Annin Kaisa astuu! Vahinko, ett'ei isän silmä koskaan saa nähdä oikein sievää, oikein hienoa. Jos se miesraukka nyt tulisi noita hienoja neitoja vastaan, niin koulunkäyneiksi ryökynöiksi luulisi, eikä suinkaan navetta juolahtaisi mieleen. Ja tuo toinen kaunis. Äiti varmaan ei antanut vetää kureliiviä noin kireälle, siksipä piti karata kotoa maailmanselkään. Jukka vielä hempukoiden ritarina. Tervamiehen hevonen vaan puuttuu, sitte sitä nauraisi kylän siatkin.

— Paremmat puutteessa kelpaa Jukkakin. Rouvan koko olento ja katsantotapa olivat Herttalan emännän ihanteita. Lie se ikävätä hienoille tytöille, kun eivät paremmat tartu onkeen.

— Kun minä olin nuori, oli pojillakin silmät, mutta nyt näyttää... Rouva äkkiä katkaisi lauseensa, astui kamarin ovea kohden ja veti oven auki.

Franssi ja Oskari istuivat sohvalla, hiljaa puhellen ja naureskellen. Heidän edessään oli pöytä, pöydällä seisojia tyhjä viinipullo ja täytettyjä olutlaseja.

— Te olette laiskoja poikia. Rouva nauroi ja näytti etusormellaan pitkää-nenää pojille.

— Miksi, saakeli soikoon! kysyi Franssi.

— Tulkaapa tänne.

Pojat tulivat vierashuoneeseen. Veri oli syöksynyt heidän kasvoihinsa, mutta muuten ei näkynyt humalaisen vikaa kummassakaan.

— Katsokaa noita. Rouva osotti sormellaan tyttöjä, jotka jo olivat ehtineet kappaleen matkaa kauppiaan ohi.

Franssi katsoi Oskaria silmiin ja virkkoi:

— Siellä tanssitaan kai taas.

— Niin minäkin luulen.

— Laiskoja ja huonoja poikia! Rouva työnsi Franssin ja Oskarin jälleen kamariin ja sulki oven.

Toi sitte viinipullon pöydälle ja kaatoi lasiin. Hienolla hymyllä osotti Herttalan emäntä, että hän hyväksyi ihanteensa käytöksen ja menettelytavan.

— Juomme hienojen tyttöjen onneksi. Rouva kilahutti lasiansa Herttalan emännän lasiin. Sulhasonneksi.

— Sulhas-onneksi niin, toisti Herttalan emäntä, jota monet syyt estivät etevyydessä ehtimään rouvan tasalle.

Vasta sitte kun näki Franssin ja Oskarin kiirehtivän kylään tyttöjen jäljessä, vaihtoi rouva puheen ainetta. Hän oli kovin harmissaan, kun ei Helmaa laskettu Ainun kanssa pääkaupunkiin ompelukoulua käymään.

— Ainun on siellä yksin ikävä, kuitenkin alussa, sanoi hän. Miks'ei teidän isäntä laskenut Helmaa?

— En minä tiedä, vastasi emäntä. Hän ei kärsinyt kuulla puhuttavankaan siitä. Eikä Helma itsekään kovin halunnut.

— Toisin teillä, toisin meillä. Mitä minä meillä sanon, se on sanottu. Rouva täytti lasit punaisella viinillä. Herttalan emäntä ei häntä estänyt.

Tanssit pidettiin kauppiaan talossa, joka oli vuokralla. Pareja pyöri jo lattialla, kun Oskari ja Franssi ehtivät sinne. Humalaisiakin oli joukossa, mutta elämä oli vielä siivoa. Kulkeva viuluniekka soitti uusia hypynsäveleitä, ja parit pyörivät lattialla keveiden tähtein mukaan.

Niinkauan kuin hyppyä kesti, seisoi Franssi ovenpuolella, mutta viuluniekan herettyä hetkiseksi, astui hän perälle. Jokaisen tytön silmät seurasivat kylän sievintä poikaa. Ulkomuotonsa oli todellakin verrattoman kaunis. Hiukset olivat hieman kiharaiset, otsa valkoinen ja kasvojen tumma puna kadehdittavan tervettä. Sievä puku täydensi ulkomuodon hyvän vaikutuksen. Takki oli vartalonmukainen, ja, teräsvitjat pilkoittivat sen alta.

Anna istui Kaisan vieressä, mutta nähdessään Franssin tulevan tuvan perälle loi hän katseensa alas. Kuitenkin hänen sydämensä tunki ja silmänsä näkivät, että kaunis poika tuli suoraan häntä kohden. Samassa oli hän hurmattu. Ainoastaan iloisella naurulla saattoi hän salata sydämensä ristiriitaiset, väkevät kuohut.

— Eikö tanssita purpuria? Franssi tervehti Annaa niin sydämellisesti ja vapaasti kuin omaa sisartaan.

— Kernaasti minä. Anna jäi seisomaan Franssin rinnalle, eikä hänellä ollut voimaa vetää kättään pois.

Franssin loistava menestys oli kehotuksena Oskarille. Hän hetimiten silmäili tyttöparvea, mutta Kaisan vertaista kukoistavaa neitoa ei silmä tavannut; sievimmätkin näyttivät häneen verrattuina puolikuntaisilta.

— Minä tanssin sinua vastaan Kaisan kanssa. Oskarin ääni kuului yli tuvan ja hän tuli Kaisan eteen.

Oivempaa tilaisuutta kosta kielikelloille ei voinut Kaisalle tulla.
Nauraa helähyttäen vastasi hän:

— Minä tanssin tämän purpurin Herttalan isäntärengin kanssa.

Jukan katse oli odottavaisesti kiintynyt Kaisaan. Kuultuaan eittävän vastauksen kuiskasi hän Heikille:

— Hae tyttö ja mene kiusallakin Franssia vastaan.

— Sen minä teen.

Mutta Oskari ei ollut keinoton. Ennenkuin Heikki ehti nousta istumastakaan, oli hän jo umpimähkään ottanut tytön ja asettunut Franssia vastaan. Kun Heikki sen näki, jäi hän purpurista kokonaan pois.

Katsellen nuorten hyppyä istui kaksi vanhempaa miestä lieden lähellä.
Purpurin aljettua kysyi toinen.

— Mikä pari noista sinun mielestäsi on pulskin?

— Hä Miekkosen Jukka ja Annin Kaisa.

— Niin on minunkin mielestäni.

Purpurin loputtua levähti viuluniekka hetken. Tytöt silloin asettuivat piiriin ja rupesivat laulamaan; kohta alkoi vilkas hyppy, johon kaikki ottivat osaa. Nähtyään miten Oskari kieppui Kaisan ympärillä, virkkoi Jukka hiljaa:

— Tanssi vaan sen kanssa.

Kaisa naurahti ja sovitti askeleensa niin, että Oskari pääsi häntä lähelle.

Franssi pyöri melkein yksinomaan Annan kanssa. He eivät huolineet, oliko poikain vaiko tyttöin vuoro pyytää, vaan tanssivat toistensa kanssa monet otteet yhtämittaa. Joku muu olisi heti joutunut pistopuheiden esineeksi, mutta Franssi käytti itseänsä aina niin vapaasti ja poikamaisesti. Sitäpäitse oli hän sieväkasvuinen, joten näytti paremmin neljäntoista vuoden ikäiseltä pojalta kuin täysin kypsyeeltä nuorukaiselta. Lisäksi oli vielä tupa jotenkin himmeästi valaistu ja pyöriviä pareja paljon, joten ei siinä voinut erityistä huomiota herättää.

Heikki kuitenkin huomasi mitä peliä Franssi ja Anna pitivät. Hitaana luonnoltaan malttoi hän mielensä ja tanssitteli muita tyttöjä, vaikka verensä rupesikin yhä enemmän kuumenemaan. Franssia

piti hän tarkasti silmällä. Tämä ei ollenkaan pyörinyt puolikuntaisten tyttöjen kanssa; joskus kun heitti Annan kädet irti, otti sijaan jonkun peräti kehnon. Sitä tekoa tehden pääsi Heikki kerran Annan lähelle. Tämä oli juuri herjennyt pyörimästä Kaisan kanssa ja joutunut seisomaan ihan Heikin kohdalle; silloin oli poikain vuoro valita. Heikki riensi Annaa kohden, mutta kirous ja kiusaus! Franssi jo seiso kilpailijana hänen rinnallaan. Epätietoisena näköisenä ojensi Anna kätensä, kaunis kilpailija tarttui niihin, ja Heikki jäi seisomaan niinkuin joku raukka. Tuo kiukutti Annaa ... silmänräpäyksen ajan! Franssin kanssa pyöriessään lauloi hän iloisemmin ja heleämmin kuin muut tytöt:

Keikun, keikun kaunihisti kultani kiusallakin! Poimin maasta mansikoita kultani kiusallakin!

Laulun jokainen sana haavoitti Heikkiä enemmän kuin tyttöin pilkalliset katseet. Verensä ruvetessa kiehumaan yhä kiivaammin astui hän ovea kohden ja ulos, päässään sekavia ajatuksia ja mielessään kostontuumia.

Hyppyä jatkettiin yhä ja jotenkin vilkkaasti. Ihastus uusiin hypynsäveleisin oli niin yleinen, että Jukkakin pyöri päänsä hikeen. Hän jo mietti lähteä pois ja käskeä Kaisaa kanssaan, mutta Heikki samassa tuli tanssitupaan. Hän käveli hoiperrellen ja lauloi rivolaulua. Heti kävi tyttöparvessa kuiske:

— Heikkikin on kerran huippelissa.

— Ja aikalailla onkin.

Franssi tanssi Annan kanssa polkkaa ja muutamia muita pareja liehui lattialla. Silmänräpäyksen ajan katseli Heikki kaunista paria, mutta sitte hän meni perälle viuluniekkan eteen ja rupesi haastelemaan riitaa tämän kanssa.

— Mitä siinä ijäksi rinkutat? kysyi hän ja vahvasti kysymyksensä kirouksella.

— Polkkaa niinkuin kuulet, vastasi viuluniekka, sitä Pälkäneenpolkkaa.

— Mitä p—leen Pälkäneenpolkkaa? Heikki samassa sieppasi viuluniekkan kädestä kaaren ja heitti sen lattialle. Kaari osui menemään Franssin ja Annan jalkoihin; molemmat kaatuivat. Tyttöparvesta kuului heleä nauru, mutta kun Franssi nousi ylös, oli tumma puna kadonnut hänen kasvoiltaan, ja musta vihan veri tullut sijaan. Katsottuaan Oskaria silmiin astui hän raivon näköisenä Heikkiä kohden; Oskari heti tuli perässä. He yhdessä aikoivat nähtävästi viskata humalaisen ulos pihalle ja siellä kurittaa häntä. Mahdotonta tuo ei olisi ollutkaan, sillä Oskarilla oli voimaa, Franssilla sisua, molemmat sitäpaitse olivat liukkaat ja molemmilla oli vihaa Heikkiä kohtaan.

Mutta Jukka menikin neljänneksi joukkoon. Joku vastustamaton voima veti häntä Oskarin lähelle, ja sydämessä ihan tuntui makea kihelmä jo pelkästä ajatuksesta, että saisi käsin kopristaa kylän komeita poikia. Ollen Heikin läheinen tuttava vihasi hän Franssia vielä enemmän kuin Oskaria.

— Jos riitelemään rupeatte, sanoi hän pehmeällä äänellään, niin tietäkää että minä olen Heikin kanssa yhtä poikaa.

— Pysy sinä pois. Franssin ääni vapisi kuin haavan lehti, ja hän kurotti kättään tarttuakseen Heikkiin.

Mutta samassa Jukka iski paksuilla sormillaan häneen kiinni takin kauluksesta, oikealla kädellään kaappasi hän Oskaria rinnoista kiinni. Sitte nosti hän molemmat kätensä vaakasuoriksi.

Jos sinä silmänräpäyksenä olisi neula pudonnut jonkun tytön rinnasta lattialle, olisi se kuulunut yli huoneen, sillä niin hiljaa oltiin joka puolella. Jukka ei näyttänyt suuttuneelta. Naurusuin kohotti hän oikean kätensä, jolla piteli rotevavartaloista Oskaria, pystysuoraksi ja antoi vasemman kätensä, josta sievä Franssi rippui, jäädä vaakasuoraan asentoon.

Voimankoe hämmästytti kaikkia; toinen vanhempi mies virkkoi:

— Sillä on voimaa kuin jättiläisellä.

— Vaikka on vasta kahdeksantoista vanha. Samassa Jukan oikea käsi alkoi verkalleen aleta ja samassa Oskarin varpaat koskivat lattiaan.

— Jos riitelemään rupeatte, sanoi Jukka ja nauroi niinkuin leikinteolla ainakin, niin tietäkää, että minä olen Heikin kanssa yhtä poikaa.

Tuo kaikki tapahtui parissa silmänräpäyksessä.

Vihan musta veri pakeni Franssin kasvoilta, ja hän vaaleni pelkästä häpeästä. Mutta terve järki esti häntä joutumasta suurempaan häpeään. Käsi, joka äsken piteli häntä takin kauluksesta, ei tuntunut

luulta ja lihalta, vaan raudalta ja teräkseltä. Semmoista kättä vastaan jäisi alakynteen koko kylän pojat...

Franssi antoi järjen voittaa ja maltoi mielensä. Hilliten vihaansa sanoi hän:

— En minä ole riitaa mielinnytkään, mutta jotkut näyttävät sitä haluavan. Parempi, ett'ei tanssita enää askeltakaan. Minä kiellän ... Oskari, tule pois.

Tytöt väistyivät tieltä, kun kylän komeimmat pojat yhdessä astuivat ovea kohden ja ulos. Samassa hiljaisuus loppui, kohinantapainen nauru ja kuiske täytti tuvan.

Tanssimista ei enää kukaan ajatellutkaan.

Jukka etsi Kaisan ja kiirehti lähtöä. Kukaan ei tietänyt, minne Anna oli joutunut.

— Tuossa on hänen liinansa, virkkoi muuan tyttö, heittäen punaisen villaliinan Kaisan käsivarrelle. Poika, joka seisoo tuolla ovensuussa, sanoi nähneensä ulkona Annan.

— Näitkö minne hän meni? kysyi Kaisa pojalta.

— Hän juoksi hurjasti maantielle, vastasi poika. Minä olin silloin pihalla.

Kaisa rauhottui pojan sanoista.

Syksy-ilta oli miedonpuoleinen. Ilma oli alhaalla tyyni, mutta taivaalla kiiti kuultavia pilviä ja pilvien takaa loi puolikuu kumeata valoan kylän raitille. Kun silmä katsoi kauemmaksi, kätkeytyivät rakennukset ja maisemat hämärään huntuun.

Äänetönnä käveli Kaisa Jukan rinnalla, mutta henkäyksissä varastihe rinnasta ulos tuon tuostakin lyhyt huokaus; huokauksissa sitte sisällinen tuska ikäänkuin huojentui.

Iloisia joukkoja kulki kylän joka, kujalla ja niitä jäi joka talon pihalle. Melua ja naurua kuului kauas kauppiaan ohi.

Toramäen lähellä näki Kaisa naisolennon makaavan katajapensaassa juuressa.

— Herran tähden, Anna makaa tuolla. Kaisa hyppäsi yli maantien ojan ja kosketti Annaa. Anna kulta.

— Jätä minut rauhaan.

— Tule kotiin, Anna kulta!

Anna nousi äkkiä ylös ja lähti juoksemaan Toramäelle. Keltainen hiuspalmikko oli auennut, ja hajanainen tukka valui alas hameen helmoille. Puolikuun kumeassa valossa välkkyi se kuin kaunis kulta.

Nähtyään Annan suuntaavan askeleitaan kotiin tuli Kaisa jälleen käymään Jukan rinnalle.

— Etkö menekään Herttalan kautta? kysyi hän, kun olivat ehtineet pelloille kääntyvän tien kohdalle.

— Nyt on niin paljon kuun valoa, että näen käydä oikopolkuakin.

— Minä tulen saattamaan sinua veräjälle asti.

— Tule.

Herttalan peltojen lopussa, josta metsäinen seutu alkoi, oli veräjä, ja siitä kulki oikopolku Kotosuolle. Tultuaan Kaisan kanssa veräjän kohdalle virkkoi Jukka:

— Sinun ja Oskarin välillä ei sitte ole mitään.

— Ei edes noin paljoa. Hymyillen näytti Kaisa lyhyeksi leikattua kynttään. Minun puoleltani, ymmärräthän. Eikä Oskarinkaan puolelta muuta kuin että hän pettäisi minut.

— Nyt puhut selvää totuutta. Katsokoon Annakin eteensä...

— Älä soimaa Annaa. Joll'ei sinulla ole muuta sanomista niin...

— On minulla puhuttavaa sinulle. Oletko minulle uskollinen, vaikk'ei minulla olekaan nyt vielä antaa kihloja?

— Olen. Kaisa nosti kätensä Jukan olkapäälle.

— Itse hyvin tiedät, ett'en ole tuhlannut rahojani ja ett'en saa rahaa nähdäkään kolmeen vuoteen.

Mutta kun ne kolme vuotta kuluvat, ostan minä sinulle kihlat, sormuksen ja silkin.

— Kyllä minä odotan. Jos et sinä minulle niitä osta, olen ikäni ilman. Sido kaulaani Annan liina.

Lapsuudesta saakka tottunut täyttämään Kaisan käskyjä kumartui Jukka sitomaan liinaa. Kaisa silloin kiersi vapisevat kätensä hänen kaulansa ympäri, suuteli häntä äkkiä ja virkkoi samassa:

— Tuo kirkas tähti on todistajani, ett'en ota muilta kihloja.

Riuhtasi sitte itsensä äkkiä irti ja lähti juoksemaan Toramäkeä kohden. Muutaman askeleen päästä katsoi hän taakseen ja huusi nauraen:

— Hyvää yötä, Herttalan isäntärenki.

Jukka jäi seisomaan veräjän kohdalle. Kun Kaisa katosi illan hämärään huntuun, lähti hän astelemaan karjapolkua myöten kotiin. Polku kulki alastoman koivumetsän lävitse, metsä näytti kolkolta, surulliselta. Talvi oli jo lyönyt valtansa leimat ylös puihin ja alas maahan, elämää ja vihantaa ei ollut missään, kuollutta ja lakastunutta oli sen sijaan kaikkialla.

Mutta Jukan sielussa oli ihanin kevät. Maa viheriöitsi, kukkasia kasvoi kedolla, koivut olivat vihantia lehtiä täynnä. Ja koivuissa lauloivat tuhannet satakielet:

— *Hoi, voi! Hoi, voi!*

VI.

Halvaus löi Herttalan isännän vuoteen omaksi. Silmänräpäyksessä teki tauti jäntevästä miehestä täydellisen ramman sekä ruumiin että hengen puolesta. Hän ei omin voimin päässyt vuoteellaan istuvalle ja käsitti vaan hämärästi kurjan tilansa.

Jukka palveli silloin toista vuottansa isäntärenkinä. Hänen asemansa tuli paljon vaikeammaksi. Vähällä työväellä ja lyhyillä käskyillä oli ponteva mies hoitanut suurta taloa mallikelpoisesti; kenelläkään ei ollut valittamisen syytä. Ja nyt tuli valta äkkiä emännän ja Oskarin käsiin. Mutta kumpikaan ei tahtonut tietää, että valta tuo mukanaan joukon velvollisuuksiakin. Tähän asti oli emäntä kulkenut kunniaa miehensä ansiolla; hänen puutteellisuuksiaan ja heikkouksiaan ei kukaan nähnyt, eikä niitä luultu olevankaan. Emännän askeleet olivat olleet yhtä hyviä kuin isännänkin, karjanhoito ja tupa-askareet yhtä hyvällä kannalla kuin maanviljelys ja ulkotyötkin.

Näihin asti ei Jukkakaan ollut osannut erottaa emännän tointa isännän toimesta, mutta kun viimeksi mainitun käsi lakkasi johtamasta, silmä valvomasta, näki hän ett'ei emännästä suoraan sanoen ollut mihinkään tositoimeen. Nautinto oli aina pääasia, kaikki muut sivuseikkoja. Kauppiaan rouva oli Herttalassa melkein jokapäiväinen vieras, ja häntä varten tuotiin kannuttain punaista viiniä kaupungista. Halvattu isäntä vietiin salintakaiseen kamariin, jonne ei kuulunut vieraan kevytmielisiä puheita ja iloisia nauruja. Kun Jukka jolloinkin uteli emännän mielipidettä esiintyvien töiden suhteen, vastasi tämä välinpitämättömästi:

— Tiedäthän sinä ne itsekin. Tee niinkuin olet oppinut.

Oskari tervehti ilolla vapautta, jonka isännän tauti hänelle äkkiarvaamatta toi. Jos rouva kävi usein Herttalassa, kävi Oskari vielä useammin kylässä Franssia tervehtimässä. Pian huomasi Jukka, ett'ei hän elänyt yhtään päivää vesiselvänä. Franssin luota tullessaan oli hänen poskissaan aina verta liian paljon. Samoin olivat puheetkin silloin aina jossakin määrin hävyttömiä. Naispalvelijat joutuivat monta kertaa hämille, kun nuori isäntä, joksi Oskaria jo sanottiin, antoi ilon leimahtaa ilmoille.

Kohtuullista nautintoa kesti ehkä noin puoli vuotta. Täydellinen vapaus rupesi sitte jouduttamaan perille joutuisasti kuin koskenkuuhu venettä. Oskari ei enää tullut iloisena kylästä kotiin, hän tuli aika humalassa. Harvoin ja öillä se ensiksi tapahtui. Mutta kun puoli vuotta taas kului, sairasti Oskari säännöllisesti pari kolme kertaa viikossa kovaa kohmeloa. Se tuli ilmi yhdestä ja toisesta seikasta, vaikka emäntä sitä koki parhaan perästä varjota. Ensimmäisillä kerroilla häpesi Oskari itsekin eikä näyttäytynyt koko pitkinä päivinä palvelijoille, mutta jota säännöllisenä miksi kohmelot tulivat, sitä julkeammaksi ne tekivät nuorukaisen. Oskari ei enää hävennyt, vaikka heräsikin puolipäivän vaiheilla punaisiin silmiin, hän lähti joutuin kylään ottamaan uutta humalaa. Iloiseksi tuleminen ei ollutkaan enää tarkotusperä, sillä juominen oli jo muuttunut väkeväksi ja vastustamattomaksi himoksi.

— Noin heikkoa ja altista luontoa en luullut hänellä olevan, sanoi Jukka itselleen, kun näki miten liukkaasti Oskari kulki tietään. Enkä minä olisi uskonut kenelläkään ihmisellä sitä olevan.

Helmalle oli isännän tauti kova isku. Tyttö raukka itki joka päivä ja uskoi, että hervoton käsi vielä tulee jänteväksi, kylmä katse lämpimäksi ja järki entiseen toimintaansa. Alttius ja hyvä tahto, jota hän osotti isännän hoidossa, herättivät Jukassa kunnioitusta, jopa salaista ystävyyttäkin. Helma ensimmäiseksi aamusilla meni halvattua isäntää katsomaan ja Helma sieltä viimeiseksi tuli pois iltasilla. Kun todellisuus teki pirstaleita mielikuvituksen luomista paranemistoiveista, muutti Helma asumaan toiseen salintakaiseen kamariin, joten hänen ja isännän välillä ei ollut kuin ohut seinä ja ovi. Emäntä suostui muuttoon mielellään. Monta arkaa asiaa, jotka eivät kärsineet päivän valoa, saatiin siten vähällä vaivalla peitetynsi Helman silmiltä. Monta kevytmielistä naurua naurettiin, monta saastaista sanaa lausuttiin, joista ei kaikukaan kuulunut salintakaiseen kamariin.

Siten oli eletty vuosi.

Isännässä oli vielä henki, mutta pesäjako oli jo tehty, ja Oskari oli jo syyskäräjissä kuuluttanut Herttalan talon itselleen ensimmäisen kerran. Talvella lähti hän Franssin kanssa markkinoille, ja Jukan täytyi valjastaa talon paraan hevosen markkinamatkaan.

— Älä sitä millään tapaa hukkaa, sanoi hän antaessaan rapun edessä ohjat Oskarin käteen. Tiedät, että se juoksee ja vetää. Kun minä vien omani pois, ei talliin jää ainoatakaan Sukkajalan sukua. Älä sitä myö, ei sitä makseta rahalla eikä millään; se pitää talon hyvissä hevosissa aina.

— Kyllä rahalla toisia saa, vastasi Oskari ja ajoi pihasta ulos.

— Ei hyvää kukaan myö, huusi Jukka vielä lähtijäin jälkeen, joka vaan itse tarvitsee.

Oskari ja Franssi viipyivät markkinamatkalla lähes viikon. Vasta viidennen päivän iltapuolella palasivat he. Jukka sattui seisomaan kartanolla; hän tunsi jo kaukaa hevosen juoksun ja Oskarin äänen, kun lauloi:

Eikä mun taloni kymiin mennyt,
Vaikk' oli kymi läsnä.

Kuin lintu juoksi hevonen peltojen tietä Herttalaan, pian ehti se pihalle Jukan eteen. Oskari heitti ohjat kädestään, katsoi kelloon ja virkkoi:

— Hävisit vedon. Viisi minuuttia vielä puuttuu määräajasta ja nyt olemme jo kotona. Tule pois ja maksa rahat.

— Älä nuole, ennenkuin tipahtaa. Hevosen pitää käydä talliin.

— Houkka, luuletko että se tällä matkalla enää väsy?

— Enhän minä väsymisestä vetoakaan lyönyt. Siitähän minä löin vetoa, ett'ei se enää astu kynnyksen yli talliin. Ja kun minä lyön vetoa, niin minä voitan.

Jukka oli tällä välin riisunut hevosen. Hevonen oli valkoisessa vaahdossa ja vapisi kuin haavan lehti; hengitys kohisi kuin myrsky.

— Et voitakaan, sanoi Franssi. Katso nyt. Hevonen astui Jukan perässä askeleen tallia kohden, mutta samassa polvet alkoivat taipumaan, ja verivirta syöksähti ulos suusta ja sieramista.

Julma kirous pääsi Oskarin huulilta.

Juuri samassa tuli emäntä ulos. Ilo loisti hänen kasvoiltaan, mutta nähtyään hevosen kykertyvän polvilleen ja syöksevän punaista verta lumelle, peräytyi hän askeleen taakse päin.

— Voi tuhatta helvettiä! kirosi Oskari uudestaan.

Rajusti hengittäen ojensi hevonen jalkansa suoriksi ja heitti henkensä. Jukka silloin sanoi:

— Nyt se kuoli, sen sydän pakahtui.

Mutta Franssi hymyili ivallisesti. Katsoen Oskariin sanoi hän:

— Kun minä lyön vetoa, niin minä voitan. Tule pois ja maksa rahat.

Emäntä ehti jo tointua. Hän tuli Franssin lähelle ja kysyi tuskallisesti:

— Millä nyt tukimme ihmisten kielet? Piikoja oli äsken kaivolla.

Kukaan ei vastannut kysymykseen, sillä jokainen mietti asiaa omalta kannaltaan. Kymmenen ajatusta ehti jo tulla emännän mieleen, mutta pelastusta ei löytänyt yhdestäkään.

Vihdoin tuli Helma ulos ja herätti heidät. Kävelen arasti, ett'eivät kangaskenkänsä kastuisi, kysyi hän kummeksien:

— Mikä hevosen tuli?

— Lento sen lensi. Emäntä samassa purskahti nauramaan.

Sukkelat sanat vaikuttivat kuin sähkö Oskariin. Kiukun puna katosi kasvoilta, ja sijaan tuli kevytmielinen hymy. Semmoisena hurjana hetken lapsena näytti hän vielä nuorelta ja miellyttävältä. Kasvojen piirteissä näkyi jo irstaan elämän jälkiä, ja katseessa paloivat ilmituleen syttyneet himot. Hetken nautinnossa, hetken huikentelevaisuudessa tuli niihin silmänräpäyksellinen kirkkaus.

— Lento sen lensi, toisti hän ja nauroi samassa kevytmielisesti; tauti sen tappoi.

— Eihän tuo suuri seikka ole, virkkoi emäntä, ei sen suurempi, kuin jos olisi nappi pudonnut takistasi. Ja minkä onnettomuudelle kukaan voi, se tulee silloin kun tulee.

Hän katseli ihastuksella Helmaa Franssin rinnalla. Helmasta oli tullutkin kaunis neito. Solakka vartalo, sointuva ääni, valkoinen iho ja kaino käytös korvasivat moneen kertaan sen, mitä kasvojen piirteissä oli ankaraa ja kovaa.

— Kaunis pari! ajatteli emäntä itsekseen. Oi kuinka kaunis!

Franssi kykeni kyllä hillitsemään itsensä, mutta hän oli jo tottunut julkisesti näyttämään, että antaisi henkensä Herttalan tyttären edestä. Tuokion aikaa naurettuaan hän äkkiä tarttui oikealla kädellään Helman vyötäisten ympäri kiinni ja lähti juoksemaan kuistia kohden. Vallattomuus huvitti emäntää siihen määrään, että hän hetkiseksi unhotti onnettomuuden. Lyöden käsiään yhteen nauroi hän:

— Rohkea rokan syö!

Lausuttuaan Jukalle muutamia käskyjä kuolleen hevosen suhteen lähti emäntä menemään Oskarin kanssa. Käydessä hän vielä virkkoi:

— Hyvä, että tulitte ihan vesipäällä kotiin. Hevosen lensi lento, ja Jukan kieli ei ole kerkeä.

Oskari oli jo unhottanut koko asian. Hoilaten jotakin markkinoilla opittua rivolaulua asteli hän emännän rinnalla huolettomana rappuja ylös.

Hänen maineensa ei kärsinyt petomaisesta työstä, sillä vaikka arveluita ensin liikkui, sammuiivat ne, kun Jukka vakuutti hevosen kuolleen äkkinäiseen tautiin. Jukan puhetta uskottiin kylässä paremmin kuin lakikirjaa. Viisaimmat arvelivat vahingon Luojan kädestä lähteneen, sillä perusteella, että onnettomuus tuo toisen.

— Herttalassakin ensin löi isännän halvaus, sanoivat he viisauudessaan, ja nyt lensi lento paraan hevosen. Kuka tietää, kuinka monta onnettomuutta vielä tulee. Harvoin ne yhteen ja kahteen jäävät. Franssilta osti Oskari uuden hevosen, kalliin ja uljaan. Emäntä kielsi, ett'ei sitä saa ensinkään valjastaa raskaan ajon eteen.

— Meillä on ennenkin ruokittu yksi kunniahevon, sanoi hän Jukalle. On köyhemmilläkin isännillä oma hevosen, jolla ajavat kirkolla ja vieraisilla. Katso perään, ett'ei kaurat ja apilaat lopu Oskarin hevosen edestä.

Keväillä tapahtui se kumma asia Herttalassa, että heinät ja pehut loppuivat, vaikka lunta oli vielä korttelin paksulta maassa. Kun Jukka ilmoitti asianlaadun emännälle, tuli tämä kasvoiltaan punaiseksi kuin tulen liekki.

— Että kehtaat tulla sanomaan minulle sitä, tiuskasi hän vihoissaan.

Jukka oli valmistautunut pahaa säätä varten, ja hän virkkoi tynnosti:

— Kenelle sitte, jos en teille? Oskari meni äsken kylään.

— Nythän on hukka kädessä. Maaria vasta mennyt, lunta vielä maassa, ja heinät ovat jo kaikki.

— Viittä naulaa ei löydy, vaikka vetäisitte minut hirteen.

— Ja kesällä sanoit heiniä tulleen enemmän kuin edellisinä vuosina.

— Tuli niitä enemmän, viisikolmatta häkkiä.

— Ja karjakaan ei ole lisääntynyt.

— Päinvastoin se on vähentynyt. Muistattehan, että kaksi vasikkaa syksyllä joi kovaan janoonsa liian paljon ja halkesi kuin nauriit, muistattehan että yksi lehmä söi heinäin seassa neulan, toinen jauhojuomassa lasinsirvoja, ja molemmat piti tappaa, muistattehan että Oskari vaihtoi Franssilta ostamansa hevosen koniiniin, joka jo toisella viikolla kuoli vanhuuteensa. Lampaitten laatua en minä tarkoin tiedä, mutta arvelen, että niitäkin on talven kuluessa tapettu kymmenkunta. Kauppiaallekin on niitä viety lahja-antimiksi pari kertaa kuussa. Ei karja ole lisääntynyt, päinvastoin se on vähentynyt. — No mutta Jumalan nimessä, mihin heinät sitte ovat joutuneet?

— Lantaan ja eläinten jalkoihin, hyvä emäntä. Miks'ette uskoneet minua, kun vakuutin teille monta kertaa että navetoissa on huono hoito. Sen sijaan, että otitte minulta vallan pois ja käskitte rengin ajaa ajamaan heiniä kotiin, olisi teidän pitänyt mennä navettaan katsomaan; ei vieras ole koskaan oma ihminen.

— Heinät ja pehut jo kaikki! Voi sitä häpeätä!

— Häpeä kyllä, mutta vielä pahempaa seuraa. Älkää ollenkaan ihmetelkö, vaikka piika jonakuna aamuna tulee sanomaan teille, ett'ei lehmät jaksakaan nousta omin voimin seisovalle.

— Valhe, suuri valhe!

— Menkää navettaan katsomaan, niin näette että puhun totta. Lehmissä ei ole kuin luu ja nahka, niin heinillä kuin ovatkin ruokituuta. Käskekää sitte renkiä, joka teidän tahtonne mukaan ajoi heinät kotiin viimeiseen karvaan asti, navettaan lehmii nostamaan, mutta älkää minua käskekö, sillä minä en tule. Kuulkaa nyt, ett'en minä tule. Jukan hiljainen ääni oli vähitellen muuttunut kovaksi. Tyyneyskin oli kadonnut samassa määrässä ja hillitty kiukku tuli kärsimättömissä liikkeissä näkyville.

— Nyt on sitte hukka kädessä. Onneton asia kävi emännän voimien yli.

Samassa tuli Helma tupaan. Hän oli kuullut Jukan lujan puheen ja heti arvannut kysymyksessä olevan seikan. Sovinnollisella äänellä, mutta jotenkin pisteliäästi virkkoi hän:

— Vaikka minä olisin kymmenen kertaa Herttalan isäntärenki, en puhuisi noin kopeasti emännälleni.

Jukka, vaikka pitikin paljon Helmasta, vastasi vaan ivalla. Pehmeästi nauraen virkkoi hän:

— Ja vaikka minä olisin kymmenen kertaa Herttalan tytär, niin vetäisin joskus nahkakengät jalkaani ja menisin navettaan oppimaan tämän maailman ikävistä elämästä edes omien lehmien nimet ja syntymäpäivät.

Harmin puna levisi Helman kasvoille, mutta sydän sanoi selvästi, että iva oli täysin oikeutettua.

— Ihan sinä näyt nauttivan meidän tuskastamme, virkkoi hän haikeasti. Sen sijaan että osittelisit jotakin keinoa, jolla voisimme poistaa hädän, ivaat ja...

— Onhan minulla keinoja kaksikin, keskeytti Jukka, johon Helman olento aina vaikutti edullisesti: Ensimmäinen keino on, että lähdemme tänäpäpä heinän ostoon.

— Se keino ei kelpaa, kielsi emäntä jyrkästi. Meillä on joka vuosi myöty heiniä, ja jos nyt itse lähtisimme hakuun, vetäisivät ihmiset viisi ristiä seinään. Se keino ei kelpaa. Kuolkoot lehmät ennemmin...

— Karjantautiin, aioitte kai sanoa. Toinen keino on, että renki lähtee myllyyn ja minä rupeen ajamaan olkia riiheen. Kelpaako se?

— Kelpaa.

— Mutta se tulee kalliimmaksi kuin ensimmäinen keino, kaksi kolme vertaa kalliimmaksi.

— Tulkoon, meillä on viljaa aitassa.

— Syötetään sitte eläimille suurusta ja olkia. Kyllä minä takaan hevokset, pitääkää te surullanne muu karja.

Siihen sanailu loppui. Renki lähti myllyyn, ja Jukka rupesi ajamaan olkia riiheen silpun tekoa varten. Syynalaiset piit luulivat suoriutuvansa asiasta rangaistuksetta, mutta pahasti he erehtyivät, Jukka heille kosti ansionmukaisesti. Oskarin tullessa eräänä aamuyönä kylästä kotiin, kuului riihestä

petkeleiden survonta. Moista ei oltu Herttalassa, hyvässä heinätalossa ennen kuultu.

— No helmetti! sanoi Oskari ja meni katsomaan mitä riuhkassa jyskättiin.

Omituinen näky levisi hänelle silmäin eteen, kun avasi oven. Piiat survoivat silppua, kiukaalla paloi suuri lasilamppu, ja sen kohdalla istui Jukka, haukotellen ja mukavasti uuniin nojaten. Pilkallisesta hymystä, joka leikki hänen kasvoillaan, näkyi että hän tekeytyi tahallaan uniseksi ja ikäänkuin oli nauttivinaan jyskeestä. Survojien kasvoilla näkyi tomun ohessa harmi ja häpeä. Työ oli heille raskasta, outoa, ja paras unen aika oli kulumassa.

— Vie helmetti! Piikain kiusalla nauroi Oskari täyttä kurkkua. Tuopa hauskaa työtä.

— Täytyy kokea tätäkin, virkkoi Jukka. Kokenut kaikki tietää. Minä en otaksunut tämmöistä työtä tulevankaan, jonkatähden se jäi laskuistani pois. Kun minä en saa mistään viikkoon lisää päiviä, niin käskin tyttöjä tänne survomaan, jott'ei miesten päiviä haaskaantuisi.

— Ja tytöt tulivat.

— Tulivat nöyrästi, mutta minullapa olikin kädessä isännän pitkä piiska.

— Vie helmetti! Oskari heitti Jukalle kourallisen sikaareja, sulki oven ja meni pois.

Ankarampaa kevättä, kuin nyt tuli, ei oltu miesmuistiin eletty. Sää oli selkeätä ja kuivaa, kylmä tuuli kävi yhäti, joten lumi sulii hitaasti ja ikäänkuin raueten. Niityt ja nurmet eivät voineet elpyä vihannoimaan, sillä hanki ja jää oli polttanut ne ruskeankeltaisiksi. Kylmä tuuli harventi oraiden juuret, ja touot olivat surkastua ituihinsa.

Epätoivo jo täytti mielet.

Mutta äkkiä kääntyikin tuuli mereen, toi sieltä lämmintä ilmaa, pilviä ja sateita. Kolmessa vuorokaudessa vaihtui kylmä ja kolkko kevät lämpöiseen ja ihanaan kesään. Ruis kasvoi silmin nähden, lumen polttamat niityt ja nurmet vaihtoivat kolmessa yössä ruskeankeltaisen pukunsa uuteen viheriään verhoon, ja toukojen oraat virkistyivät täyteen kasvuvoimaan.

Epätoivo jo pakeni mielistä.

Herttalassa kovia koettiin. Helma kävi piikain kanssa navetassa auttamassa lehmiä aamuisin ylös, ja Jukka kävi tallissa kymmenen kertaa yössä. Omaa hevostaan vaivasi ankara ähkytauti; ruoan äkillinen muutos sen vaikutti. Tuskissaan eläin lakkaamatta telmi ja jyräsi pilttuun seinää. Uni ei tullut yhtenäksään yönä Jukalle silmiin. Hän odotti joka hetki sitä silmänräpäystä, jolloin Hukka kykertyisi polvilleen ja heittäisi henkensä.

— Jos Jumala näistä päivistä vielä auttaisi, huokaili hän joka askeleella.

Sitte tuuli toi merestä lämpimiä sateita, ja Herttalan talon kunnia oli pelastettu. Kolmessa yössä kasvoi Takahakaan pitkä ruoho, sinne vietiin karja ja hevoset. Kun Jukka palasi hevosia viemästä, heittäytyi hän vaatteissaan vuoteelle ja nukkui kylkeään kääntämättä toista vuorokautta.

Elettiin sitte pyhäinpäivään. Jukka oli palvellut kolme vuotta isäntärenkinä, ja hevonen oli nyt hänen omansa. Jo keväällä, sanaillessaan emännän kanssa, oli hän päättänyt erota, tuli elämän eteen mikä hyvänsä. Pyhäinpäivän aamulla rupesi hän kantamaan vaatteitaan aitasta tupaan. Oskari hankki lähtöä kylään, ja kun näki Jukan tulevan aitasta tupaan, meni hän perässä ja kysyi:

— Aiotko sinä oikein todenperästä lähteä meiltä?

— En minä leikin vuoksi ole tottunut mitään tekemään, vastasi Jukka tynnosti. Elämä on minulle aina ollut täyttä totta.

— Mutta nyt ei tule lähdeästäsi mitään.

— Miks'ei tule?

— Siksi että minä kiellän.

— Ole vaiti. Jukka näki, että Oskari oli vielä tavallisessa humalassa.

— Minä en tee sinulle mitään kontrahtia, jos nyt eroot.

— Ole ilman.

— Enkä annan sinun kuokkia enää yhtään uutta sarkaa.

— En minä pyydäkään. Jukan hidas veri rupesi kuumenemaan, ja hän ei enää miettinyt sanojaan. Pääseikka oli, että hän vaan puhui jyrkästi vastaan. Kuoki itse sarkasi tai anna vaivaisille.

— Ha haa. Mutta sinä täydyt vanhoistakin tehdä veroa, puolet enemmän.

— Jos kihlakunnanoikeus määrää, mutta en sinun käskylläsi.

— Kihlakunnanoikeus! Mitä? Vai semmoinen herra sinusta on tullutkin! Etkö tiedä, että sinun kihlakunnanoikeutesi on meillä. Sinun mökkisi, huoneittesi ja sarkojesi tuomari olen minä; minä annan ne kenelle tahdon. Antaakseen parempaa pontta sanoilleen löi Oskari jalkaa ja kirosi.

— Et sinä pahalla minulle suuriakaan voi, lausui Jukka vastoin parempaa vakuutustaan.

— Pian sinä näet, mitä minä voin. Ylen suuttuneena lähti Oskari ovesta ulos.

Emäntä samassa tuli kamarista tupaan. Hän virkkoi sävyisästi:

— Eikö sinun nyt kelpaa meillä olla, kun Oskarikin niin tahtoo.
Olisihan sovinto parempi kuin riita.

— Olisi kyllä.

— Jää sitte meille vielä vuodeksi. Sinä tunnet talon tavat ja...

— Miksi se yhdestä vuodesta paranee? Erottavaksi tässä kuitenkin tulee.

— Vaikka. Tulevana vuonna toimitan minä Oskarin naimaan; sitte hän vakaantuu ja jättää kylänkäymiset ja muut liiallisuudet.

— Kenen Oskari nai?

— Kauppiaan Ainun. Ainu saa myötäjäisiä viisikymmentä tuhatta.

— Ja Franssi nai Helman. Niinkö?

— Franssi ja Helma ovat syntymästään saakka olleet määrätyt toisilleen.

— Miks'ei Oskari nainut jo tänä vuonna?

— No kun Franssin ja Helman väli on sotkeutunut.

— Mitä se Oskarin naimiseen koskee?

— Koskee se. Sinulla on salaisuus kuin haudassa, siksi voin sen ilmoittaa. Rouva ei annakaan Ainua Oskarille, joll'ei Franssi saa Helmaa. Helmalle on juoruttu, ja nyt olemme kuin suossa. Jää meille vielä yhdeksi vuodeksi, ja jos Helma sattuu sinulta kysymään noita maailman juoruja, niin sano että ovat valheita, kateellisten ämmäin keksimiä. Helma luottaa sinuun, ja yksi ainoa sanasi vaikuttaa häneen enemmän kuin koko kylän juurut. Tulevana vuonna sitte tanssitaan kahdet häät...

Tällä hetkellä ei Jukka voinut olla muistelematta lapsuutensa aikoja ja erittäinkin sitä aikaa, jolloin äitinsä sairasti ja kuoli. Samanlainen oli Herttalan emäntä silloinkin ulkomuodoltaan. Sama notkea käynti, sama kaunis vartalo, sama nyt kuin silloinkin. Mutta missä oli ylpeys, kopeus? Minne oli kadonnut halveksiva hymy huulilta, joka heti Miekkosia mainitessakin oli ensimmäisenä tervehdyksenä? Miksi emännän kauniit kasvot, jotka aina ennen kävivät kylmiksi, nyt olivat pelkkänä hymynä, pelkkänä aurinkona? Miks'ei sanojen seassa kuulunut hyväilynimiä semmoisia kuin kerjäläinen, vaivainen j.n.e. Ennen niitä ja muita samanmoisia sanoja tuli kuin rakeita...

— En minä jää teille enää. Jukka astui pari askelta ovea kohden. Vietyäni ensiksi hevosen tulen ottamaan vaatteitani ja kiittämään hyvydestänne. Ja Helman suhteen voin korkeintaan luvata, että olen vaiti, jos hän minulta jotakin kysyy; hyvällä omallatunnolla en sitäkään.

— Kiittämätön mies! Suuttumus ja mielipaha näkyi emännän kasvoilla, jotka vielä kilpailivat Helman kanssa kauneudessa, säännöllisyydessä. Niin paljon kuin olemme tehneet hyvää sinulle ja isällesi, ja yhtä kaikki kehtaat lähteä tuolla tavalla talosta. Tiedät että Oskarilla on kiukkuinen luonto, ja ett'ei hän tule laatuun kenenkään kanssa hyvänsä. Mene nyt, mutta vielä sinä monta kertaa kadut tämänpäiväistä kopeuttasi.

— Ehkä. Jukka työnsi oven auki ja tuli ulos. Katsottuaan että jokaisella hevosella oli apetta edessä päästi hän omansa irti ja toi sen pihalle. Hyvästi hoidettu eläin asteli tepastellen omistajansa jäljessä. Harja oli pitkä, silmät lauheat, luut tasaiset ja pyöreät. Vasemman jalan valkoinen sukka oli kulkenut perintönä äidin puolelta, samoin ehjät kaviot ja reipas liikunta.

Kaivon kohdalla astui hevonen pari väkivaltaista askelta ruuha kohden.

— Janottaakohan sinua? Jukka vei hevosen ruuhan luo ja ammensi sille vettä.

Samassa Helma tuli ulos pihalle. Hän käveli kaivoa kohden hiljaisin askelin ja haikeamielisin katsein. Tosi-iloisena ei Jukka ollut nähnyt häntä siitä saakka, kun halvaus löi isännän; naurussa ja pilapuheissakin soi aina surullinen sävel. Ja milloin Oskari tuli pahasti humalaisena kotiin, sulki Helma itsensä isännän kamariin ja itki siellä tuntikausittain.

— Joko sinä nyt viet meiltä Hukan? Helma koetti hymyllään salata, että oli jo tänäkin päivänä itkenyt veljensä tähden.

— Menossa ollaan.

— Paljaita markkinahaaskoja jää meidän talliin.

— Niin jää. Enkä minä vihaa mitään sen enemmän kuin laihaa hevosta ja laiskaa miestä. Minun tulee ihan pääni kipeäksi, jos näen toisen tai toisen.

— Jukka, älä mene vielä pois meiltä. Jukka ei vastannut sanaakaan.

— Hevosesi nimi muistuttaa minulle erästä lapsuutemme aikuista tapausta. Sinä pyysit ja rukoilit minulta koiranpentua...

— Muilta en uskaltanut.

— Minä pelkäsin luvata, mutta lupasin sentään, syystä että pyysit niin kauniisti ja sydämellisesti. Nyt minä väitän, että se oli hyvä työ...

— Oli se, eikä vallan vähäpätöinen ollutkaan.

— Ja että se on kasvanut korkoja tähän päivään asti. Nyt voit maksaa sen takaisin korkoineen. Olen Annilta tiedustellut, ett'ei sinun ja Kaisan pappiloihin menosta vielä tule valmista tulevanakaan vuonna. Siis on sinulla lähes kaksi vuotta nuoren miehen päiviä jäljellä. Ole ne vuodet meillä, isäntärenkinä...

Jukka ei vielääkään vastannut.

— Herttalan emäntä jo nöyryty edessäsi, nyt tuli tytär. Ja vielä olet kahden vaiheilla. Se seuraa siitä, että sinä vihaat meidän talon elämää; muuten et puhuisikaan pois mennäksesi. Sinulle seuraa tappiota erosta, se kiusaa mieltäsi aina. Huomenna sinä jo vältät tulla ketään meitä kolmea vastaan, jos tuota päätä menet.

— Tappiota kyllä tulee erosta, myönsi Jukka; sen minä uskon helposti. Tulevana kesänä täydyn ehkä jo lähteä työn hakuun. Oskarin ei tarvitse keltään lupaa kysyä, kun tulee kylvämään isäni sarkoihin. Mutta minä olen mies, minä en aio elää kenenkään armoilla. Minä vakuutan, että kymmenen vuoden perästä minulla kuitenkin on tupa ja peltoa niin paljon kuin tarvitsen, purkakoon Oskari vaikka jo huomenna...

— Älä toki tuommoisia ajattele, keskeytti Helma nuhtelevaisesti; eihän Oskari mikään peto ole. Hyvempää ja hellempää luontoa, kuin hänellä on, ei ole sinullakaan. Mitä hän juovuspäissään ja suutuksissaan puhuu, ei merkitse mitään; selvänä ollessaan ei hän ajattelekaan pahaa. Mutta hän on niin altis vaikutuksille. Vahvempiluontoinen voi saattaa hänet tekemään minkä hurjan työn hyvänsä; jota hurjempi työ, sitä hauskempi Oskarille. Jo senkin tähden tahtoisin teitä eroomaan sovinnossa. Ja näethän minkälaista vauhtia tässä ajetaan. Mitä meidän elämästämme tulee, kun sinä lähdet pois? Ihan minua vapisuttaa tulevaisuus. Ajattele itseäsi minun asemassani. Isäni on kuin heikko lapsi. Veljeni palvelee himojansa, ja äitini ajattelee yöt päivät lapsilleen rikkaita naimisia. Minä olen ihan yksin, jää minun tähteni meille. Tosin minä nytkin annan sinulle sovinnon käden, mutta jos Herttalan talon häviö jo on päätetty auttamattomiin, niin kerran minäkin syytän sinua, että juuri pahimpaan ryöppyyn meidät jätit... Mutta vielä minä toivon pelastusta. Sinä johdat peltotöitä, minä käyn navetassa. Tottahan sitte tapahtuu jotakin, joka äkkiä muuttaa elämän; tottahan on ilta pilviselläkin päivällä...

Helman katse oli niin luottavainen, hänen olentonsa niin naisellisen puhdas, että Jukalta pääsi salainen säälin huokaus, kun muisti miehen, joka oli hänelle valittu elämänkumppaniksi.

— Mitä sanot, Hukka? Syömmekö sanamme?

Hevonen hörähti ja katsoi talliin päin. Hymyillen tempasi Helma äkkiä Jukan kädestä marhaminnan varren ja heitti sen hevosen kaulalle.

— Hukka, lähde minne mielesi palaa. Kaarestaen kaulaansa lähti hevonen juoksemaan ympäri pihan,

että pitkä harjansa häilyi. Tallia kohden sitte suuntasi juoksunsa ja jäi oven taakse seisomaan.

— Viisas hevonen! Helma nauroi ja löi hiljaa käsiään yhteen.
Viisaampi kuin isäntä.

— Melkein kyllä. Jukan ääni oli jo pehmeä ja myöntäväinen. Mutta työhön en minä mene, ennenkun saan kontrahdin käteeni.

— Sen saat vaikka huomenna. Aamulla on Oskari selvä, silloin valjastat hevosen, ja lähdette yhdessä kirjoitusmiehen luo.

— Niin se on tehtävä.

— Ja nyt tulet aamiaiselle, minä laitan ruokaa. Helma läksi kiireesti tupaan.

Laskettuaan hevosen talliin meni Jukka Helman perässä. Hän oli jälleen Herttalan isäntärenki.

* * * * *

Ennen vuoden loppua sairastui Karu äkkiä ja ankarasti. Hän ei kärsinyt kuulla kuolemasta puhuttavankaan, vaikka ne, jotka kävivät häntä katsomassa, vakuuttivat että yhdestoista hetki oli lähellä. — Onhan niitä köyhempiä ja vanhempia kuolemaan, sanoi hän ja lähetti hakemaan puoskaria.

Tämä valmisti lääkkeitä, jotka parantamisen sijaan edistivät tuonen työtä. Pian Karu itsekin tunsi, että lähtö oli edessä. Se tuli kovaksi ja hirmuiseksi, sillä sovinto jäi tekemättä Jumalan kanssa. Kaksikin kertaa noudatettiin pappi, mutta Karu ei kummallakaan kerralla saanut herranehtoollista. Kynnelsilmin ja tuskan hiki otsalla koetti sananpalvelija saada synnintuntoa hereille kuolevan sielussa, mutta turhaan. Karu ei tunnustanut olevansa mihinkään syntiin suuremmasti syyllinen, koska ei ollut tehnyt murhaa, väärää valaa, eikä mitään muuta kauheata rikosta.

Ja tekopyhyhdessään hän kuoli. Perukirjoitusta pidettäessä löydettiin testamentti, jonka olemassa olevan Klaus kyllä aavisti, vanhan kuvaraamatun välissä. Testamentissa määräsi Karu omaisuutensa pakanalähetyksen hyväksi, eli sielujen autuudeksi ja Jumalan kunniaksi, kuten testamentin sanat kuuluivat. Vähempiarvoisten ehtojen ohessa, niinkuin kunniallisen hautaamisen y.m., oli siinä yksi tärkeäkin ehto, nimittäin että Klaus sai ostaa itselleen kiinteimistön, eli myllyn ja rakennukset; niiden hinnaksi oli pantu puolentoistatuhatta markkaa. Jos Klaus eväisi ehdon, piti kiinteäkin myytämän julkisessa huutokaupassa muun omaisuuden kera.

Rikkaana Karua pidettiin jo eläissäänkin, mutta vasta kuoleman jäljestä nähtiin rikkauden todellinen suuruus. Kitsas ämmä oli paljon rikkaampi kuin yleisesti luultiin. Rahasummia löytyi kymmenistä eri kätköistä; kultaa ja hopeata semmoista, jota ei koskaan oltu otettu käsille, löytyi hämmästyttävässä määrässä.

Huutokauppaan tuli väkeä summalti. Klaus luki viisitoista sadan markan rahaa pöydälle myllyn ja huoneiden hinnaksi, sitte alkoi irtaimen myynti. Aljettiin kullasta ja hopeasta. Kultasormuksia oli toistakymmentä, hopealusikoita kaksi sen vertaa, ynnä pikareja, rintasolkia ja korvarenkaita suuri joukko. Vasaramiehen ottaessa huudon alle paksuimman kultasormuksen lausui Jukka:

— Tuo on äitini sormus. Antakaa se minulle, minä maksan siitä täyden hinnan, viisikolmatta markkaa.

Jukan huutoon ei kukaan lisännyt. Vasaramies luki lukunsa, kopahutti sitte pöytään, ja sormus oli Jukan.

Samoin sai hän sinivierisen silkin.

Mari huusi höyhenillä sisustetut sänkyvaatteet, Klaus työaseet, Miekkonen karjanrehua, ja Anni huusi hartauskirjat. Kaisa yksin jätti osattomaksi.

— Huuda toki jotakin, kaski Mari.

— Enkä huuda, vastasi Kaisa.

— Toivot ehkä saavasi lahjaksi.

Jukka samassa tuli vaatimaan Kaisaa pois.

— Vilja tulee vasaran alle, sanoi hän, mennään pois torkkumasta.

Kaisa lähti Jukan kanssa. Ihastellen katseli väkijoukko soreaa paria.

— Siinä poika kuin korven honka, sanoi yksi.

— Ja neito kuin meren heinä, lisäsi toinen. Maantiellä antoi Jukka silkin ja sormuksen Kaisalle.

— Nyt kihlaan sinut, sanoi, hän ja äänensä vavahteli kuuluvasti. Tuo sormus ja tuo silkki ovat minulle kaikkia maailman aarteita kalliimmat, syystä että ovat olleet äitivainajani omia. Kun muistan, millaiselta hän näytti kirkkopuvussaan, johon tuo silkki ja tuo sormuskin kuului, tulee sydämeni lämpimäksi vielä nytkin. Vaaleat kasvonsa säteilivät silloin niinkuin kirkon kynttiläkruunu jouluaamuna. En nyt enää muista kertoa, mitä tunsin; mutta jotakin sanomattoman suloista se oli. Sormukseen ja silkkiin liittyi myöskin muisto ensimmäisestä murheestani. Jäin äitini kanssa itkemään, kun Karu vei ne. Ken arvaa, kuinka paljon hyvää nuo ensimmäiset murheenkyyneleet ovat minussa vaikuttaneet? Miekkosen Jukka on nyt pitkä poika, ja hänellä on morsian, puolitekoinen torppa, ja...

— Kylässä sanotaan häntä Herttalan isäntärengiksi. Kaisa veti kädestään sormikkaan ja pani sormeensa sormuksen. Nimitys soi minun korvissani kauniilta.

— En ole kiitoksille kernas, mutta isäntarengin nimestä tulin kaksinkertaisesti ylpeäksi, kun näin, että se sinua miellytti enemmän kuin koreat vaatteet ja sukkelat puheet. Silloin kun sinä tuolla ylhäällä suutuit, olin minä onnellinen, hyvin onnellinen.

— Vai niin. Nyt sitte tuli minun vuoroni. Muistatko, mitä sinulla oli pienenä poikana tapana sanoa, kun ilo oikein kävi sydämellesi?

— Muistan kyllä. Minä heti sanoin: Hoi voi!

— Niin sinä juuri sanoit. Minäkin sanon nyt: Hoi, voi! Kaisa löi Jukkaa sormikkaalla kasvoihin ja lähti sitte käymään kylää kohti.

Jukan tie vei alas Herttalaan.

* * * * *

Kylän olot olivat metsäliikkeen loputtua muuttuneet monessa suhteessa. Raha oli kahta tiukemmalla kuin ennen, sillä elojen hinnat yhä laskeutuivat; siitä huolimatta kohosivat työmiesten palkat. Vaikeaksi kävi velkahisen talonpojan pysyä edes tasapainossa, edistymisestä ja rikastumisesta ei voinut olla puhettakaan, vaikka kiitettävää intoa oli ruvettu osottamaan maanviljelyksessä.

Komeilemisestä oli jo herjetty. Kotona kudottu kangas rupesi jälleen miellyttämään silmää, ja yksinkertaisia elämäntapoja ruvettiin suosimaan yhä enemmän. Ei rahan puute yksin mielen muutosta vaikuttanut. Huomattiin jo, että talonpojan paras edistymisen keino on koettaa tulla omillaan aikaan. Toinen yhtä terveellinen kokemus oli niinkään saavutettu, nimittäin ett'eivät suuret tulot rikastuta, vaan pienet menot. Tuhannet markat, joita metsäliike tuotti, olivat huppenneet kuin tuhka tuuleen. Se karvasteli alituisen isäntäin mieltä.

— Jospa edes olisimme osanneet säästää näiden päivien varalle, päivittelivät he sata kertaa vuodessa, mutta emmepäs osanneet. Ensin möimme metsämme niinkuin juomarahoista ja rahojen kanssa menettelimme sitte niinkuin lapset; ostimme kaikkia mitä mieli teki ja sydän halusi.

Sanotaan, ett'ei mitään niin pahaa, jotta ei siinä jotain hyvääkin. Puheenparsi toteutui nytkin. Kylän oloissa, joita ennen oli pidetty paraimpina ja täydellisimpinä taivaan kannen alla, ruvettiin näkemään epäkohtia. Pahin epäkohta oli Mikko, kylän kauppias ja kapakoitsija. Kysyikö joku itseltään, mihin rahansa olivat joutuneet, kuului aina vastaus: Mikon kukkaroon!

— Juoppous oli levinnyt kylän nuorisossa kuin tarttuva tauti. Miksi? Siksi että kylässä löytyi olutkauppa ja viinakapakka. Viinan ollessa ahtaalla ei sitä juotukaan. Jos humalainen nähtiin kylän raitilla, katseltiin sitä niinkuin kummitusta, mutta nyt ei ihmetelty, vaikka nähtiin nuorukaisia hoipertelevan kauppiaan pihalla. Juoppous ei ollut enää yksityinen heikkous, se oli olojen vamma, kirous ja vitsaus.

— Ja kaikki on oluen ja viinan syy, sanoivat isännät, vihdoinkin huomattuaan, mihin oli jouduttu. Oluen ja viinan valmistaminen on hirmuisimpia vääryyksiä maan päällä, ja niiden tyrkytteleminen ihmisille on kirottua työtä.

Syttynyt tuli ei humahtanut palamaan suurella, silmää hurmaavalla liekillä, se kyti niinkuin suossa, hitaasti ja melkein salaa, mutta se poltti kypsäksi. Kuitenkin tunkeutui karvas haju kauppiaan nenään. Silloin tällöin kuuli hän puhuttavan, miten ihminen saattaa omaksi edukseen ja muiden turmioksi vääntää vääran oikeaksi, mustan valkoiseksi. Hän heti arvasi, ketä moisilla konkkapuheilla tarkoitettiin. Luullen seisovansa lujallakin pohjalla, ei hän pitänyt puheista suurta lukua. Mutta kuitenkin hän vaistomaisesti vihasi niitä, koska ne koskivat hänen omia etujaan. Ja tuo sokea viha esti häntä

näkemästä, että uusi aika oli tulossa; myöskin lihavaksi paisunut kukkaro esti häntä panemasta suurta arvoa siihen, mitä kourallinen kateellisia isäntiä hänestä ja hänen keinottelemisestaan ajattelivat.

— Köyhät raukat! ilkkui hän itsekseen. Mitä minä huolin teidän mustista ja vääristä asioistanne? Juotte ja tuhlaatte rahanne ja sitte vihaatte ja kaunaatte minua. Niinkuin minä menisin kaatamaan kenenkään kitaan viinaa ja olutta. Itse himoatte juoda. Olutkaupasta maksan minä kunnalle veroa, ja viinasakot ottaa myöjä niskaansa. Kun yhden panen viralta, on sijaan pyrkijöitä kymmenen. Itse ette osaa katsoa eteenne ja se kasvattaa kiukkuja teissä. Nyt kun olette köyhiä, saarnaatte yksinkertaisuutta, mutta jos taas saisitte tuhansia markkoja, tuhlaisitte ja eläisitte niinkuin ennenkin. Köyhät raukat!

VII.

Anna salasi häpeällisen tilansa viimeiseen hetkeen saakka. Sitä tehdessään sai hän kokea, että helvetti löytyy jo täällä maan päällä; hänen sielussaan oli aina tuhat tuskaa, sydämessään sata surua.

Ja vihdoin löi hetki, jolloin häpeän täytyi tulla ilmi. Kevätyö oli silloin kylmä, illalla satoi rakeita, yöllä tuiskutti lunta, ja kylmä pohjatuuli puhalsi nurkissa.

Kurja oli langenneen kohtalo. Haluten ensi sijassa päästä pois ihmisten näkyvistä lähti hän yöllä, kun rupesi tuntemaan kipuja, alas viinatupaan. Kädessä oli hänellä alushame ja joku muu vaate, jonka hädissään oli ehtinyt kaapata. Tuskissaan meni hän tainnoksiin. Herätessään viinatuvan lattialla oli hänen kylmä, että sydän vapisi. Kului silmänräpäys, ennenkuin ajatukset ehtivät toimintaan.

— Missä minä olen? Anna silmäili arasti ympärilleen.

Katse samassa keksi lattialla lapsen.

— Armahda minua, taivaan Herra! Polttava tuska kuului sanoissa, polttava murhe näkyi katseessa, kasvoissa. Armahda minun syntiäni, minun häpeääni!

Tupa oli niin hatara ja kylmä, että Annan sydän vapisi, ruumis värisi.

— Elääköhän se vielä?

Heikko, valittava ääni kuului lattialla.

— Kiitos, taivaan Herra!

Anna otti syliinsä lapsen, avasi hameensa napit, ja kätki lapsen rintaansa vasten. Heikko ja valittava ääni rupesi hetkisen perästä kuulumaan kovemmin, hengitys selvemmin.

— Voi kaikkivaltias, kuinka minun on kylmä! Annan ruumis rupesi värisemään, sydän vapisemaan. Aamuruskon valo, joka pienestä ikkunasta tulvi huoneeseen, muuttui mustaksi. Armahda minun syntiäni, minun häpeääni!

Anna kaatui lattialle ja meni uudestaan tainnoksiin.

Silloin häntä jo etsi isäntä ja emäntä. Viimeksi mainittu näki takapihalla Kaisan ja huusi hänelle:

— Oletko nähnyt Annaa?

— En. Kaisa pelästyi ja pudotti lyhteen maahan. Onko hän hukassa?

— Yöllä se on hukkunut.

Isäntä samassa tuli alhaalta viinatuvasta päin emännän luo. Harmi ja suuttumus näkyi hänen kasvoillaan, kun virkkoi katkeran ivallisesti:

— Älkää enää hakeko, minä löysin jo. Lumessa oli jäljet, jotka veivät viinatupaan, ja minä menin jälkiä myöten. Siellä se on, mutta sillä on lapsi rinnoilla. Semmoinen sinun kiitetty tyttösi olikin.

Kajeessa aamuilmassa, kuuli Kaisa jok'ainoan sanan, ja tuntui, kuin olisi häntä pistetty sydämeen terävillä neuloilla.

— Mitä sanoit? Emännän silmät suurenivat, ja hän katsoi hämmästyneenä isäntää. Ei suinkaan Anna,

Jumalan tähden...

— Ei suinkaan, ei. Anna on enkeli, mutta yöllä on hän synnyttänyt lapsen. Mistä saamme piian sijaan, tulee kesä ja kiireitä.

Kaisa seisoi kuin kuvapatsas. Suojaten silmiään nousevan auringon säteiltä ja nojaten navetan seinään ahmi hän jokaisen sanan, joka kuului heidän takapihalle.

— No mutta Jumalan tähden... Emäntä ei vielääkään voinut uskoa todeksi, mitä kuuli miehensä suusta.

Isäntä oli niitä karkeapintaisia miehiä, joiden suhteen helposti erehtyy. Emännän seisoessa vielä paikallaan ehti hänen vihansa jo mennä ohi.

— Mene nyt kaiken nimessä sinne pian, käski hän hämmästynyttä emäntää. Ei niissä raukoissa enää taida olla henkeä kumpaisessakaan. Juutaksen tyttö, millä lailla kykeni pettämään ja salaamaan! Päälle päätteeksi meni kylmään viinatupaan kuolemaan ja paleltumaan. Riennä nyt sinne.

Emännän ja Annan välinen suhde oli ollut kuin äidin ja tyttären. Ensi näkemästä saakka mieltyivät he toisiinsa, vaikka heidän ulkonaiset olentonsa olivat täydelliset vastakohtat. Anna oli iloinen ja lämmin, emäntä tyyni ja kylmä. Hyväilemisiä ei käytetty. Emäntä puheli Annan kanssa lyhyesti ja asiallisesti, Anna oli kuin palkattu palvelija konsanaan; teki nöyrästi, mitä hänen tuli tehdä, eikä kunnioituksesta koskaan lähennellyt emäntää. Mutta sittekin oli heidän välinsä hellä. Yksi sana, yksi katse riitti kummallekin päiväkaudeksi.

— Jumalan tähden. Tämmöinen kylmä yö ja... Emäntä lähti kiireesti alas viinatupaan.

Kaisa jätti askaroimisen sikseen ja lähti juoksemaan emännän jälkeen.

Kun Anna uudestaan heräsi, tunsu hän makaavansa olki vuoteella, monen peiton alla. Takassa paloi suuri tuli, ja tulen lähellä istui emäntä, sylissänsä lapsi, vieressään Kaisa.

Anna vapisi sydämessään silmänräpäystä, joka hänellä oli edessä. Sulkien silmänsä kuiskasi hän:

— Kaisa!

— Anna kulta! Kaisa heittihe olkivuoteelle, kätki kasvonsa Annan rintaa vasten ja rupesi nyhkyttäen itkemään.

Emäntä istui tyynenä ja tuuditteli käsivarrellaan lasta. Mitään liikutuksen tapaistakaan ei näkynyt hänen kasvoillaan. Turhaan odotettuaan ensimmäistä sanaa, ponnisti Anna kaikki voimansa ja katsoi emäntää silmiin. Silmäykset kohtasivat toisensa ja sulivat äkkiä kuin salama sydämen kieleksi, sielun sisimpäin ajatusten ilmoittajaksi. Siinä tapahtui sanaton anteeksipyyntö ja sanaton anteeksianto.

— Oletko kylläkin kipeä? kysyi emäntä, ja hänen äänensä sointu oli sama tunteeton ja melkein kylmä, johon Annan korva hyvästi oli tottunut.

— En erittäin.

— Minulla on tässä lasillinen kuminaviinaa, johon on sekoitettu ruusuntippoja ja jotakuta muuta rohtoa. Emäntä nousi ylös ja tarjosi lasin Annalle. Sinun täytyy juoda se kaikki. En tiennyt varoa mitään parempaa.

Anna totteli eittämättä. Pian tulikin hänen lämmin ja hyvä olla. Annettuaan lapselle rintaa nukkui hän terveelliseen uneen.

Kaisa silloin nousi ylös ja virkkoi emännälle:

— Minä menen hakemaan mummoa, olkaa te täällä niin kauan.

— Mene, mutta joudu pian. Kaisa lähti kiireesti.

Katuen aamuista kovuuttaan käveli isäntä rauhatonna pihalla. Kun Kaisa sanaa sanomatta aikoi mennä sivutse, kysyi hän:

— Jäävätkö ne henkiin?

— Jäävät kai. Älkää, hyvä isäntä, olko vihainen Annalle.

— Minäkö olisin vihainen? No olinhan minä aamulla, mutta silloin en muistanutkaan, että minulla itselläni on lapsia. Maailman rantaa ei kukaan näe päähän, ei kukaan tiedä edeltäpäin, mitä omaan

kohtaan voi tulla. Sitä paitse näyttöä moni valkoinen asia meidän silmissämme mustalta, ja moni musta asia valkoiselta. Minä luulen Annan suhteen että...

— Kuulkaapas, keskeytti Kaisa. Minulle tuli mieleen eräs ajatus. Huolisitteko Klaun Kaisusta Annan sijaan, edes syksyyn asti? Nuori hän vielä on, mutta helppoja töitä hän kyllä tekee.

— Minä otan mielelläni Kaisun; onhan se pitkä tyttö ja siivosta kodista.

— Hyvä. Kaisa lähti kiireesti Toramäelle päin.

Kylässä sillä ajalla kulki viesti talosta taloon, tuvasta tupaan. Tunnin kuluttua ei sitä ihmistä koko kylässä, joka ei olisi tietänyt, että Annan kunnia oli mennyttä. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta oli tapahtuma yleisesti mieluinen; ja yksitoikkoisen elämänkin vuoksi oli uutinen tervetullut joka mökkiin. Se ilahutti mieliä niinkuin ukonilma kesällä luontoa. Tapahtumasta keitti jokainen vatiinsa hyvää lientä, söi itse ja tarjosi tuttavilleen. Kadehtijat — niitä oli Annalla paljon — nauroivat ilosta; ne jotka olivat olevinaan hänelle hyviä ystäviä — niitäkin oli paljo — sekä surkuttelivat että iloitsivat; ainoastaan ne, jotka eivät kuuluneet kumpaankaan joukkoon — niitä oli peräti vähä — tunsivat todellista sääliä.

— Joka kuuseen kurkottaa, se katajaan kapsahtaa, sanoivat kadehtijat. Kuka käski olemaan kauneudessa ja käytöksessä muita parempi. Nyt siitä meni kunnia.

— Onhan kauneus jäljellä, sanoi ystäväjoukko, joka osasi nuolla ja purra yht'aikaa. Kaunis aina kelpaa.

— Niin kaunis ja iloinen tyttö, sanoivat puolueettomat, että sääliä täytyy.

Anna oli monta päivää heikkona sairaana, mutta pian terve luonto voitti taudin. Hellä hoitokin vaikutti edullisesti paranemiseen, etenkin henkisen sairauden suhteen. Annalla oli aina varastossa joku koristelematon sana, joka lähti sydäimestä ja löysi sydämeen. Siten ei päivä päässyt muuttumaan yöksi, eikä katumus epätoivoksi.

Lapsen tila oli arveluttavampi, ainakin hoitajan mielestä. Raukka yski että oli kuolla, ja keuhkoissa kuului omituinen ääni, niinkuin olisi henki käynyt ahtaan olkipillin lävitse. Anni pelkäsi kuolemaa joka päivä, mutta äidille ei hän lausunut pelkoansa. Kun Jukka kevätkesällä joutui Herttalan kuormaa ajamaan kaupunkiin, toimitti Anni salaa hänen käymään lääkärin luona. Tämä kyseli juurtajaksain asianhaarat, antoi helppoja yskänrohtoja ja vakuutti, ett'ei keuhkojen vika ole rintatautia eikä siis hengenvaarallinen, kuten Jukka itsepäisesti väitti. Ne kyllä lakkaavat soimasta, kun lapsi tulee suuremmaksi, vanhemmaksi.

Nähtyään että rohdot helpottivat yskää, ja että lapsi päivä päivältä jäi elämään, uskoi Annikin lääkärin vakuutukset.

Klaun Kaisu tuli palvelemaan Annan edestä, syksyyn asti. Neljäntoista vuoden vanhaksi oli hän varsin pitkä tyttö. Vallaton ja iloinen oli hän sitäpaitse, joten ei tuntuva muutosta tapahtunut piian vaihdossa. Muiden hyvien ominaisuuksiensa ohessa oli hänellä kauniit valkoiset hampaat ja hyvä päästötodistus kansakoulusta. Pahimpia virheitään eli huonoja tapojaan oli makea nukkuminen aamusilla. Häntä vuoroin herätteli emäntä, vuoroin Kaisa, joka usein aamusilla noin hätäkättä pujahti takapihan kautta kaimatyttöä katsomaan.

Anna jäi asumaan viinatupaan. Siellä sai hän elää rauhassa, tarvitsematta nähdä pilkallisia katseita, tai kuulla pistäviä ivapuheita. Rauhallisuus vaikutti terveyteen hyvin. Kesän tullessa Anna jo halusi itselleen työtä. Hän ei siitä vielä ehtinyt ilmoittaa emännälle, kun jo eräs pieni seikka saattoi asian puheeksi. Kaisa nimittäin tahtoi sulostuttaa Annan yksinäisen elämän niin hupaiseksi kuin mahdollista, mutta emäntä oli toista mieltä. Molemmat salaa vetosivat asianomaiseen, ja eräänä sunnuntaina tuli emäntä alas viinatupaan. Ottaen lapsen syliinsä ja hyssytellen sitä virkkoi hän:

— Nyt saamme olla yhdessä puolenpäivää. Minä ja Kaisu teimme jo kaikki askareet. Kaipaatko, Anna, parempia huonekaluja, juttukirjoja tai muita hupia?

— Miksi sitä kysytte? vastasi Anna.

— Muutoin vaan. Kaisa tahtoi, että sinulla olisi hupaista.

— Kaisa on paras ystäväni. Annan ääni hieman värähteli. Hän tahtoo minulle hyvää.

— Minä tuon sinulle huomenaamalla työtä, neulomista ja kehräystä.

— Aioinkin jo pyytää.

— Minä sen jo arvasin.

Omituisen kylmällä äänellään rupesi emäntä sitte puhumaan talon töistä ja tupa-askareista.

Herttalan emännälle ja kauppiaan rouvalle oli Annan häpeä polttavan arka. He ymmärsivät, että Franssin ja Helman naiminen nyt riippui hiuskarvasta, ja että hiuskarva katkeaa samassa silmänräpäyksessä, kun Helma kuulee totuuden. Lupauksella että ennen vuoden loppua päättää sinne tai tänne oli hän vähäistä ennen Annan äidiksi tulemista ottanut Franssilta kihlat, sormuksen ja kellon. Kihlauksen johdosta loisti tulevaisuus Herttalan emännälle kullankirkkaana. Oskari oli tosin tullut sairaanpuoleiseksi ja tilapäisesti väkijuomain karttajaksi, mutta kun häitä aiottiin viettää vasta jouluna, niin toivottiin hänen siksi parantuvan. Jouluna piti sitte lyötämän kaksi karpästä yhdellä kerralla, tyttärelle rikas mies, pojalle rikas vaimo.

Mutta Annan häpeä tuli synkäksi ukkospilveksi kullankirkkaalle taivaalle. Jos salama siitä lyö, iskee se Herttalan taloa perustuksia myöten, sillä Oskari oli siksi elänyt maailmaa, ett'ei kukaan muu rikas tyttö kuin Ainu enään katsonutkaan häneen. Emäntä kyllä tiesi, että Ainu oli tyhjä porsliinivauva, jossa ei ollut muuta haluttavaa ainesta kuin silkkiä ja hajuvettä, mutta suuret myötäjaiset tekivät työstä miellyttävän miniän. Helmallekaan ei voitu toivoa Franssin vertaista miestä rikkaudessa, eikä miellyttäväsyydessäkään.

Pilvi oli todellakin uhkaava.

Sopivin keino tehdä se voimattomaksi oli että Anna maalattiin Helman silmissä mustaa mustemmaksi. Moiseen kurjaan keinoon turvattiin. Kyläläisten ivapuheet olivat hienoa kuin silkkilanka sen suhteen, mitä Herttalan emäntä ja kauppiaan rouva puhuivat Annasta Helman kuullen; he tallasivat hänet ilkeimpään lokaan ja saastaan.

Alusta alkaen se onnistui. Kylmänä kevätpäivänä, jolloin Anni tuli Kaisun seuraamana kylään, lähetti kauppiaan rouva hakemaan Herttalan emäntää. Itse meni hän seuraavana päivänä Herttalaan, eikä ottanut Ainuakaan mukaansa, vaikka tämä oli julkikihloissa Oskarin kanssa. Helman kuullen rouva sitte otti uutisen puheeksi. Hienosti hymyillen virkkoi hän:

- Emme vielä eilen tietäneet, mitä kylässä toissa yönä tapahtui.
- Mitä siellä on tapahtunut? kysyi emäntä erittäin uteliaasti. Ei tänne mitään kuulunut.
- Sepä ihme. Kaunis Anna synnytti toissa yönä pojan.
- Älkää ihmeitä. Liekö tuo totta?
- Totta se on. Klaun Kaisu on jo sijaisena, ja Annikin sinne meni eilen aamulla.
- Sekö siitä koreilemisesta ja alituisesta tanssimisesta palkaksi tulikin?
- Se siitä tuli.

Helma ihan tulehtui kasvoiltaan. Anna oli hänessä herättänyt syvintä myötätuntoisuutta kauneutensa, iloisen olentonsa ja surullisen elämäkertansa vuoksi.

— Kukahan konna vietteli semmoisen tytön? Vanha epäily heräsi äkkiä Helman sydämessä; hän katsoi rouvaa terävästi silmiin ja toisti kysymyksensä.

Rouva ei joutunut vähääkään hämille. Hymyillen hienosti, kuten tapansa oli, vastasi hän ystävällisesti:

— Hyvä Helma! Sinä aina katsot tämmöisiä tapauksia novellien ja kertomuksien kannalta; niissähän on tavallisesti viettelijä ja vietelty. Mutta minä vakuutan sinulle, että tämä tapaus ei mitenkään sovellu novellien ja kertomuksien aineeksi, viettelijätä on mahdoton kenenkään tietää.

— Miksi?

— Suoraan sanoen siksi, ett'ei Anna itsekään kuulu olevan varma hänestä, arvelee yhtä yhden kerran, toista toisen kerran.

Myrkyllisillä sanoilla oli toivottu vaikutus. Helma punastui pelkästä häpeästä, ja hänen täytyi itselleen myöntää, että rouvan sanat sopivat kylän yleisiin siveysoloihin kuin valetut.

— Nyt on sitte maailma nurin narin. Tahtomatta enempiä kuulla likaisesta asiasta meni Helma isänsä luo salin takaiseen kamariin.

Emäntä ja rouva nauttivat voitoniloa ja viiniä!

— Tuo luullakseni vaikutti, sanoi rouva.

— Vaikutti se, myönsi emäntä. Nyt ei Anna enää ole tiellämme; sen liehakan tähden tässä onkin jo oltu kuumassa ja kylmässä.

— Emme toki nukkumaan saa ruveta. Helmalla on kivikova sydän, se sietää vielä enemmän.

— Ehkä niin.

— Täydymme jatkaa tähän tapaan.

— Mutta se voi herättää hänessä epäilystä.

— Emmehän me tarvitse puhua mitään. Kyllä minä panen kellon kylään, ja joku sitä sitte soittaa Helmallekin.

— Siten se käy laatuun.

— Sitä liehakkaa vihaa moni.

Rouva täytti lupauksensa. Kohta ruvettiin kylässä kertomaan, että Annalla oli ollut yhtä monta rakastajaa, kuin vuodessa on kuukausia, ja että hän oli jokaista pettänyt, kunnes tuli oma vuoronsa tulla petetyksi. Uutuuden vuoksi jauhettiin juttua niin kauan, että sitä toisin hetkin epäilijätkin uskoivat todeksi.

Herttalaankin sitä tuli joku kertomaan. Emäntä erisin epäili, mutta kun kertoja viittasi Annan suhdetta Kaaren Heikkiin, niin oli hän sillä näyttänyt väitteensä toteen.

— Pettihän se Heikinkin, sanoi hän vakuuttavalla äänellä. Ja joka kerran pettää yhden, se pettää toisenkin.

Väitteen todistus vaikutti Helmaan vielä enemmän kuin kauppiaan rouvan myrkylliset sanat. Heikin ja Annan suhde toisiinsa ei ollut hänellekään salassa, niin vähän kuin hän tiesikin kylän nuorten rakkausseikoista.

Tapahtuman, joka äkkiä muuttaa Herttalan olot, luuli Helma jo tapahtuneeksi. Ajatus tulla Franssin vaimoksi oli kasvanut ikäänkuin hänen toiseksi olennokseen, ja hän ei ollut voinut koskaan täydellisesti irtautua ajatuksesta, vaikka Franssi olikin paljon muuttunut viimeksi kuluneina viitenä vuotena. Kasvojen tumma puna ei enää ollut kadehdittavan kaunista, silmät, ennen niin puhtaat ja kirkaat, näyttivät hävyttömiltä ja kylläntyneiltä, ja äänestäkin oli raikas sointu kadonnut; mutta sittekin oli Franssi yhä ajatusten esine.

— Väärin minä häntä Annan suhteen epäilin, sanoi Helma itselleen, kun oli saanut tukahutetuksi pahimmat epäilyksensä, ja suotta niin monta unetonta yötä vietin. Franssi on semmoinen kuin kaikki muutkin, oi parempi eikä pahempi. Mikä oikeus minulla on uneksia ja vaatia itselleni puhdasta, jaloa miestä? Ei mikään. Tuskin itsestänikään on tosielämään. Kun muistelen, minkälainen Franssi oli kahdeksantoista vuoden vanhana, voin unhottaa ja antaa anteeksi kaikki. Paitse jos hän olisi vietellyt ja pettänyt Annan, sitä en voisi antaa anteeksi. Mutta minä olen erhettynyt Annankin suhteen. Kaikki puhuvat hänestä yhtäänne päin. Ja sanotaan, ett'ei savua, jos ei tulta.

Niissä mietteissä eläen päätti hän mennä Franssille vaimoksi. Peläten enempiä taisteluita sydämensä kanssa, astui hän toisenkin askeleen varmuutta kohden; hän ilmoitti äidilleen päätöksen.

— Minä olen valmis milloin hyvänsä, sanoi hän päättäväisesti. Minun tähteni ette tarvitse häitä viivytellä.

Siten uhkaava pilvi, jonka pelättiin lyövän hankkeet pirstoiksi, vaan kiirehti niiden toteutumista. Herttalan emäntä oli seitsemännessä taivaassa; naimisien kautta suuri rikkaus ja mahti tulevat vielä monta vertaa suuremmiksi.

— Kun Herttalaisia mainitaan, sanoi hän itselleen, kuuluu sanoissa sama korkea kaiku, jota kyläläiset ovat elämäniän tottuneet kuulemaan.

Lujatahtoisuudellaan luuli Helma saavuttaneensa sydämelleen levon ja rauhan, mutta surkeasti hän pettyi. Hänelle tuli elämä yhä tukalammaksi, yhä tuskallisemmaksi, vaikka vuoden ihanin aika lähenee yhä lähemmäksi. Elämä oli lintujen laulua, kukkien puhkeamista, nurmen vihannoimista. Luojan onnellisia lapsia olivat nuoret ja vanhat, rikkaat ja köyhät. Kaikki he elivät onnellista elämää. Silmä nautti, sydän nautti, veri suonissa virtasi vilkkaammin ja hellät tunteet tulivat kernaasti rintaan.

— Minä yksin olen onneton, sanoi Helma, kun sydämeensä tuli uusi tuska, rajumpi ja vaikeampi voittaa kuin kaikki edelliset. Kaikki muut ovat onnellisia.

Äitinsä seurassa kävi hän jolloinkin sulhoaan tervehtimässä, mutta kotiin tullessa oli hän paljon onnettomampi kuin kylään mennessä. Tuntui juuri kuin joku musta olento seisoi hänen ja Franssin välillä, ja mieleen tuli joka kerralla joku uusi epäily, joka yksinäisinä hetkinä varttui tuskalliseksi varmuudeksi. Siten oli jokainen päivä hänelle pelkkää tuskaa, pelkkää taistelua.

Mutta kerran tuskan päivät loppuivat. Puheltuaan erään sunnuntain iltamyöhällä Jukan kanssa pitkiä piloja, lyhyitä tosia, meni Helma maata. Hän oli edellisenä yönä nukkunut huonosti, joten heti vuoteelle heitettyään nukkui sikeään uneen. Ennen heräämistään näki hän ihmeellisen unen. Heillä oli häät, hän oli valkoisessa morsiuspuvussa ja Anna satoi seppelettä. Suuri sali oli hääväkeä täynnä, ilo loisti kaikkein silmistä, mutta Jukka ja Kaisa näyttivät surullisilta. Vihkituolia tuotaessa esille laski Anna hänelle seppeleen päähän ja hän ojensi kätensä Franssille. Mutta samassa tämä muuttuikin ilkeäksi kääpiöksi. Hääväen joukossa syntyi suuri hälinä, mutta Anna rupesi laulamaan vihkiysvirttä. Samassa kääpiö muuttui kauniiksi mieheksi, jolla oli suuri vartalo kuin Jukalla, mutta silmät siniset ja hiukset keltaiset juuri kuin Annalla. Häävieraiden kasvoilta näkyi suurin kummastus, mutta Jukka ja Kaisa muuttuivat iloisiksi. Heidän yhtyessään laulamaan Annan kanssa astui hän vihkituoliin pitkän ja kauniin miehen rinnalla.

Siihen kohtaan hän heräsi.

Kello ei ollut vielä kuuttakaan, mutta aurinko paistoi jo korkealla. Pukeuduttuaan avasi hän ikkunan ja katseli ulos puutarhaan. Pensaiden juurilla näkyi vielä kastehelmiä, mutta hiedoitettut käytävät olivat jo kuivia.

— Kummallinen uni!

Pienempään ruusupensaaseen, joka kasvoi ihan ikkunan alla, oli yöllä puhjennut kaksi uutta kukkaa. Helma huomasi no ja hymyili niille iloisesti.

— Kummallinen uni! Montakohan ruusua tuohon suurempaan pensaaseen on yöllä tullut? Pitää käydäkseni katsomaan.

Helma hiipi isännän kamarin kautta ulos puutarhaan. Elämä tuntui kevyeltä, suloiselta. Mikään tuska ei painanut mieltä, mikään ahdistus ei raadellut rintaa, sillä elämän todellisuus oli vielä unhotuksissa. Virkistävän unen jälkeen leijuilivat ajatukset keveinä, vapaina ja silmä ihasteli kaikkea mitä edessään näki.

— Kummallinen uni! ihmetteli Helma. Hän nautitsi kaikesta ihanuudesta, joka häntä ympäröi.

Karjatarhassa piiat jo lypsivät, ja sieltä kuului naurua ja vilkasta puhetta. Ilma oli vielä kevyttä, joten joku sana kuului aivan selvästi puutarhaan.

— Mitähän moinen kummallinen uni merkitsee? Helma rupesi lukemaan suuremman pensaan ruusuja, mutta samassa kuuli hän nuoremman piian mainitsevan Franssin nimeä. Sitte vanhempi nauroi ja virkkoi:

— Maailman velikulta; yhden jättää, toisen ottaa.

Franssin nimen kuuleminen viskasi Helman todellisuuteen. Tuskahisia tunteita tuli heti sydämeen, rauhattomuutta rintaan. Ajattelemta, tekikö oikein eli väärin, hiipi hän karjatarhan aidan taakse. Piiat istuivat selin häneen ja jatkoivat vapaasti puhelua:

— Mitä meidän Helma sanoisi, jos tietäisi toden, virkkoi nuorempi piika. Hän oli idealisti. Helman pieni kirjasto oli vaikuttanut hänen katsantokantaansa paljon, ja koko hänen henkiseen kehittymiseensä. Mutta Helma ei käy missään eikä ole erittäin tuttava kenenkään kanssa, paitse ehkä isäntärengin, mutta se mies on kuin mykkä.

— Mitäpä siihen sanoisi? vastasi vanhempi piika. Hänkin oli idealisti, mutta hänellä oli jo ikää enemmän, kuin itse olisi suonut. Hän ihaili rikkautta ja arkkiveisuja; molemmat liikuttivat hänen pyhimpiä tunteitaan. Franssi on kaunis ja rikas, parempia ei tule, eikä niitä ole.

— On niitä parempia maailmassa; ei kaikki rikkaat sillä lailla hyppele yhden tytön sylistä toisen syliin. Enkä minä niistä muista, mutta Anna raukankin kehtasi vietellä ja se nyt oli varmaankin synty. Syöjättären hampaista joutui Anna Franssin pauloihin, petettäväksi, häväistäväksi.

— Miksi antoi pettää itsensä? Pitihän hänen ymmärtää, ett'ei Franssi häntä nai kuuna kullan valkeana.

— Miksi sille lupasi ja miksi oli aina Annan kimpussa kuin takkiainen?

— Aina pojat silloin lupaavat naida. Anna kyllä tiesi, että Franssi oli meidän Helman oma, mutta ketä itseäkin haluttaa tulla petetyksi...

— Etkö häpeä puhua tuolla tavalla Annasta? Ei Anna ole kuin kylän muut tytöt. Kaikki häntä sotkevat lokaan, jokainen panee kiven kuorman lisäksi, mutta minä uskaltaisin tehdä valan, että Anna on puhdas kaikista muista pojista. Hänen sijassaan ampuisin minä ensin Franssin, sitten itseni. Se on tosi.

— Puhut niinkuin lapset.

— Meidän Helmaakin minä oikein säälin.

— Mitä varten?

— Hän kun huolii sulhasekseen tuommoisesta, joka on maannut kymmenen tytön käsivarrella.

— Voi, voi sinua! Elät kymmenenkin vuotta, jo veisaat toista virttä. Jos sinun silloin käy kuin Annan, niin pyyhit muutamalla kyneleellä surusi. Mutta jos sinulla on sulhanen kuin meidän Helmalla, ja sitte joku kajoo häneen, niin silloin sinä pikemmin ajattelet ampua, et toki sulhastasi, vaan...

Enempää ei Helma jaksanut kuulla. Hiipien käveli hän rappuja kohden ja painoi kädellään rinnan alle, ikäänkuin olisi pelännyt sydämen pakahtuvan siinä silmänräpäyksessä. Kamariin tultuaan asettui hän jälleen ikkunan luo ja istui siinä liikahtamatta kuin kuvapatsas. Silmäin katsoessa kirkkaasen avaruuteen hengitti rinta rajusti, jokaisessa hengityksessä tuli raskas kuorma sydämen tuskaa ulos.

— Voi minua onnetonta! Kaikki epäilykset, joita olen koettanut väkisin tukahuttaa, ovat tosia.

Kun sydän oli purkanut tuskansa, tasautui hengitys; veren kiivas kulku asettui, ja sydämen lyönnit eivät enää koskeneet kipeästi. Kun emäntä tuli kamariin, oli taistelu loppunut.

— Miks'et tule juomaan kahvia? Oskari on tullut yöllä sairaammaksi. Ääni ilmaisi, että emäntä oli liikutettu ja huolissaan Oskarin tähden.

Helma huokasi raskaasti ja meni emännän kanssa.

Juotuaan kahvia teki hän nuoremman piian kanssa tavallisen aamukorjuun isännän kamarissa. Ikkunat avattiin, joten raitis ilma pääsi huoneeseen, vuoteen alusvaatteet vaihdettiin ja tehtiin kaikinpuolin puhdasta. Kului runsas tunti ennenkuin työ oli tehty ja halvattu isäntä ravittu. Sitte Helma siisti itsensä ja sanoi piialle:

— Minä menen kylään ja viivyn siellä ehkä kauemminkin. Älä mene minnekään täältä ennenkuin joudun takaisin; emäntä ei jouda tänne Oskarin tähden. Ota tuolta kamarista joku uusi kirja, että saat aikasi kulumaan.

— Saatte huoletta mennä ja olla, kyllä minä... Vastausta kuulematta tuli Helma ulos. Ensin suuntasi hän askeleensa Toramäkeä kohden, mutta äkkiä hän seisahti, nosti otsalleen käden ja mietti pari sekuntia. Sitte lähti hän kiertämään peltojen kautta kylään. Ketään tiellä kohtaamatta saapui hän vihdoin takapihojen kautta erään vanhan hökkelin lähelle. Se oli viinatupa, jossa Anna asui lapsensa kanssa.

Helman sydän rupesi lyömään yhä ankarammin, jota lähemmäksi mökkiä hän ehti. Ja kun piti avata ovi ja astua sisään, eivät kädet ja jalat tahtoneetkaan totella. Hengittäen syvään jäi hän oven taakse seisomaan.

— Entä jos Anna vihaa minua? Ajatus tuli kuin pilvistä. Entä jos hän luulee minun ryöstäneen häneltä Franssin?

Säikähtäen ajatuksen mahdollisuutta aikoi Helma jo pyörähtää takaisin, mutta samassa kuuli hän vionon äänen lausuvan:

— Ensiksi rikoin kasteen liiton.
Toiseksi hylkäsin Jumalan.

Ääni kuului erinomaisen kauniilta ja tunteelliselta.

— Joka noin kauniisti laulaa, hän ei voi vihata. Helma avasi äkkiä oven ja astui sisään.

Anna istui lyhyellä lavitsalla, tuutien lasta ja neuloen villaista vaatetta. Luullen emännän tai ehkä Kaisan tulleen sisään katsoi hän hymyillen ovea kohden ... ja näki Helman kynnyksellä seisomassa.

— Herttalan Helma! Tekö se olittekin? Annasta tuntui, kuin rupeisi hänen jalkainsa alla maa

vajoomaan.

Helma hengitti rajusti, ja mielen kuohu kuvastui kasvoissa. Hetkiseen aikaan ei hän kyennyt virkkamaan ainoatakaan sanaa. Hän ei ollut osannut ajatella niin paljon kauneutta ja niin paljon kurjuutta voivan löytyä saman katon alla. Sinisine silmineen ja keltaisine hiuksineen oli langennut Anna äitinäkin kaunis; kauneus oli sielullisempaa ja puhtaampaa kuin ennen neitona. Silmäin vallaton kirkkaus oli vaihtunut tyyneen, surumieliseen kaihoon, ja kasvojen piirteistä oli kadonnut silmänräpäyksellisyys; niissä kuvastui nyt sielun kauneus ja koko sisällisen olennon ylevyys.

Niukka valo, joka pienestä ikkunasta tuli huoneesen, olkivuode ja mustuneet seinät olivat kauneuden jyrkinä vastakohtina. Helman silmissä näytti huone luolalta, eikä ihmisasunnolta.

— Älä minua säikähdä, Anna. Helma hiljaa astui kangaskengissään ovelta perälle. Minä tulin sitä varten luoksesi, että olen yhtä onneton kuin sinäkin.

Anna ei uskaltanut nostaa katsettaan Franssin kihlattuun, rikkaasen Herttalan Helmaan, vaikka vihan ja inhon sijasta kuuli helliä, lempeitä sanoja. Yhä lattiaan katsoen vastasi hän:

— Ettekö tulleetkaan sanomaan minulle, että olen kurja...?

— Et saa puhua noin, keskeytti Helma melkein tulisesti. Sinä olet ainoa nainen, jota kohtaan sydämeni on tuntenut kiintymystä, rakkautta. Ja sinun onnettomuutesi on tullut minunkin onnettomuudekseni.

Tulisia hiiliä nuokin sanat! Leppymättömän vihan luuli Anna olevan hänen ja Herttalan Helman välillä, semmoisen joka sammuu vasta tähtien tuolla puolen.

— Ovesi takana taistelin minä äsken rajun taistelun. Ajatus, että ehkä sinä syytät onnettomuudestasi minua, tuli mieleeni kuin salama. Olisin kääntynyt pois oveasi avaamatta, mutta kuulin äänesi, kun lauloit. Anna, sinä et voi vihata minua.

Kyynel tuli Annan silmään.

— Tiedän varmaan, ett'et vihaa minua. Helma asettui istumaan lyhyelle lavitsalle ja otti Annaa kädestä kiinni; molempain kädet hiukan vapisivat...

— Minäkö vihaisin teitä? Ääni värähteli, mutta sinisilmäin katse oli rukoilevainen.

Lyhyen silmänräpäyksen oli kumpikin vaiti, mutta sitte Helma virkkoi:

— Minä olen sydämessäni vakuutettu, että hän petti ja vietteli sinut kuin konna, mutta kuitenkin tahtoisin kuulla totuuden sinun suustasi. Sitä varten tulin tänne.

Hieno puna levisi Annan kasvoille. Hengitettyään muutaman kerran raskaasti virkkoi hän:

— Se on vaikeata, mutta...

— Ehkä kuitenkin teet sen minulle. Vastalahjaksi saat ystävyuteni. Helma katseli Annaa yhä enenevällä mieltymyksellä. Kohtalommekin on sama, petetyt olemme molemmat.

Hieno puna Annan kasvoilla yltyi väkevämmäksi. Luoden silmänsä lattiaan alkoi hän puhua:

— Syy ei ole yksin hänen, sitä jää minunkin osalleni, sillä minä kyllä tiesin, että hän oli teidän omanne, mutta sittekään en voinut välttää kohtaloani. Hänellä oli suuri voima minuun, ja vihdoin hän käytti sitä väärin. Mutta tuo voimakaan ei ollut minulta salassa. Jo ensi kerran tavatessamme tunsin, että hän vaikutti minuun ihmeen väkevästi, hänen lähellään olin minä aina lumottu, sydämeni oli hurmattu, tahtoni vangittu. Käsitin vaaran täydellisesti ja aioin jo mennä Heikille vaimoksi, mutta...

— Heikki rakasti sinua, ja minä olen kuullut että...

— Kyllä hän rakasti minua, kiirehti Anna keskeyttämään, mutta lumottuna ollen oli minulla tuhat syytä häntä vastaan. Hän näytti silmissäni kokonaan ala-arvoiselta. Ulkonaiseen olentooni, ilooni ja nauruuni oli hän muka ihastunut, mutta sydämeni sisään ei hän muka nähnyt. Lienee tuossa hiukan tottakin, mutta minä vielä suurentelin sitä ja menin sokeudessani yhä edemmäksi. Tein Heikistä oikkujeni orjan. Hän mukautui aina. Jota turhamaisempi olin, sitä enemmän koetti hän palvella minua. Siten hän muuttui silmissäni arvottomaksi raukaksi, ja entisen kunnioituksen sijaan tuli halveksiminen. Lumousta kesti yhä. Sen sijaan, että minun olisi pitänyt mennä kauaksi pois, jäin tänne tulen lähelle. Päivä, jolloin tuli vihdoin poltti, läheni varmasti. Siitä on tänäpäpä vuosi; täällä kylässä tanssittiin kuten tavallisesti ainakin pyhäiltöinä. Anni oli silloin kipeänlainen, Kaisa meni häntä hoivaamaan ja jäi sinne yöksi. Minä olin yksin. Tyytymättömänä Heikkiin ja itseeni läksin tanssista pois ennen muita. Ilta oli

ihana ja lämmin, mutta minun rinnastani oli rauha kadonnut. Täällä takapihalla sitte näin hänet, hän nojasi aitaan ja katsoi minua. Kohtaloni oli päätetty. Lumottuna, voimattomana katselin sormusta, jonka hän sanoi ostaneensa minulle, hurmattuna kuuntelin hänen siloisia sanojaan. Pelto, tuon ojan takana, kasvoi ruista, ja me lähdimme kävelemään sinne. Hänen valojansa en kertoile. Sinä hetkenä uskoin ne kaikki. Onnemme tiellä ei enää ollut esteitä. Isänsä, äitinsä ja siskonsa olivat vihdoinkin myöntyneet. Linkkuveitsen terävällä kärjellä piirsi hän nimensä sormukseen ja...

— Hyvä Jumala! Saman sormuksen toi hän minulle kihloiksi.

— pani sen sormeeni. Minä unhotin kaikki. Anna pysähtyi silmänräpäykseksi, hengitti muutaman kerran raskaasti ja jatkoi sitte:

— Mutta jo aamulla itkin minä ensimmäiset kyneleeni. Kun heräsin, ei sormus ollutkaan sormessani.

— Konna, näki minkälaisessa mielentilassa olit, ja vei sormuksen tietämättäsi.

— Pudota se ei voinut, sillä se oli ahtaanpuoleinen.

— Ja kallista kultaa.

— Niin oli. Se oli paksu ja raskas, ja hän kirjoitti siihen ristimänimensä täydellisesti ja sukunimestään ensimmäisen ja viimeisen kirjaimen.

— Hyvä Jumala! Sama sormus on nyt minulla.

— Sitte en tavannut häntä moneen viikkoon. Tunsin jo tilani, kun pääsin häntä niin lähelle, että voimme vaihtaa sanan. Vastaus tuli semmoinen, jommoista olin odottanutkin. Hän lupasi minulle rahaa, jos en syyttäisi häntä sanallakaan.

— Voi konnaa!

— Ja te olette ainoa, jolle olen puhunut totuuden. Löytyy vielä yksi, jolle olen velkapää tekemään samoin, jos nimittäin hänen silmiään koskaan näen.

— Kuka se on?

— Se on veljeni.

— Olenhan minäkin kuullut, että sinulla on veli, kovia kohtaloita kokemassa.

— Hän lähti kotoa kahta vuotta ennen kuin minä. Mitään tietoa ei hän ole lähettänyt itsestään, ja moni luulee hänen kuolleeksi, mutta minä uskon, että hän elää ja tulee tapaamaan minua. Lapsina ollessamme päätimme, että hän ostaa talon, jossa minä sitten olen emäntänä, hän isäntänä.

Anna oli tähän asti ollut tyyni, mutta nyt hän äkkiä muuttui rauhattomaksi. Kyneleet rupesivat juoksemaan virtana, ja ruumis värisi tuskan vallassa.

— Joku asia vielä painaa ja polttaa mieltäsi, sanoi Helma, ottaen käteensä Annan keltaisen hiuspalmikon. Puhu se minulle, minä olen ystäväsi.

— Nyt vasta kun olen päässyt lumouksesta irti, sanoi Anna, kyneleiden juostessa ja ruumiin värähdellessä tuskan hiestä, nyt vasta tunnen kuinka paljon rakastan Heikkiä!

— Anna raukka! Se oli ystävän hellää ääntä eikä ylpeää halveksimista.

— Tiedän, että se on synti, suuri synti.

— Rauhoitu nyt. Minun täytyy jo lähteä. Kohta tulen luoksesi toisen kerran ja silloin viivyn kauemmin. Kaikki mitä minulle olet puhunut, pysyy salassa. Rauhoitu nyt.

Helma ei enää kiertänyt peltojen kautta, vaan suuntasi askeleensa kylän läpi. Hän oli tyyni ja tervehti iloisesti vastaan tulijoita ja muita, joita tapasi tiellään. Kauppiaan kohdalla kiirehti hän käyntiään ja veti liinan enemmän kasvojen yli; pääsi siten kauas ohi, ennenkun hänet huomattiin. Ainu tuli ulos rappusille huutamaan, mutta Helma astui yhä kiivaammin eteenpäin, eikä katsonut taakseenkaan. Vasta sitte kun ehti käänteeseen ohi, hiljensi hän tulista käyntiään.

Osaksi hänelle jo selvisi suunnitelma, jota äitinsä ja rouva olivat käyttäneet niin mainion onnellisesti, mutta kun Riston ämmä tuli häntä vastaan Herttalan pelloille kääntyvän tien haarassa, nousi esirippu kokonaan ylös. Helma näki, että panettelemiseen käytettiin palkatuita henkilöitä. Ämmän muoto oli nimittäin inhottavan imelä, kun tervehti Helmaa:

— Te olette nuori ja kaunis, minä olen vanha ja viisas.

Tietäen hänet käärmettä kavalammaksi nauroi Helma viattoman näköisenä ämmän tervehdykseen.

— Sulhastanne varmaan kävitte katsomassa.

— Ketä muuta sitte? Helma tiesi, ett'ei ämmä milloinkaan tyhjän tähden piekse kieltään, ja siksi hän vastasi kysymykseen myöntävästi. Se olikin hyvä keino.

— Jouluna minä jo sanoin, että tänä vuonna tulee häitä parittain.

— Ristiäisethän nykyään ovat enemmän muodissa. Helma aavisti, että Annan kunnia taas tuli kysymykseen, ja siksi hän tahallaan joudutti ämmää asiaan.

— Te olette nuori ja kaunis, mutta minä olen vanha ja viisas. Inhottavan imelä hymy leikki taas ämmän huulilla. Mutta kerran te kiitätte minua.

— Miksi teitä kiittäisin?

— Haa, te ette sitä tiedä. Minä se olin, joka autoin sulhasenne eroon kultahiuksisesta tytöstä.

— Sanokaapa miten, muuten luulen että valhettelette.

— Minä olen vanha ja viisas. Talvella juotin minä villitylle pojalle juoman, joka hänet paransi. Nähkääs, nuori ja kaunis ystäväni, silloin oli pimeä aika, me menimme yhdessä kolmena iltana kettuja vahtimaan.

— Näittekö myös?

— Näimme maarkin. Ensimmäisenä iltana tuli Kaaren Heikki, ja häntä varten oli ovi jätetty haasta auki; toisena iltana tuli naapurin poika, hän löi hiljaa lasiin, pyysi ja pääsi sisään; kolmantena iltana tuli renkimies. Useampaa lasia ei villitty poika sietänyt, vaan lähti kaupunkiin ja osti kihlat teille, armas ystäväni. Enkö ollut viisas?

Hävyttömyys pani nousemaan punan Helman kasvoille. Ämmä näki, että se oli vihan punaa, mutta erhettyi, keneen se kohdistui.

— Tottahan sitte, kun pääsette rikkaaksi rouvaksi, muistatte Riston ämmää, joka paransi villityn sulhasenne kolmella ryypyillä. Ämmän varsinainen elinkeino olikin kielien kantaminen ja panetteleminen. Palkan edestä hän puhui, mitä hänen käskettiin puhua. Ollen tavattoman viekas ja ammatissaan edistynyt osasi hän ottaa palkkaa kahdenpuolen. Nytkin oli hän menossa Annan luo parhaamaan Herttalan emäntää ja kauppiiaan rouvaa, joiden asiaa parhaallaan ajoi. — Tottahan muistatte.

— Te tavallisesti otatte makson jo etukäteen, vastasi Helma purevan ivallisesti ja peräytyi ämmän edestä pari askelta. Hyvin teille nytkin on maksettu, muuten ei kielenne keittäisi käärmeensylkyä noin halukkaasti.

Ämmä päästi käheän naurun.

— Tämä maailma on niin hullua, sanoi hän. Toiset täällä itkevät, toiset nauravat, mutta te olette viisas kuin isänne ja kaunis kuin äitinne.

— Sotkekaa vaan suutanne, miten parhain haluatte. Helma jätti ämmän nauramaan ja meni tietään eteenpäin.

Pellolla aitasi Jukka kylvöheinään pientä syönnösmaata lypsylehmille. Helma meni hänen luokseen, istui aidaskuormalle ja virkkoi:

— Hyvä ruis on tänäkin vuonna Herttalan pelloissa; pyrkii yli kylän.

— Vanhalla siemenellä kylvetty menestyi tänä vuonna paremmin, arveli Jukka. Isäni saa huonon ruissadon.

— Kylvikö hän uudella?

— Kylvi, vaikka minä tahdoin vaihtamaan meiltä siementä. Mutta touot ovat sen sijaan hyvät. Sanotaankin, ett'ei kunnan maamiehelle tule katovuotta usein elämässä.

Jukka käytti vielä lammasnahkaista talvilakkia, vaikka Juhannus oli jo mennyt. Siksipä kasvoissaan ja kaulassa olikin ahavaa vahvasti, mutta otsa, josta hikiherneet juoksivat alas, oli valkoinen. Hänen

lähellään tunsii Helma aina kevyttä sielun rauhaa ja hyvinvointia, Jukan olento ikäänkuin puhdisti ilman.

— Tuommoinen on mies, ajatteli Helma nytkin, jolla on takanaan tahraton elämä ja edessään loistava tulevaisuus.

Sitä todistikin Jukan koko olento. Vartalo oli varttunut täyteen kokoonsa, ja suhteet olivat sopusoinnussa keskenään. Reipas liikunto ja käsivarsien voima todistivat, että työ oli hänelle nautintoa, elämä rakasta; silmäin kirkkaasta katseesta näkyi sielun miehuus, sydämen puhtaus; huoleton kasvojen hymy todisti, ett'ei omaatuntoa kalvanut mikään rikos, mikään synti.

— Olet sulhasmies ja käytät kesällä karvalakkia. Heleä nauru seurasi sanoja, se tuli keveästi ja luonnollisesti niinkuin hyvin voidessa ainakin.

— Ja Herttalan isäntärenki vielä päällekaupaksi, lausui Jukka, yhtyen Helman sydämelliseen nauruun.

— Tänä kesänäkö rakennetaan riihi torppaasi?

— Pitäisi kyllä rakennettaman, mutta osa hirsii on vielä velkana.

— Ja sinä et suostu ottamaan lahjaksi muutamaa puuta.

— En, en minäkään ole tehnyt Herttalaan mitään ilmaiseksi.

— Olet ylpeä.

— Niin kaikki muutkin rikkaat ovat.

— Ja tulevana vuonna sinä sitte nait.

— Niin on mieleni.

— Mutta jäät yhä edelleenkin Herttalan isäntärengiksi.

— Isäni semmoisia saarnaa, vaan en minä.

— Ei sinua vielä kaivata kotonasi; paitse jos olisi pääomia panna liikkeelle.

— Minulla on hyvät pääomat, hevonen ja vahvat käsivarret. Ja jos tarvitaan, osaan minä syödä suolavettä ja leipääkin.

— Taas puhuit ylpeästi. Käsketkö minut häihisi, minä käsken sitte sinun.

— Herttalaanhan häitä ensin tulee. Isäntä nai, ja tytär ottaa miehen, molemmat samassa kahinassa.

— Ei tule häitä meille. Isäntä on sairas, ja tyttären sulhanen on vielä maiden ja merten takana. Mutta hän onkin jalo ja kaunis mies. Vartalo on suuri niinkuin sinullakin, mutta silmissä on enemmän sinistä, hiuksissa enemmän keltaa. Ketä näet, kun et minuun katso.

— Kauppiaan rouva tulee teille. Jukka näki rouvan kääntyvän alas Herttalan tielle. Onko tuli kylässä irti vai...?

— Rouva se onkin. Nyt sillä on tärkeitä asioita, koska noin tuiskuttaen astuu. Menköön edellä, minä menen jäljessä; minullakin on tärkeitä asioita hänelle.

— Tulee kai kysymys hääpäivästä.

Helma katseli rouvan jälkeen, siksi että tämä ehti kääntyä pihan portista sisään. Sitte hän äkkiä nousi ylös ja virkkoi:

— Rouva tuli tänäpäni viimeistä kertaa meillä käymään. Viime vuonna sanoin sinulle toivovani jotakin tapahtumaa, joka äkkiä muuttaisi elämäni. Se tapahtuma on jo tapahtunut.

— Tuleeko purkajaiset?

— Tulee niinkin. Kotiin mentyäni teen ensimmäiseksi työkseni Franssista eron, selvän eron.

— Miksi?

— Siksi että hän on heittiö, suuri heittiö. Hämmästyneenä katsoi Jukka Helmaa silmiin.

Uhkamielinen hymy leikki tämän kasvoilla, ja katse oli ankara, musertava. Enkeliä, jonka Jumala pani paratiisiin vartioitsemaan elämän puuta, oli Jukka lapsena kuvailut mielessään juuri samanlaiseksi.

— Paha sanaa, mutta kyllä minäkin olen häntä aina siksi epäillyt. Enkä huoli liioin salatakaan, että olen iloinen asian käänteestä. Jukka pyyhki otsastaan hikiherneet ja rupesi kiukkuisesti työhön. Minä olen rehellinen ja suora mies.

— Eikä sinua haittaa liiallinen tuhmuus, eikä liiallinen viisaus. Helma lähti.

Tyyntyäkseen käveli hän hitaasti ja niinkuin suotta aikojaan. Viivyteltyään vielä hetkisen puutarhassa meni hän emännän kamariin. Ulkomuotonsa oli tyyni, ja uhkamielisestä hymystä ei näkynyt jälkeäkään.

Rouva ja emäntä olivat jo vilkkaassa sananvaihdossa, ja molemmat loivat Helmaan läpituokevan katseen.

— Sinä kävit kylässä, sanoi emäntä.

— Ja menit ylpeästi meidän ohitse, lisäsi rouva. Missä olit?

— Annan luona, kuului tyyni vastaus.

Sanoja seurasi tuskallinen silmänräpäys. Rouvan ja emännän vaietessa istui Helma tuolille ja jatkoi äskeiseen tyyneen tapaan:

— Malttakaa mielenne, minä tiedän jo kaikki. Franssi on vietellyt Annan, vietellyt hänet kuin konna. Ja te olette tallanneet vietellyn tytön ilkeimpään lokaan, ilkeimpään saastaan. Jos Franssi jo teki konnan työn, olette te menetelleet vielä konnamaisemmasti. Mutta älkäämme puhuko niistä sen enempää. Minä annan Franssin kihlat takaisin, ja sillä olemme erossa. Äitini tähden täytyy minun pyytää teitä, hyvä rouva...

— Mieti toki edes huomiseen asti, keskeytti emäntä. Franssista ja sinusta tulisi kaunis ja onnellinen pari.

Emännän sanoista huolimatta meni Helma omaan kamariinsa, toi sieltä kellon ja sormuksen ja pani ne pöydälle.

— Ottakaa omanne.

Ensimmäisinä silmänräpäyksinä vaikutti suora totuus rouvaan masentavasti, mutta pian vaikutus meni ohi. Luontainen kavaluus ja ilkeys keksi hätä hätää sanat, joilla voi puolustaa mustia töitään, jopa näyttää niiden suhteen aivan viattomalta. Teeskennellen syvää surua, virkkoi hän:

— Hyvä Helma! Sinä syytät meitä, että olemme tehneet väärin, kun emme ole puhuneet Annasta kunnioittavaisesti. Salli minun nyt sanoa, ett'en minä lainkaan kadu puheitani, alentavaisia sanojani. Minä olen Franssin äiti, ja minun asemani on toisenlainen kuin sinun. Sinä väität, että Franssi vietteli Annan, mutta minä väitän vielä nytkin, että Anna vietteli häntänsä Franssin. Huomaathan eron.

— Älkää puhuko tuohon tapaan, kielsi Helma, ja hänen katseensa muuttui musertavaksi, ankaraksi, ja kasvoille levisi uhkamielinen hymy. Ei nyt enää auta julkeakaan valhe. Kurja ihminen! Et tiedä, miten paljon minä rakastin Franssia, etkä siis voi ymmärtää, kuinka monta sydäntuskaa tämä ero minulle on maksanut. Kahdella sanalla sen näytän. Kun Franssi oli kahdeksantoista vanha ja minä ajattelin häntä, tuli taivas sydämeeni. Minä elin kokonaan hänelle ja olin vaan osa hänestä. Sitte tuli todellisuus repimään rikki taivaani, autuuteni. Moneen vuoteen en enää ole elänyt surutonta hetkeä. Näin, että hänestä tuli kohtuullinen juoppo, sen annoin keveästi anteeksi. Joll'ei kapakassa juopoksi totu, niin missä sitte? Näin, että hän rupesi elämään irستاasti, senkin annoin anteeksi, sydämeni pakotti minua anteeksi antamaan. En voinut toisin tehdä. Eikö siinä jo ole kylläksi? Voitteko vaatia vielä enemmän? Eilen illalla vielä nukuin muistellen, millainen hän oli kahdeksantoista vanhana.

— Mutta tänäpäpä et voi antaa anteeksi yhtä ainoata hairausta, huomautti rouva.

— Ja tuommoisen köyhän tytön tähden, lisäsi emäntä, hylkääät nuoruutesi sulhasen.

— Oi äiti, eihän sinun kanssasi voi puhua tyyneesti. Helman kasvoilla näkyi tuskallisia värähdyksiä, niinkuin olisi puhuminen vaikuttanut hänessä ruumiillista kipua. Eihän Anna ole syypää köyhyyteensä, eikä se kuulu kellekään. Te rouva ihmettelette, ett'en minä tänäpäpä enää voi antaa anteeksi yhtä

ainoata hairausta. Sitä en todellakaan voi, enkä tahdokaan voida. Franssi aina ihaili minua ja oli jo melkein julkisesti sulhaseni. Kuitenkin petti hän Annan, turvattoman tytön. Ja mikä pahempi, jota en voi antaa anteeksi, hän käytti petoksessaan laskuja, kylmää järkeä. Minä olen varma, että hän teki pyhän valan, joka ei antanut hänelle rauhaa yöllä, eikä päivällä. Se ei ole enää kevytmielisyyttä, se on konnamaisuutta. Semmoinen mies ei pidä enää mitään pyhänä, eikä semmoinen mies koskaan voi tulla uskolliseksi puoliseksi. Viekö, hyvä rouva, Franssille kihlojen ohessa minun terveiseni, että hän on konna, joka ei kelpaa kunniallisen tytön kengänrihmojakaan päästämään.

Rouvan tummaveriset kasvot ihan mustenivat, ja hän aikoi jo syöstä vihansa Helman silmille, mutta Oskari samassa tuli sisään viereisestä kamarista. Hän hengitti sairaasti ja käveli hiljaa kuin rampa. Siveetön elämä ja siitä johtuvat taudit olivat valmistaneet hänelle ennenaikaisen haudan. Kasvoillaan oli maan väri, ja äänestä oli sointu kokonaan kadonnut.

— Oskari, tule apuihin, sanoi emäntä, muuten...

— Minä olen kuullut kaikki puheenne, keskeytti Oskari istuen tuolille ja pitäen kädessään Helman kättä. Minkä minä voin tähän asiaan?

— Tämä koskee sinunkin onneasi. Ainu ei huoli sinusta, jos ei...

— Ei se ole sanottu. Oskari nauroi kevytmielisesti, niinkuin ainakin ihminen, joka pitää elämää ja maailmaa pelkkänä pilkkajuttuna. Erittäinhän meidän kaupparamme on. Kun vaan paranen, menen Ainun kanssa papin puheille.

— Mutta rouva ja kauppias voivat tehdä Ainun perinnöttömäksi. Heidän on kaikki tavara ja rikkaudet omaa.

— Ei rakkaus rahaa katso. Oskari taas nauroi kevytmielisesti, mutta salaa pudisti hän Helmaa kädestä.

— Voi, voi! huokasi emäntä. Tekee mieleni luulla, että olen hullujenhuoneessa, enkä viisaitten ihmisten parissa.

Käsittäen Oskarin sanat ja käytöksen suoraksi kehotukseksi rupesi rouva vielä toivomaan onnellista loppua. Hän otti pöydältä kihlat, meni ovelle, mutta kääntyi jälleen takaisin niinkuin äkinäisen juolahduksen vaikutuksesta ja sanoi Helmalle:

— Minä unhotan taannoiset solvauksesi ja tarjoon vielä kerran näitä sinulle. Että johonkin määrään tulisit huomaamaan, miten sydämestäni toivon sinusta ja Franssista paria, pyydän että kysyt Oskarilta, paljonko hän on velassa Franssille.

— Kymmentuhatta markkaa. Oskari nauroi kevytmielisesti, mutta salaa puristi hän Helmaa kädestä.

— Voi taivaan taatto! Kymmentuhatta markkaa! Nyt puhuit piloja.

— Totta se on. Minä kirjoitin kauppiaalle velkakirjan. Humalassa tosin olin, mutta hyvin toki muistan velkakirjan; sitä ei pantu kasvamaan, ja kauppias tahtoi sen omaan nimeensä.

— Miten sinä semmoiseen velkaan olet joutunut?

— Älä sitä kysy. Franssilla on aina purjetuuli, sama pelaako korttia, lyökö vetoa, tai tekeekö hevoskauppoja. Ja me teimme keskinäiset tilimme tavallisesti humalassa ja ... tasaisissa sadoissa. Se kasvatti velkaa suureksi. Franssi on ehkä katsonut enemmän omaa etuaan, kuin minun etuani. Enkä minä siitä välitäkään. Ei raha syödä kelpaa, paperia ja metallia se vaan on. Mutta taitaakin olla sillä tavalla, että jolla on kaikki muut pelionnet, hänellä ei olekaan naimaonnea. Siltä nyt ainakin näyttää. Oskari nauroi ja puristi Helmaa kädestä.

— Nyt sen kuulit, sanoi rouva ilmeisesti iloissaan. Kun sinä lähdet Franssin kanssa pappilaan, on velka maksettu; minä tuon velkakirjan omaan käteesi. Me emme tahdo Oskarin häviötä...

— No mutta Jumalan nimessä, hävetkää toki jo, keskeytti Helma ja polki kiukuissaan lattiata. Pidättekö te minua kauppaluna?

— Malta Helma, sanoi Oskari nousten samassa seisomaan. Minä tunnen tuon ihmisen paremmin kuin itseni; hän on liian kurja sinun vihasi esineeksi. Viekö, hieno rouva, Ainulle minulta hellät terveiset ja tämä sormus. Oskari veti sormestaan sormuksen ja heitti sen pöydälle. Koska ei Helma huoli Franssista, en minäkään huoli Ainusta. Huomenna myyn minä taloni Helmalle kymmeneentuhanteen markkaan, irtaimistoinen, päivinen. Ymmärrätte, hyvä rouva, mitä varten minun täytyy menetellä sillä tavalla.

Hyvästi nyt! Kun minä paranen, tulen heti Franssia tervehtimään. Hän on hauska poika. Käsittääksenne tuon lauseen totuuden täytyy minun sanoa teille, että minä lähtisin Franssin kanssa vapaaehtoisesti vaikka Siperiaan; meillä olisi sielläkin puuttumattomat ilot. Franssi on hauska poika. Nojaten Helmaan käveli Oskari hiljaa omaan huoneeseensa. Silmänräpäyksen kuluttua oli Herttalan emäntä yksin kamarissa. Hän oli viskattu seitsemännestä taivaasta alas kurjaan maailmaan.

* * * * *

Herttalan isäntä kuoli seuraavana talvena. Helma oli joka päivä valmistautunut eroon, joten hän jaksoi tyynesti kantaa surunsa. Helma tahtoi, että Jukan hevonen valjastettiin ruumisvaunujen eteen, ja vanha Miekkonen pantiin ajamaan. Surusaatto oli suuri. Paitse vainajan monia sukulaisia ja kylän isäntäväkiä oli Helma, asemaan ja rikkauteen katsomatta, kutsunut hautajaisiin kaikki ne, joita tiesi vainajan suosineen sydämessään. Siten loiston ja teeskentelemisen sekaan tuli kuntoa, todellista surua jo kaipausta; saatossa nähtiin Klaus ja moni muu kunnan työmies.

Kauppiaan perhe yksin loisti poissaolollaan. Rouva, josta oli tullut Herttalaisten julkivihollinen, ei tullut itse, eikä laskenut kauppiastakaan. Franssi kulki naapuripitäjällä naimapuuhissa, ja Ainu ei ollut kotosallakaan. Jo kesällä, heti kun oli lähettänyt Oskarin kihlat takaisin, meni hän pääkaupunkiin lyhemmäksi ajaksi ja syksyllä muutti hän sinne asumaan koko talveksi. Säälissänsä tytärtään matkalle oli rouva lausunut:

— Ainu on liian hyvä talonpojan vaimoksi. Kaupungissa on paljon nuoria herroja, sieltä riittää yksi minullekin vävyksi.

Helma tiesi Ainun osotteen ja kirjoitti hänelle hautajaisiin kutsun, enemmän toki muodon vuoksi. Vastaus- ja kiitoskirje tuli, mutta semmoinen, että Helma suuttui ja viskasi kirjeen tuleen. Verrattoman kevytmielisesti laverteli Ainu kirjeessään uuden sulhonsa kiharoista, hienoista sormista ja kultasankaisista silmälasista.

— Hän on hieno herra ja tuomarin koulua käynyt, kuuluivat sanat kirjeen lopussa. Istuen hänen polvillaan kirjoitin tämän kirjeen ja sain sillä ajalla sata suudelmaa.

— Voi harakka itseäsi! huudahti Helma ja heitti kirjeen pesään.

Helman hoidolla toipui Oskari kesän kuluessa jotakuinkin voimiinsa. Alkutilvella, jolloin isäntä kuoli, kykeni hän oleskelemaan jalkeilla kaiket päivät; kasvoista oli kadonnut maan väri, ja äänestä kuului jo sointuakin. Mutta pian hän turmeli palaavan terveytensä. Ollen himojensa sokea orja, alkoi hän taas nauttia elämästä vastoin lääkärin määräyksiä ja Helman rukouksia. Kosto tuli, ja ankara. Jokainen valvottu yö lyhensi onnettoman elämänlankaa, jokainen noudatettu himo vei häntä askeleen lähemmäksi hautaa. Kun kevät taas tuli, ja vedet alkoivat juosta, oli Oskari kasvoiltaan kuin kuoleman kuva.

Hänen tautinsa vaikutti sovinnon Helman ja emännän välillä. Sovintoa olivat molemmat salaa toivoneet, kunnes emäntä eräänä iltana lausui ensimmäisen sanan. Oskari oli silloin koko päivän kärsinyt kovia sielun ja ruumiin tuskia, mutta illalla sai liian lepoa sen verran, että nukkui keveään, tuskattomaan uneen. Emäntä silloin tuli kamariin ja sanoi Helmalle:

— Mene sinä tänne yöksi maata, minä jään tänne.

— Nuorempihan minä olen valvomaan, vastasi Helma.

— Mutta tuolla tavalla sinä ihan kuihdut ja kuolet... Ne ovat nyt molemmat kihloissa, Franssi ja Ainu.

— Olkoot.

— En minä sinua syytä, vaikka teitkin Franssista eron; eihän sydäntä voi käskeä ja vaatia. Mutta älä sinäkään minua tuomitse, onneasi ja parastasi minä ajattelin.

Helma ei voinut vastata, sillä kyyneleet tulivat hänelle silmiin.

— Eihän tässä muuta suurempaa hätää, jatkoi emäntä, niinkaun kun Jukka töitä johtaa; mutta se velka. Minä tulen ihan hulluksi, kun ajattelen sitä. Tämmöisenä tiukkana raha-aikana menee siihen puoli taloa. Ja kun velka tulee ilmi, ei sinulle enää tule kunnan kosijaa. Mikä sen velan suittaa?

— Myödään metsää. Hinnat eivät nyt kuulu olevan kalleimpia, mutta Jukka vakuutti, että toista kymmentätuhatta kaikissa tapauksissa tulee. Eikä koko metsä siihen menekään. Kun ei velka kasva korkoa, niin annetaan olla ensi keväimeen asti. Huhuja liikkuu, että hinnat ovat nousemaan päin.

— Luojan kiitos! Oikein minä pääsin elämään.

— Uuteen elämään nyt pääsimme, kun kauppiaan väestä teimme eron. Rouva oli sinun paha henkesi. En voi vielä ymmärtää, mikä lopuksi olisi tullut.

— Taidat olla oikeassa.

— Jahka elämme, kiität vielä Jumalaa näistä suruista. Kaiken pahuuden, johon rouva sinua vietteli ja opetti, unhotan helposti, kun ajattelen yhtä seikkaa.

— Mikä seikka se on?

— No kun otit eläkkeen ja annoit Oskarille talon. Sinä olet vielä kaunis ... ja olet vielä oma rakas äitini.

— Helma, enhän minä tapaturmassakaan ajatellut...

— Nyt elämme jo uutta elämää, vaikka et sitä vielä huomaa. Voi, jos Oskari paranisi! Minä mielelläni rikkoisin talonkaupan. Jos milloinkaan menen naimisiin, en valitse rikkauden mukaan. Köyhät tyytyvät vähään ja ovat paljon onnellisempia.

— Mene jo maata, olet ihan pyörreksissä moniyötisen valvomisen tähden.

— Kyllä menen. Kun Oskari herää, tahtoo hän muuttelamaan jalkojensa alle tyynyjä ehtimiseen, milloin ylemmäksi, milloin alemmäksi. Koskettele hyvin hellästi, niitä särkee kovin. Ja jos hän vaan sanallakaan vaatii, niin tule herättämään minua. Helma nousi ylös, halasi äitiään kaulasta ja meni maata.

* * * * *

Kesällä vihittiin Kaisa ja Jukka. Miekkonen piti kotonaan pienet häät, ja morsiuustyttöinä olivat Herttalan Helma ja Klaun Kaisu. Ahdingon välttämiseksi oi kutsuttu lainkaan viuluniekkaa, tämä kun houkuttelisi perässään nuoria joukottain. Kuitenkin tahtoi Miekkonen, että piti lyötämän hypyksi. Kaisun laulaessa tanssi hän itse Marin kanssa vanhanaikuisen polskan. Hilpeä mieliala tarttui vieraisiinkin. Vanha Miekkonen oli kuin nuoret pojat, ja hänellä riitti sukkeloita puheita lähes loppumattomiin. Koko häällitana ei hän puhunut kuin yhden ainoan vakavan ajatuksen, senkin niinkuin salaa. Klaulle hän kerran kuiskasi:

— Tämä naiminen on minulle mieluinen, kovin mieluinen. Ja samaten se on Annillekin.

— Tietysti, vastasi Klaus.

Kaisa oli kultakruunuissa, ja Jukalla oli yllä mustat verkavaatteet. Kiikkakiehkurat koristivat seiniä, ja pihalle oli laitettu suuri lehtimaja.

Uutisasunnon seutu oli jo melkoisesti muuttunut. Pihaa ympäröi säleaita, ja puolet lehdistä oli raivattu pelloksi. Minne silmä katsoikin, näkyi aina edistymistä ja väsymättömän käden jälkiä. Uusista rakennuksista oli huomattavin riihi- ja luovarakenus. Se sijaitsi kauimpana, Herttalaan menevän tien varrella. Miekkonen ja Klaus olivat sen keväällä lyöneet kehään, ja siitä puuttui vielä katto ja permannot; syksymmällä aiottiin nekin saada tehdyiksi.

Keveästi käveli Anni kasvattityttönsä häissä, vaikka hiuksensa jo olivat hopean valkoiset. Hänestä oli tullut uudestaan lapsi; hän ajatteli kaikista ihmisistä hyvää ja katsoi kaikkia asioita hyvältä puolelta. Lasten parissa hän parahiten viihtyi häissäkin, ne yksinomaisesti olivat hänen huomionsa ja hellyytensä esineinä. Klaun perheeseen kuului jo kuusi henkeä, ja nuorimmat jäsenet olivat mummon varsinaisia lemmikkejä. Käsivarrellaan kantaen Annan poikaa hääräili Anni lasten kanssa, täytti jokaisen vaatimuksen ja vastasi turhimpiinkin kysymyksiin...

Häällitana ratkaistiin lehtimajassa Heikin ajallinen onni.

Näytä nyt, että rakastat minua, sanoi Anna, ja hänen äänensä hiukan värähteli, mutta katseensa oli tyyni ja rauhallinen. Miksi et lähde?

— Siksi ett'en voi erota sinusta, vastasi Heikki intohimoisella äänellä; en voi jättää sinua.

— Mutta tiedäthän, että ainoastaan eron tie voipi viedä meidät yhteen. Päätöstäni et voi millään horjuttaa, muulla ehdolla en tule vaimoksesi. Siellä kaukana ei menneisyys myrkytä onneamme.

— Sinä haaveilet.

— En lainkaan, päinvastoin ajattelen hyvinkin tyynesti ja kylmästi. Vaikka onnellisuus perustuu rakkauteen, riippuu sen menestyminen tuhansista pikkuseikoista. Jo yksi pilkallinen silmäys, jo yksi

ivallinen sana joltakulta tuttavaltasi tekisi mielesi karvaaksi. Kävisi ehkä niin, että täytyisit aina kärsiä minun tähteni. Muista omia sukulaisia. Ethän voisi viedä minua rinnallasi heidän seuraansa, hetihän minä alentaisin sinun arvoasi. Kotimme kynnyksen ulkopuolella ei sinulla koskaan olisi hyvää omaatuntoa. Sinä et nyt voi punnita, mitä tuo ajan pitkään vaikuttaisi; mutta onneksi on minulla sen verran tervettä järkeä, että näen, mitä surkeutta siitä seuraisi.

— Jo myönnän, ett'et haaveilekaan. Heikki nousi äkkiä ylös ja aikoi sulkea syliinsä Annan, mutta tämä teki estävän liikkeen kädellään ja astui askeleen kauemmaksi.

— Ole mies ja lähde. Jota kauemmaksi menet, sitä lähemmäksi minua tulet.

— Minä myön taloni ja lähden. Heikki otti kunnioittavaisesti Annaa kädestä kiinni. Kun tästä päivästä on kulunut viisi vuotta, tulen noutamaan sinua meren takaiseen maahan. Tuletko silloin vaimokseni?

— Tulen. Anna veti hiljaa kätensä irti Heikin kädestä ja lähti edellä käymään häätupaan.

VIII.

Rikastuminen oli kauppiaan olemuksen tuote. Niinkuin sieni vetää vettä sisäänsä, samoin imi hän rikkautta itselleen. Liikkuen ahtaassa näkypöyrissään erinomaisen taitavasti keksi hän silmällään aina oikean langan, jota myöten rahavirta hereästi juoksi puotiin. Siten hänestä oli tullut "kylän suuri rikas."

Rouvan ylpeys oli paisunut samassa määrässä, kuin Mikon rikkaudet olivat lisääntyneet. Hän jo julkisesti osotti halveksimisensa köyhää kansaa kohtaan; varakkaimmille emännille hymyili hän armollisesti. Kolmesta intohimostaan, nimittäin nautinnosta, rikkaudesta ja kunnianhimosta oli viimeksi mainittua vaikein tydyttää. Herttalaiset olivat vielä kylän mahtavimpia. Yhtenä syynä, joka vaikeutti ylimpään kunniaan pääsemistä, oli Mikon henkinen ala-arvoisuus. Sen rouvakin hyvin tiesi. Mikkoa pitivät renkimiehetkin vertahisenaan, edessä ja takana häntä kirottiin ahneeksi, koronkiskuriksi ja verenimijäksi. Toisenlaista virttä veisattiin Herttalaisista. — Oskarista tosin oli tullut tuhlari ja juoppo, mutta viina ja olut olivat tehneet kylässä niin suuria tuhotöitä, ett'ei ketään erittäin voitu sormella osottaa. Uhreja löytyi lähempänäkin, ett'ei niitä tarvittu Herttalasta saakka etsiä. Jos joku oli niin onnellinen, että oma lapsi pelastui, niin vei olut uhrikseen veljen, tai jonkun muun sukulaisen. Siten juoppouden suhteen ei yksi ollut onnellisempi kuin toinenkaan. — Herttalan isäntävainajata oli kunnioitettu vapaan talonpojan esikuvana. Ymmärtäväisenä ja kunnollisena maanviljelijänä oli hänellä ensimmäinen kunniasia kylän isäntäin joukossa. Kunnioitus kulki perintönä leskelle ja lapsillekin, ja Jukan ansio oli, että kunnioitus viime vuosina oli pikemmin noussut kuin laskeutunut. Herttalaisten kannalle pyrki jokainen isäntä maanviljelyksessä ja karjanhoidossa, sillä Herttalan pelloissa oli aina leveät ojat, paksu ruokamulta ja pitkä laiho; samoin oli siellä myöä maitoa, voita ja juustoa ympäri vuoden. Lyhyesti sanoen olivat Herttalaiset vielä samassa kunniasa kuin isäntävainajankin aikana. Se tuli aina ilmi. Hurjat renkipojatkin, jotka, aikamiesten esimerkkiä seuraten lausuilivat Mikolle törkeitä sukkeluuksia, panivat Herttalan emännän ja tyttären lähellä kauniimmat puolensa näkyville. Herttalan talo oli heille, kuten se oli aikoinaan Jukallekin ollut, ihmeellinen kuninkaanlinna.

Yleiseen kunnioitukseen Herttalaisia kohtaan vaikutti myöskin velattomuus suuresti. Kauppiaan rouva huomasi sen ja pani kymmentuhantisen velkakirjan uloshakuun, asianomaisille tietoakaan lähettämättä.

— Minä näytän, kuka tässä ylimmäisenä istuu, sanoi hän miehelleen.
Millähän luulevat maksavansa?

— Milläpä sen maksavat? tuumi kauppias. Kukkarossa ei niillä ole, ja lainaksi ei ne mene hakemaan. Siitä tulee kirjoitus ja ryöstö.

— Ja kylä on köyhiä raukkoja täynnä. Ahdas näköpiiri ja kaiken korkeamman katsantokannan puute estivät kauppiasta näkemästä, mitä merkillistä hänen ympärillään viime vuosina oli tapahtunut. Hän eli vaan kootakseen rahaa ja rikkautta, pieninkään valo ei päässyt paistamaan hänelle, ajatuksensa kun alituisen rypivät omanvoiton ja aineellisuuden loassa. Hän oli tavallaan eläimen kannalla. Hyvä ja paha, onnellisuus ja onnettomuus, eli kaikki se kirjavuus, joka muodostaa ihmiselämän, pysyi hänelle salattuna arvoituksena. Alhainen sielunsa ja ahne luontonsa oli sidottu rahaan niin monella siteellä, ett'ei edes silmänräpäyksellinen irtautuminen voinut tulla kysymykseen. Menestys ja onni olivat hänessä kasvattaneet itseensä luottamista ja jonkinlaista henkistä ylpeyttä. Kaikkeaa uutta hän vaistomaisesti vihasi ja halveksi. Mielipiteensä, jos niitä semmoisiksi saattaa sanoa, koska pikemmin olivat kehittyneitä viettejä, piti hän ihmisviisauden summana. Ja ne olivat samat, kuin hänellä oli

nuoruudessaankin. Eläminen rikastumatta on sama, kuin uiminen koskaan rantaa saavuttamatta, se oli vieläkin hänen mielilauseensa. Päätän siitä ahneudesta ja viekkaudesta, jota hän osotti, kun tuli kysymykseen voittaa markka sieltä, penni täältä, olisi outo luullut hänen henkensä riippuvan juuri niistä samoista kolikoista. Suuressa rikkaudessaankin oli hän köyhä!

Talonpoikain sekä aineellinen että henkinen tila oli jo ilahuttava. Kulunut vuosikymmen oli tullut käänneajaksi koko pitäjälle. Joka taholla herättiin edistymään. Uusia kansakouluja perustettiin toinen toisensa jälkeen, ja yhteisiä asioita ruvettiin harrastamaan innokkaammin. Sanomalehdet tulivat välttämättömän tarpeellisiksi joka kylässä, niitä luki nuoret ja vanhat, ja niistä virtasi valoa mataliinkin majoihin.

Oli juuri se aika käsissä, jolloin syvät rivit alkoivat herätä unesta.

Taloudellinen tila ei suinkaan ollut heräville suotuista. Viljaa myötiin vielä polkuhinnasta, joten markka oli isännille kahta ahtaammalla kuin ennen, ja kuitenkin kasvoivat työväen vaatimukset vuosi vuodelta. Mutta huolimatta taloudellisesta pulasta ryhdyttiin innokkaasti työhön, rahamenoja ei nureksittu, veroja ei valitettu suuriksi. Samalla kun talonpojat tunsivat suonissaan suurta elinvoimaa, oppivat he itsenäisesti ajattelemaan. Monet seurat ja kokoukset muodostuivat ajatusten voimisteluharjoitukseksi. Myöskin ne rakensivat yhdyssiteitä jäsenten välillä ja tekivät siten hajanaisesta vahvan kokonaisuuden. Kunnan asioissa oli tähän asti ollut herroilla valta, mutta kun talonpojat heräsivät, ottivat he kauniisti vallan itselleen; he eivät enää suostuneet olemaan alaikäisiä ja johdettavia niissä tärkeissä asioissa, jotka suorastaan koskivat heitä ja heidän hyvänsä. Edistys oli jokaisen tunnussanana.

Nuori sukupolvi riensi vanhojen edellä valoa kohden. Pidettiin arpajaisia ja iltahuvia, perustettiin kirjastoja, luku- ja sanomalehtiyhtiöitä. Talonpoikaisista kodeista lähti lahjakkaita nuorukaisia opin teille, ja he sytyttelivät sydämiä tuleen. Moni harmaahapsinen vanhus tuli herätetyksi koulupojan kautta, monelle siskolle näytti veli ihanan isänmaan, ja ihmeekseen kuuli moni kyntömies nuoren ylioppilaan pukevaan sanoiksi juuri sitä, jota hän oli salaa sydämessään tuntenut auran jäljessä astuessaan ja lintujen viserrystä kuullessaan.

Tämmöisenä mahtavana herätyksen aikana ei raittiusliike voinut olla löytämättä pitäjään, jossa viinan ja oluen tuhotyöt olivat yhtä surkeat joka kylässä. Se tuli kuin väkevä tuulenpuuska ja voitti kokonaisuudessaan mielet. Sivuseikoista tosin väiteltiin ja riideltiin, mutta itse aate, yleinen raittius, myönnettiin jaloksi, jopa mahdolliseksikin toteuttaa käytännössä.

Kauppias ei lukenut sanomalehtiä, joten hän pysyi täydellisessä tietämättömyydessä viimeiseen hetkeen saakka. Saatuaan joiltakuilta liikkeesen perehtymättömiltä hajanaisia tietoja uudenaikuisista ihmisistä, jotka juhlallisella lupauksella luopuivat juovuttavien juomien nautinnosta, nauroi hän makeasti. Kaikki oli muka ilvettä, koirankuria. Kun asiasta kuitenkin ruvettiin meluamaan yhä enemmän, täytyi kauppiaankin koettaa saada parempi selko raittiusmiehistä ja heidän aikeistaan.

— Mitä menninkäisiä ne oikein ovat? kysyi hän eräältä isännältä, josta muutamassa vuodessa oli tullut etevä ja melkoisilla tiedoilla varustettu mies. Eihän niitä ole ennen kuultukaan.

— Ei tänne syrjäkylään kuulu mikään asia liian aikaisin, vastasi isäntä. Ulkomailla on raittiusmiehiä ollut jo kauan, ja siellä he ovat kasvaneet suureksi joukoksi.

— Älkää hittoja! Ovatko sitte ulkomaan ihmiset hassuja?

— Sitä minä en luule. Päinvastoin ovat he monessa asiassa viisaampia kuin me, ja yhteisissä oloissakin paremmin edistyneitä kuin me täällä kaukaisessa pohjolassa. Mutta me kämmimme hiljaa perässä ja panemme tarkoin muistiin kaikki ne paikat, joissa he ovat lyöneet pänsä seinään.

— Keitähän täältä meidän kylästä on mennyt seuraan? Varmaankin Kaaren uusi isäntä, joka kaiken kummallisen perässä juoksee.

— Kaaren isäntä on älykäs mies, älykkäämpi kuin minä ja te yhteensä.

— Nuorten äly ei kannata kiitosta, vanhana mies vasta tunnetaan. Arvasinhan minä, että se meni seuraan ja vei mukanaan, ketä sai.

— Eipä mennyt, eikä ole meidän kylästä kukaan mennyt.

— Mitä hyvää siitä seurasta sitte on?

— No se on sillä tavalla, selitti isäntä, joka monissa kokouksissa oli oppinut itsenäisesti ajattelemaan, ett'ei raittiuslupaus ole saavuttanut täällä meidän kylässä puoltajia. Ei juoppoa auta se, että hän menee raittiusseuraan. Niinkauan kun olutta ja viinaa myödään, niinkauan niitä juodaankin. Poikkeuksia kyllä

voi löytyä, mutta niiden merkitys yleiseen raittiuteen, jota me ajamme takaa, on yhtä suuri kuin pisaran mereen.

— Voi velikulta, kuinka viisaasti puhut.

— Raittiit eivät kernaasti rasita omaatuntoaan lupauksilla, vaikka se olisikin suotava hyvän esimerkin vuoksi.

— Niin on asia, velikulta. Tänne meidän kylään sopisi rovastin ja lukkarin tulla koulua käymään.

— Mutta itse aatteen me hyväksymme ja seurallisten lupauksistakin olemme ottaneet noudattaaksemme tehokkaimmat kohdat. Tästä lähin ei kukaan isäntä tuo juovuttavia juomia kaupungista paraalle ystävälleenkään, ja pidoissa tulee käytäntöön kannu-olut pullo-oluen ja muiden karvaiden juomien sijaan.

— Nuo asiat on Kaaren isäntä teidän päähänne pannut.

— Ja viina- ja olutkauppojen suhteen olemme kaikki yksimielisiä. Sekä seuralliset että seurattomat katsovat niiden hävittämisen välttämättömän tarpeelliseksi, jos elää aiotaan ja edistyä tahdotaan.

— Mutta olutkauppojen suhteen ainakin lyötte kirveenne kantaan. Herrat eivät suostu niiden hävittämiseen.

— Saamme nähdä.

Viikko tuskin ehti kuluneeksi edellä kerrotusta keskustelusta, kun jo kylän isännät eräänä päivänä lähtivät miehissä kuntakokoukseen. Edellä ajoi Kaaren isäntä, ja hänen rattaillaan oli tuo itsenäisesti ajatteleva isäntä; perässä tulijoilla oli heilläkin jokaisella naapuri tai tuttava rinnalla. Näkyi, että heillä kaikilla oli yksi tie, yksi asia.

Istuen puodissa näki kauppias isäntäin ajavan kirkolle päin. Hän vihasi vaistomaisesti Kaaren isäntää, vaikka vältti tuoda vihaansa näkyville. Kurkistaissaan lasin lävitse maantielle mutisi hän:

— Jos kukaan ihminen maailmassa kaivaisi minulle mielellään haudan, niin tekisi sen juuri tuo Kaaren isäntä. Mitähän vehkeitä sillä nyt taas on?

Tuohon tapaan jatkettuaan mutinaa kotvasen aikaa meni kauppias saliin, rouvan luo. Tämä istui sohvalla ja luki kirjettä, jonka oli saanut Ainun sulhaselta.

— Mitä siellä kirjeessä Franssista sanotaan? Kauppias istui sohvan toiseen päähän ja katsoi uteliaasti rouvaa.

— Franssi paranee, taudinkohtaukset käyvät yhä harvemmiksi, jota säännöllisempää elämää hän viettää, vastasi rouva. Niin kirjoittaa tuomari. Ainu tahtoo viettää häät tänä kesänä ja ... voi sitä Annaa jumalatonta!

— Epäiletkö että hän...?

— En minä epäile, minä annan vaikka silvota sormeni sen päälle, että Anna tartutti Franssiin kaatuvan taudin.

— Mutta kun ei hänessä itsessäänkään...

— Ole vaiti, rouva taas keskeytti kärsimättömästi, ei sinun älysi riitä tämmöisiin. Kaatuvaa tautia voi toiseen ihmiseen tartuttua, vaikk'ei itsessä olekaan, sitä voi hankkia muilta. Ei tarvita kuin pisara...

— Sitä vaahtoako?

— Juuri sitä, yksi pisara vaahtoa kahvin tai muun nautittavan sekaan, sillä se on tehty. Heti keväällähän Franssikin kaatui ensimmäisen kerran. Anna kosti, kun näki ett'ei tullutkaan naimista. Hänen toimestaan kai kelloa soitettiin niin kauas kuin mahdollista. Ja semmoinen rikas ja rakas tyttö sitte antoi kaatuvan taudin tähden rukkaset Franssille. Mutta kyllä minäkin osaan kostaa. Minä palkkaan jonkun heittäämään varia vettä Annan-silmille.

— Varo, ett'et puhu muiden kuullen tuommoisia. Kaaren isäntä on Annan veli, ja sinä tiedät mitä seuraa, jos hänelle kerrotaan noita puheitasi.

— Ei köyhä kirkonvaivainen mitään voi. Talokin on velkana.

— Ei se siihen kuulu, kyllä köyhäkin vihata voi ja paha suoda. Äskes hän näkyi laahanneen isäntiä kanssaan kirkolle päin, arvatenkin johonkin kokoukseen. Paha henki niitä seuroja ja kokouksia, joiden

kanssa ihmiset tähän maailman aikaan ovat ihan hulluina! Jumala tiesi, mitä niistä lopulta seuraa.

— Ei niistä mitään seuraa, menkööt kokoukseen tai kokouksen taakse; ei köyhät raukat mitään aikaan saa.

— Hm! Riston pitäisi jo joutua kotiin, joll'ei vaan ole tiellä ruvennut ryypiskelemään.

— Ei se mikään taattu mies ole. Moittivat, että panee vettäkin sekaan.

— Sittehän sietävät useamman ryyppyn. Risto hyötyy, ja minä hyödyn.

Risto, kauppiaan nykyinen kätyri, oli viisas ja viekas. Hänen johtamana kukoisti liike paremmin kuin koskaan ennen ja tuotti myöskin suurempaa voittoa, sillä viinassa oli vettä lähes kolmas osa; sitä annettiin ainoastaan lapsille, jotka eivät kelvanneet todistajiksi. Pitäjän uutta nimismiestä, joka alituisesti ahdisteli salakauppiaita ja viinan kuljettajia, oli hän monta kertaa vetänyt nenästä. Keinot olivat monenmoiset. Useimmiten tuli vanha veijari viinakuormineen kirkonkylän lävitse yöllä, jolloin valpas virkamies nukkui. Edellinen matkansa oli tullut naurun-aiheeksi koko pitäjälle ja suureksi häpeäksi nimismiehelle ja hänen kotkansilmilleen. Risto tuli nimittäin kotiin vaaralliselta matkaltaan sydänpäivällä. Nimismies sattui juuri silloin seisomaan kartanolla, ja hän näki rattailta lootia, anturanahkaa, nuoraa ja sen seitsemää lajia, kuten kauppiaan tavarakuormassa ainakin. Risto käveli vakavana miehenä hevosen rinnalla. Tultuaan nimismiehen kohdalle lausui hän hyvänpäivän ja tiedusteli samassa, mikä aika päivästä oli kulumassa. Kello on kaksitoista, huusi nimismies. Risto, jolla oli hyvät leuat, vastasi: Nyt ei herra vallesmannin kello käykään tarkasti! Sitte tuli sana, että se olikin viinakuorma. Silloin oli nimismies kynsinyt korvansa juurta ja kiroten vakuuttanut, että joll'ei Risto seuraavalla kerralla kulje pilviä pitkin kotiin, joutuu hän kiinniottoon.

Uhkaus kerrottiin kauppiaallekin mutta hän ja Risto löivät älynsä yhteen. Viimeksi mainittu oli jo edellisen päivän aamuna lähtenyt matkalle, ja vasta tänä aamuna piti hänen palata. Nimismiehen nukkuessa makeinta aamu-untaan piti Riston ajaa kirkonkylän lävitse ja siten taaskin päästä ehjin nahoin kotiin.

— Liiaksi Risto sittekin viippy. Kauppias katsoi kelloonsa ja rupesi kävelemään rauhattomasti edes ja takaisin. Kun ei vaan olisi piru merrassa.

— Sitä minä en pelkää, tuumi rouva. Kuuden ajoissa nimismies vielä nukkui kauniisti.

— Mutta jos Risto olisi kuuden ajoissa ajanut kirkonkylän lävitse, olisi hän nyt jo kotosalla. Kun ei vaan pirun kello olisi tänäpäpä käynyt tarkasti.

Kauppias odotti hukkaan koko päiväsydämen.

Illanpuolella palasivat isännät. Harmaalla hevosellaan ajoi Kaaren isäntä taaskin edellä; hän poikkesi puotiin toverinsa kera, osti sikaareja, rautanauloja ja kirjoituspaperia. Antaessaan tulta isännille kysyi kauppias!

— Mikä kokous siellä taas oli?

— Kuntakokous, vastasi Kaaren isäntä. — Oliko tärkeitä ja sattuvia asioita esillä?

— Oli maarkin, viinat ja oluet siellä olivat kysymyksessä. Talonpojat ja herrat tappelivat niin, että sitä oli hauska katsella ja kuunnella; ajatukset löivät oikein sylipainia.

— Arvaan minäkin sen. Talonpojat tahtoivat hävittää pitäjän olutkaupat, mutta herrat eivät suostuneet.

— Suostuivatpa.

— Älkää peeveliä!

— Herrain oli pakko suostua, sillä he jäivät äänestyksessä vähemmistöön.

— Ai peeveli! Talonpoikia oli paljon.

— Pitäjän kaikki isännät. Olvilat päätettiin hävittää joka kylästä. Uudenvuoden päivästä alkaen ei olutta enää myödä muualla kuin panimossa ja pitäjän kievariloissa. Ja sitte isännälle, jonka maalla harjoitetaan viinakauppaa, määrättiin neljänkymmenen markan sakko.

— Mutta hullun päätöksen teitte, ainakin oluen suhteen. Totta kai olutta täytyy saada myödä, koska sitä kerran suvaitaan valmistaakin; Jumala on sen asettanut maailmaan niinkuin veden ja kaljankin. Olutpanimo on paronin pelto. Mitä te sanoisitte, jos äkkiä tulisi laki, joka kieltäisi teitä myömästä viljaa,

voita ja mitä aitoissanne on?

— Semmoista lakia ei tule, sillä ihmiset eivät elä syömättä.

— Ja leipä on Jumalan asettama, lisäsi toveri, mutta olut ja viina ovat paholaisen keksimiä; ne vievät ihmiseltä sielun ja ruumiin. Viinatta ja oluetta eläisi nuorin veljeni tänäkin päivänä. Ajaessaan kumoon rattaat ja hevosen oli hän juovuksissa. Isku, jonka sai kumoon kaatuessaan, vei häneltä hengen, mutta iskun vaikutti olut ja viina. Selväpäisenä ei hän milloinkaan lyönyt hevoista, eikä milloinkaan ajanut hurjasti, mutta olut ja viina tekivät hänestä pedon. Kuinka niitä sitte voitte väittää Jumalan asettamiksi? Paholainen ne on keksinyt niiden ihmisten tähden, joita ei muilla keinoilla saa valtaansa.

Kauppias huomasi vaikenemisen parhaaksi.

Tekosyyllä, ett'ei lootassa ole pieniä rahoja, esteli hän ottaa Kaaren isännältä maksoa.

— Annetaan olla toiseen kertaan, sanoi hän, sillä minä juuri äsken korjasin pienet rahat. Käyttehän te usein meillä.

— Maksetaan pois, selvä on aina selvä.

— Sama tuo. Kauppias otti setelin, meni saliin ja toi sieltä pieniä rahoja. Rouva tuli hänen perässään ja jäi kynnykselle seisomaan.

— Tässä on takaisin. Kauppias luki rahat tiskille ja mainitsi samassa summan, joka ostoksiin meni.

— Mitenkä sitä niin paljon meni? Kysyjä näytti hyvinkin hämmästyneeltä.

— Eihän sitä paljoa mennyt. Sikaarit maksoivat kaksikymmentä penniä, rautanaulat markan ja paperi yhdeksänkymmentä penniä. Selvähän se on.

— Mutta tehän otatte sata prosenttia voittoa, eli toisin sanoen viette rahat ja kukkarot.

— Elää minunkin täytyy. Tavaroissa seisoo suuria summia kiinni.

— Olkaa tulematta meille, tiuskasi rouva. Että tuommoiset kehtaavat, kun eivät muut paremmatkaan. Emmehän me tyrkytä teille tavaroitamme. Ostakaa muualta.

— No, no, hyvä rouva, Kaaren isäntä naurahtoen virkkoi. Kyllä minä kuulen hiljaisemmankin puheen.

— Kehtaatte moittia ja morkata, niinkuin hyvätkin! Rouva poistui saliin, mutta paiskasi oven täydellä voimalla perässään kiinni.

— Olkaamme ystäviä, sanoi kauppias? Mitä me miehet huolimme akkain puheista? Entä muita kuulumisia kirkonkylästä?

Ei sieltä erittäin mitään kuulu. Nimismies vainenkin, otti tänä aamuna takavarikkoon Riston viinat, viisikymmentä kannua.

Kauppiaan kasvot muuttuivat hiilimustiksi.

— Olvilan ohi ajaessamme makasi Risto pihalla pitkänään, arvattavasti perin humalassa. Minulle joku sanoikin, että miesparka häpeää tulla kotiin, kun ei rattailta hölkykään viinatynnyri.

— Sehän koko koira herraksi ja virkamieheksi, kauppias vihdoinkin änkytti. Pohjanmaalla saisi semmoinen nimismies puukkoa, että kyllä muistaisi toisen viinat vieneensä.

— Hm! Täällä emme häntä ainakaan puukota. Päinvastoin aikovat raittiusmieliset ostaa hänelle jonkun lahjan, siten osoittaakseen julkista kiitollisuutta valppaalle virkamiehelle. Kultakello lie sopivin, se kun useimmiten käy tarkasti! Kai tekin annatte markan...

— Vai lahjat vielä sille koiralle, vai vielä kultakellot. Ja Risto, senkin sika, rupesi sitte juomaan...

— Minkä suruissaan ja häpeissään enää tekee? Isännät menivät ulos, ja rattaille noustessaan virkkoi Kaaren isäntä:

— Paimenessa ollessamme saimme me pojat kerran kyyn elävänä kiinni, panimme sen pihtiin, annoimme sen sähistä ja pihistä siinä koko päiväkauden. Puodissa äsken muistui tuo tapaus elävästi mieleeni. Kauppias oli juuri kuin meidän kyykäärmeemme pihdissä.

— Hm! Täynnä vihaa ja myrkkyä, mutta voimaton vahingottamaan ketään.

Mikko oli ensi kerran elämässä kohdannut huono onni.

Pian se tuli toisenkin kerran tervehtimään häntä. Pari päivää kuuluisan kuntakokouksen jäljestä tuli Kaaren isäntä ostamaan häneltä taloa ja tarjosi siitä kelpo hinnan.

— Myökää minulle talonne, sanoi hän suoraan. Ette saa siitä vuokraa niin paljoa, kuin tarjoomani hinta kasvaa korkoa viidenkin mukaan.

— En saakaan. Kauppias rupesi miettimään tarkemmin.

Jollekulle muulle ostajalle olisi hän mielellään myynyt talonsa noin hyvään hintaan, mutta Kaaren isäntä häntä epäilytti. Entä jos suorien sanojen takana piilikin petos, kosto ja vaino? Entä jos koko talonkauppa oli pelkkä paula? Mutta tarjottu hinta oli ylen hyvä ... ja talo oli ylen huono, eli oikeammin sanoen ylen huonossa tilassa. Köyhä emäntä oli sitä hoitanut niin ja näin, ja velkoihin se sitte kokonaan meni. Vuokraaja, jonka hallussa se oli ollut kymmenkunta vuotta, oli köyhä ja kykenemätön, joten teki paljasta vahinkoa talolle ja pelloille. Mutta nyt tarjottiin talosta hyvä hinta.

— Ei kukaan järjellinen ihminen maksa teille siitä niin paljoa, kuin minä nyt maksan, sanoi Kaaren isäntä kaikella sillä suoruudella, joka oli hänelle omituista ja luontaista. Sitä on vuosikaudet viljelty huonosti ja rakennukset eivät nekään enää ole kehuttavassa kunnossa. Syksyllä loppuu nykyisen vuokra-ajan kontrahti, ja teillä ei ole muuta valittavaa, kuin joko nyt myötte talon minulle, tai otatte syksyllä uuden vuokraajan, ja alennatte vuokraa, jotta siinä voi alkaa elää. Jos nimittäin ette tahdo suoraa tappiota itsellenne.

— Mitä varten sitte te sitä haluatte niin kovasti?

— Sitä varten että sen maat sopii yhdistää Kaaren talon maihin, jok'ainoa kyynärä.

— Ai peeveli! Kaikki epäilykset jo katosivat. Sekö siinä olikin mattina?

— Juuri se. Tämä kauppa on semmoinen, että siitä voitamme molemmat.

— Selittäkäpä tuo tarkemmin.

— Kernaasti sen teen. Eikö ensiksikin tarjoomani hinta ole hyvä?

— Sitä en voi kieltää. On siinä hintaa sille talolle.

— Ei kukaan teille siitä niin paljoa maksa, eikä kenenkään sovikaan maksaa. Minä yksin voin maksaa siitä ylihintoja, sillä minä hyödyn siitä enemmän kuin kukaan muu. Parilla esimerkillä näytän sanani todeksi. Tätä nykyä on meillä kolme hevosta ja kaksi renkiä. Liiaksi siinä on kumpiakkin, mutta kiireisenä aikana ei riitä kaksi hevosta ja yksi renki. Ostettuani teidän talonne otan minä lisää korkeintaan yhden rengin ja kaksi hevosta. Tuloni suurentuvat kaksinkertaisesti, mutta menot eivät lisäännykään samassa määrässä; ne jäävät vähempään joka kohdassa. Sillä tavoin minä nyhdän siitä voittoa joka mutkassa. Että se tapahtuu ajan pitkään, ymmärrätte sanomattanikin. Hyvät heinämaat jo alussa osaksi korvaavat, mitä pelloista tulee tappiota. Aionkin ruveta parantamaan karjanhoitoa, jos lyötte kaupan valmiiksi.

— Miks'en löisi? Mutta velkakauppoja en mielelläni tekisi, nykyjään en ensinkään, sillä Ainun häät ovat tänä kesänä, ja minä olen luvannut vävylleni puhtaat rahat, viisikymmentä tuhatta. Miestä minussakin on. Köyhästä pojasta olen alottanut ja tämmöisiin varoihin olen päässyt. Jos teillä olisi...

— Minulla on rahat taskussa.

— Te taidattekin olla rikas.

— En minä rikas ole, mutta minulla on hyvä nimi.

Vielä samana päivänä tehtiin talonkauppa valmiiksi. Kaaren isäntä itse kirjoitti kauppakirjat, ja hän vaati rikkojaisiksi puolet kauppasummasta. Kauppias siihen empimättä suostui. Piirtäessään puumerkkiään kauppakirjoihin unhotti hän nimismiehen koiruudet ja kaikki muut ikävät. Mikko oli taas sama onnen mies, joka ottaa kärsimänsä vahingon kymmenkertaisesti takaisin.

— Ihmeen luja mies te olette, sanoi hän Kaaren isäntää ja otti pöydältä setelikimpun. Voi peeveli miten luja mies olette, puolet kauppasummasta panitte rikkojaisiksi.

— Asiat väliin vaativat lujaakin.

Kaaren isäntä korjasi kauppakirjat ja meni todistajain kanssa piämmiten pois. Ulkona sitte virkkoi:

— Te ette tiedä, miten väsynyt minä olen pelkästä mielenponnistuksesta. Vaikka näytin tyyneltä, kuohui ja kiehui vereni. Viimeiseen silmänräpäykseen asti epäilin. Kun hän oli piirtänyt kauppakirjoihin puumerkkinsä, ihmettelin ett'ei hän samassa repinyt niitä tuhansiksi kappaleiksi. Ja kuitenkin olin tyyni.

— Hätäileminen olisi tehnyt hittoja.

— Tämä talonkauppa oli minun edistymiselleni hengenehto. Mikko teki hyvän kaupan, mutta minä tein vielä paremman.

— Kaaren talosta tulee pieni kartano.

— Mennään meille juomaan harjaiskahvia. Kylässä on aina laulettu, ett'ei sitä miestä synny, joka Mikon pettäisi, mutta kyllä minä sen nyt petin. Vanha kettu muistaa myyneensä talon hyvästä hinnasta.

— Muistaa maarkin, jahka saa vähän tietoja.

— Iloinen hän oli, kun ei tarvinnut ostaa harjakannujakaan, vaikka sai tuhansia yhdessä erässä; mutta minä pelkään, että ilo tulee olemaan lyhyt.

Niin kävikin.

Saadakseen Oskarin velan maksetuksi oli Helma lähettänyt eräälle puuliikkeen harjoittajalle tiedon, että heillä löytyy metsää myöä. Heti kesän tullessa tuli Herttalaan tukkiherra, joka luki puut ja teki tarjouksen, kolme markkaa kannolta. Helma suostui tarjoukseen, mutta tinki kontrahtiin tärkeän ehdon, nimittäin että lähes koko kauppasumma eli kymmentuhatta markkaa piti heti maksettaman. Pieni sanakiista siitä syntyi, mutta Helma osasi, polttavaa rahantarvetta kuitenkin ilmoittamatta, ajaa hyvin asiansa, ja herra suostui siihenkin ehtoon.

— Turhaa on teidän naisten kanssa väitellä, sanoi hän ja kirjoitti mainitun maksuehdon.

Kontrahdin saatuaan lähti Helma heti Jukan hevosella kaupunkiin rahoja noutamaan.

Mutta herra meni salavihkaa kylän metsään, käveli ja kurkisteli siellä pari päivää. Sitte meni hän kylään ja poikkesi mennessään puotiin. Kauppiaan hiukset ihan nousivat pystyyn, kun kuuli että jokaisen talon metsässä löytyy yhdeksän tuuman vahvuisia puita niinkuin seinää.

— Möivähän ne joka mies jo metsänsä, sanoi hän, ja kasvonsa olivat mustat kuin pata.

— Siitä on jo enemmän kuin kymmenen vuotta, virkkoi herra. Harvennettu metsä ehtii kymmenessä vuodessa kasvaa paljon. Kyllä tämän kylän metsästä lähtee puita ja rahaa, jos vaan myövät.

— Paljonko arvaatte tulevan taloa kohden?

— Sitä on vaikea sanoa, sillä se riippuu siitä, miten kauppa tehdään. Mutta puita on perhanasti, ja hyviä puita. Liikkeen alkaessa, jolloin metsiä saatiin pilkkahinnoilla, ei niin tarkasti eletty, toinen hutilo enemmän, toinen vähemmän. Joka täällä on työtä johtanut, ei ole liioin tarkkaa tehnyt; paikoittain ei ole viety muuta kuin mastopuut. Perhanan hyviä ovat tämän kylän metsät.

— Älkää hitossa.

— Minkämoisissa varoissa täällä talot ovat?

— Huonoissa, peräti huonoissa, isännät ovat köyhiä kuin kirkon rotat. Kyllä he myövät vaikka seiväspuutkin. Paljonko Herttalan metsästä tulee rahaa?

— Tulisihan sieltä paljonkin, mutta ne eivät myö kaikkia. Isäntärenki jätti suuren kulman, johon ei saada sattuaakaan, ja tytär pidätti itselleen oikeuden lopettaa, jos hän niin tahtoo, hakkuu heti, kun kymmentuhannen markan edestä on otettu puita. Semmoisia metsiä kuin täällä en ole eläissäni tavannut, paljasta korpea ja puut yhtä paksuja latvasta kuin tyvestäkin. Älkää sitä sentään juosko isännille kertomaan.

— Olkaa turhia puhumatta, mitä siitä tulisin paremmaksi? Käykää sisään juomaan lasi olutta.

— Kiitoksia! Minä kuulun raittiusseuraan! Herran mentyä tapaamaan kylän isäntiä päästi kauppias vihansa valloilleen. Hän repi tukkaansa ja kiroili yhteen sijaan puolen tuntia. Tavattuaan rouvan ruikutti hän:

— Voi suurta surkeutta! Kaaren isäntä sai minulta talon ilmaiseksi. Puodissa kävi äsken tukkiherra, joka Herttalan metsää ostelee, ja hän tuli tänne kylään tekemään kauppoja isäntäin kanssa. Niillä kerjäläisillä on jok'ainoalla metsiä myydä. Ja minä hullu ennätin myöä taloni, metsineen päivineen.

Kirottu mies se Kaaren isäntä. Puheli minulle hevosista ja heinämaista, vaikka metsät ja tukit paloivat mielessä. Se vasta on kirottu mies.

— Enkö minä kieltänyt sinua ryhtymästä hänen kanssaan kauppoihin? virkkoi rouva vihoissaan. Ennen minä olisin heittänyt taloni vaikka mereen, ennenkuin vihamiehelleni olisin sen myönyt. Kun hyvin sopii, saa hän rahaa metsästä niin paljon, että pääsee eroon kaikista veloistaan, ja Anna on kuin kahden talon emäntä tietenkä. Kuka heitä sitte jaksaa katsella?

— Voi tätä turhuutta! Velkakirjankin panimme liian myöhään liikkeelle. Helma saa metsästä rahaa niinkuin lantaa; ei ne kiipeliin joudu. Piruko niillä luuli olevan niin suurta metsää jäljellä?

— Joutuvat ne kovaan kiipeliin. Ensi viikolla tulee kuvernörin päätös, ja silloin maksa pois! Mutta mistä saada rahat? Sukulaisten luo eivät kehtaa mennä, ja rikkaita tuttavilla ei ole tässä kylässä, eikä muuallakaan. Kun nimismies siellä kävi välipäätöksen kanssa, pääsi emännältä itkku, mutta ensi viikolla ajaa nimismies uudestaan oven eteen, ja sitte ei päästäkään enää itkulla. Tarvitaan rahaa, mutta sitä ei talossa ole, eikä saadakaan, ennenkun arvatenkä talvella. Kovaan kiipeliin ne joutuvat.

— Jospa joutuisivat. En minä odota tuntiakaan. Vuotta ennen jo olisi tarvinnut hätyyttää heitä, mutta kun Helma rupesi velan takaajaksi, niin eihän sitä raskinut heti. Mutta nyt on jo aika. Tuleehan kirjoitus kuitenkin, vaikk'ei ryöstöä tulekaan. Hyvää tekee jo sekin.

— Siinä Herttalan emäntä taas saa hautoa päätään kylmällä vedellä, kun nimismies on mennyt ja kirjoihinsa kirjoittanut eläimet, laihot ja muun irtaimiston. Eikä tule rahoja, vaikka Helma kiireesti kirjoitti tukkiherran perään heti kun välipäätöksen saivat.

— Ennen se jo kirjoitti. Herra käveli jo metsää, kun nimismies sinne meni. Mutta heti illalla sitte syntyivät kaupat. Olisi herra asunut täällä lähempänä, että olisimme ulottuneet kuiskaamaan hänelle pari sanaa korvaan, ei sitte lapiolla olisi tarvittu luoda rahaa, kuivuneet ne olisivat puoleen.

— Eihän ne itse saa rahoja pitää, meillehän ne tuodaan.

— Se on totta. Ja parin vuoden perästä kysyn minä Kaaren isännältä, arvaako hän kenen kukkaraan isäntäin rahat ovat pysähtyneet. Luulen, että hän osaa vastata kysymykseeni.

Seuraavana päivänä matkusti kauppias kaupunkiin ja toi sieltä monta hevosenuormallista helppoa ja huonoa tavaraa; kattuuneja ja trikoitakin oli kahtakymmentä eri lajia. Kauneimmat tavarat, jotka enin silmää houkuttelivat, asetti hän näkyville. Eräs isäntä tuli puotiin terästä ostamaan kauppiaan juuri levitellessä kauneita tavaroita seinille.

— Iloitaan ystävät, sanoi hän isännälle. Nyt tulee ilon aika.

— Mikä ilon aika? kysyi isäntä.

— Hä kun metsiänne myötte ja suuria rahoja saatte. Jo tässä on köyhyyttä kärsittykin. Paljonko saatte käsirahoja mieheen?

— Käsirahoja, hm! Kyllä nyt saatte iloita yksin, me emme myö puutakaan tänä vuonna, emme vielä toisenakaan.

— No helveti! Paremmi en taida sanoa teille. Eikö rahaa kelpaa ottaa silloin kun sitä saa?

— Kyllä joskus, mutt'ei aina. Talonpojan pitää elää maanviljelyksellä ja karjanhoidolla, niihin hänen tulee luottaa. Helposti ansaittu raha, kuten metsänhinnat, hupenee käsistä ett'ei tiedäkään ennenkuin on viimeinen penni mennyt. Sitte ei ole kuin haikea mieli jäljellä. Eikä suuret rahasummat vaikuta terveellisesti talonpojan tapoihin. Kun on rahaa isommissa määrissä, tekee mieli yhtä ja toista turhaa, mutta kun metsä saa olla pystyssä, kasvaa se suureksi pääomaksi, josta hädän hetkenä voi saada apua. Me olemme käyneet kovaa koulua viimekuluneena vuosikymmenenä, emmekä enää myö ja osta niinkuin viimeistä päivää.

— Voi tarhapöllöt teitänne, kun kuuntelette Kaaren isännän lipotuksia. Voi vietävä teidän järkeänne! Ihan tupaan tullaan rahaa tarjolle, ja te ette huoli, vaikka velka kasvaa miehen korvien tasalle.

— Unhotatte että metsäkin kasvaa. Senkin unhotatte, että viime vuosina on jokainen velkahinen isäntä maksanut velkansa korot, onpa joku vähentänyt pääomaakin. Muiden mukana maksoin minäkin korkojen lisäksi pääomaa sata markkaa. Tänä vuonna aion maksaa kaksisataa. Sanokaa vaan meitä tarhapöllöiksi, mutta metsiä emme myö. Poikivia lehmiä, nuoria hevosia, viljaa ja karjantuotteita kyllä myömmä. Ostakaa itse talo ja koettakaa ruveta elämään sen tuloilla, niin saatte kokea, kelpaako siihen toimeen tarhapöllö. Seistä täällä puodissa, nylkeä ihmisiä ja siten rikastua, siihen ei syvää viisautta tarvita. Mutta saada pieni talo siihen kuntoon, että siinä voi suuri perhe elää ja edistyä, siihen tarvitaan

miehen mieltä, vaimon tarkkuutta. Isäntä otti tiskiltä teräskappaleen, sylkäsi lattiaan ja lähti ovesta ulos.

Yksin jäätyään rupesi kauppias kiroilemaan koko kylän isäntiä.

Saman päivän ehtopuolella tuli Herttalan Helma puotiin ja virkkoi iloisesti:

— Minä tulin maksamaan sitä velkaa, tuokaa velkakirja tänne.

Kauppias hätääntyi, eikä osannut vastata mitään.

— Tuokaa pian; minulla on kiire.

— Tule saliin istumaan, sanoi kauppias hädissään. En minä nyt saa velkakirjaa käsiini.

— Kenellä se sitte on?

— Jos Franssi erhetyksessä otti sen mukaansa kaupunkiin. Käy istumaan saliin.

— Ei minulla ole aikaa. Kirjoittakaa kuitti, että velka on maksettu, ja hakekaa joku todistajaksi.

— Kenenkä tässä sais? Kaaren isäntä näkyy tuolla kyntävän perunamaata. Jos ma käsken hänen, hän osaa kirjoittaa.

— Käskekää.

Kauppias meni rapulle ja huusi Kaaren isäntää, joka kynti perunamaata harmaalla hevosellaan, tulemaan heille.

— Tulkaa tänne, sanoi hän, täällä vähän tarvittaisiin teitä.

Kaaren isäntä kynti sahrat kiinni, pani ohjokset lyhyelle ja meni puotiin.

— Mennään saliin, käski kauppias taaskin.

— En minä tule liikaamaan huoneitanne, kielsi Kaaren isäntä.

Näettehän, miten olen savessa ja loassa.

Samassa hän näki Helman. Tämä seiso melkein kätöksessä ja luki rahoja, ihka uusia seteleitä. Hän loi hätäisen silmäyksen äsken tulleeen, ja sitten levisi hieno puna hänen kasvoilleen, ja katseensa näytti hämmästyneeltä.

Esittelemättä tervehtivät he toisiaan; Kaaren isäntä ensiksi ojensi suuren kätensä. Hänkin joutui hämille nähdessään ensi kerran naisen, josta Anna oli niin paljon puhunut. Lopettaakseen kiusallisen äänettömyyden virkkoi hän leikillisesti:

— Täälläkö se rikas tyttö onkin, jota minä olen ikäni etsinyt.

Lausujan olento vaikutti, ett'ei sukkeluus kuulunut julkealta Helman korvissa. Hän vastasi yhtä leikillisesti:

— Ja niin ahkeraan, että hiki on hatussanne. Samassa hän punastui enemmän. Kaunis mies, joka unessa ilmaantui kääpiösulhasen sijaan, seisoi ilmielävänä hänen edessään. Siniset silmät, keltaiset hiukset, roteva ja kehkeytynyt vartalo, kaikki olivat ihka samat. Yksi pieni virhe toki oli muistikuvassa. Musta pilkku vasemman korvan lähellä, johon Helman huomio oli erittäin kiintynyt silloin, kun kätensä ojensi ja vihkituoliin astui, ei ollutkaan suuri ja häiritsevä...

— Hirmuisen paljon teillä on rahaa. Kenelle ne annatte?

— Minulle, hyvälle miehelle ne annetaan, vastasi kauppias. Te kun kykenette kynään, kirjoittakaa kuitti. Mutta käydään saliin, ei meillä peikkoja ole.

— En minä tule, kielsi Helma taaskin. Kirjoittakaa kuitti, että minä olen tänäpäpä maksanut kauppiaille veljeni velan, kymmenentuhatta markkaa. Velka on koroton, joten olemme kuitit. En minä ainakaan tiedä mitään muuta.

— Ei muuta olekaan, todisti kauppias. Selvät me sitte olemme.

— Tässä rahat, lukekaa, onko oikein. Helma työnsi suuren seteliläjän kauppiaan eteen.

Tämä ensin antoi Kaaren isännälle kirjoitusvehkeet ja rupesi sitte lukemaan rahoja. Kädet vapisivat, silmät kiiluivat ja kasvoille levisi onnellinen hymy. Rahain lukeminen oli hänelle jumalain nautintoa.

— Oikein on. Käsi, joka piteli setelejä, vapisi niinkuin kuolemaan tuomitun.

Puumerkkiäkin kirjoittaissaan kuittiin vapisi hän kättään yhtä väkevästi.

— Nyt on kaikki hyvin ja oikein. Käydään nyt sisään.

Mutta pyydetyt eivät suostuneet tulemaan. Asiansa suoritettuaan lähti Helma heti pois, ja Kaaren isäntä jouduttihe hänen kanssaan. Maantiellä sitte kysyi Helmalta:

— Miksi lopetitte seurustelemisen Annan kanssa heti kun minä tulin tänne? Ette ole kertaakaan käyneet meillä.

— Eihän Annakaan ole tullut meille, vastasi Helma. Ja tiedättehän, että veljeni on heikkona sairaana. Tuskaa teki, että pääsin nytkään lähtemään, mutta kun ei äitini millään ehdolla suostunut tulemaan, täytyi minun tulla.

— Älkäämme riidelkö näin ensi kerran tavatessa. Tänään iltapäivällä en ole vielä juonut kahvia, ja Anna odottaa minua. Menkää edellä meille, minä sidon hevosen lujemmasti kiinni ja tulen sitte perässä.

— Kauniistihan se seisoo. Tulkaa kanssani, ett'en saa toruja.

— Syyllisellä on aina paha omatunto. Käydään sitte.

He lähtivät yhdessä käymään.

— Mitenkä nuori Miekkonen jakselee näin kevätkiireillä? kysyi Kaaren isäntä. Sitä miestä ei näy täällä kylässä päin koskaan.

— Hyvin siellä jaksetaan, vastasi Helma. Anni muutti tänäpäpä vanhan Miekkosen naapuriksi. Mummon tuli tyttöään niin ikävä, että huone täytyi muuttaa. Hän ei ikävänsä kenellekään ilmoittanut, mutta mylläri ja vaimonsa huomasivat, että hän salaa itki ja suri. Tämä päivä on Annille ja vanhalle Miekkoselle ilon päivä.

— Eikö sinne jo kohta tule ristiäisiä?

— En minä tiedä. Mitä varten sitä kysytte?

— Minun pitäisi päästä kummiksi, ensimmäisen kerran...

— Taidatte olla Jukan kanssa hyväkin tuttava?

— Olemmehan me vanhoja tuttavia. Hautausmaalla tapasimme toisemme jo silloin kun Jukan äitiä haudattiin. Silloin ei Annalla ja minulla ollut vielä äitipuolta. En tiedä, miksi kohtaous jäi mieleeni haihtumattomaksi. Jos olisin piirustaja, muistaisin tehdä vielä nytkin Jukan kuvan, niin ehjän ja tarkan, ett'ei suinkaan virhettä tulisi. Punaruutuinen takki, harmaa saali, suuret saappaat, avomieliset ja hiukan typerät kasvat, kaikki nuo jäivät ainaiseksi mieleeni. Silloin näin teidätkin.

— Minutko? Nyt muistatte väärin.

— Ihan Herttalan Helman minä näin. Hän istui miellyttävän näköisen, mustatukkaisen pojan rinnalla; poika oli muistaakseni kauppiaan Franssi. Reessä oli vielä veljenne ja joku muu tyttö, mutta heitä en tullut katsoneeksi tarkkaan.

— Teilläpä on hyvä muisti.

— Joku tapaus on semmoinen, ett'ei mene koskaan mielestä. Ei ihmekään, että Jukan kuva on pysynyt muistossani ja himmentymisen sijaan vaan tullut selkeämmäksi. Pääpiirteissään ovat elämämme yhtäläiset. Molemmat tiedämme, mitä leipä ja vaate maksavat, ja molemmille koittaa nyt kaunis tulevaisuus. Anna ja Jukka ovat luonteiltaan siinä yhtäläiset, ett'eivät surut ja taistelut jättäneet heihin tuntuja jälkiä, kun sitä vastoin minussa on aina jotakin raskasta ja surullista, minä en koskaan voi näyttää oikein iloiselta. Tuolla Anna jo juoksee vastaamme, näette miten hän osaa olla iloinen...

— Ja ilonsa on niin luonnollista, tarttuvaista... Anna purskahti nauramaan, kun tuli Helman eteen. Kaaren isäntä joutui naurusta hämille. Pyyhkien otsaltaan hikeä lähti hän käymään edellä tupaan.

Vasta illalla pääsi Helma lähtemään Annan luota kotoa kohden. Kylän ohi ehdittyään käveli hän melkein juosten. Pian vaikutti kiireinen käynti kovan hengästyksen; Toramäen kohdalla hänen jo täytyi hiljentää askeleitaan ja hengittää syvään.

Ilta oli erittäin ihana; tuomet olivat kukassa ja metsistä kuului lintujen viserrys. Joku sanomattoman onnellinen tunne hiipi Helman rintaan, ja hän tunsu kevyttä rauhaa, hyvinvointia. Unhottunut oli entinen

elämä taisteluineen, tuskineen; suuri valtameri oli nykyisyyden ja menneisyyden välillä. Maailma ja elämä tuntuivat kokonaan uusilta, onnellinen tunne loi kultakiiltoa turhempaankin ajatukseen, vähäpätöisimpäänkin esineeseen.

Peltojen tiellä otti Helma käteensä kuitenkin, jonka Kaaren isäntä oli kirjoittanut ja todistanut.

— Minkämoista lie käsiala? kysyi hän itseltään ja rupesi lukemaan kuittia.

Ensin näyttivät kirjaimet oudoilta ja liian teräviltä, mutta kun silmä tottui niihin, näkyi sopusuhtainen kauneus yltä ylitse. Sievyydellä oli oma uransa. Kirjaimet olivat koruttomia, mutta ihmetyttävän säännöllisiä, joten kirjoitus kokonaisuudessaan näytti niinkuin vaksiin painetulta.

— Hän on etevä, hirmuisen etevä, virkkoi Helma, kun oli silmäillyt kuittia, mutta sanojaan ei hän osaa laatia hyvin. Sama vika hänessä kuin Jukassakin. Etevyyttä lukuunottamatta onkin hän kaikessa olennessaan juuri kuin Jukka. Sama tyyni mieli, luja tahto ja sama ujosteleva, melkein kömpelö käytös on molemmilla. Mutta etevä, hirmuisen etevä hän on, vaikka näyttää niin tavalliselta.

Ennenkun Helma taittoi kuitenkin kokoon, luki hän sen vielä kertaan lävitse. Nauttien onnellisesta tunteesta tuli hän pihalle ja aikoi mennä vielä puutarhaan haaveksimaan hetkiseksi ja nauttimaan kaikesta siitä ihanuudesta, jota tunsu ja näki, mutta samassa kuuli hän epätoivon ja tuskan sanat:

— Joudu, joudu. Oskari kuoli jo. Emäntä ne lausui, tuskan musertamana.

Helma tunsu miten hervottomiksi hänen polvensa äkkiä kävivät. Seisoen rapulla toisti emäntä sanat:

— Joudu, joudu. Oskari kuoli jo.

Nojaten äitiensä jaksoi Helma käydä kamariin. Oskari makasi kuollunna, kalpeana; Jukka seisoi lähellä, silmänsä olivat kosteat, kasvonsa liikutetun näköiset.

— Onko siitä kauankin? Helma tuskin kuultavasti kysyi.

— Ehkä viisi minuuttia, vastasi Jukka hilliten liikutustaan ja pyyhkien silmiään.

— Miten hän kuoli? Mitä hän puhui viimeiseksi?

— Kauniisti hän kuoli, yhtä kauniisti kuin äitini? Antaen toisen kätensä emännälle ja toisen kätensä minulle sanoi hän: Jääkää hyvästi ja sanokaa Helmalle, että minä olen saanut kaikki syntini anteeksi. Sitte hän veti kolme kovaa henkäystä...

— Hyvä Jumala! Helma heittäikse vuoteelle ja kiersi kätensä kuolleen kaulan ympäri.

Kauan hän kyöneleillään kasteli kylmiä, kalpeita kasvoja.

IX.

Jo samana kesänä kiinnitti Kaaren isäntä molemmat talonsa hypoteekkiyhdistykselle. Arvioimisessa myönnettiin hänelle niin suuri summa, että se riitti kaikkiin velkoihin. Siten köyhällä miehellä oli parhaat takeet päästä itsenäiseen, muista rippumattomaan asemaan.

Hänen esimerkkiään seurasi jokainen velkahinen isäntä. Kun kauppiaan Ainun ja tuomarin häitä vietettiin, tarkasteli agronomi kylän peltoja ja rakennuksia, joiden parantamisessa viime aikoina oli kiitettävää intoa osotettu. Talot arvioitiin kalliisen arvoon, joten myönnetty summa tuli riittämään kunkin suurempiin ja pienempiin velkoihin; monelle myönnettiin enemmän kuin tarvitsikaan.

— Kaaren isännän juonia kaikki tyyni, sanoi kauppias, kun eräs isäntä hänelle kertoi ja selitti lainapuuhat. Sillä miehellä on keinojen keinot, ja te tarhapöllöt juoksette hänen perässään vaikka kaivoon.

— Ei kaivoon juostu tässä puuhassa, vastasi kertoja, joka oli kylän köyhempiä isäntiä. Kyllä minä tiedän, mitä yksityiselle velassa oleminen merkitsee. Pää on aina painossa.

— Voi sinua tarhapöllöä! Pankki vasta piru onkin, sillä se ei leiki korkojen kanssa, vaan ottaa ne ulos vaikka silmän sisästä.

— Me tiedämme sen, ja se onkin juuri hyvä kohta, sillä sittehän ei velka pääse kasvamaan.

— Mutta jos vilu tapaa viedä viljanne. Entä sitte? Menee talonne niinkuin pilanpäiten.

— Yleisen hädän aikana voi pankki armahtaa ja odottaa. Ja kokemus on osottanut, että juuri yksityiset velkojat ovat hädän aikana pahimpia. Jos katovuosi tulee, silloinhan ne syöksevät saaliisensa niinkuin sudet. Viimeisessä hädässä voimme turvautua metsiimme. Jos kovalle käy, maksamme metsäntuotteilla vaikka useamman vuoden korot yhtämittaa, eikä metsä lainkaan vähenny. Tämä lainahanke oli meillä jo keväällä mielessä, ja siksi emme kukaan myöneet metsiä. Nyt ne ovat meille hyvänä turvana.

— Voi varjelemaan, kuinka viisaita ja rikkaita olette!

— Te vihaatte tätäkin puuhaa, kuten kaikkea yleistä edistystä, omien etujenne tähden. Ei kukaan niin hävytön velkoja ole kuin te.

— Mitenkä niin? Milloin minä olen lentänyt kenenkään silmille liian aikaiseen? Odottanuthan minä aina olen.

— Niin olettekin, mutta entä korot ja korkojen korot? Moni sadan markan suuruinen velka on hätä kättä teidän kaapissanne kasvanut tuhanneksi markaksi. Mutta kohta loppuu teiltä sekin rahasuoni. Heti rahat saatuani maksan minäkin teille velkani, jota olette keloneet suureksi jos jollakin lailla. Ette suotta sanokaan meitä tarhapöllöiksi. Me olemme hikoilleet ja tehneet työtä, mutta te olette saaneet työemme hyödyn, kaiken hyvyyden. Nyt toki jo lakkaamme rikastuttamasta teitä ja lakkaammekin yksimielisesti. Nyt eivät ole ajat enää niinkuin oli ennen. Tarhapöllöt ymmärtävät jo muutakin, kuin kantaa rahaa teille. Jonakuna päivänä vievät he vielä teiltä koreasti leivän suustanne. Ette tiedä kuinka vihattu olette.

— Te raukat ette vihallanne minulle mitään voi. Sinäkin nyt ylvästelet, kun on rahoja tulossa, mutta pian ne menevät kädestäsi. Kyllä sitte taas tulet nöyränä miehenä...

— Valhe, niin pitkä valhe, kuin meiltä tänne teille.

Eläen ahtaassa näköpiirissä ei kauppias voinut käsittää, miten kylän isännät kykenisivät viemään häneltä leivän suusta. Että he sen mielellään tekisivät, sen hän kyllä uskoi, mutta millä keinoin sen voisivat tehdä, oli hänen mahdoton ymmärtää.

— Myrkyttää minua eivät tohdi ja kauppa-oikeuksiani eivät saa millään pois, tuumasi hän itsekseen. Hurjassa vihassaan vaan uhkailevat ja pelottelevat.

Kuitenkin vaikutti uhkaus kauppiassa salaista pelkoa ja levottomuutta. Monena yönä pakeni uni silmistä, ja kasvojen kavalat rypyt painuivat syvälle muutamassa vuorokaudessa. Urkkijoita käyttämällä hänen vihdoin onnistui päästä uhkauksen perille. Se olikin tosi ja pahinta laatua, sillä kylään hommattiin yhtiön kauppaa. Puuhan etupäässä oli Kaaren isäntä ja Herttalan Helma. Kaksi kokoustakin oli jo salaa pidetty, ja tärkeimmistä kohdista oli jo sovittu. Liike aloitettaisiin viidentuhannen markan pääomalla, ja osakkeiden hinta oli määrätty kymmeneksi markaksi. Liikkeen hoitajaksi oli ehdoteltu Klaun Kaisua, ja johtokuntaan oli valittu Kaaren isäntä, Herttalan Helma, ynnä kylän muut etevät isännät.

— Se keino niiltä piruilta vielä puuttui, sanoi kauppias. Kaikkia muita ovat jo kokeneet. Mutta minäpä tiedän, mitä teen. Minä ostan kolmesataa osaketta, niin saan vallan käsiini.

Huono lohdutus, sillä urkkija toi tiedon, ett'ei osakkeita myöä kellekään kymmentä enempää. Tuo kohta oli otettu erityiseen huomioon; jopa Kaaren isäntäkin oli sanonut, ett'ei hän takaa itseänsäkään voitonhimolta, joll'ei osakkeiden määrää rajoiteta.

Kolmas kokous, osakkeiden kirjoitusta varten pidettiin syyskesällä, jolloin lainaajat olivat hypoteekkiyhdistykseltä saaneet rahoja. Julkinen käsky, että yhtiön kauppaa harrastavat henkilöt saapuisivat Kaaren taloon, oli lähetetty ympäri kylän. Moni isäntä, joka parikymmentä vuotta oli kumarrellut kauppiasta, asteli nyt rynkeänä kokoukseen, sata markkaa kukkarossa osakkeiden ostoa varten.

Kauppias oli ihan kidutuskoneessa.

— Tuokin nokinenä menee kokoukseen, sanoi hän, kun näki Jukan astelevan Helman ja Klaun kanssa kylään. Ovat muut ihmiset joskus siistiä ja puhtaita, mutta tuon miehen kädet ovat aina lannassa.

— Ja tuo myllärikin, joka ei koskaan tee meillä kauppaa, menee tuulen mukana, virkkoi rouva. Ei nyt ihmeempää, miten pahasisuisia ja kateellisia ihmisiä pitää löytymän maailmassa.

— Jos minäkin menen.

— Mene ja osta pilkoilla yksi osake. Mutta tule ensin tänne katsomaan. Näitkö, tuomari, Ainu ja Franssi joutuivat Helmaa vastaan. Oh, tuomari ei nostanut hattuakaan, ja Franssi löi piiskalla silkkimustaa. Kuinka muhkeat nuo ranskalaiseen malliin tehdyt ajopelit ovat, kai ne häikäisivät Miekkosen pojan silmiä. Menkää kokoukseen tai kokouksen taa, ette meitä köyhiksi voi tehdä. Ainu saa viisikymmentätuhatta myötäjaisiksi; hänen rinnallaan on Herttalan Helmakin kuin tavallisen torpan tytär. Menkää vaan kokoukseen, raukat.

— Kiusallakin menen minä sinne. Kiroten Kaaren isäntää meni kauppias ulos ja lyöttäytyi ohi kulkevain seuraan.

Samassa ranskalaiseen malliin tehdyt ajopelit kääntyivät pihaan. Rouva riensi vastaanottamaan vävyään ja virkkoi:

— Kaukana te ajoittekin.

— Oli niin vilpoisa ilma, vastasi tuomari. Mutta miksi talonpojat arkipäivänä jouten ovat? Miksi eivät tee töitään?

— Sekö heidän tiesi? Ne sivistyvät niin, etteivät enää huoli muusta kuin seuroista ja kokouksista. Nyt näitte tarpeeksenne navetoita ja perunamaita. Ei täällä voi olla kauneudesta puhettakaan.

— Semmoista on muuallakin Suomessa. Talonpojat eivät välitä kaunistella kartanoltaan. Kunhan vaan saavat paksua vaatetta ylleen ja rasvaista lihaa syödäkseen, on kaikki hyvin.

— Niillä on tänäpäpä tärkeä kokous, virkkoi Ainu. Menikö isäkin sinne?

— Meni, uuden kauppayhtiön osakkeita ostamaan.

— Täysi tosi talonpojilla sitte on ollutkin, vaikka minä pidin koko juttua pilana. Tuomari tarjosi käsivartensa Ainulle ja lähti käymään edellä.

Mustine hiuksineen, vaaleine kasvoineen ja kultasankaisine silmälasineen oli hän rouvan mielestä hienon herran täydellisyys. Kaunis ja hieno oli Ainukin keikaillen kävellessään hienon herran rinnalla. Hänellä oli yllään kuosikkaasti tehty harmaa silkkipuku, ja uudella kalliilla hatullaan oli se hyvä ominaisuus, että se teki kasvot hieman pyöreämmiksi, naisellisemmiksi. Tottuneena latelemaan hänelle aina pelkkiä kohteliaisuuksia virkkoi tuomari kävellessään:

— Sinä olet niin herttainen ja sievä. Ja kääntyen rouvaan lisäsi hän: Kun erämaasta löytää kauniin kukan, se vasta onkin kaunis.

Rouva loi lausujaan kiitollisen katseen, ja Ainu virkkoi:

— Sinä kykenet runoilijaksikin.

Kauppias viipyi kylässä kauan. Kun hän tuli kotiin, oli kasvoillaan ilkeä hymy, ja katseessa näkyi kätketty kiukku. Istuen tuomarin rinnalle sanoi hän:

— Olin siellä loppuun asti, jotta kaulin asiat juurin jaarin.

— Puhu kuulemasi meillekin, pyysi rouva.

— Kaaren isäntä siellä johti puhetta, alkoi kauppias kertoa, ja isäntä oli kokouksessa niinkuin karpäsiä kesällä karjatarhassa, muuta väkeä vielä sitäkin enemmän. Osakkeiden kirjoitus alkoi pitkän keskustelun jäljestä. Johtaja, Herttalan tytär ja Klaus mylläri ensiksi ostivat, kukin sadan markan edestä. Se oli merkki muille väkeville. Neljäntäkymmentä pohattaa astui toinen toisensa jäljestä Klaun Kaisun eteen, joka kirjurin kunniakasta virkaa toimitti. Kymmenen kappaletta, kymmenen kappaletta, kuului jokaisen isännän kuonosta. Muut olivat vakavia, mutta kirjuri naureskeli, että hampaat välkkyivät...

— Piikatyttö pääsee herrasväen luokkaan, keskeytti rouva; navetasta yhtiön puotiin. Sitä onnea!

— Sitte myötiin osakkeita kaksittain ja kolmittain, jatkoi kauppias kertomustaan. Koturit, suutarit, sepät ja räätälit niitä kilvan ostivat. Asian ääretön suuruus ja tärkeys kutkutti raukkojen itsetuntoa, isänmaallisuutta, ja Jumala tiesi mitä kaikkea se kutkutti. Viho viimeiseksi tuli renkien vuoro. Miekkosen poika alotti, ja minä lopetin; kymmenen markan miehiä olimme molemmat.

Tuomari rupesi nauramaan, ja nauruun yhtyivät kaikki muut paitse Franssi. Hän pysyi kylmänä.

— Niillä on nyt viisituhatta markkaa koossa, ja pian alkaa taistelu.

— Ei se riitä, arveli tuomari. Jotta voisivat kilpailla teidän kanssanne, tarvitsee olla kolme sen vertaa.

— Niin sitä outo luulisi, mutta ei muualla maailmassa ole semmoisia viisaita kuin täällä meidän kylässä. Yhtiön kaupalla tulee olemaan kaksi suurta päämaalia, nimittäin kukistaa minun kauppani ja siinä samassa vähentää yleistä ostohalua.

— Sepä oivaa!

— Yhtiön puoti rupee tekemään kauppaa parhaasta päästä kotimaisilla tavaroilla, tavarana pitää olla hyvää, halpaa ja välttämättömän tarpeellista.

Turhat ja kalliit tavarat pois kylästä ja koko Suomesta, kirkuvat isännät, koturit ja rengit.

— Se on sitä nurkka-isänmaallisuutta, joka nykyään on muodissa. Ihmiset, jotka eivät milloinkaan ole käyneet omaa tunkiota edempänä, innostuvat siihen. Tyhjät sanat ja tyhjät päät mieltävät toisiinsa ja ylpeilevät yhdessä.

— Tuo oli kohdalla sanottu. Meidän kylän isännät pitävät itseänsä maailman viisaimpina, ja itse mielestään kelpaisivat he vaikka kuninkaan neuvonantajiksi. Ei sitä asiaa, jota he eivät pysty arvostelevaan. Eivätkä he tarvitse nähdä tai kuulla mitään, sillä kaikki viisautta lähtee. Kun minä olin nuori, oli kyläkunnassa joku viisas mies, joka tiesi ja ymmärsi lakikirjat ja muut ennustukset, mutta nyt on jokainen viisas. Ja ne kirotut sanomalehdet! Niistä ovat he onkineet aivoihinsa yhtiökaupankin. Siellä ja siellä pitäjässä on jo semmoinen, sanovat he, miksi ei se kävisi täälläkin laatuun? Herrat ennen sanomalehtiä lukivat, ja talonpojilla oli virsikirjat. En minä voi ymmärtää, mitä valtamiehet ajattelevat, kun painattavat sanomalehtiä suomeksi. Ei siitä hyvää seuraa.

— Ei seuraakaan, todisti tuomari. Nyt jo on alituinen riita kansan ja virkamiesten välillä. Talonpojat pistävät nenänsä, missä vaan on rako, johon mahtuu, ja sitte sanomalehdet kirkuvat ja parkuvat, miten meillä Suomessa on Egyptin pimeys ja turkkilaiset virkamiehet. Siksi en minäkään viitsinyt pieniin virkoihin ruveta, mutta kun pääsen tuomariksi, niin tuomitsen minä talonpojille ropoja niskaan.

— Ei ne pirut muuta ansaitsekaan. Mutta sanokaapa, mitenkä minun tulee menetellä, kun yhtiön puoti avataan. Mitenkä minä voin kukistaa sen?

— Siten että myötte helpompaan; se on yksi ja ainoa keino. Parikin vuotta kiusaatte, eivätköhän jo sitte väsy.

— Sitä minä en luule. Osakkeiden korko on nyt aluksi tavattoman alhainen, nimittäin neljä sadalta, huoneet ilmaiseksi ja hoitajan palkka pieni. Sitäpäitse ovat osakkaat sitoutuneet kärsimään tappiotakin alkuaikoina; jos kireälle käy, ei makseta korkoja lainkaan. Siten sen menestyminen on kaiken uhalla taattu. Jokainen osakas on hyvinvoipa; ei heille tunnukaan, vaikka osakkeiden korot jäävät joinakuina vuosina tulematta; ajan pitkään saavat he monenkertaisesti takaisin. Ja niinpian kun yhtiön kauppa avataan, käyvät he sieltä ostamassa, se on tiettykin. Yhteinen kateus minua vastaan yhdistää heidät yhdeksi mieheksi. Minä en voi uida niin väkevää vastavirtaa, en voi joukolle mitään. Kaaren isäntä vei leivän suustani.

— Myökää puotinne tyhjäksi ja eläkää rauhassa rahoillanne tai rahojenne koroilla. Siten ainakin minä tekisin teidän sijassanne.

Vävyn hellä rakkaus liikutti rouvaa.

— Mitä meidän tarvitsee huolehtia? sanoi hän ylpeästi. Ei ikävä tule, kun ei raha lopu.

— Mutta millä minä saan päiväni kulumaan iltaan, sitte kun kaupan lopetamme? Myöminen ja ostaminen on minun elämäni. Jos olisivat ajat niinkuin ennen, mikä sitte olisi eläessä ja ollessa. Muuttaisimme johonkin toiseen kylään ja aloittaisimme mahtavasti. Mutta nyt ei sekään keino kannata, sillä kauppiaita on joka kylässä, on liaksikin.

— Missä markka on ansaittavissa, siinä on kymmenen kättä jo ottamassa, huomautti tuomari. Samoin on laita kaikilla muillakin aloilla.

— Franssi, teitpä hullusti sittekin, kun et nainut Annaa. Hänestä olisit saanut muhkean rouvan, ja tässä olisimme sitte elleet kuin kalat kudunaikana. Tämöinen suuri kylä ja...

— Sinä olet jo ihan höperö, keskeytti rouva. Nyt vasta Franssin hyvin käy, saa rikkaan ja rakkaan.

— Se on vielä saamatta.

— Ei ole, se on jo varma. Isä ja äiti ovat myöntyneet, kun ovat kuulleet että Franssi on parantunut, ja tyttö on itsekin rakastunut, kuten novelleissa sanotaan.

— Ei se mikään suuri onnenpotkaus ole, vaikka saisikin; ei maanviljelyksellä kukaan rikastu.

— Mutta sillä pysyy rikkaana.

— Kymmenessä vuodessa ansaitseen minä kaupanteolla enemmän, kuin semmoinen talo koskaan maksaa. Ja köyhän minäkin nain. Ei vaimon perinnöistä ole muuta kuin riitaa, sillä ne eivät kuitenkaan riitä pitemmälle kuin Tuomaan päivästä joululuun.

Tuomari naurahti.

— Etkä sinä puhu mitään, sanoi hän Franssille, joka näytti kylmältä, välinpitämättömältä.

— Älkää minusta riidelkö. Franssi ei ollut kuullut keskustelusta puoliakaan. Minä annan pitkän hiton kaikille rikkaille ja rakkaille.

Rouva viittasi tuomaria tulemaan kanssaan kamariin. Siellä sitte sanoi kuiskaten:

— Tuommoiseksi hän heti tulee, kun vaan näkee vilaukseltakaan Helman.

— Missä hän tänäpäpä Helman näki?

— Tuolla maantiellä, kun tulitte ajelemasta. Muistatteko tyttöä kahden miehen seurassa tässä meidän lähellä.

— Muistan hyvinkin. Hänellä oli ihmeen tyyni katse ja ihmeen kaunis vartalo. Kasvoissa oli jotakin kovaa, ja ankaraa ja puku oli semmoista ristiraitaista, arkipäiväistä kangasta. Minä luulin häntä sen nuoren jättiläisen vaimoksi, jonka rinnalla hän käveli. Arvelin myöskin, että täällä tuskin kukaan osaa kadehtia sitä nuorta miestä...

— Se oli Herttalan Helma, lapsuudesta asti Franssin kihlattu. Tiedätte miten heidän rakkautensa kävi. Käärme tuli siihen väliin ja... Mutta Franssi raukka ei voi unhottaa. Nähtyään vaan vilaukseltakin Helman puhuu hän heti halveksien elämästä ja maailmasta. Itse näitte, miten tänäänkin heti muuttui, hän ei enää kuullut eikä nähnyt mitään. Semmoinen tauti on vaarallista. Mikä siihen sopii lääkkeeksi?

— Iloinen seura. Tuomari tarjosi käsivartensa rouvalle ja meni jälleen saliin.

Franssi istui sohvalla, pää oli käden nojassa ja kauniit kasvot surullisen, mielteliään näköiset.

— Älä sure, sanoi tuomari ja löi häntä olkapäähän. Elämä on lyhyt, ja haudan taakse ei näe kukaan. Koska nautit, joll'et nyt?

Franssi ei vastannut sanaakaan.

— Ruvetkaa pelaamaan sitä uutta peliä, sanoi rouva. Minä lämmitän totivettä.

— En minä viitsi pelata, vastasi Franssi kärsimättömästi; paitse jos pannaan rahaa pöytään.

— Pankaa sitte, mutta älkää suuria summia pankko. Vaihtakaa puodista pieniä.

Kotvasen kuluttua alkoi kiihkeä kortinlyönti. Sitä häiritsi ainoastaan keltasirkun laulu, joka avonaisesta akkunasta kuului saliin, ja pelaajain kiihkeät kiroussanat.

Kaaren isännän ja Herttalan Helman toimesta ruvettiin puuhaamaan arpajaisia, joiden tulot käytettäisiin kylään aiotun lainakirjaston hyväksi. Voittoja kerättiin vapaaehtoisissa antimissa, ja itse Kaaren isäntä meni kerjäämään kauppiaalta almuja.

— Ette siitä köyhemmäksi tule, sanoi hän, vaikka annattekin tuommoisia kaupaksi käymättömiä tavaroita; eivät antamanne hukkaan mene.

— Mihin tulot käytetään?

— Kirjaston perustamiseen. Nuorilla on niin hyvä lukuhalu, että siitä oikein sopii iloita. Minun kirjani kulkevat ympäri kylää yhtenäin.

— Ne ovat arvatenkin semmoisia lorukirjoja, joita Ainukin nuorena tyttönä lueskeli. Ja ne ovat turhia. Toiset ihmiset niissä maalataan sysimustiksi, toiset lumivalkeiksi. Mitä varten, on mahdoton meikäläisen ymmärtää. Meissä on kaikissa vähä vikaa, yhdessä yhtä lajia, toisessa toista lajia, mutta

piruja tai enkelejä emme ole kukaan. Ja vaikka tuhannen joukossa löytyisikin yksi jalo ihminen, niin mitä hyvää siitä lähtee, että minä luen kirjasta hänen elämänsä. Ajan haaskausta lorukirjain lukeminen on, eikä muuta. Ei ihminen kirja kädessä tule toimeen.

— Minä en katso asiaa siltä kannalta kuin te. Joka ei mitään lue, hän ei mitään tiedäkään. Muista hyödyllisistä kirjoista puhumattakaan, ovat lorukirjatkin nuorille tarpeellisia, niiden jalostava vaikutus nuoreen sydämeen on äärettömän suuri. Tuon tiedän omasta kokemuksestani. Paimenpoikana minä luin ensimmäisen lorukirjani. Sankarin kuva painui ainaiseksi sydämeeni, ja minä päätin tulla samanlaiseksi. Päätös oli minulle hyvinkin tarpeellinen. Sankarin vaiheisin en tosin joutunut, mutta jouduin kuljeksimaan maailmaa, jouduin hyvien ja huonojen ihmisten pariin. Minä asuin kolme vuotta talossa, josta oli vaan kymmenkunta askeletta kapakkaan ja saman verran julkiseen synninpesään. Mutta minulla oli sydämessä lorukirjani sankari, ja minä olin omissa silmissäni suurempi kuin muut kuolevaiset. Hauskin huvitukseni oli lukeminen. Vanhoja kirjoja vein pois, uusia toin, ja kun ne kolme vuotta saivat kuluneeksi kovassa työssä ja ahkerassa lukemisessa, oli minusta tullut aika mies. Mitä työlläni voin säästää, ne säästyivät tarkkaan. Saatuani pienen perintöni tulin sisartani tervehtimään, ja nyt minä olen kahden talon isäntä.

— Olin minäkin nuori ja kuljin maailmaa, muita turhia kirjoja en lukenut. Kuitenkin voin vakuuttaa, ett'en käynyt kapakoissa, enkä hypännyt tyttöjen perässä.

— Minä en voi vielä nytkään elää lukematta. Raskas työ ja hyvät kirjat ovat minulle välttämättömiä.

— Voivat olla teille, mutta minä en ainakaan kaipaa lukemista. Ja luulen, ett'ei se sovikaan minun ammattiini.

— Hm! Minä taas olen vakuutettu, että juuri lukemattomuus ja aineellisuuden jumaloiminen vaikuttivat perikadoksenne. Palvelitte kultaista vasikkaa liian hartaasti, liian sokeasti. Tavattoman suuri voitto, jota otitte tavaroista, niinkuin myös olut- ja viinakauppa...

— Älkäämme puhuko niistä enää. Perin kerjäämälläkö te aiotte saada arpajaisvoitot?

— Ei muu keino auta tällä erällä.

— Onko jo yhtään voittoja tiedossa?

— On maarkin. Mylläri antoi puolen tynnyriä rukiita, vanha Miekkonen perunoita, Herttalan Helma kangasta ja samoin kaikki muutkin kylän varalliset henkilöt. Ei kukaan ole saituri ollut.

— Annan minäkin, kun vaan ehdin katsoa ja kääntää tavaroitani. Te olette semmoinen mies, että teihin täytyy suostua väkisin. Älkää nyt vain suuttuko, vaikka puhun teille eräästä vanhasta ja tärkeästä asiasta, olettehan jalo ja viisas mies. Minä tahtoisin Annan ja Franssin välin jälleen hyväksi. He ovat kerran tykänneet toisistaan...

— Vai niin! Kaaren isännän ääni oli tyyni, ja hän hymyili kauppiaille.

— Annasta puhumattakaan on se Franssinkin mielessä hautaan asti. Sanotaan, ett'ei vanha rakkaus ruostu, ja niin se onkin. Minä tiedän, että Franssi antaisi jo sormen kädestään, jos sillä saisi vaimokseen Annan.

— Vai niin.

— Teillä kun on semmoinen voima ihmisten yli, niin yhdessä saisimme tämänkin asian menemään mieltämme myöden.

— Vai niin.

— Mutta te vihaatte meitä ja kiellätte Annaa.

— Enpä kiellä. Anna saa tehdä kuin tahtoo.

— Onko se totta?

— En minä valehtele koskaan.

— Tulkaa sitte huomenna ottamaan meiltä voittoja, mutta tulkaa hevosella.

— Kyllä tulen. Kaaren isäntä naurahti, hymyili ja läksi tyytyväisenä pois.

Arpajaiset, ensimmäiset laatuansa kylässä, pidettiin Kaaren talossa, jossa oli tilavia huoneita.

Rahallisessa suhteessa ne onnistuivat hyvin, sillä väkeä tuli huoneet täyteen; olikin joulun aika, jolloin ei ollut töillä kiirettä. Raakaa menoa ja humalaisia, jotka molemmat ennen olivat kaikkiin huvituksiin yhdistyneitä, ei näkynyt; siisteys käytöksessä ja puvuissakin oli yleinen. Kotikutoinen kangas oli jälleen vallassa, ja jonkunmoinen ujous somisti nuorien käytöstä. Se miellytti vanhoillisia, jotka rakastivat siivoutta ja suomalaisen mieltävyyttä.

Arpoja möivät Helma, Anna ja Kaisu; heidän ympärillään ihan kiehui ostajia. Innokkain onnen-onkija oli kauppias. Koko ajan kun arpoja myötiin hääräili hän Annan lähellä, lahjoitellen voittolippuja lapsille ja puhellen iloisesti kansan sivistymisestä. Se oli hänellekin tullut rakkaaksi; kaikkiin rientoihin ja pyrintöihin, jotka kansan parasta tarkoittivat, oli hän sydämestään mieltynyt. Kun arvat olivat myödyt loppuun, ja voittojen jakaminen anasti yleisen huomion, virkkoi hän Annalle:

— Ikävä, ett'ei Franssi päässyt tänne. Hän olisi ostanut sinulta urakassa kaikki arvat.

— Miks'ei tullut?

— No ei hän ole kotonakaan; Ainu kirjoitti ja vaati tulemaan sinne. Eilen Franssi lähti rouvan kanssa, ja minulla oli ikävä ilta. Aioin jo tulla teille, mutta...

— Olisitte tulleet. Anna katsoi terävästi ja epäilevästi kauppiasta silmiin.

— Tule sinä huomenillalla veljesi kanssa meille. Jos tulevat kotiin, niin saadaan tulijaisia.

— Eivät he sieltä niin pian joudu kotiin, kun on yksi tie ja kaksi asiaa. Morsiamissa käyvät samalla.

— Eivätkä käykään. Eikö veljesi olekaan sinulle puhunut?

— Mitä hänen piti puhuman?

— Hä sinun ja Franssin entisestä välistä.

— Aikoi hän kerran puhua, mutta minä suutuin ja läksin ovesta ulos.

— Mitä varten? Ei se nyt enää leikkiä ole, sillä Franssi aikoo tulla oikein todenperästä kihlaamaan sinua. Hän olisi jo tullut, mutta epäilee ja häpee...

Annan kasvot tulivat punaisiksi kuin orjantappuran ruusu. Katsoen terävästi kauppiasta virkkoi hän:

— Jos Franssi niissä aikeissa tulee minua lähelle, syljen minä häntä silmille.

— No jo nyt on ihme ja kumma. Osaamatta muuta sanoa lähti kauppias kiireesti pois. Kansan sivistys ja kaikki hyvät riennot olivat samassa silmänräpäyksessä menettäneet kaiken arvonsa.

Mutta yhtiön kauppa kirvelti alinomaa mieltä. Kun kavaluus ja salaiset laskut eivät vieneetkään tarkoitusten perille, alkoi julkinen taistelu. Kauppias rupesi myömään kahvia ja vanhoja kankaita tuiki alhaiseen hintaan. Kahvi meni hyvin kaupaksi, mutta kangasta ei ostanut kuin joku typeräjärkinen. Kummastakaan tavarasta ei myöjä saanut omia rahojaankaan.

Kaksi kahvisäkkiä loppui pian, ja väkeä kävi yhäti puodissa.

— Ostakaa muutakin, käski kauppias. Sitte minä voin myödä kahvia aina näin helppoon. Tehkää kaikki kaupat meillä niinkuin ennenkin. Saatte kahvia ja kangasta helpolla.

— Kankaista ja muista tavaroista emme huoli, sanoivat ostajat, mutta punnitaan kahvia.

Kauppias mietti vähän sinne, vähän tänne ja avasi sitte kolmannen säkin. Kun se loppui, sai hän tapaturmaisesti kuulla, että suuri osa ostetusta kahvistä olikin viety yhtiön puotiin, jossa sitä sitte myötiin kahden pennin korolla naulaa kohti. Ostajat olivat olleet yhtiön salaisia käytyreitä. Kahvin joutuminen yhtiön puotiin ja siis vihannesten hyödyksi sapetti kauppiasta enemmän kuin vahinko, jonka oli kärsinyt hinnanalennuksen kautta. Maattuaan kaksi päivää sairaana pelkästä mieliharmista tapasi hän Kaaren isännän. Siltä sitte kysyi:

— Eikö löydy yhtään ehtoa, jolla pääsisin sovintoon teidän kanssanne?

— Ei löydy, vastasi Kaaren isäntä. Minä vihaan teitä ja koko kylä vihaa teitä. Menkää muille maille.

— En mene kiusallannekaan. Tässä olen ja elän.

— Me rakentaisimme halusta kansakoulun tälle samalle paikalle, josta niin paljon turmiota on vuotanut kylään. Ja teidän olisi keveämpi ollaksenne vieraisissa paikoissa, joissa ei rikkautenne kirouksia tietäisi muut kuin Jumala.

— En mene kiusallannekaan. Laittakaa koulunne mihin muuanne tahdotte, mutta tähän ette sitä laita.

Arpajaiset tuottivat puhdasta voittoa yli puolentuhannen markan, jotka rahat käytettiin kirjojen ostamiseen. Lukuhalu oli niin suuri, että satakunta, nuorukaista ja neitoa sitoutui lukuyhtiön vakituiseksi jäseniksi; jäsenmaksu määrättiin viideksikymmeneksi penniksi vuodelta. Siten kirjaston tulevaisuus oli johonkin määrin turvattu.

Huomaten, että nuoret jo kaipasivat puhtaampia huveja, kuin mitä nurkkatanssit ja muut sentapaiset raa'at ilot voivat tarjota, ehdotteli Kaaren isäntä Helmalle ompeluseuran perustamista kyläkuntaan. Helmasta tuli heti puuhan innokas puoltaja. Hän kävi puhuttelemassa ikäisiänsä nuorukaisia ja neitoja, joille useammalle oli ompeluseurakin ihka uutta. Yksi ajatteli siitä yhtä, toinen toista, mutta kun Helma selitti, ett'ei muuta pääsymaksua vaadita kuin iloinen luonto, puhtaat kädet ja kangaskappale tai lankakerä, niin suostui jokainen pyydetty tulemaan. Ensimmäisen kerran yhdyttiin Herttalassa. Nuoria tuli suuri joukko, kaikilla arkivaatteet yllä, ja jokaisella tytöllä pientä nyperrystä mukana. Työstä ei ensimmäisenä iltana tullut sanottavia, sillä aika kului jonkinlaisessa vallattomuudessa, mutta hyvä alkua oli tehty ja mielet voitettu. Siisti ilo pani monen nuoren salaa häpeemään omaa itseään, kun muistui mieleen nurkkatanssit ja muut hurjat huvitukset himmeine valoineen, rivoine ja raakoine iloineen.

Vaikka Helma oli käskenyt vanhempiakin nuorten seuraan, ei kylästä tullut muita kuin Annan entinen emäntä. Hän käsitti, mikä siveellinen vaikutusvoima tämmöisellä seuralla, jota johtivat niin puhtaat ja jalot henkilöt kuin Kaaren isäntä ja Herttalan Helma, tuli olemaan nuorisoon. Siksi hän tuli ja toi mukanaan vanhimman tyttärensä, joka vasta oli rippikoulun ijässä.

— Kun ensi kerran yhdytte, niin tulkaa meille, sanoi hän omituisen kylmällä äänellään, meilläkin on suuri tupa.

— Kyllä tulemme, vastasi Kaaren isäntä. Näin talvella aiomme yhtyä joka viikko, mutta tuonnempana kesällä harvemmin. Tulevana vuonna pidämme suuret arpajaiset, joihin emme tarvitse enää voittoja kerjätä. Tulot käytetään paloruiskun hankkimiseksi kylään. Kesällä voimme viettää pienet kansanhuvit näytelmällä, leikeillä ja muilla vehkeillä.

— Kylläpä sitte on hommaa.

— Kansakoulua tarvitsisi myöskin ajoissa ruveta puuhaamaan. Nuori, innokas opettaja voisi meidän keskemme vaikuttaa paljon. Emme saa ruveta nukkumaan, vaikka onnistuimmekin saamaan oluet ja viinat pois; pahan sija pitää täyttää hyvällä.

— Ja yhtiön kaupan saatte kylään.

— Se alkaa menestyä hyvin, sillä keskimääräinen päivätulo tavoittelee jo kuuteen- ja seitsemääkymmeneen markkaan. Toivon, että kohta voimme laventaa liikettä ja alentaa vieläkin hintoja. Äskenkin oli siellä väkeä, joten ei ryökynä, joksi Mikko ystävämme Kaisua kutsuu, päässyt vielä lähtemään. Anna jäi puotiin odottamaan.

— Eivät he suinkaan jalkaisin tule.

— Ei, Annalle jäi hevonen; minä en viitsinyt odottaa, vaan tulini edellä. Luullakseni he jo tulivat, koska etehisessä kolisee, kuten ainakin silloin kun Kaisu ja Anna yhdessä elävät.

Samassa odotetut tulivatkin. Anna meni istumaan entisen emäntänsä viereen, mutta Kaisu liehui, kiharatukkainen poika sylissänsä, ympäri huonetta kuin perhonen, kunnes pääsi istumaan erään ujon talollisen pojan lähelle. Poika kutoi kalanpyydystä ja punastui ehtimiseen. Kaisun olisi pakosta täytynyt poistua hänen luotaan, joll'ei Kaaren isäntä olisi tullut avuksi ja kiinnittänyt seuran huomiota muuanne siten, että vaati Jukan lukemaan ääneen. Avaten umpimähkään kirjan, joka hänelle heitettiin, rupesi Jukka lukemaan satua "Jussin turkeista". Luku ei suinkaan ollut taiteellista, mutta raikkaan naurun se kuulijoissa vaikutti. Sanat ja lauseet tulivat lukijan huulilta niin hartaina ja luonnollisina, ja satu oli niin lukijan luonteen mukainen, että kuulijoista tuntui kuin olisi itse onneton Jussi ilmielävänä heidän edessään. Jukan herettyä lukemasta sanoi Kaaren isäntä:

— Sinun pitäisi käydä jokaisessa kokouksessa lukijan virkaa toimittamassa. Tuommoisia kappaleita, joille nauraa saa, ei meistä kukaan muu osaa lukea niin hyvin.

— En minä jouda käymään, vastasi Jukka. Mutta kun Kaaren talossa yhdytte, silloin tulen.

— Siksi ehtii kevät, sillä pyyntöjä on tullut joka puolelta. Tätä seuraa suosivat jo edeltäpäin kaikki isännät ja emännät.

— Kesällä sitte tulette meille, sanoi Kaisa. Ainoastaan Herttalassa ja kauppialla on yhtä kaunis piha kuin meillä.

— Kyllä tulemme teillekin.

Herttalan emäntä oli kuullut Kaaren isännästä niin monituista hyvää, että hän tuli iloiseksi, kun sai kerrankin nähdä edessään ylistetyn miehen. Ensimmäisinä silmänräpäyksinä näytti kiitetty mies vallan tavalliselta talonpojalta. Käytös oli kömpelö, vartalo roteva, ja ääni vähän karkea. Kasvot olisivat muuten olleet ehkä hyvinkin kauniit, mutta niissä oli vakava varjo, joka vivahti hienoon suruun. Sama vika oli silmissäkin. Sini oli tosin kirkasta, mutta katse oli huolehtiva, surullinen.

— Vai tuommainen hän onkin, ajatteli Herttalan emäntä itsekseen, kun oli hätä hätää silmäilnyt miehen yltä ylitse.

Toisella kerralla kiintyi hänen huomionsa keltaisiin hiuksiin. Niissä oli kaunis, kirkas väri, ja korvien lähellä muodostivat ne mitä sievimpiä kähäroitä. Lähemmin katsottuina näyttivät kasvotkin kauneilta, lämpimiltä. Samoin kävi silmäin, vartalon ja käytöksen. Lähempi ja tarkempi silmäys loi vähä vähältä uutta valoa koko mieheen. Hetkisen kuluttua oli Herttalan emäntä silmittömästi mieltynyt kiiteltyyn isäntään. Yleisestä naurustakin, joka seurasi Jukan lukemista, erotti hän Kaaren isännän äänen; se helähti salissa kuin harpun matala kieli.

— Ihmiset eivät ole missään suhteessa hänestä liikoja laskeneet, tunnusti hän itselleen.

Sitte käski hän nuoria iloitsemaan.

— Lyökää nyt iloksi, sanoi hän viehättävän iloisesti, Tanssikkaa laulun mukaan, tai leikkikää muuten.

Kaaren isäntä vastusti hyppyä.

— Ei siinä mitään sopimatontakaan ole, saati sitte pahaa, sanoi hän. Mutta se voisi vahingottaa seuran mainetta.

Häneen yhtyi Helma ja usea muu. Ensin mainittu sanoi:

— Meidän täytyy elää näissä seuroissa niin, ett'eivät ahdasmielisimmätäkään saa moitteen syytä. Tanssit ovat nykyaikana joutuneet huonoon huutoon, ja syystäkin. Niitä jokainen vanhin, jolla on lapsia ja nuoria tyttäriä, pelkää kuin ruttoa. Häitä ja kihlajaisia lukuun ottamatta ei yleinen mielipide enää hyväksy muita kuin julkisia huveja, joissa saa kuulla ja nähdä muutakin kuin viulua ja uusia pukuja.

Leikkejä vastaan ei kenelläkään ollut sanottavaa. Kaaren isännän ehdotukseen, ett'ei kukaan saisi suuttua, mitä leikissä sattuisikin osaksi, suostuttiin yksimielisesti. Aljettiin panttisilla-olosta. Sitte seurasi kysymys- ja vastausleikkejä ynnä monia muita samanlaisia; pieniä naarmuja niissä vedettiin, mutta kukaan ei loukkaantunut. Monta luotia ammuttiin Annaankin. Joku poikaveitikka vaati jo panttien lunastuksessa Annaa sanomaan suorimman keinon, jolla kauppias voisi kukistaa yhtiön kaupan. Kun Laurikin rupesi veitikan puolelle, täytyi Annan puhua sula totuus.

— Suurin keino lie se, että Franssi nai minut, sanoi hän. Ja minä vaikutan Lauriin, että hänestä tulee luopio, puolueensa pettäjä.

Jukkaa ja Kaisaakaan ei unhotettu. Heiltä tiedusteltiin, milloin kova halla nousee Kotosuosta, ja milloin Anni ja Miekkonen pappiloihin lähtevät.

Mutta säädyllyisyyttä ei unhotettu, ja siten jäi jokaiselle hyvä omatunto.

Aiottiin jo illanvietto lopettaa, mutta Kaaren isäntä ehdotteli vielä uuden leikin, sillä nimenomaisella ehdolla, ett'ei siitäkään saisi suuttua.

— Lupaatko, ett'et loukkaannu? kysyi hän Helmalta.

— Lupaan, vastasi Helma.

— Hyvä on. Jukka, peitä Helman silmät, vie hänet keskelle lattiata ja jää itse taakse.

Jukka teki niinkuin käskettiin. Sill'aika Kaisu riisui jalastaan kengät, ja kun Kaaren isäntä raskain askelin, jotka Helmakin hyvin tunsu, lähti käymään lattialla, hiipi Kaisu sivussa Helman eteen ja suuteli häntä rohkeasti. Toisten tyttöjen taakse sitte pujautti, mutta Kaaren isäntä jäi seisomaan paikalleen ja viittasi Jukkaa päästämään peitteen auki.

Leikki onnistui oivallisesti. Helma punastui tulipunaiseksi, oikea kätensä kohous äkkiä, kimahdus kuului, ja Kaaren isännän vasen poski muuttui vuorostaan punaiseksi kuin pihlajanmarja.

Raikas nauru täytti salin. Pidellen käsivarsiaan lausui emäntä:

—... Tule ja siunaa tuota meidän Helmaa! Kun leikistä suuttui.

— Nyt on paras aika lähteä, kuului usea ääni, ja vallaton joukko syöksyi etehiseen; sieltä vielä huutelivat hyvästihuutoja Helmalle ja emännälle.

Kaaren isäntä kiirehti joukkoon.

— Nyt rekeen ja kotiin, sanoi hän emännälle. Kyllä minä vihamiesteni kanssa aikaan tulen. Hyvästi!

— Hyvästi! vastasi emäntä. Pitäkää hyvänänne mitä saitte.

Vallattomasti nauraen syöksyi joukko etehisestä ulos. Silmänräpäyksen kuluttua oli Herttalan suuressa salissa jälleen hiljaista.

Lukittuaan ovet ja sammuteltuaan tulet meni emäntä Helman kamariin. Helma istui pöydän ääressä, täytetty vesilasi edessä ja puoliarkkinen paperia kädessä. Sitä hän repi pieniksi kappaleiksi, joita sitte pudotteli vesilasiin.

— Helma! Kun leikistä suutuit niinkuin lapset. Emäntä istui sängyn laidalle ja nauroi heleällä äänellään.

— Leikistä! Helman kädet vapisivat, ja kynnel oli tulossa silmään. Pilkkaahan se jo oli.

— Eipä ollut kuin leikkiä. Emännän kävi jo sääliksi. Ei Kaaren isäntä sinuun sattunutkaan.

— Kuka sitte?

— Kaisu. Sukkasissa tuli eteesi ja suuteli sinua. Kaikki oli sukkela petosta.

— Voi minua hupsua! Helma purskahti nauramaan ja hyppäsi emännälle kaulaan. Voi minua hupsua! Äiti, pidätkö Kaaren isännästä?

— Pidän, paljon minä hänestä pidän. Soisin sydämestäni, että ottaisit hänet.

— Joko nyt on sinun vuorosi tulla hupsuksi? Luuletko, ett'ei siinä ole muuta kuin ottaa?

— Oikein minä kiitän Jumalaa, ett'ei sinun ja Franssin naimisesta tullutkaan totta?

— Joko silmäsi ovat auenneet?

— Jo viimeinkin. Kylässä kuuluu kahden piikatyön asiat olevan hullusti, ja molemmat syyttävät Franssia. Käräjiin uhkaavat viedä kiusallakin, eikä todistajista kuulu puutetta olevan.

— Pelkkiä mainetöitä rouvan mielestä. Josta paljon pidetään, siitä paljon pauhataan, kuului hän lausuneen uutisten johdosta. Ei ne häpee mitään muuta paitse köyhyyttä.

— Ja mies on julkisesti kihloissa. Ei maarkaan se tyttö raukka tule tänne ruusujen sekaan kävelemään; eihän semmoisia asioita saa hetkeksikään pois mielestä. Kaikellahan on rajansa.

— Mutt'ei Franssin himoilla; hän on elukka.

— Voi tyttö raukkaa, sanon vielä toisenkin kerran.

— Anna on veljeltään saanut urkituksi, ett'ei rouvan omakaan elämä ole niin tahraton ja kaunis kuin pukunsa.

— Minäkin suuresti epäilen sitä. Oskarin kuolema oli ankara isku sydämelleni. Koko mennyt elämä kuvastui silmiini oikeassa valossaan, minä rupesin näkemään ja ymmärtämään. Moni sana, jonka rouva ajattelelmattomasti lausui, on nyt vasta selvennyt. Tiedätkö, hän on salajuoppo.

— Se tiedetään kylässä jo yleisesti. Kauppias on jo kahdesti saanut hävetä silmänsä maalle, ja Franssi kuului kerran kurittaneen juopunutta rouvaa. Hyvä Jumala! Poika löi omaa äitiään.

— Kun rouva oli nauttinut liiemmäksi, ei hän yhtään ajatellut sanojaan. Kuudetta käskyä...

— Älä niitä minulle kertoile. Kuinka vanha olit miehelään mennessäsi?

— Seitsemäntoista, vast'ikään täyttänyt.

— Niin nuori! Milloin sitte kauppias tuli kylään?

— Samana vuonna.

— Ja sinä rupesit ahkerasti seurustelemaan rouvan kanssa.

— Niin tein. Hän oli yhtä vanha kuin minäkin. Minä olin rikkaasta kodista, lapsellinen ja ymmärtämätön.

— Entä isäni? Eikö hän koettanut estää sinua?

— Hän helli liiaksi nuorta vaimoaan, ja muutenkin ei meidän välillämme koskaan ollut kinasanaa. Aikaa mukaan rupesi Mikko rikastumaan hyvää vauhtia, ja rikkaudella on erinomainen lumousvoima. Isäsi rupesi pitämään arvossa taitavaa kauppiasta. Silloin olivatkin ajat toisenlaiset kuin nyt, ei ollut kirjoja eikä kouluja. Rouva tuli pian esikuvakseni kaikessa. Minä oikein vapisen, kun ajattelen sitä syvyyttä, jonka partaalle jo olimme joutuneet. Sinä pelastit itsesi ja minun.

— Osaatko nyt kuvitella, minkämoista olisi Herttalan talon elämä, jos Franssista olisi tullut vävy.

— Luulenpa osaavani. Vanha emäntä olisi takamuorina, ja nuori emäntä saisi selkäänsä joka päivä, joll'ei nauraisi ja olisi iloinen, kun mies tulee kotiin sivuvaimojensa luota.

— Joku vuosi taakse päin olin minä niin löyhämielinen, että luulin voivani vaikuttaa Franssiin ja herättää hänessä jalompia tunteita, puhtaampia tapoja.

— Samanlainen houkka minäkin olin. Oskarilla oli hyvä ja hellä luonto, mutta varjele Franssia; sen ei tule armot toista ihmistä. Sillä lailla julkesi pelata ja pettää Oskariltakin. Tuskin kymmentä sataa antoi rahaa.

— Sairaana ollessaan tunnusti Oskari minulle kaikki rikoksensa. Franssi oli hänen paha henkensä; yhdestä synnistä talutti toiseen niinkuin hevosta suitsista.

Emäntä huokasi raskaasti.

— Mikä paperi tuossa pöydällä on?

— Minä olin hupsuna äsken. Helma meni pöydän luo, kaatoi kukkaruukkuun veden ja levitteli paperipalaset pöydälle. Kuivakoot tuossa. Voi kuinka olin hupsu!

— Etkö jää kanssani maata? kysyi hän sitte ja tuli jälleen hyväilemään emäntää.

— Kyllä jään, vastasi emäntä, mutta syömme ensin.

— Ei minun ole nälkä.

— Syödään toki voitaleipää ja maitoa, minä menen ottamaan.

Helma myöntyi emännän tahtoon. Syödessä tulikin hyvä ruokahalu; tuore leipä, voi ja rieska maito rupesivat maistamaan hyvältä.

— Juo vielä edes puoli lasia, sanoi emäntä ja kaatoi maitoa lasiin, niin kasvat jälleen kauniiksi.

— Olenko minä sitte tullut entistä rumemmaksi?

— No et ainakaan kauniimmaksi ole tullut, näinä kahtena vuotena tarkoitan minä. Kylässä huhuilevat, ett'ei Ainun mies olekaan oikein kunniallinen herra, vaikka rouva hänestä on ylpeillyt kuin kalkkuuna. Alkutunnista minä jo vähän sitä epäilin. Joka kerran on tuomarin koulun käynyt, ett'ei muuta puutu kuin vihkiminen ja vala, kuten rouva on kehunut, hän ei sano Ainulle muuta kuin hyvänpäivän ja hyvästin.

— Tuomarin koulut ovat menneet viinapulloon. Ylioppilas hän on ollut, mutta kurjinta lajia. Syntyisin köyhistä vanhemmista on hän nauttinut jaloluontoisten ihmisten apua koko koulukäyntinsä ajan; pää hänellä kuuluu olevan hyvä, mutta sydän huono. Syytettynä vekselinväärennyksestä ja monesta muusta konnantyöstä viskattiin hän yliopistosta suoraan kadulle; kadulla sitte tuttavuuskin syntyi Ainun kanssa. Jonakuna kuutamoihtana tulivat he kolme kertaa toisiaan vastaan, kolmannella kerralla rupesi Ainu nauramaan. Se on niin hassua, että syljettää.

— Ja tuttavuus päättyi siihen, että Ainu pääsi miehelään ja sai herran.

— Sormuksen ostamisessa joutui katusankari kovaan pälkähäsen. Mutta kumppanit auttoivat vanhaa veikkoa, jolle onni äkkiä rupesi niin kirkkaasti hymyilemään. Joku iloinen veitikka pani listan kiertämään osakuntalaisten kesken, ja onnellinen sulho sai käteensä rahaa niin paljon, että riitti vielä hyvät humalatkin yli. Kaupungin hienoimmassa ravintolassa ne juotiin, ja Ainukin oli mukana. Rouva sitte täällä kehui, miten komioissa kemuissa tyttärensä oli ollut.

— Muistan minäkin kuulleen jutun. Piti olleen niin paljon iloisia tuomareja, tohtoreja ja muita herroja, ett'ei kukaan ihminen usko. Mitähän nuori pari toimii uudessa kodissaan?

— Elävät hienoa elämää, käyvät teattereissa, laulajaisissa ja muissa huveissa. Rouva opettelee songertamaan ruotsia, ja herra aikoo pyrkiä ylimääräiseksi lääninkanslistiksi. Jos ei papinkirja sulje hänen edestään kuvernörinviraston ovia, ja jos kaikki menestyy hyvin, tulee hänestä vielä nimismies, ennenkuin kauppias kuolee.

— Katajaan sitte kapsahtikin.

— Minua väsyttää jo.

— Nyt onkin jo myöhä. Mennään maata.

Sytyttyään lyhyen kynttilän palamaan sammutti emäntä lampun. Kuu nousi taivaalle ja loi hämärää valoaan korkean akkunan lävitse kamariin. Kului hetkinen hiljaisuudessa, molempain mielikuvitus nautti talvisen yön salaperäisestä hiljaisuudesta. Sitte Helma virkkoi:

— Sammuta kynttilä ja käänny minuun päin.

— Kyllä. Emäntä puhalsi kynttilän sammuksiin ja kääntyi Helmaan päin.

— Pois lähteissään hän puhui jotakin, mutta minä en lainkaan kuullut mitä se oli. Helma kiersi kätensä emännän kaulan ympäri ja kätki kasvonsa olkapäätä vasten.

— Kuka?

— Kaaren isäntä. Helman ääni kuului salaiselta kuiskaukselta. Etkö sinäkään muista, mitä hän sanoi?

— Hän sanoi sanasta sanaan: Kyllä minä vihamiesten kanssa aikaan tulen.

— Vai niin hän sanoi. Helma kertaili kuiskaten sanoja ja puristihe lujemmasti emäntään kiinni.

Kun lyhyt hetki taas kului hiljaisuudessa, sulkeutuivat hänen silmänsä, ja kasvoille levisi nukkuvan omituinen rauhallisuus.

Mutta emännän sydäntä poltti moni tuskainen ajatus, ja rinnasta tuli monta raskasta huokausta. Saadakseen unen nosti hän hiljaa peitettä ylemmäksi, kiersi oikean kätensä Helman lämpöisen vartalon ympäri ja sulki silmänsä.

Vihdoin sitte nukkui hänkin.

* * * * *

Ompeluseuran illanvietot tulivat suosituiksi koko kylässä. Jo pelkkä puhdas huvikin, jota niissä nuorille tarjottiin, oli omiaan voittamaan vanhoillisimpainkin mielet. Tanssit ja muut hurjat huvitukset joutuivat kerrassaan tieltä pois, jota vastoin lukuhalu kasvoi ihmetyttävässä määrässä.

Kevät jo ehti tulla, ennenkuin ompeluseura keräytyi Kaaren taloon; sinne meni nuori Miekkonenkin vaimonsa kera. Kokous oli tavallista tärkeämpi sen vuoksi, että näytelmä, joka aiotuissa kansanhuveissa piti näyteltävän, harjoiteltiin nyt ensi kerran täydellisesti ulkoa. Monen jankutuksen perästä oli vihdoinkin edistytty niin pitkälle, että kukin näyttelijä muisti osansa ulkoa. Kaaren isäntä, jolta kaikki johtajan ominaisuudet puuttuivat, pani paraansa liikkeelle voidakseen pitää vallatonta joukkoa pari tuntia aisoissa. Hän onnistuikin siihen määrään, että näytelmä, joka kuvasi kansan elämää, päästiin onnellisesti lävitse, opeteltiinpa vielä äänenpainoakin erityiskohdissa ja luonnollisuutta yleensä lausumisessa ja liikkeissä.

Jukka oli yksi näytelmän päähenkilöitä, ja harjoituksessa näytteli hän mainiosti. Typerä ja rikas talonpoika, jota hän esitteli, oli täynnä lihaa, verta ja typeryyttä. Kuulijat hillitsivät naurunsa ja myönsivät arvostelussa, joka heti näytelmän loputtua seurasi, Jukalle korkeimman kiitoksen.

— Metsittyneenä olemme häntä pitäneet, lausui joku velikulta, ja kuitenkin on mies mestari kaikessa, joka tyhmyyttä koskee.

— Jukassa on paksu nahka päällä, arveli toinen, ja outo luulee, että nahan alla ovat asiat vielä hullummasti.

— Vallaton seura laski taas vallattomuutensa valloille. Väiteltiin, luettiin runoja ja leikittiin. Luonteet olivat vapaassa seurustelussa vapaasti kehittyneet, ja niin oli yhdestä tullut pilanpuhuja, toisesta etevä lausuja j.n.e. Siten seuran monipuolisuus hyvin vastasi jäsenten lukua.

Vasta puoliyön vaiheissa erottiin. Kaaren isäntä, Anna ja Kaisa tulivat saattamaan Helmaa ja hänen matkakumppaneitaan. Nuori ja ujo talonpoika yhtyi joukkoon.

— Eihän minun tieni sinne päin ole, sanoi hän, mutta...

— Naurismaan kautta ei ole väärää, keskeytti Kaaren isäntä. Tule vaan mukaan. Minä käyn edellä Helman kanssa, katso sinä perään, ett'ei Kaisu huku minnekään, ja Jukka, joka on vanha ja vakaantunut mies, käyköön vaimoineen viimeisenä, kuten paimen ainakin.

He lähtivät. Muuan pari kolme syltä lienee ollut matkaa kunkin parin väliä.

Kevätyö oli lämmin. Hieno tuuli kulki etelästä päin, ja taivas oli yltänään sinisessä pilvessä. Lunta ei enää näkynyt missään. Edellisten öiden lämpöiset sateet olivat nuolaisseet pellon ojatkin puhtaiksi, ja ylt'ympäri kuului purojen iloinen lirinä. Puolipimeänä yönä, kuten nyt, kuului lirinä herttaiselta; se jo muistutti kevään ihanuutta ja leivojen laulua.

Kauppiaan lähellä Jukka äkkiä pysähtyi. Katsoen maantien ojaan huusi hän:

— Älkää menkö; täällä makaa mies ojassa.

Edellä kävijät seisahtivat, ja vasta sitte kun Jukka oli huutanut toisen kerran, tulivat he paikalle.

— Minä käyn niin harvoin kylässä, ett'en tunne kuka se on. Katsokaa nyt.

Kaikki seisoivat hämmästyneinä, kunnes Helma ja Anna yhtä aikaa huudahtivat:

— Taivaan tähden! Se on Franssi!

— Herättäkää hänet, käski Kaisu, jota kamala näky vapisutti.

— Pelkään, ett'ei hän enää herää, sanoi Kaaren isäntä ja kosketti samassa ojassa makaajaa kaulaan. Ihan tämä on kylmä. Ojassa on juuri niin paljon vettä, että ihminen tuonlaisessa asennossa siihen kuolee ja tukehtuu muutamassa minuutissa.

Franssi makasi poikittain maantien ojassa, ja oja muodosti sillä kohdalla pienen syvänteen, johon kevätvesiä oli virrannut. Syvänteen ei ollut suuri, ehkä noin korttelin syvyinen ja sylen pituinen, mutta Franssin haudaksi se oli tullut. Kurja mies makasi suullaan lätäkössä, jalat olivat polvia myöten ylhäällä vedestä, ja vasen käsi oli hartioilla koukussa; nimettömässä sormessa kiilsi paksu kultasormus.

— Juhannuksena piti tuleman häät, sanoi Anna, kun katseensa osui sormukseen. Ja nyt makaa sulhanen tuossa lätäkössä.

— Vetäkää hänet ylös, käski Kaisu. Ehkä tulee henkiin.

— Jonkun meistä täytyy ensin mennä herättämään kauppias ylös, tuumaili Kaaren isäntä. Kuka menee?

Paljaita kieltäviä vastauksia kuului. Anna vihdoin sanoi:

— Menköön Jukka.

— Kyllä minä menen. Jukka lähti kiireesti käymään.

Pihalle tultuaan näki hän rouvan kamarissa valkean. Uutimet olivat huolimattomasti lasketut alas, joten ulos näkyi vallan hyvästi suurin osa huonetta. Rouva istui pöydän ääressä sikaari kädessä ja pullo edessä, ja kauppias käveli kiivain askelin edes ja takaisin. Milloin hän pysähtyi rouvan eteen, kuului riitaisia sanoja molempain suusta.

Ikkunan taakse ehdittyään löi Jukka hiljaa lasiin.

— Kuka siellä? kuului tyyni ääni, ja kauppiaan laihat kasvot ilmaantuivat uutimen viereen.

— Älkää peljästykö, minä olen Miekkosen Jukka. Tulkaa pian ulos, Franssin laita ei ole nyt hyvin.

Silmänräpäyksen kuluttua seisoi kauppias Jukan edessä. Rouva tuli pian jäljessä, ja hän oli sika humalassa. Vedellen sikaarista savuja sanoi hän Jukalle:

— Vastako sinä naineena miehenä yökengässä kuljet? Kerran sinä jo Franssin niskaan lensit, mutta Jumala armahda, jos toisen kerran vielä olet niin tehnyt, puhkaisen minä silmät päästäsi.

— Suusi kiinni, ärjäsi kauppias ja työnsi rouvan tuonemmaksi. Mikä Franssin on tullut? Missä hän on?

— Tuolla maantien ojassa. Tulkaa pian.

— Maantien ojassa, toisti kauppias vaaleten samassa. Niinkö sanoit?

— Jos te roistot olette lyöneet häntä, niin... Hoiperrelleen sinne ja tänne näytti rouva Jukalle nyrkkiä.

— Suusi kiinni! Kauppias lähti edellä juoksemaan maantielle.

Hädissään ei hän tiennyt, minne päin kääntyä, mutta Kaaren isännän ääni kuului:

— Tulkaa tänne, tulkaa tänne.

Kuin mielipuoli läksi kauppias juoksemaan ääntä kohden.

Rouva käveli hoiperrellen perässä. Kun hän ehti paikalle, oli Franssi jo vedetty vedestä ylös. Kamala näky ajoi viinahöyryt rouvan päästä, hän rupesi parkumaan ja huutamaan:

— Franssi poikani! Oi, voi! Franssi poikani!

Franssi makasi maantiellä kuolleena, kankeana. Kauniit kasvot olivat muuttuneet hiilimustiksi, silmät olivat vähän raollaan ja tuijottivat kamalasti ylös; silmäterien väike meni rouvan luiden ja ytimien lävitse. Hän taas rupesi huutamaan ja parkumaan:

— Franssi poikani! Oi, voi! Franssi poikani! Kauppias oli polvillaan kuolleen vieressä, ja hän ei kyennyt sanaakaan lausumaan. Kun hän aikoi puhua, vapisivat huulensa, ja ääni sorahteli kurkussa kaiuttomasti.

— Franssi, nouse ylös, sai hän vihdoin sanoneeksi epäselvällä ja sorahtavalla äänellä.

Rouvan tuska ja kauhu muuttui pian vimmaksi läsnäolijoita kohtaan.

— Huomenna pannaan murhamies rautoihin, sanoi hän nyrkkiä pudistaen ja raivoisia liikkeitä tehden. Roistot, luuletteko tuolla tavalla saavanne elää ja murhata?

Kaaren isäntää rouvan olento inhotti ja hyristytti.

— Älkää ketään sokeasti syyttäkö, virkkoi hän kaunisointuisella äänellään. Minä luulen, ett'ei tässä ole murhaa tapahtunut. Pojassanne oli kaatuva tauti, ja mikään ei ole luonnollisempaa, kuin että hän on äkkiä saanut taudinkohtauksen ja siten kaatunut kasvoilleen tuohon lätäkköön. Pari kyynärää ylemmäksi tai alemmaksi olisi pelastanut hänet kuolemasta.

Kaikki muut ymmärsivät Kaaren isännän puheen, mutta kauppias ei siitä ymmärtänyt sanaakaan. Liikahtamatta hän yhä oli polvillaan kuolleen vieressä, ja kun hän yritti puhumaan, liikkuvat tosin hänen huulensa, mutta ääni sorahteli kurkussa kaiuttomasti.

Jonkun kerran sai hän epäselvästi sanotuksi:

— Franssi, nouse ylös.

X.

Jukan muistellessa, että hääpäivästään oli kulunut täyteen viisi vuotta, aukeni tuvan ovi, ja Klaus astui sisään. Hänellä oli yhäti sama iloinen mieli, sama nuori ja lämmin sydän.

— Ulkona on tyyni ja lämmin, sanoi hän ja istahti Jukan lähelle. Minä olen tämmöisinä kesäpäivinä aina vihoissani tuulimyllylle. Höyrymylly olisi parempi, ei se piittäisi tuulista.

— Totelkaa sitte Herttalan isäntää, lainatkaa vähän rahaa ja hommatkaa höyrymylly, virkkoi Jukka.

— En minä uskalla niin suuriin ryhtyä, ryhtyköön Onni, sitte kun kasvaa mieheksi. Ei Marikaan ole tottunut höyrymyllyihin, hän pelkää että se köyhdyttää meidät, ja niin minäkin pelkään. Kaisu, tule

lyömään kättä.

Jukan kiltti tyttö istui lattialla ja leikki käpyjen kanssa. Hän oli pyöreäposkinen ja lihavanpuoleinen lapsi, neljä vuotta äskettäin täyttänyt.

— Paljon sinulla onkin lehmiä ja lampaita. Tule pian lyömään kättä.

Tyttö tuli ja löi kättä vanhalle myllärielle. Mutta huvitus oli siksi hauskaa, että heti meni jatkamaan sitä; suoriin riveihin ja ympyröihin asetteli käpyjä, kasteheiniä ja vuohensilmiä pani rehuksi eteen. Peräikkuna, josta näki suolle, oli auki, ja laskeuva aurinko paistoi keskelle lattiata, jossa Kaisu karjaansa paimenti.

— Missä teidän muut väet ovat?

— Isä lupasi mennä riihessä käymään ja suolle ruiskuhilaita katsomaan, Kaisa viruttelee vaatteita lähteen luona, ja mummo on tuolla kamarissa Laurin kanssa. Joko kylässä saavat rukiin leikatuksi?

— Ei tänäpäpä vielä. Sinulla on jo siemenriihi kuivamassa.

— Niin on. Isä siellä polttaa kengänrajoja ja Herra tiesi mitä muuta lisäksi, että siemen tulisi.

— Tänä vuonna näimme, miten kylän yleinen varallisuus on kasvanut raittiuden ja työhalun kanssa. Ei sitä taloa koko kylässä, jonka ruista ei vilu viime kesänä olisi nipistänyt joko enemmän tai vähemmän...

— Täällä se teki perin tarkkaa ja puhdasta. Se vähä kuin rukiita tuli oli tuiki huonoa. Jyvät niin hentoja ja hoikkia kuin kuusenneulaset, ja kun jauhoista sitte piti tehtämän leipää, ei tahtonut tulla kerrassaan mitään. Taikina tuli yhä vetelämmäksi, jota enemmän siihen panit jauhoja.

— Samaa valittivat kylän kaikki emännät. Mutta minä tiedän, ett'ei lainaleipää tai velkaa ole syöty yhdessäkään talossa. Jolla ei ollut hinkalossa vanhaa viljaa, osti puhtaalla rahalla uutta.

— Touot kasvoivat hyvin, ja se vaikutti paljon; meillekin tuli semmoinen kauravuosi, ett'ei koskaan ennen.

— Ja nyt kuului suonkulma kasvaneen pitkän rukiin. Herttalan vanha emäntä on perin muuttunut. Hän sopii vävynsä kanssa hyvin, ei niillä kuulu olevan keskenään milloinkaan sanankäännettä.

— Minä huomasin muutoksen jo Oskarin kuolinpäivänä. Oskarin kuolema löi emännän sydämeen syviä haavoja. Hän jo muutaman päivän kuluttua tunnusti kyynelsilmin minulle, ett'ei vähempi kuritus olisi hänelle riittänytkään. Ja sitte hän oppi tuntemaan tulevan vävynsä, Kaaren entisen isännän. Suloisempaa avioliittoa kuin Helman ei ihminen osaa ajatella. Herttalassa ovat nyt onnellisia nuoret ja vanhat.

— Vanha emäntä on monta kertaa sanonut, ett'ei toista semmoista vävyä, kuin hänellä on, ole maan päällä eikä...

— Taivaasta anneta. Että se on totta, tiedän parahiten minä. Se näkyy molempain emäntäin silmistä ja tuntuu jo sieramiinikin, kun avaan tuvan oven. Ei voi verratakaan talon nykyistä elämää niihin aikoihin, jolloin Helma oli kihloissa Franssin kanssa. Silloin oli surua...

— Silkkilangasta riippui silloin kaikki, mutta kun Helma totteli jaloa sydäntänsä, ei lanka katkennutkaan. Kauppiaan rouva kuuluu jo katuvan tekoaan, kun antoi Franssinkin osuudet vävyllään. Kyllähän se oli kaunis ajatus asua talvet vävyn luona kaupungissa ja kesät täällä maalla, mutta järkevä ajatus se ei ollut. Kulunut talvi oli vasta ensimmäinen, ja rouva sai jo siitakin tarpeekseen. Tuomari kuuluu rypiskelevän liian ahkeraan ja viettävän liian iloista elämää. Minkälaista tuo iloinen elämä sitte on, arvaa jokainen, joka tuntee rouvan.

— Helposti sen arvaa. Ei rouva turhista piittaa.

— Ainu on saanut kaikkiaan osuutta satatuhatta markkaa.

— Mutta viimeistä summaa ei pistettykään enää tuomarille kouraan; sen sanoi rouva itse. Ainu sai rahat talon ostoja varten. Kauppiaan ja rouvan lähteissä tänne kesäkotiin oli kauppakin jo melkein valmis; tuhat markkaa vaan enää oli riitarahaa.

— Minkä hintaista taloa nuo ostelevat?

— Kallista, kovin kallista. Myöjä tahtoo yli viidenkymmenen tuhannen.

— Siinä kaupassa rouva paikkaa tuhmuutensa. Koska ei kerran tuomari kuulu kelpaavan

minkäänmoisiin virkoihin...

— Ei edes vieraaksi mieheksikään.

— Niin viisainta on ostaa hyvä talo ja eellä hyöryrahoilla. Ensimmäiset viisikymmentä tuhatta, jotka Ainu myötäjaisiksi sai, liotti tuomari yhdessä vuodessa, mutta kun Ainu ostaa talon, säästyvät rahat, ja kova köyhyys ei pääse vieraaksi koskaan. Jos tänäpänä rahaa puuttuu, niin jo huomenna saa. Rouva teki oikein viisaasti antaissaan Ainulle rahat.

— En minäkään ymmärrä, mitä katumista siinä olisi, paitse jos ainoat markkansa antoivat.

— Tuskin he sitä tekivät.

— No ei tiedä. Ainakin minä luulen, ett'ei jäännöksiä tarvita tuhansittain lukea. Mikko on monelle vakuuttanut, että hän on köyhä mies, rahan suhteen nimittäin. Tavaraa niillä kyllä on, ei niille nälkä koskaan kuppiin tule.

— Mutta liiat rikkaudet ovat menneet niinkuin ovat tulleetkin.

Levitelyään puhtaiksi virutetut vaatteet pensaille kuivaamaan tuli Kaisa kamariin Annin luo ja antoi lapselle rintaa. Tupaan sitte meni ja sanoi miehille:

— Minä keitän teille jotakin kuumaa!

— Keitä niin, käski Jukka, me menemme siksi ajaksi rapulle istumaan.

Klaus ja Jukka menivät ulos ja asettuivat kynnykselle istumaan.

Päivä oli jo lähellä iltaa, polttava kuumuus oli lauhtunut haaleaksi lämmöksi, ja korkeudessa siinti sinitaivas kirkkaana, puhtaana. Oli kaunein kesäilta, mitä ajatella voi.

Uutis-asunto oli vuosien kuluessa muuttunut sieväksi torpaksi. Nurmi ja koko lehtimetsä oli peltona, ja saroissa kasvoivat kauniit laihot. Suuret kiviröykkiöt, jotka piirittivät peltoja, todistivat torpanväen väsymättömyydestä ja uutteruudesta. Ulkokuoneita oli karttunut tarpeen mukaan. Uusi ja tilavampi navetta oli tehty tallin rinnalle, ja vanhaa käytettiin lammasläätinä. Ahdoksessa olevasta riihestä nousi sakea savu, leviten pihaan saakka. Hukka seisoi säleaidan vieressä ja pärskyi, kun savua meni sieramiin.

— Kohta pääsemme kylvölle, sanoi Jukka, silmäten jonkunmoisella ylpeydellä kaunista eläintä. Kyntäminen käy minulta ja Hukalta niinkuin tanssi.

— Sinulla on täällä kauniit olot. Saitko omasta talosta paljonkin heinämaata?

— Ehkä kymmenen häkinalaa.

— Mitä maksoit?

— En minä tiedä, mitä ne tulevat maksamaan. Isäntä ja isä mutisivat salaa kaupat, ja isä niittikin ne melkein yksin. Heinämaa minulle vaan kiusaa tekeekin, ei niittyä saa enää kylästä niin helpolla kuin ennen. Isäntä on minulle ehdotellut, että rupeisin raivaamaan Multakorvesta niittyä, eikä tässä muu taida auttaakaan.

— Mutta siihenkin tarvitsisi lainata rahaa, ja sinä vihaat velkaa vielä enemmän kuin minä.

— Velkaa siinä tarvitsisi vähän tehdä, ja velka on semmoista hylkyä, kasvaa maatessakin. Onni sitte on tänäpänä ensimmäistä päivää yksinään yhtiön kaupanhoitajana.

— Niin on. Mutta ei hän siinä toimessa tule yhtä hyvin laatuun kuin Kaisu. Onni on hiljainen ja ujo, juuri niinkuin äitikin, Kaisu taas on luonnoltaan niinkuin minä.

— Onnilla on ylen hyvä todistus kansakoulusta.

— Kyllä hän etevä on, etevämpi Kaisua moneen kertaan, mutta ei ole niin liukas. Jos Onni menestyisi siinä yhtä hyvin kuin Kaisu, niin tulisi Toramäelle rakentaa muutaman vuoden perästä höyrymylly.

— Kyllä Onni aikaan tulee. Ihmeen hyvin on yhtiön kauppa menestynyt, vaikka niin pienellä pääomalla aljettiin.

— On se menestynyt näihin asti, ja menestyy se vast'edeskin, joll'eivät rupea liiaksi rehentelemään ja vaunulastittain tavaroita tuomaan. Herttalan isäntä on yritteliäs mies. Kylämeijeri sillä nyt palaa mielessä.

— Hyvä on, että joku yrittää, kyllä niitä on yrittämättömiäkin ihmisiä: Riittäisi meiltäkin joskus myöä kannu maitoa, kun olisi joka ostaisi.

— Tuletko Kaisun häihin?

— Tulen toki, ja isäkin tulee. Pois emme jää kukaan.

— En minä niin suurellisia häitä tahtonut, eikä Marikaan, vaan sulhanen ja hänen vanhempansa. Sinne tulee torvet ja virrenlaulajatkin. Sukkelinta kaikista on, että sulhanen on vielä sotamiehenä. Kohta hänen pitäisi tulla kotiin ja Kaisun kanssa sitte oitis pappiloihin. Siitäkin syystä, että on kolme vuotta kunniallisesti palvellut sotilaana, tahtovat vanhemmat iloisia häitä. Lisäksi heillä on rahaa, suuret huoneet ja paljon sukulaisia. Kyllä susi syitä saa, kun...

— Ei siinä mitään moittittavaa ole; heidän sijassaan tekisin minäkin samoin. Vanhemmista lapsistaan saivat paljasta surua ja häpeätä; väärin olisi heiltä kieltää tätä iloa.

— Taitaapa kyllä olla asia niinkin. Mutta kuka tuolta Herttalasta päin tulee tänne semmoista juoksua? Eikös olekin Klaun Kaisu ryökynä?

Kaisu sieltä tulikin. Käyden kiireesti ehti hän pian rapun eteen.

— Onko Kaisa kotona? kysyi hän Jukalta.

— On, mitä hänellä teet?

— Haen häntä Herttalaan. Tulkaa kanssani tupaan, niin saatte kuulla iloisia ja ikäviä uutisia.

— Mennään, sanoi Jukka ja lähti Klaun kanssa jälleen tupaan.

Siellä Kaisu hämmästytti heidät aikalailta, kun löi kädellä helmaansa ja virkkoi:

— Kaaren Heikki on täällä.

— Heikki täällä! Kaisa läiskähytti tapaturmassa kermaa lattialle. Et suinkaan pilaa puhu.

— En puhu pilaa.

— Koska hän tuli?

— Siitä lie noin pari tuntia. Anna ja minä olimme puodissa, kun hyvästi puettu mies ajoi kyytihevosella Kaaren taloon. Menimme molemmat joutuin jäljessä. Mies olikin Heikki. Ensi silmäyksellä emme häntä tunteneet, sillä hän on vähän kasvanut ja lihonutkin, ja pukunsakin oli erilainen kuin täällä päin käytetään, mutta kun hän tutulla äänellään mainitsi meitä molempia nimeltä, seisoimme kuin puusta pudonneet. Sitte hän äkkiä tuli ja otti meidät molemmat syliinsä. Älkää naurako, ei siinä mitään naurettavaa ole, sillä Heikki olisi syleillyt vaikka kotipihansa kiviä. Isoon aikaan emme osanneet puhua mitään, ja minunkin silmäni tuli kyynel. Yhdessä äsken tulimme Herttalaan, ja Helma lähetti minut hakemaan Kaisaa.

— Kyllä minä tulen.

— Ota kuteita mukaasi, siellä on jo liinaloiminen kangas suulla.

— Vai jo Heikki tuli noutamaan Annaa, sanoi Jukka. Lähdestä ei tulekaan mitään, sillä asiat käytetään peräti toisella tavalla. Herttalassa on päätetty, että Heikki rupeaa Kaaren talon isännäksi ja Anna emännäksi. Asiassa ei ole muuta kuin yksi mutkikas kohta, ja se on Annan poika. Pojasta tulee riita. Helma tahtois sen omakseen, mutta minä pelkään, ett'ei Anna siihen ensimmäisenä huomenisena suostu.

— Eihän Helma kasvattia tarvitsekaan, huomautti Klaus leikillisesti. Itsellä jo on perillisen toivo.

— Taitaa olla yhdentekevä, kummallako riidankapula on, arveli Kaisa. Nyt on kahvia jo kaadettu. Tulkaa juomaan, minä menen hakemaan lankoja ja käskemään mummoa kahville.

Melkein kuulumattomin askelin tuli Anni tupaan, sylissä vuoden vanha poika. Viimeiset vuodet eivät olleet vaikuttaneet hänessä mitään huomattavaa muutosta. Hiuksiin oli ehkä tullut enemmän hopeanväriä ja kasvoihin ehkä enemmän rauhallista loistoa, mutta muuten oli hän sama tyytyväinen lapsi kuin viisi vuotta sitte.

— Kylästä kuuluu ikäviäkin uutisia, virkkoi Kaisu, ottaen Annilta hyväiltäväkseen lapsen. Kauppiaan rouva, joka ei ole ketään köyhää pitänyt ihmisen arvossa, on nyt äkkiä tullut itse köyhäksi. AINU tuli

viime yönä kotiin, ja hänen suuresta rikkaudestaan ei ollut muuta jäljellä kuin pieni käärö vaatteita, jonka tuo tyttö olisi vallan hyvin jaksanut kantaa.

Annia lukuunottamatta näkyi kaikkein kasvoilla suurin ihmettely ja kummastus.

— Riston vaimon kautta on asia tullut näin pian ilmi. Kauppias tunsu itsensä eilen illalla pahoinvoivaksi ja lähetti hakemaan hierojaa. Sydänyöllä tuli Ainu kolkuttamaan kotinsa ovea. Hän oli niin uuvuksissa, että kykertyi kynnykselle omille jaloilleen, ennenkuin ehti istumaan. Mieheensä on tehnyt hirmuisia töitä. Pelattuaan yhtenä yönä kaiken omaisuutensa silmäneulaan saakka rupesi hän rääkkäämään vaimoaan ja käymään pelikumppaneittensa hengen päälle. Ne tahtoivat varjella Ainua julman miehen käsistä, mutta tämäpä ampuikin heitä revolverilla. Peliveikoista makaa nyt kaksi kuoleman kielissä, ja kamala mies viettää aikojaan vankilassa.

— Väärin menee väärin saatu, kunnia hyvä tavara, virkkoi Klaus. Kun joku viime vuonna kertoi tuomarin pitäneen semmoiset pidot, että yksin juomatavaratkin maksoivat lähes tuhanteen markkaan, vastasi rouva ylpeästi: Rikkaat tekevät rikkaan töitä. En minä vanhempia surkeile, mutta Ainu raukka minua säälistää. Turhamainen ja ylpeä hän oli, mutta ei muuten häijyluontoinen, vaikka kävi joka päivä semmoisessa koulussa, ett'ei toinenkaan tyttö.

— Säälistää Ainu minuakin, virkkoi Kaisa. Mutta Ainustahan Herttalan isäntä nyt saakin kyläkoulun opettajan. Kyläkoulua ovat isännät jo tuumineet kauan. Kauppiiaan entinen talo sopii koulutaloksi, ja hyväluontoinen Ainu sopii opettajaksi. Kyllä lapsia kouluun tulee.

— Mutta mitenkä tuomari sai käsiinsä Ainun omaisuuden? kysyi Klaus. Rahat olivat Ainulla, kuulin kerrottavan. Eikö hän ostanutkaan taloa?

— Ei hän ehtinyt ostaa taloa, vastasi Kaisu.

— Sepä kova onni, sanoi Jukka. Mutta miten se roisto ne sai käsiinsä?

— Ainu antoi vietellä itsensä, vastasi Kaisu. Ne viisikymmentätuhatta markkaa, jotka sai talon ostoa varten, kätki hän hyvään kätköön seinäpaperien väliin. Mutta kun kauppias ja rouva tulivat sieltä pois ja jättivät talonkaupan puolitekoiseksi, rupesi tuomari kiusaamaan rahoja. Hän suuteli Ainua niinkauan, että sai käteensä rahat. Yhtenä yönä ne sitte pelasi.

— Mitäpä rikas huolii? arveli Klaus.

— Ilman kauppiasta olisi rouva potkinut Ainun ulos huoneesta. Sitä elämää ei osaa puhua muut kuin Riston ämmä; siellä on itku ja hammasten kiristys.

— Kyllä kai onkin. Kylän suuresta rikkaasta tuli kahdella askeleella tavallinen köyhä raukka. Rahat, ranskalaiset ajopelit, silkkimusta ja kaikki kalliimmat kalut, kullat ja hopeat menivät kuin mereen.

— Kun rouva tarpeekseen oli kiroillut Ainua, käänsi hän raivonsa Herttalan isäntään, molempia emäntiä ja Annaa vastaan. Eläin ei ole vihassaan raaempi ja julmempi. Rouva kiroili ja raivoili niinkauan, että kaatui tunnotonna lattialle. Herättyään joi hän kaksi kupillista viinaa. Kauppias taitaa tulla mielipuoleksi. Hän on tänäpäniä istunut tyhjässä puodissa ostajia odotellen ja kysellen ohikulkevilta, milloin Franssin ja Annan häitä vietetään.

— Suuri on sitte surkeus, virkkoi Jukka, joka sääli kauppiasta, kuten kaikkia muitakin onnettomia maailmassa.

— Mutta kauan viivynkin täällä.

— Minä tulen heti. Kaisa otti käsivarrelleen kuteita ja läksi salaa edellä ulos.

Kiltti tyttö huomasiikin petoksen ja rupesi itkemään äidin perään. Jukka, joka oli liiaksi hellinyt tyttöään, alkoi viettelemään sitä makuulle. Ensin se ei onnistunut, sillä Kaisu vain kiukutteli, vaikka olikin vallan väsyksissä, ja itki ääneensä. Klaus koetti torua, mutta ei sekään auttanut.

— Ei pahalla mitään aikaan saada, sanoi Jukka, joka vihasi vitsaa ja kaikkea kuritusta — onneksi oli Kaisu siinä asiassa toista mieltä — mutta hyvällä saadaan. Paha äiti meni kylään.

— Ei äiti ole paha, riiteli tyttö.

— Onhan, kun antaa vitsaa isän kiltille tytölle. — Vaikka.

— No ei olekaan äiti paha. Ja Kaisukin on kiltti.

— Eipäs ole. Kaisu tahtoo kylään.

— Huomenna mennään yhdessä, isä itse vie. Mutta nyt isän kiltti tyttö panee maata. Mörkö ei saa tulla kehtoon, mutta Lauri saa tulla. Eikös saakin?

— Saa Lauri tulla.

Väsynyt lapsi antoi nostaa itsensä kehtoon. Anni teki toiseenkin päähän sijan, johon asetti pojan nukkumaan, itse jäi viereen istumaan.

— Kas niin. Mummo tuutii Lauria, ja isä kilttiä Kaisua. Pannaan silmät kiinni ja nukutaan pian.

— Isän pitää laulaa, ei Kaisu muuten nuku.

— Mitä isä sitte laulaisi?

— Kissanlaulua,

— Ai hiipeli! Vai sitä laulua isän tyttö, tahtookin.

Pehmeällä äänellä rupesi Jukka hartaasti laulamaan:

Eihän kissalla saappaita ole,
Tuupeli, juupeli, saappaita ole.

Istuen kehdon toisella puolella hyräili Anni samaa laulua.

— Laulakaa lapset nukkumaan, sanoi Klaus. Minä menen Miekkosen kanssa peltoja katselemaan.

Hän lähti ulos.

* * * * *

Viskattuaan kengänrajoja riihen uuniin ja tarkastettuaan, oliko ahdos jo tarpeeksi kuiva, lähti Miekkonen kävelemään toukoppeltojen kautta suonkulmaa kohti. Hän astuskeli hiljaa, kuten puolisairas. Kova pistotauti hartioissa oli vaivannut häntä taasen viikon päivät. Aamulla lieventi toki sen verran, että rohkeni ruveta liikkeellä olemaan, ja illalla vaiventuivat vaivat kokonaan.

— Jumala on hyvä, armahtaa ihmistä.

Mutta hiljaa piti astua, sillä äkkinäinen ja varmaton liike olisi palauttanut tuskat takaisin. Selkäluut tuntuivat aroilta kuin silmäterä, ja rohkea hengitys koski kylkeen kipeästi, juuri niinkuin olisi kuumalla raudalla kosketeltu.

Vanhan raihnanan ruumis ei suuria siedä. Sahrain kynnet löysivät sarassa kiven, kivi oli suuri ja syvässä. Poishan piti peto saada kiusaa tekemästä vastaisuudessa. Kiveä ylös vivutessa sitte vihlaisti hartioita ja selkää, juuri kuin olisi partaveitsellä vedetty luut halki. Ja illalla poltti jokaista jäsentä.

Jukka tuli Herttalasta kotiin, näki pellon pientareella suuren kiven ja pihalla ehjät sahrat. Sahroistako mitään lukua? Niitä saa toisia sijaan, mutta henkeä ei saa millään.

— Ette tottele, ennenkuin tapatte itsenne, sanoi Jukka. Eihän pellon mikään hengenhätä ollut.

— Ei sen kiire ollutkaan, mutta tehty kuin tehty. Nyt se on kahteen kertaan kerrattu ja pientä kuin pajatuhka. Kuolemako siitä vipuamisesta? Ei, tyhjää puhetta se on. Ei ihminen kuole, ennenkuin Herra hengen ottaa. Esimerkkiä siitä, ett'ei ruumiin holhominen elonpäiviä lisää, nähdään usein. Kelpaisi sitte ostaa ikää ja elää kauan niinkuin Methusala...

— Hyvää iltaa! kuului samassa Klaun ystävällinen ääni. Jo sinä taas olet terve.

— Jo olen, Luojan kiitos, vastasi Miekkonen. Terveys on kallis lahja.

— On se kallis.

— En päässyt ruista leikkaamaan omalle pellolle. Se oli karvasta kärsiä.

— Kyllä kai olikin. Touot ovat taaskin menestyneet erinomaisen hyvin.

— Niin ovat. Pellava on pitkää, ohra ja kaura mustaa ja lakoon kaatumaisillaan. Ainakin ohra on sirpillä niitettävä. Ennen maailmassa leikattiin kaurakin sirpillä, ja leipää silloinkin syötiin. Väliin oli leipä kaunaista, väliin puhdasta, aina miten Herra kasvun antoi. Sama laki on vielä nytkin, vaikka ihmisillä on hirmuisen paljon koneita...

— Ja kiirettä.

— Tuonne ohran taakse kylvetään tänä vuonna ruista, ehkä jo parin päivän perästä. Sarkoihin menee tynnyrin kylvö, vähä runsaamminkin. Ei leipä lopu, jos Herra taas kasvun antaa. Tuossa ensimmäisessä sarassa se kivi kuohui sahrain kynsiin. Mistä lie kuohunutkaan, mutta peijakkaan suuri oli, ja niin syvässä. Kaksi kankea piti olla, joilla vääntää hirviötä. Vaan mitäs siitä. Kun kerran tuli ylös, niin ylhäällä pysyy. On niistä saroista monta muutakin kiveä kaivettu. Jukka ei armoitellut käsivarsiaan, vaan iski iskemätään kuokalla, ja pelloksi muuttui koivumetsä, ja väkeväksi mieheksi kasvoi. Jukka, vaikka kärsikin lapsena vilua ja nälkää. On se Jumala hyvä.

— On se.

— Katso noita ruissarkoja. Montakohan lie kuhilasta kussakin? Neljä, kuusi, kahdeksan...

— Kaksitoista niitä on.

— Ja suurilta näyttävät tänne kauaskin. Entä sitte läheltä?

— Mennään luokse

Hiljalleen kävelivät he ruissaralle. Miekkonen levitti kätensä ja rupesi sylellään mittaamaan kuhilasta.

— Aika suuria ovatkin! Ei uletu miehen syli ylhäältäkään ympäri, auki jää enemmän kuin puolet.

— Suuria ne ovat.

— Lakkiahan niille pitää nostaa, kerta kullekin. Kaksi, neljä, kuusi, kahdeksan...

— Kaksitoista.

— Jumala on hyvä, ihmisille ja kaarneenpojille antaa heidän ruokansa.

— On se hyvä.

Vajoten alas kuhilaiden taakse laski aurinko juuri, korkeuksille vaan vielä loi kullanuskeata valoaan. Linnut olivat menneet levolle, maassa oli rauha. Sininen taivas päilyi korkealla, äärettömän kirkkaana, äärettömän kauniina.

— En osaa oikein sanoiksi lausua, mitä nyt rinnassani tunnen, virkkoi Miekkonen silmäten ylös kirkkaasen korkeuteen. Olisi nyt tässä lähellä jonkun vieraan valtakunnan ihminen, joka on paljon nähnyt, paljon kulkenut, niin kysyisin häneltä: Missä muualla maailmassa on näin kaunista, näin ihanata?

— Hänen täytyisi vastata: Ei missään, ei missään!

— Siitä minäkin olen varma. Jukka taas laulaa tyttöä nukkumaan. Vainaja lauloi usein, ja hänellä oli kaunis ääni, semmoinen heleä ja hellä.

Monta hänen äänensä värähdystä on Jukka perinyt. Tuo pehmeä, surumielinen värähdys on ihan äidin.

— Mutta vakavuus, vahvuus on pojan omaa.

— Laulu on sanoineen sävelineen äidin opettama. Lukemattomat kerrat on Jukka nukkunut suloiseen uneen äidin laulaessa:

Eihän kissalla saappaita ole,
Tuupeli, juupeli, saappaita ole.

Hiljaa ja varovasti lähti Miekkonen Klaun rinnalla kävelemään laulunääntä kohden.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KÖYHIÄ JA RIKKAITA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the

Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7

and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™ .

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work

on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.